پوختەیەك

دەربارەی ئیسلام - عەلی باپیر

چاوخشێنێک دەربارەی ئیسلام

نووسینی

عەلائەدین سەجادی

ساڵی ١٩٨٤ ١٤٠٤

چاپخانەی شەفیق ـ بەغدا

پێشەکی

بسم الله الرحمن الرحیم

سوپاس وشوکرانە بۆ خوای پەروەردگاری کائینات ، بەزەیی‌و ئاشتی لەخواوە پەخش بێت بەسەر گیانی پاکی موحەممەدو خزم‌و برادەرو شوێن کەوتوانی‌دا •

زۆر جاران دیتوومانە لۆمەوسەرکۆنەی باوکێك کراوەو ڕووی ڕەخنەی‌تێ‌کراوە ، چونکە منداڵەکانی خۆی‌پشت‌گوێ خستوەو بەرەڵدای کردوون‌و گوێی نەداوەتە پەروەردەکردن‌و ئامۆژگاری کردنیان •

هۆی ئەمەش ئاشکرایە ، باوك مادام خۆی بەخاوەنی منداڵەکانی دەزانێ‌و ئەوانیش حەوجێی پەند دادان‌و ڕێنمایی کردنی وین ، پێویستە لەسەری خۆیان لێ بێ‌خەبەر نەکاو مشووریان لێ بخوات •

بێگومان پەروەردگاری بالآدەستیش خاوەن‌و بەدی هێنەری مەیەو ، ئەو نەبایە نە ئێمەو نە هیچ شتێکی دیکەش ناومان لە کوولەکەی تەڕیش‌دا نەدەبوو لە تاریکستانی نەبوون (عدم) دا بێ سەروسۆراغ دەماینەوە

ئنجا شتێکی بەڵگە نەویستیشە کە ئێمەو هەر شتێکی تری ئەم بوونەوەرە حەوجێی ڕێنمایی‌و یارمەتی ئەو پەروەردگارە مەزنەین ، وەك بۆ خۆی فەرموویەتی : (یاایها الناس انتم الفقراء الی الله جمیعاً ••) ئە خەڵکینە ئێوە گشت ئاتاجی خوان •

بەڵێ وەدی هێنراوەکان تێکرا هەروەك چۆن بۆ وەدی هاتنیان پێویستیان بە خوا هەیە ، بۆ بەڕێوە چوون‌و بەردەوامیشیان بە هەمان شێوە •

بۆیە دەبینین وردو درشتی ئەم جیهانە سەرلەبەر بە گوێرەی دەستوورو بەرنامەیەك بەڕێوە دەچن ، کەلەلایەن خوای بەبەزەیی‌و باڵادەستەوە بۆیان دیاری‌کراوەو بەموو لێی لانادەن •

سەیری گەردیلەو توخمەکان دەکەی یان خانەو شانەکان ، سەیری زیندەوەرو مەگەزان دەکەی یان پەڕەوورو ئاژەڵان ، سەری گژوگیا دەکەی یان دارودرەخت سەیری زەوی‌و مانگ دەکەی یان ڕۆژو ئەستێرەماکان •• هتد •

سەیری هەر شتێك بکەی دەبینی پابەندو گەردن‌کەچی ئەو یاساو دەستوورانەیە کە لە لایەن بەدی هێنەرەوە بۆی دانراوەو توانای سەرپێچی کردنی نیە •

باشە هەیاران ئینسانیش کە یەکێکە لەدانیشتوانی ئەم بوونەوەرە ، دەبێ ڕیزپەڕ بێت لەم یاسا گشتی‌یە ؟! •

مرۆڤێك کە جێ‌نشینی خواو سەرقافڵەی کاروانی بوونەوەرو سەر تۆپی کائینات وهەڵبژێردراوی خوایە ، دەبێ بەرهەڵدای وڵاتی کرابێ‌و خەمی لێ نەخورابێ‌و هیچ حیسابی بۆ نەکرابێ ؟!•

مرۆڤێك کە دەوی‌دا لەهەموو شتێك زیاتر سیفەتەکانی خوا درەوشاونەوەو ڕەنگیان داوەتەوە دەگونجێ وێڵ کرابێ‌و پشت گوێ خرابێ ؟!•

ئینسانێك کە لەنێو هەموو کائیناتی خوادا دیاری‌کراوە وپەسەندکراوە بۆ تاقی‌کردنەوە لەسەر شانۆی زەوی ماقووڵە هێندەی ڕووەك‌و پەڕەوورو ئاژەڵانیش مشووری لێ نەخورابێ نەخشەی بۆ نەکێشرابێ ؟!•

نەء •• نەء •• شتی‌وا مەحاڵەو ناکرێ‌و نابێ •

چونکە ئێمە لەژیانی دنیاماندا دەبینین ئەگەر بابەیەك بە تەنگ شتێکی ئاسایی‌یەوە بێ‌و خەمێی لێ‌بخوات بۆ شتێکی گرنگ‌و بایەخ‌دار

گەلێك بەتەنگەوە بووو خەمخۆرترە ، ئەو کەسەی خەم لەزەوی‌و زارو موڵك‌و ماڵەکەی دەخوات حەوجار حەوجار یش خەم لەکەس‌و کارو ماڵ‌و منداڵەکەی دەخوات ٠ !

خوای گەورەو کاربەجێش بۆ خۆی فەرموویەتی : (الذی سخر لکم مافي السموات ومافي الارض جمیعا منـه ٠٠) واتـه : هـەرچی لـە بوونەوەردایە تێکڕا بۆ وەی مەیسەرکردوە ٠

دیسان فەرموویەتی : (لقد کرمنا بني آدم ٠٠ وفضلناهم علی کثیر مما خلقنا تفضیلا ٠٠)

واتە : ڕێزمـان لەئادەمیـــان گرتــوە ٠٠ وەبەسەر زۆر لــە دروست‌کراوانمان‌دا ئیمتیازمان داونێ ٠

کەوابێ خـوایەك خەم لـەدارو بـەردو ڕووەك‌و ئـاژەڵ‌و ڕۆژو مانگ‌و ٠٠ هتد بخوات حەوجار حـەوجار خـەم لەئینسان دەخـوات ، چونکە ئەوشتانەی تر لەئەسڵ‌دا بۆ خاتری ئینسان هێنراونەدی !

بەڵێ ٠٠ خوێنەری بەڕێز :

مادام پەروەردگاری مەزن مشووری لەم دنیایە خـواردوەو یاسـاو پەیڕەوی بۆداناوە دەبـێ مشووریشی لەمـرۆڤ خـواردبێ‌و بەرنامـەو پەیڕەوێکی بۆدانابێ ، چونکە وەك پێشتر گوتمان : شت بایەخ‌دارتـرو گرانمایەتر بێ زیاتر شیاوی پاراستن‌و چاوەدێری‌و بە تەنگەوە بوونە ٠

هەر بۆیەشە کە دەبینین خوای بە بەزەیی‌و باڵادەست لەبەرەبەیانی نیشتەجێ بوون‌و ژیان دەستپێ‌کردنی ئینسانەوە لەسەر ئـەم خڕۆکەیە پەیتا پەیتابە چەندمر مرۆڤێکی شایستەو لەبـاران‌دا هـەبوودا ڕێنمـوونی‌و وپەیڕەوی خۆی بۆ مرۆڤایەتی ڕەوانە کردوەو بێی ڕاگەیاندوون وتێی گەیاندوون کە :

کێ ئەم بوونەوەرەی خوڵقاندوەو چۆن‌و بۆچی ؟!

ئینسان لەکوێوە هاتوەو کێ هێناویەتی‌و بۆچی ؟!

ئینسان پێویستە لەم سەرزەوی‌یە چ بکاو چۆن بژیەت‌و پاش مـردن بۆکوێ دەچێ‌و چی لێ بەسەردێت ؟!

بەڵێ •• کتێبەکانی خوا بریتین لـە دەستوورو بـەرنامەی خـوا بۆ مرۆڤایەتی‌و پێغەمبەرانیش (صلی الله علیهم وسلم) نوێنەری نێوان خـواو مرۆڤایەتین •

هەڵبەتە هیچ کەسێکیش نیە وەك دروست‌کەر دروست‌کراوی خۆی بناسێ‌و لێ‌ی بەڵەدبێ خـوای گـەورە بـەدی هێنـەرو پەروەردگـاری مەیەو بێجگە لەویش هیچ کەسێکی دیکە ڕێ‌ی ناکـەوێ بەرنـامە بـۆ بەندەکان دابنێ‌و سەربەرشتی‌یان بکات ، چونکە ئەو شارەزاو پسپۆڕانەی کە ئامێران دروست دەکەن هـەر بۆخۆشیان (کـەتەلۆك) ی ڕەگـەڵ دەخەن‌و ڕوونی دەکەنەوە کە ئەو ئامێرە ئاوایەو بەم شێوە کاردەکـاو ئاوا سوودی لێ وەردەگیرێ‌و ئاوا تێك دەچێ‌و •• هتد •

کەواتە پێویستە بەدی هێنەری هەرشتێك کێ‌یە ، سەرپەرشتی‌کەریشی هەر ئەوبێ نەك یەکێکی دیکە •

بێگومان هیچ کەسێکیش نیە هەرچەند گاورایەتی‌و بێ‌باوەڕی فرە زووروڕا چووبێ‌و گەیبێتە پلەی فیرعەون بتوانێ بڵێ : ئەمن مرۆڤەکانـم دروست کردوون ! !

جا هەر بڕوا بوونم بەم ڕاستیەش‌بو وای لێ کـردم بکەومە بیری نووسینی کورتەیەك دەربارەی ئیسلام لەبەر تیشکی سووڕەتی فاتیحەدا •

بەم جۆرە لەتەفسیرو توێژینەوەی ئایەتی یەکەمدا دەرمان خستووەو سەلماندووشمانە کە بڕوا بەخوا بوون شتێکی سروشتی‌و خۆڕسکە لەدڵ‌و دەروونی ئینسانەکاندا ، بۆسەلماندنی ئەو ڕاستیەش سێ‌بەڵگەی فەلسەفی

بەهێزمان هێناوەتەوە کە هەرکەسێك بەبێلایەنی لێیان تێبگات بـایی ئیقناع کردنی دەکەن •

هەر لەهەمان ئایەتدا ڕاستیەکی ترمـان خستۆتـە ڕوو ، ئـەویش ئەوەیە کە زاتی خودا بەرهەست (محسوس) نیەو ناتوانین ڕاستەوخـۆ لەڕێی پێنج هەستەکانەوە بیناسین ، بەڵکـو ناچـارین لـەڕێی ئـەو سیفەتانەیەوە بیناسین کە لەشوێنە وارەکانیدا دەدرەو شێنەوە •

لەئایەتی دووەمیشدا ڕوونمان کردۆتەوە کە پەروەردگاریەتی خوا یانی چی ؟ وە دەرمان خستوە کە سوپاسو ستایش بەتەنێ لایقی خوایە ، وە ڕێژەی هەستکردنمان بەمنەت باریەتیو قەرزداریەتی لەئاقار خوادا پەیوەندیەکی ڕاستەوانە (طردیی)ی هەیە لەگـەڵ ڕێژەی شارەزاییـیو بەڵەدیماندا بەو دیاردە سروشتیانەی کـە وەك ئاوێنەیـەك وان بۆتێـدا درەوشانەوەی سیفەتی سۆزوبەزەیی خودا ، دیسان ڕوونمان کردۆتەوەکە لەنێوان زانیاری وبڕوادا ئاشنایەتییەکی بێوێنە هەیەو ئینسان هـەتا پتر زانیارو شارەزابێت زیاتر خوادەناسێو سەری بەندایەتی بۆ نەوی دەکات •

لە کاتی تەفسیرکردنی ئایەتی سێیەمیشدا ئاوەڵامان کردۆتەوە کە خوای بێ هـاوەڵو هـاوتا لەئەنجامی سۆزوبەزەییو بەخشنـدەییەوە بوونەوەری خوڵقاندوەوویستوویەتی چاکە لەگەڵ غـەیری خـۆیدا بکاو لەکاتی بوون بەشیان بدات • وە ڕامان گەیاندوە کەهەر تابلۆیەکی ئـەم سروشتەی خواکیان بکەینە جێی سەرنجو ڕامان بێجگە لەدەریای سۆزو خۆشەویستیو بەزەیی خوای مەزن سەبارەت بە بەندەکانی هیچی ترمان نابەتە بەر نیگا •

وە لەتەفسیری هەمان ئایەتدا ڕوونمان کردۆتەوە کـە پەیوەندی نێوان خواو ئینسان لەسەر بنچینەی خۆشەویستی دووسـەرە ڕۆنراوەو

کۆشکی خواپەرستی لەسەر بناغەی دۆستایەتی‌و یەکتر خۆشویستن بیناکراوە •

لەدەمی تەفسیرکردنی ئایەتی چوارەمیش‌دا باسمان کردوە کە دواڕۆژ چیەو چۆنەو چۆن دێ‌و ئەنجامی چ دەبێ ، وەسەلماندوومانە کە شتێکی پێویست‌و حەتمی‌یەو ڕوونمان کردۆتەوە کە بڕوا بە دواڕۆژ بوون چ کارێك دەکاتە سەرژیانی مرۆڤ‌و چ تاوو تەئسیرێکی هەیە لەژیانی تاك‌و کۆمەڵدا •

لە تەفسیری ئایەتی پێنجەمیش‌دا ئاشکرامان کردوە کە پەرستن‌و خواپەرستی یانی چی‌و بەکێ دەگوترێ خواپەرست‌و بنچینەی خواپەرستی‌چیەو ، ڕێی خواپەرستی چۆنەو سیماونیشانەی تاك‌و کۆمەڵی خواپەرست‌چیەو ، پەیوەندی نێوان بڕواو کردەوە چۆنە ؟!

لەئایەتی شەشەمیش‌دا ئامازەمان کردوە بۆ ئەمڕاستیە کە بێجگە لەخوا کەس شایستەی ئەوەنیە بەرنامە بۆئینسان دانێ‌و ، هەمو ئەو بەرنامەو پەیڕەوانەی ئینسان دایناون بێجگە لە ڕۆژڕەشی‌و کوێرەوەری‌و سەرگەردانی هیچی دیکەیان لەهەگبەی دانیەو ، بێجگە لەئیسلام گشت ڕێچکەکان هەڵەو ناتەواوو خوارو خێچن‌و بەکەڵکی ژیان نایەن •

لەتەفسیری ئایەتی حەوتەمیش‌دا ڕامان گەیاندوە کە بەرنامەو ئاینی خوا هیچ کاتێك بەبێ هەبوونی کۆمەڵێك کە لەڕەفتارو کردەوەکانیان‌دا ئەوبەرنامەیە ڕەنگ دەداتەوە وجوودی نیەو قەت قەت لەشوێنێك‌دا مرۆڤی مسوڵمان‌و کۆمەڵگای مسوڵمان نەبێت،ناتوانین دان بێنین بە هەبوونی ئیسلامەتی‌دا لەو شوێنەدا ، چونکە ئیسلام بیروباوەڕێکی میسالیانە نیە کە تەنیا لەدنیای بیرکردنەوەو خەیاڵدا هەبێ‌و هیچی‌دی ، بەڵکو دەستوورو بەرنامەی ژیانەو دەبێ لەکردەوە ڕەفتارو هەڵوێستی شوێن کەوتوانی‌دا هەبوونی بخاتەڕووو بی‌سەلمێنێ •

ئەمانەی گوتمن بڕێك بوون لەو ڕاستیانەی کە لە (پوختە یەك دەربارەی ئیسلام) دا خراونەڕوو،ئومێدە واریشم سێیەم کتێبە توانییەتی کە لێنێك لە کتێبخانەی کەم دەرامەتی کوردیماندا پڕکاتەوەو ، توانییەتی ڕێی ڕزگاری وژیانێکی مرۆڤانە بۆ کەسانێك ڕوون بکاتەوە کەگەرەکیانە وەك ئینسانان بژین •

هەر کەسێکیش بە خستنەڕووی تێبینییەك یان ڕەخنەیەکی بیناکەر یادم بکات ، با سوور بزانێ قەڵس نابم‌و گەلێك گەلێك خۆشحاڵ دەبم‌و منەت‌بارم دەکات ، خواش پشتیوانی هەموان بێت •

ئەم کتێبەو سوورەتی فاتیحە

چوومە خزمەت قورئانی قسە لەجێو لە گوڵزاری لالەزاری شاگوڵێکی حەوت پەڕیم خواست ، بە دەستی بە دەست نوێژەوە بە بن تفنکی زێریم هەڵبردو بەربوومە هەڵمژینی بۆنو بەرامەیو بە سەرە پێتکەی باریکی قامکی خەیاڵو بیر لەگوشینێی وەخۆ کەوتم ، زۆری پێنەچو ئەوەندە گوڵاوەم لێ وەرگرت کە لەنێو شووشەی وشەی بەگرشەو ورشەی زمانی کوردی‌دا پێش‌کەشتانی دەکەم •

بەشکم خوا بکا جێی ڕەزامەندی خواو سوود لێوەرگرتنی گەلو پڕکەرەوەی کەلێنێك بێت لەتاتەرازووی خێراندا لەو ڕۆژەی‌دا کە کەس دەفریاکەس نایەو منداڵی شیرەخۆرە لەحەزمەتان سەری سپی دەبێو بابای لامەزەبو لەڕێ هەتڵە بوو بەنجەی پەزیوانی دەگەزێو خۆزگە دەخوازێ هەر گڵ بایەو وە ڕووح نەهاتبایەوەو ئەو ڕۆژەی بەچاوان نەدیبایە •

بەڵێ خوێنەرانی ئازیزم بۆ خاتری وەی پوختەیەك دەربارەی ئیسلام بنووسم هانام بردە بەر قورئانو سوورەتی فاتیحەم لێ خواست ، ئەو سوورەتەی کە لەنێو دوو توێی حەوت ئایەتاندا بەکورتی مەبەستو چەمکە سەرەکی‌یەکانی قورئانی حاواندۆتەوە ، وەلەڕاستی‌دا دەتوانم بڵێم : فاتیحە وەك پێرستێك وایە بۆ مەبەستەکانی قورئان ، واتە هەر وەك چۆن پێرستی کتێبێك ڕێ نموونیت دەکات بۆ هەموو ئەو مەبەستو واتایانەی لەوێ‌دا باسکراون ، فاتیحەش سەبارەت بە قورئانی گەورەو کش‌گیر « مُعجز» بە هەمان شێوە •

فاتیحه ئەو سوورەتە مەزنەیە کە لە گەورەترین درووشمی ئیسلامداو لەپتەوترین پایەی بەرنامەی خوادا ـ کە نوێژە ـ لە هەر شەوو ڕۆژێکدا پتر لە (١٧) کەرەتان بە سەر زاری مسولمانان‌دا دێت !! وە هەر نوێژێك ئەم سوورەتەی تێدا نەخوێنرێت وەرناگیرێ وەك پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی : (لا صلاة لمن لم یقرأ بفاتحة الکتاب)[1] فاتیحه سروودیکی ئیسلامی‌یە بەسەر زاری ملیۆنەها مسولمانەوە لەسەرانسەری دنیـادا •

ئەمن یەکەبارێ خۆم زۆر جاران ڕاماوم‌و دەبیرکردنەوێ ڕاچووم ، خوایە دەبێ بۆچی ئیسلام ئەو هەموو گرنگی‌یەی بەو سوورەتە دابێ‌و هێندە موچیر بێ لەسەر دوو پات کردنەوەی ؟!

هەڵبەتە ئەوەشم لەپێش چاو گرتووە کە ئیسلام بەرنامەی خـوایەو هەمو یاساو دەستوورەکانی لەشوێنی شیاوی خۆیاندا ڕۆنراون ، چونکە هەمو شتێك لەشوێنی گونجـاوی خـۆی‌دا ڕۆنان یەکێکە لـە سیفەتـە بەرزەکانی خوایەتی خوای مەزن •

جا بەڕێزان :

ئەم نوسراوەی بەردەست‌تان ئەنجامی ئەو تێوە ڕامان‌و بیرکردنەوەیە ، کە لەو بڕوایەدام هەر کەسێك سەرنجـی بـدات تهێنی گرنگی دانی ئیسلامی بەم سوورەتە بۆ دەردەکەوێ‌و دەزانێ ئـەو ماستە چ موێکـی تێ‌دایە •

هیواداریشم ئەم نوسراوە بە ئارامی‌و بەووردی موتالا بکرێ‌و ئەوەندە وەختەتان لێ وەچاو نەبێت کە لەگەڵی دا بەسـەر دەبرێت ، چونکە بەڕاستی گفت‌وگۆو ئاخاوتنێك کە مسونمان لە گەورەترین درووشمی ئیسلامی‌دا هەر شەوو رۆژێك چەند جـار لـە خـزمەت پـەروەردگاری‌دا دەیڵێ

---

(١) بخاری و مسلم ڕیوایەتیان کردوە لە (عبادة بن صامت) • وە •

هەڵدەگرێ کە کتێبێکی چەند لاپەڕەیی دەربارە بخوێنێتەوە ، تا بزانێ لەو گفتو گۆو ڕازونیازەیدا چ دەگوترێ •

دە فەرموون خوێنەرانی مسوڵمان با تاوێکی خۆش لەسێبەری یەکێك لەدرەختە پڕ پیتو پێزەکانی باخی قورئاندا بەرینە سەر •

با تۆزێك گوێ بۆ ئەو دەنگە نەمرەی قورئان ڕادێرین کە پتر لە چواردە سەدەیە بانگ دەکات ، بانگی مرۆڤایەتی دەکات ، تا ڕێنمایی بکات بۆ ژیانێك ••• بەڵام چ ژیانێك !

ژیانێك کە لەگەڵ سروشتی ئینساندا دەسازێ !!

ژیانێك کە ئینسان تێیدا خەلیفە (جێنشینی)ی خوایە !!

ژیانێك کە ئینسان تێیدا ڕێزی لێ دەگیرێو وەك پاتاڵێکی خوێڕیو بەرهەڵدا سەیری ناکرێت !!

ژیانێك کە مرۆڤ لەسێبەریدا تاقە هەڵوێستی ژیرانەی ڕاست دەنوێنێ لەئاقار خواو خەڵکو بونەوەردا !!

ژیانێك کە دادگەری کۆمەڵایەتی ڕاستەقینەی تێدا دەچەسپێ لەنێو کۆمەڵدا !

ژیانێك کە هەموو ئینسانێك تێیدا ئازادەو خێوی بیرو ڕاو هەستو نەستو دەربڕینی خۆیەتی !

ژیانێك کە گەل ـ تاكو کۆمەڵی ـ سەر بۆ هیچ هێزێك نەوی ناکاو چ بتان ناپەرستنو بەتەنێ گەردن کەچی بەرنامەی خودان •

ژیانێك کە ئینسان تێیدا دوورە لەهەر چەشنە نەخۆشەیەکی بیریو دەروونیو هەست بە ئاسوودەیی دڵو ئارامی گیانو بەختیاری دەکات •

ژیانێك کە ئینسان تێیدا دەزانێ کێ خوڵقاندوویەتیو لەبەرچیو پێویستە چبکاو چنەکاتو چۆن بژیو چۆن نەژی •

بەکورتی‌و بەکوردی ژیانێك کە لەئینسان بوەشێتەوە ، ئەو ئینسانەی کە لەلایەن خــواوە بەچاکــی خوڵقێنراوەو ڕێــزی لێ‌گیراوەو بــە سەرقافڵەی کاروانی بونەوەرو خەلیفەی خودا حسێب کراە •

بەڵێ باتۆزێك لەبن سێبەری یەکێك لەدرەختە پڕ پیت‌و فەڕەکانی باخی تەڕوپاراوو گەشاوەی قورئانی مەزن‌دا ئـارام بگـرین‌و ئیسراحەت بکەین ، خوای بەبەزەیی‌و بالاَدەستیش خونچەی دڵمان بەئاوازی سرورودی هەق بپشکوێنێ‌و هەستی قورئان‌ویستی‌و ئینسان دۆستیمان بجوولێنێ •

سەرنج دانێکی گشتی لەم سوورەتە

وای بە چاك دەزانم بەری توێژینەوەو لێکۆڵینەوە دەربارەی هەر یەك لە حەوت (٧) ئایەتەکانی ئەم سوڕەتە سەرنجێکی گشتی لێ بدەین :

ڕێبازی ئیسلام بەوردو درشتەوە بۆ ڕوون کردنەوەی دوو شتان هاتووە :ـ

١ ـ هەڵوێستی خوای گەورە لەئاقار بونەوەردا بەگشتیو ئینسان بەتایبەتی •

٢ ـ هەڵوێستی بونەوەر بەگشتیو ئینسان بەتایبەتی لەئاقار خوای بەخشندەدا •

بەڵێ ئیسلام ـ کە بەرنامەو ئاینی گشت پێغەمبەران (صلی الله علیهم وسلم) بوە بەدرێژایی مێژوو ـ بۆ پێناسە کردنی یەك ڕاستی (حقیقة) هاتوە کە وەك سکەیەك دوو دیوی هەیە ، دیوێکیان پەیوەستە بە خوداوەو ئەوی دیشیان بە ئینسانەوە ئەو ڕاستییەش بریتییە لە : (پەیوەندی بەندایەتیو خوایەتی) •

ڕەنگە کەسانێك کە چاك لەچەمکی زاراوەی :(پەیوەندی بەندایەتیو خوایەتی) حاڵی نەبوون بێژن : جا چۆن ئاینو بەرنامەی خودا بەتەنێ بۆ ڕوون کردنەوەی ئەوڕاستییە هاتووە ؟!

بەلاٌم لەڕاستی‌دا ئەم سەرسوڕمان‌و پرسیارکردنە لە مێشکی ئـەوان کەسان‌دا سەر هەڵدەدات کە لە مەبەست‌و نێوەرۆکـی وشەی خـوایەتی (الالوهیة)و بەندایەتی (العبودیة) تێ‌نەگەیون ، چونکە لەڕوانگـەی ئیسلامەوە گەورەترین ڕاستی لەبوونەوەردا دوو شتن : یەکەم : خوایەتی خوا ، دووەم : بەندایەتی ئینسان •

لەڕاستی یەکەمیان دوو یاسای گرنگ وەردەگیرێن :

أ ـ خـوا بەتەنێ‌و لەچاکـەو بەخشندەیی خـۆیەوە بوونەوەری خوڵقاندوەو غەیـری وی هیچ کـەس لەدروست‌کردنی بونەوەردا داری لەســەر بەردی دانەنـــاوە ، کـــەواتە خـــودا بەتەنێ بەدی‌هێنەرو پەروەردگارە •

ب ـ هەر خوا بەتەنێ شیاوی پەرستن‌و گەردن بۆ کەچ کردنە ، ئاشکراتر بڵێین : هەر ئەو بەتەنێ مافی بەرنامە ڕێژی‌و یاسا دانانی هەیە ، کەواتە خوا هەر بۆخۆی فەرمانڕەواو گەورەیە •

لەڕاستی دووەمیشیان‌دا دیسان دوو یاسای گرنگ دەبینرێن :ـ

أ ـ مرۆڤ کە لەدوو توخمی گیان‌و خاك پێك هاتوە هەڵبژێرراوی بونەوەرو خەلیفەی خوایە •

ب ـ ئینسان لەسۆنگەی ئەمەوە کـە بەتەنێ بەنـدەو خـوڵقێنراوی خوایە ، پێویستە تەنیابە ندەو مل‌وکەچ‌و پابەندی بەرنامـەو یاسای ویش بێـت •

بەڵێ خوێنەرانی بەڕێز : ئەم سووڕەتە دەربارەی ئەم دوو مەسەلەیە دەدوێ کە لەڕاستی‌دا هەرچەندە بەدیمەن دوو شتن بەلاٌم وەك دوو دیوی ـکەیەك بەهەردووکیان یەك ڕاستی پێك دێنن ، کە گەورەترین ڕاستی‌یەو لەوەتی دنیا دنیایە هەیەو هەتا هـەتایەش دەمێنێتەوەو گـۆڕانی بەسەردا

ئایەت چونکە بە ماهیەتو ڕاستەقینەیەکەوە بەندە گۆڕانی مەحاڵـە ، ئایا ڕێی تێدەچێت ڕۆژێك لە ڕۆژان خوا لەخوایەتی بکەوێ ؟! یان ئینسـان لەئینسانەتی بشۆرێ ؟!

دەجا هەتا خوا خوابێتو ئینسانیش ئینسان ئەم ڕاستی‌یەش دەمێنێ • ئێستا بۆوەی ئەوەی لەمەوبەر گوتمان درەوشاوەتر بـێ وەرن با وێکـڕا سەرنجێکی خێرا لەئایەتەکانی ئەم سووڕەتە بەرزە بدەین :

لەئایەتی یەکەمدا (بسم الله الرحمن الرحیم) ئەمە ڕاگەیەنراوە کە بڕوا بوون بەبـوونی پەروەردگـار شتێکی خـۆڕیسكو سروشتی‌یـەو ڕاستی‌یەکە کە سروشتی بوونەوەرو ئینسان گەواهی بۆ دەدات •

لە ئایەتی دووەمدا (الحمد لله رب العالمین) یەکسەر بەندەکـان دەڵێن : سوپاسو شوکرانە بۆپەروەردگاری هەمو شتێك ، لێرەدا ئەوەی جێی تێوەڕامانە ئەمەیە کە هاتنی ئایەتی دووەم بـەدوای یەکـەمدا زۆر شتێکی گونجاوو مەنتیقی‌یە چونکە ناسرانی خوا ـ لەئایەتی یەکـەم ـ دا گەورەترینو سروشتی‌ترین ئەنجامی سوپاس کردنو هەست کردنـە بەچاکەو بەخشندایەتی‌یەکەی ، وە هەر بابایەك خوا بناسێت بێ سێو دوو هەست بەنازو نیعمەتەکانی دەکاو خۆی قەرزدارو منەتبار دێتە بەرچاو •

ئینجا لە ئایەتی سێیەمدا وەك بەڵگە هێنانەوە بۆ درووستیو بەجێ‌یی سوپاس کردنەکەیان دەڵێن : (الرحمن الرحیـم) خـوا بەخشنـدەو خاوەن بەزەیی‌یە ، دیسان باسکردنی سیفەتی ڕەحمو بەزەییو میهرەبانی خوا لێرەدا زۆر چاك گونجاوە لەگەڵ بارو دۆخی ئایەتەکاندا چونکـە پەروەردگـاری بوونەوەر (العالمین) لـە ئەنجامـی سیفـەتی بەزەیـیو بەخشندەیی‌یەوە کائیناتی لەدەریای نەبوون هێناوەتـە دەرو بـوونی پـێ خەڵات کردووە •

ئینجا له ئایەتی چوارەمدا بەندەکان دانیان هێناوە بە فەرمانڕەوایەتیو دەسەڵات داریتی پەروەردگاردا لەڕۆژی پەسلاندا (ملك يوم الدين) بۆهاتنی ئەم ئایەتەش بەدوای ئایەتی پێشویدا دوو هۆی گرنگ هەن :

أ ـ لەکاتێکدا بەندەکان زانیان خوایەك هەیەو لایقو شایستەی سوپاسو ستایشەو بەخێوکەرو پەروەردگارەو خاوەنی بەزەییو لوتفو بەخششە ، هەستیان بەوە کردوە کە خوایەتیو پەروەردگاریتیو بەزەییو بەخشندەیی خوا وای لێچاوەڕوان دەکرێ کە ئەو ماوە کورتەی دنیا تاوە هەلو دەرفەتی تێدا ژیان نەبێت ، ئەمە لەلایەکەوە لەلایەکی تریشەوە هەستیان بەمە کردوە کە خوایەتیو پەروەردگاریتیو بەزەییو میهرەبانیو دادپەروەری خوا تێرا دەبینرێ کە ڕۆژێك بێتە پێش چاکان بە پاداشی چاکیانو خراپان بەسزای خراپیان بگەنو هەقی بزنێ کۆڵە بەسەر بزنێ شاخدارەوە نەهێڵرێو زۆرلێکراوو چەوسێنراوان کە لەدنیادا بەئاواتی هەرەگەورەیان نەگەیون ـ کە بریتییە لەتۆڵە ستاندنەوە لەزۆردارو خوێن خۆران ـ لەو رۆژەدا بەئاکام بگەنو کرمی دڵیان بمرێو بڵێن تۆخەی •

ب ـ بەندەکان هەستیان بەمە کردوەکە پەروەردگار وێڕای سیفەتی بەزەییو بەخشندەیی خەسڵەتی توڕەییو قەهرو غەزەبیشی هەیەو نابێ کەس بمەویا بەزەییو میهرەبانی خودا پشتێنێی لێ وەکاو باڵی لێ وەدات •

ئەم چوار ئایەتەی ڕابوردن هەر چواریان پێشەکیو ڕێ خۆش کردنێك بوون بۆ ئایەتی پێنجەم (اياك نعبد واياك نستعين) هەر ئەتۆ دەپەرستینو هەر لەتۆش یارمەتی دەخوازین •

ئێستا با تۆزێك بەوردی سەرنج بدەین :

چوار ئایەتی پێشوو دوو ڕاستی زۆر گەورەیان خستە ڕوو کە عەقیدەی ئیسلامی‌یان لێ پێك دێت ، یەکەم ، بڕوا بوون بەخوایەتی خواو بەروەردگاریتی‌و بەخشندەیی‌و بەزەیی‌یتی وی ، دووەم : بڕوا بوون بەڕۆژی دوایی‌و سزاو پاداشت •

ئێستا کە بەم ئەنجامە گەیشتین دەتوانین ئێوە ڕۆكو کاکڵی ئەم سووڕەتە لەچەند قاڵب‌و شێوەی جوێ جوێدا داڕێژین کە لەمەبەستدا بەکن :

دەتوانین بڵێین چوار ئایەتی پێشوو بریتین لەلایەنی عەقیدەو بڕوا و سێ‌ئایەتی داهاتووش لایەنی یاساو بەرنامە پێك دێنن ، لەهەمووانیش ئاشکرایە کە ئیسلام لەدوو بەشی سەرەکی بڕواو بەرنامە (العقیدة والشریعة) پێك دێت •

وە دەتوانین بڵێین چوار ئایەتی پێشوو بریتین لەلایەنی باوەڕ (ایمان)و سێ ئایەتی دوایش لایەنی (عمل) پێك دێنن ، وەك ڕوونیشە ئیسلامەتی باوەڕو کردەوەیە (الایمان والعمل) •

وە دەتوانین بێژین چوار ئایەتی ڕابوردوو بریتین لەبڕوا (ایمان)و سێ‌ئایەتی دواییش بریتین لەئیسلامەتی (اسلام) ئەمما بەمەرجێك کە وشەی بڕوا لێرەدا قەناعەتی دەروونی پێ مەبەست بێ‌و وشەی (اسلام)یش گەردن کەچی ڕواڵەتی •

ئاشکراشە کە ئاین بریتی یە لەمە کە ئینسان بەدڵ‌و دەروون بڕواو قەناعەتی پێ‌بێ‌و بەئەندامەکانیشی فەرمانەکانی جێ‌بەجێ بکاو پابەندی بێ •

وە دەشتوانین بڵێین چوار ئایەتی هەوەڵی (جیهان بینی ئیسلامی)

دەخەنە ڕوو و سێ ئایەتی دوایش (ئیدۆلۆژی ئیسلامی) ، دیارە کە ئیسلامەتیش لەدوو بەشان پێك دێت : یەکەم جیهان بینی ئیسلامی ، یانی هەڵوێستی بیریو تیۆری مرۆڤ بەرامبەر بەخوداو بوونەوەرو ژیان ، دووەم : ئیدۆلۆژی وَاتە هەڵوێستی کرداریو پراکتیکی مرۆڤ ـ لەسەر بنچینەی جیهان بینی ـ بەرامبەر بەخواو بوونەوەرو ژیان •

بێینەوە سەر مەبەستی بنچینەیی ، گوتمان چوار ئایەتی ڕابوردوو پێشەکیو ڕێ خۆشکەرن بۆ ئایەتی پێنجەم ، چونکە کاتێك ئینسان زانی خوایەك هەیەو زانی کە بەدیهێنەرەو پەروەردگارەو شایستەی سوپاسو ستایشەو لەچاکەو بەخشندەیی خۆی بوونی بەبوونەوەر بەخشیوو بەتەنێ بەڕێوەبەرو گەورەی ڕۆژی سزاو پاداشە ، ئەم زانینو بڕوایە ناچاری دەکات کە گفتو پەیمانی پێ بدات کە بەتەنێ گوێ ڕایەڵیو فەرمانبەری وی بکاو یارمەتی هەر لەوی بخوازێو بێجگە لەوی چاوی لەدەستی کەس نەبێت •

ئایەتی شەشەمیش (اهدنا الصراط المستقیم) ڕێنموونیمان بکە بۆ ڕێی ڕاست • پەیوەندییەکی بتەوی بەئایەتی پێنجەمەوە هەیەو توند پێکەوە جۆش دراون ، چونکە گوێ ڕایەڵیو فەرمانبەری خواو گەیشتن بەڕەزامەندی وی ڕێو ڕەسمو بەرنامەو دەستوورێکی گەرەکە کە بریتییە لە (ڕێی ڕاست) ، بۆیە بەندەکان داوا لەپەروەردگاریان دەکەن کە ئەو ڕێیە ڕاستەیان پێشان بدات ، دیارە ڕێی ڕاستی ژیانیش تەنیاو تەنیا ڕێبازو ئایینی خوایە •

جا لەبەر ئەوەی بەرنامەو ئایینی خوا قەت قەت بەشێوەی تیۆریو گوفتاری ڕووت نەبوەو نابێو وێڕای ڕاستە شەقامی خواو پێڕی چاکانو خواپەرستان کوێرە ڕێی شەیتانو طاغووتو دەستەی بەدانو خۆپەرستانیش هەیە ، بۆیە بەندەکان بەهێندێ وازنایەنن کە داوایان لە

خوا کردوە ڕێی ڕاستیان پێشاندا وەدەڵێن : (صراط الذين انعمت عليهم غير المغضوب عليهم ولا الضالين) واتە : ڕێی پێڕی چاکان ئەوانەی چاکەت لەگەڵدا کردوون ، نەك ئەوانەی شایستەی قەهرو غەزەبن ، وەنەك گومڕاو سەر لێشێواوان •

ئێستا کە بەشێوەیەکی گشتی توێژێك سەرو سیمای ئەم سووڕەتە مەزنەمان ناسی با ناوی خوای لێبێنین و دەست بکەین بە ورد بونەوە لەهەر کام لەحەوت بەلکە خنجیلانەکانی ئەم شاگوڵەی گوڵزاری گوتاری پەروەردگاری کائینات •

« بسم الله الرحمن الرحيم • الحمد لله رب العالمين • الرحمن الرحيم • ملك يوم الدين • اياك نعبد واياك نستعين • اهدنا الصراط المستقيم • صراط الذين انعمت عليهم غير المغضوب عليهم ولا الضالين • آمين »

واتە :

« بەناوی خوای بەبەزەیی بەخشندە ، سوپاس بۆ خوای پەروەردگاری بە بەزەیی بەخشندەیە ، خاوەنی ڕۆژی سزاو پاداشە ، بەس ئەتۆ دەپەرستین و هەر لەتۆ یارمەتی دەخوازین ، ڕێنمایی‌مان بکە بۆ ڕێی ڕاست ، ڕێی ئەوانەی چاکەت لەگەڵدا کردوون نەك ڕێی لێ تووڕە بوان و نەك گومڕا بوان » دوعامان قبوڵ بکە •

چەند تێبینی‌یەك سەبارەت بەم سووڕەتە :

یەکەم : ناوەکانی ئەم سووڕەتە :

أ ـ (فاتيحة الكتاب) بۆیەش بەم ناوە ناونراوە چونکە قورئان بەم سووڕەتە دەست پێ دەکات •

ب ـ (سورة الحمد) چونکە یەکەمین وشەی لەدوای (بسم الله الرحمن الرحيم) (الحمد) ە •

ج (امّ القرآن) وشەی (ام) لەزمانی عارەبی‌دا یانی : ئەسڵو ماکی شت ، هەڵبەتە ئەم سوورەتەش ئەسڵی قورئان‌و پوختەی ئیسلامە •

د ـ (السبع المثانی) ، وەك خوای گەورە لەکۆتایی سوورەتی (الحجر) دا دەفەرموێ : (ولقد آتیناك سبعا من المثانی والقرآن العظیم) ، هۆی ناونرانی ئەم سوورەتەش بەم ناوەوە توێژەرەوانی قورئان چەند ڕایەکی جوێ جوێ‌یان هەیە لە بارەیەوە :

١ ـ چونکە لەم سوورەتەدا ئینسان سوپاس‌و ستایشی خوا دەکات •

٢ ـ چونکە ئەم سوورەتە لەهەموو ڕکاتێك‌دا دووبارە دەکرێتەوە •

٣ ـ چونکە دوو جاران نێرراوەتە خوارێ لەسەر قسەی هێندێك لەزانایان •

٤ ـ چونکە لەکتێبە ئاسمانی‌یەکانی تردا نیەو هەڵاوێرراوە •

٥ ـ چونکە ئەم سوورەتە دوو بەشە بەشێکی سوپاس‌و ستایشە لەبەندەوە بۆ خواو بەشێکیشی بەخشینە لەخواوە بۆ بەندە •

هـ ـ (الکافیة (واتە : تێرو تەواو ، چونکە ئەم سوورەتە دەتوانێ جێی غەیری خۆی پڕوەکات بەڵام غەیری‌وی جێی پڕناکاتەوە •

و ـ (الاساس) واتە : بنچینەو بنەڕەتی ئیسلامەتی تێدایە •

ز ـ (الشفاء) : شیفاو دەرمان ، چونکە دەرمانی ڕوح‌و نەفسە •

ح ـ (الصلاة) واتە : نوێژ ، چونکە بەشی سەرەکی‌و هەرەگرنگی نوێــژە •

ط (الشکر) واتە شوکرانە ، چونکە سوپاس‌و شوکرانەی خوای تێدا دەگرێت •

ك ـ (الدعاء) واتە : پاڕانەوەو سکاڵا ، چونکە بریتی‌یە لەپاڕانەوەی بەنــدە •

بەندە • دووەم : چۆنیەتی هاتنە خوارەوەی ئەم سوورەتە :

لە چۆنیەتی هاتنە خواری ئەم سوورەتەدا (٣) قسە هەن :

١ ـ دەڵێن لەشاری مەککە هاتۆتە خوارێ تەنانەت هەندێکیان دەڵێن یەکەمین سوورەت بوە کە بۆ پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) هاتوە ، کە شێخ (محمد عبده) یەکێکە لەوانەو لـەم بارەوە دەڵێت :

(بەڵگەی ئەوەش ئەمەیە کە دەستووری خوا چ لەبواری بەدیهێنـان (تكوین)و چ لەبواری یاسادانان (تشریع) دا وایە کە پێشەکی بەکورتی شێك دەخاتەڕوو دوایی پلەپلە دەست دەکات بەخستنەڕوو شەرح کردنی •

(••• فاتیحەش هەرچی لەقورئاندا هەیە بەکـورتی دەیگـرێتە نێوخۆی ، وەهەرچی لەقورئاندا هەیە شەرحو تەفسیری ئەو بنچینانەیە کە لەفاتیحەدا ڕۆنراون •••)[1] •

٢ ـ دەڵێن لەشاری مەدینەدا هاتۆتە خوارێ ، بـەڵام ئـەم قسەیە هەڵەیە بەدوو بەڵگان :ـ یەکەم :ـ سوورەتی (الحجـر) کـە بەئیتیفاقی زانایان لەشاری مەککەدا هـاتۆتە خـوارێ باسی سوورەتی فـاتیحەو هاتنەخواری دەکات وەك دەفەرموێ : (ولقد آتینـاك سبعا مـن المثانـی والقرآن العظیم) •

دووەم : زۆر دوورە کە پێغەمبەرو مسوڵمانان (١٣) ساڵان لە مەککە بەبێ فاتیحە نوێژیان کردبێ •

٣ ـ قسەی سێیەم : دەڵێن : ئەم سوورەتە کـەڕەتێکی لەشـاری مەککەو جارێکیش لەمەدینە هاتۆتە خوارێ ، دەشڵێن بۆیـە ناونـراوە (المثانی) چونکە هاتنەخوارەوەکەی دووبارە کراوەتەوە •

---

(١) سەیری (الاعمال الكاملة للشیخ محمد عبده) بکـە بەرگی (٤) لاپەڕە (٢٤ ـ ٢٥) •

سێیەم : حوکمی خوێنرانی ئەم سوورەتە لەنوێژدا :

لەپێغەمبەرەوە (صلی الله علیه وسلم) ڕیوایەت کراوە کە هەر نوێژێك ئەم سوورەتەی تێدا نەخوێنرێ قبوڵ ناکرێو ناتەواوە •

بۆنموونە : بخاریّ ومسلم لە (عبادة بن صامت) ەوە گێڕاویانەتەوە کە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی : (لاصلاة لمن لم یقرأ بفاتحة الکتاب) •

ئیمامی ڕازی بێجگە لەم ڕیوایەتە دوو ڕیوایەتی تریش لەتەفسیرەکەیدا باس دەکات :

١ ـ (کل صلاة لم یقرأ فیها بفاتحة الکتاب فهی خداع غیر تمام)•

٢ ـ (لاتجزي صلاة لایقرأ فیها بفاتحة الکتاب) •

هەڵبەتە لەمەزەبی (حنفی) دا بەمەرج نەگیراوە کە ئەم سوورەتە بخوێنرێو دەڵێت ئەگەر لە سوورەتەکانی تریش بخوێنرێ هەر تەواوە ، بەڵام ئەوی ڕاستی‌بێت بەڵگەی ئەوانەی کە خوێنرانی فاتیحەیان بەمەرج گرتوە لە نوێژدا بەهێزترە ، ئەمما ئێرە جێی ئەو درێژە پێدانە نیە کێ مەیلی لێیە پتر ئاگاداربێ لەم بارەوە باسەیری (التفسیر الکبیر) ی (فخرالدین الرازی) بکات ، لەوێدا ئیمامی ڕازی (١٨) بەڵگەی هێناوەتەوە بۆ سەلماندنی ئەمە کە خوێندنی فاتیحە مەرجە لە نوێژدا •

چوارەم : بەراوردێك لەنێوان ئایەتەکانی فاتیحەو کردەوەکانی نوێژدا[١] :

ئایەتەکانی فاتیحە حەوتن ، کردەوەکانی نوێژیش حەوتن‌و پێکەوە

---

(١) ئەو بەراورد کردنەم بەدەسکاری‌یەوە لە تەفسیری (مفاتح الغیب)ی فخرالدین الرازی وەرگرتوە •

گونجاون‌و بەرامبەری‌یەکی تـەواو هەیە لەنێـوان ئایەتەکانـی فاتیحـەو کردەوەکانی نوێژدا بەم جۆرە :

١ ـ بسم الله الرحمن الرحیم ـــ (القیام) ڕاوەستان بۆ خوێندنی فاتیحە •

٢ ـ الحمد لله رب العالمین ـــ (الرکوع) چوونە ڕکووع‌و نوشتانەوە •

٣ ـ الرحمن الرحیم ـــ (الرفع من الرکوع) هەستانەوە لەڕکووع •

٤ ـ ملك یوم الدین ـــ (السجـدة الاولی) کـڕنووش بـردنی هەوەڵ •

٥ ـ ایاك نعبد وایاك نستعین (القعود بین السجدتین) دانیشتنی نێـوان دوو سەجدەکان •

٦ ـ اهدنا الصراط المستقیم ـــ (السجدة الثانیة) کڕنووش بردنی دووەم •

٧ ـ صراط الذین انعمت علیهم ـــ (التشهد) خوێندنی تەحیات •
غیر المغضوب علیهم ولا الضالین •

ئێستا باسەرنج دەین داخوا ئەو بەراورد کـردنە تـا چ ڕاددەیـەك لـواوە :ـ

ئایەتی یەکەم لەگەڵ (قیام) دا دەگونجێ چونکە هەر وەك چـۆن (بسم الله الرحمن الرحیم) بۆ دەست‌پێ‌کردنی هەرکارێك پێویستـە ڕاوەستان (قیام) یش بۆ دەست پێ‌کردنی نوێژ پێویستە •

ئایەتی دووەمیش لەگەڵ (رکوع) دا دەگونجێ چـونکە ئینسـان لەوەختی سوپاس‌کردن‌دا لەیەك کات‌دا سەیری خواو بونەوەر دەکات •لەبەر ئەوەی سوپاس‌و ستایش مەدح کردنی خوایە بەهۆی ئەو نیعمەتانەوە کە بە بەندەکانی بەخشیوە مادام وابێ بەندە لەدەمی سوپاس‌کردن‌دا چاوێکی

لە خاوەنی نیعمەتەوەیەو چاوێکیشی لەخودی نیعمەتەکەوە ، کەواتە پێویستە حاڵەتێکی مامناوەندی هەبێ ، دیسان سوپاس کردن دەلالەت لەسەر نیعمەتی زۆر دەکات نیعمەتی زۆریش پشتی ئینسان گران دەکاو دەبێتە هۆی نوشتاندنەوەو دوولاهاتنەوەی •

ئایەتی سێیەمیش لەگەڵ (هەستانەوە لەڕکوع) دا دەسازێ ، چونکە پاش ئەوەی بەندە چۆ ڕکوع وا لەڕەحمەتی خوا چاوەڕوان دەکرێ کە لەدوای ڕکوع بیگێڕێتەوە بۆ حاڵەتی (اعتدال) ڕاست بوونەوە •

ئایەتی چوارەمیش لەگەڵ (کڕنوش بردنی یەکەم) دا دانووی دەکوڵن ، چونکە (ملك یوم الدین) گەورەیی‌و جەلالی خوای لێ دەفامرێتەوە ، بێگومان ئەمەش دەبێتە هۆی پەیدا کردنی ترس‌و سامێکی زۆر لەدڵی ئینسان‌داو وا لەئینسان دەکات کە لەوپەری بەندایەتی‌و گەردن کەچی‌دا خۆی بنوێنێ •

ئایەتی پێنجەمیش لەگەڵ (دانیشتنی نێوان دوو سەجدەکان) دا هەڵ دەکات ، چونکە (ایاك نعبد) هەواڵدانە لەکڕنووش بردنی هەوەڵ‌و (ایاك نستعین) یش کۆمەك خواستنە لەخوا بۆ ئی دووەم •

ئایەتی شەشەمیش لەگەڵ (کڕنووش بردنی دووەم) دا دەسازێ ، چونکە لەم ئایەتەدا بەندە داوای بایەخ‌دارترین شتی دەکات لەپەروەردگار کە بریتی‌یە لە (ڕێنمایی کردنی بۆ ڕێێ ڕاست) هەڵبەتە ئەم تەکلیفە گەورەیەش گەردن کەچی‌و بەندایەتی‌یەکی گەورەی گەرەکە ئەویش کڕنووش بردنی دووەمە •

ئایەتی حەوتەمیش لەگەڵ (دانیشتنی تەحیات خوێندن) دا دەگونجێ، چونکە پاش ئەوەی ئینسان لەسوجدەی دووەم‌دا ئەوپەڕی بەندایەتی خۆی دەربڕی بەرامبەر بەخوا ، خواش لەبەرامبەردا ڕێزی لێ دەگرێ ، بۆیە

فەرمانی پێ دەکات کە لەخزمەتیدا دانیشێ بێگومان ئەمەش نیعمەتێکی گەورەیەو زۆر چاك لەگەڵ (الذین انعمت علیهم) دا دەسازێ ، بۆیەش لەکاتێك دا خــوای بەخشنــدە پێغەمبــەری صلی الله علیـه وسلـم بەرزکردەوە تا گەیشتە پلەی (قاب قوسین او ادنی) لەوکاتەدا فەرمووی : (التحیات المبارکات والصلوات والطیبات لله) •

نوێژیش وەك پێغەمبەر (صلی الله علیـه وسلـم) فەرموویەتی : (الصلاة معراج المؤمن) نوێژ پەیژەی بڕواداره ، بۆیە پێویستە مسوڵمان لەکاتێکدا لەمیعراجەکەیدا گەیشتە دواین پلەی ڕێزو حـورمەت ئـەو قسانە دووبارە بکاتەوە کە (محمـد) (صلی الله علیـه وسلـم) لـە میعراجەکەیدا سەبارەت بەخوای مەزن گوتوونی •

دوو ئاگادار کردنەوە :

١ ـ حوکمی گوترانی (اعوذ بالله من الشیطان الرجیم) و واتاکەی :

ئیمامی (نووی) لەکتێبی (الاذکار) دا فەرموویەتی : (بزانە کـە (استعاذة) کردن سوننەتەو فەرز نیەو ئەگەر باباى نوێژکەر تەرکی کرد بەقەستی بێ یان بەسەهوو گوناحبار نابێ ، هەڵبەتە کە دەشڵێین سوننەتە مەبەستمان لەگشت کاتێکە واتە : لەنوێژدا چ فەرز بێ و چ سـوننەت وە لەدەمی قورئان خوێندنی دەرەوەی نوێژیشدا[1] •

ئێستا کە حوکمی (استعاذة) مان زانـی با بزانین چـمکەکەی چییە ؟ :

اعوذ : (ابو جعفر الطبری) کە بە (امـام المفسرین) ناسـراوە فەرموویەتی :

الاستعاذة : الاستجارة ، واتە : پەنا وەبەربردن •

---

(١) سەیری کتێبی (الاذکار) لاپەڕە (٤٥)، نوسراوی (النووي) بکە•

الشيطان : (ابو جعفر الطبری) دەڵێت : (الشیطان فی کلام العرب کل متمرد من الجن والانس والدواب وکل شیء) واته : (شیطان) لەزمانی عارەبی‌دا هەریاخی بووێکە لەجندو ئینسان‌و ئاژەڵ‌و هەموو شتێك •

الرجیم : (طَبری) دەڵێت : (وأمّا الرجیم ، فهو فعیل بمعنی مفعول ••• وتأویل الرجیم الملعون المشتوم ••) واته : (رجیم) لەسەر کێشی (فعیل) ەو بەمانای (مفعول) ە ماناى (رجیم) یش نەفرین لێکراوو جنێو پێدراوە •

مادام وابێ دەتوانین بڵێین : (اعوذ بالله من الشیطان الرجیم) یانی پەنا وەبەر خوای دەبەم لەشەیتانی دوور لەخواو نەفرین لێکراو •

ڕوون کردنەوەیەك دەربارەی (استعاذة) •

خوای بەخشندە فەرمانی پێکردوین کە بۆ دوورکەوتنەوە لەشەیتانی بەدو بۆ ڕزگار بوون لەژێر ڕکێفی هانا بەرینە بەر وی •

ئێستا با بزانین شەیتان لە چ ڕێیەکەوە هێرش دێنێ‌و ئینسانیش لە چ ڕێیەکەوە توانای بەرگری‌کردن‌و لەسەرخۆکردنەوەی هەیە :

لەسووڕەتی (اعراف) دا خوای مەزن فەرموویەتی ـ لەسەرزمانی شەیتان ـ (قال بما اغویتني لاقعدنّ لهم صراطك المستقیم ، ثم لآتینّهم من بین ایدیهم ومن خلفهم وعن أیمانهم وعن شمائلهم •••) ١٦ـ١٧ •

واته : شەیتان گوتی : چونکە گومڕات کردم ، ـ دوژمنایەتی ئەندەکانت دەکەم‌و ـ لەسەر ڕاستەشەقامی تۆ ـ کە ئیسلامەتی‌یە ـ بۆیان دادەنیشم ، ئینجا لە پێشەوەو لەدواوەو لەلای ڕاستەوەو لەلای چەپەوە بۆیان دەچم • کەواتە شەیتان لەچوار لاوە زەفەر بەئینسان دەبات :

پێشەوەو پاشەوەو لای ڕاستو لای چەپ ، بەڵام ئایا ئینسان لە چ تەرەفێکەوە توانای بەرگری کردنی هەیە ؟ لەوەڵامدا دەڵێین : ئینسان بەشەش لادا دەتوانێ بجوڵێتو هەڵسوڕێ ، پێشەوەو دواوە ، سەرێو خوارێ ، لای ڕاستاو لایچەپ ، کەواتە ئینسان دوو لای بەدەستەوە ماوە کە سەنگەری بەرگری‌کردن لەخۆی تێدا هەڵقەنێ لەئاقار هێرشیشەیتاندا کە بریتین : لەلای سەرێو لای خوارێ •

ئایەتی (اياك نعبد واياك نستعين) چۆنیەتیو ڕێگەی دەسکردنەوەی مرۆڤ دەردەخات لەم دوولایەوە ، چونکە شەیتان هێزێکی غەیبیو نەبینراوەو ئینسان لەئاقاریدا دەستەوسانەو بێجگە لە پەیوەندی پەیدا کردن لەگەڵ خوادا چ چارەی دیکەی نینو هیچ شتێك دادی نادات ، پەیوەندی بەندەش لەگەڵ خوادا لەدوو شێوەدا خۆی دەنوێنێ :

یەکەم : گەردن کەچیو گوێ ڕایەڵیو بەجێ هێنانی فەرمانەکانی ، کە ڕستەی (اياك نعبد) دەلالەتی لەسەر دەکات •

دووەم : دوعاو پاڕانەوە داوای یارمەتی لێ‌کردن ، کە ڕستەی (واياك نستعين) دەلالەتی لەسەر دەکات •

جا بێگومان ئەوشتەی کە لەهەموو شتێك پتر گەردن کەچیو فەرمانبەری تێدا وەدەردەکەوێ نوێژە بۆیە نوێژ بەکۆڵەکەو پایەی دین دانراوە (الصلاة عماد الدين) گرنگ‌ترین بەشی نوێژیش کڕنووش بردنە بۆیەش لەچاو هەمو ڕوکنەکانی تری نوێژ لەهەر ڕکاتێك‌دا دووجاران بەڕێوە دەبرێ •

بێگومان کڕنووش بردنیش بەجێ ناهێنرێ بەبێ سەرخستنە سەر زەوی ، سەرخستنە سەر زەویش ئەوپەڕی گەردن کەچیو بەندایەتی دەگەیەنێ بۆیە پێغەمبەری مەزن (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی :

(اقرب مايكون العبد من ربه وهو ساجد ، فاكثروا الدعاء)[1] • واته : بەندە لەوەختی سوجدە بردندا لەهەمو کاتێـك لەخـوای نزیك تـرە ، دوعایانی زۆر تێدا بکەن •

سەبارەت بە بەرگری کردنی ئینسانیش لەتەڕەفی سـەرێوە وەك گوتمان لەدوعاء پاڕانەوەدا خۆی دەنوێنێ ، بۆیە پێغەمبەری پێشەوا (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی : (الدعاء مُخ العبادة) یانی : پاڕانـەوە کاکڵی بەندایەتیو خواپەرستی‌یە •

٢ ـ گوتراني (آمین) لەدوای فاتیحە :

بخاریو ابو داود ڕیوایەتیان کردوە : (کان (صلی الله علیه وسلم) اذا انتهی من قراءة الفاتحة قال : « آمین » یجهر ویمد بها صوته) واته : پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) کە لەخوێندنی فاتیحە دەبۆوە دەیگوت : (ئامین) دەنگی بەرز دەکردەوەو درێژی دەکردەوە •

ئیمامی (نووی) لە کتێبی : (الاذکار) دا فەرموویەتی : (گوتنی ئامین لەدوای فاتیحە سوننەتە بۆ هەر بابایەك کە دەی خـوێنێ چ لـە نوێژێ داو چ لەغەیری نوێژێدا) •

(١) (مسلم) (ابی هریرة) وە ڕیوایەتی کردوە •

تەفسیری ئایەتی یەکەم

« بسم الله الرحمن الرحیم » بەناوی خـوای بە بەزەیی بەخشندە .
پێش دەست‌کردن بە توێژینەوەی چەمکی گشتی ئەم ئایەتە پیرۆزە پێویستە بڕێك نووکی خامە بگێڕین بەدەورو بەری یەك یەکی وشەکانی‌دا :

(بِسْمِ) : لە ئەسڵ‌دا (باسمە) بوە بەڵام لەئەنجامی ئەوەدا کە زۆر بەکار هێنراوە هەمزە (أ) کەی لێ کراوەتەوە تاکو لەسەر زمـان سووك بێ . ئاشکراشە کە (بسم) یانی : بەناوی .

الله : زانایان لەچۆنیەتی پەیدا بـوون‌و تەفسیرکـردنی ئـەم وشەیەدا دوو ڕایان هەیە :

یەکەم : کە لەنێو وان‌دا (سیبویە وخلیل بن احمـد وفخـرالدین الرازی ...) هەن دەڵێن ئەم وشەیە (جامد) ەو (مشتق) نیەو لە هیچ چاوگەیەکەوە نەهاتوەو ناوی تایبەتی زاتی خوایە .

دووەم : دەڵێن : داتاشراو (مشق) ەو لەوچاوگەش‌دا کە ئـەم ناوەی لێوە هاتوە ڕای جوێ جوێ ، بۆ وێنە :

١ ـ دەڵێن لە (آلَهَ) وە هاتوە چونکە (آلَهْتُ الی فلان) واتە : پەهۆی وی ئارامیم بۆهات .

---

(١) بۆهەرچی لێرەدا دەربارەی (بسم الله) نووسیومە سوودم لەتەفسیری (مفاتح الغیب) وەرگرتوە . نوسراوی فخرالدین الرازی .

٢ ـ دەڵێن لە (آلَـهَ الرجل يألَـهُ) وەوە هاتوە ، واتـە : لەئاقـار بەڵایەکدا دەستەوسان بوونو ڕزگار بوون بەهۆی یەکێکی دیکەوە •

٣ ـ دەڵێن لە (آلَـهَ الرجل الى رجل) یەوە هاتوە ، واتە : بەهۆی شەوقو خۆشەویستی یەوە ڕووی تێ کرد •

٤ ـ دەڵێن لە (آلَـهَ الاهـة والوهـة) وە هاتوە یانی : پەرستیو بەندایەتی بۆ کرد •

٥ ـ بەعزێکیش دەڵێن لە (لاهَ يليه) وەوە هاتوە ، واتە : خـۆی پەنهان کرد •

٦ ـ تاقمێکی دی دەڵێن لە (الولَـه) وە هاتـوە ، « ولَـه » یش یانی : سەرسامیو ماتوحەیران بوون •

کەواتە (الله) ئەوزاتە پاکەیە کە :

یەکەم : ئینسان بەهۆی وی یەوە دڵی ئارام دەگرێ (الا بذكر الله تطمئن القلوب) • دووەم : ئینسان لەکاتی تەنگانەدا هانای وەبەر دەبـاو ڕزگاری دەکات (أمّن يجيب المضطر اذا دعاه) •

سێیەم : ئینسان لەئەنجامی سۆزو خۆشەویستی یەوە ڕووی تێ دەکات (والذين آمنوا اشدُ حباً لله) •

چوارەم : ئینسان دەی پەرستێو بەندایەتی بۆ دەکات (اياك نعبد) •

پێنجەم : ئینسان ناتوانێ بی بینێو لەپێش چاوانی شێرراوەو پەنهانە (لاتدركه الابصار) •

شەشەم : ئینسان لەئاقار ناسینی دا مـاتو حـەیرانو سەرسامـەو ناتوانێ پەی بە زات ماهیەتی بەرێ : (ليس كمثله شيء) •

الرحمن الرحيم :ـ (طبری) لەتەفسیرە مەزنەکـەی‌دا دەڵێت : (أما الرحمن ، فهو فعلان من رَحِمَ ، والرحيم فعِل منه)[1] • کەواتە : (الرحمن) و (الرحيم) هەر دووکیان لەیەك چاوگەوە هاتوون ، بەڵام کێشەکانیان جودان ئەمە جێی دمە دمێ‌و ناکۆکی نیـە لەنێوان زانایان‌دا بەڵام ئەوەی جێی کێشەیە لەم بارەوە ئەمەیە کە ئایا جیاوازی نێوان ئەم دوو وشەیە چی‌یە لەلایەن واتاوە ؟

ئەمەش پوختەو ڕاپازنەراوی قسەی توێژەرەوانە لەم بارەوە :

١ ـ (رحمن) بریتی‌یە لەڕەحمەت‌و بەزەیی خوا لەدنیاداو کافرو مسوڵمان دەگرێتەوە بەڵام (رحیم) سیفەتـی خـوایە لەقیامەت‌داو تەنیـا تەنیا مسوڵمانان دەگرێتەوە •

٢ ـ (رحمن) سیفەتێکی تایبەتی خوایەو دروست نیە بۆ غەیری وی بەکار بێت بەڵام (رحیم) وانیە •

٣ ـ (رحمن) ئەو زاتەیە کە جۆرە نیعمەتێك بەسـەر غـەیری خۆی‌دا بڕژێنێ کە کەسی تر لەتوانای‌دا نەبێ ، بێگومان ئەو زاتەش هـەر خوایە ، بەڵام (رحیم) وانیە •

٤ ـ کە ڕای (شیخ محمد عبده) یە لەم بارەوە دەڵێت[1] :

ڕێژگە (صیغە)ی (فعلان) دەلالەت لـەسەر وەسفێکی کـردەوەیی دەکات لەگەڵ زیادەڕەوی‌داَ ، وەك (فعّال) ، لەبەکار هێنانی زمانیش‌دا بۆ ئەو جەشنە سیفەتانەیە کە بەرقەرار نین‌و نامێننەوە ، وەك (عطشان) تینوو ، (غضبان) تووڕە ، (سکران) سەرخۆش ، دیارە هیچ کـام لـەم

---

(١) سەیری کتێبی (الاعمـال الکاملـة للشیـخ محمد عبـده) بکـە بەرگی‌چوارەم لاپەرە (٣٢) •

سیفەتانە بەر قەرار نابن ، ئەمما ڕیزگەی (فعیل) دەلالەت لەسەر مانای نەگۆڕراوو جێ گرتوو دەکات وەك ڕەوشتو ئاکارو خوو خدە بۆ وێنە : (علیم) زانـا ، (حکیـم) کاربەجــێ ، (جمیل) جـوان ، کـەواتە (رحمن) ئەو زاتەیە کە ڕەفتارو کرداری بەزەیی‌یانەی تێدا وەبەرچـاو دێن ، (رحیم) یش ئەو زاتەیە کە سەرچاوەو چاوگی بەزەیی‌و چاکـەو خێر خوایی‌یە ••• بەم جۆرە هیچ کام لەم دوو وشەیە جێی ئەوی‌تـر پڕ ناکاتەوەووەك هێندێك دەڵێن دووەم پاڵپشتی یەکەم نیـەو هیچی‌دی •

پوختەی قسان ئەمەیە : کە مرۆڤ بە بیستنی وشەی (رحمن) بۆی دەردەکەوێ کـە خـوا ڕژێنـەری نازونیعمەت‌و بەزەیی‌یە بـەڵام بۆی دەرناکەوێ کە ئەو نازو نیعمەت‌و بەزەیی‌یە هەر بەردەوام دەبێت ، بەڵام وەختێك وشەی (رحیم) ی بیست دەزانێ کە بەردەوام دەبێت‌و سیفەتـی بەزەیی‌و بەخشندەیی شتێکی بنەڕەتی‌یە لەخوای مەزن‌دا •

(بسم الله الرحمن الرحيم) یانی چی ؟

بەپێویستی دەزانم بۆ وەڵامی ئەم پرسیارە قسەیەکی زۆر دڵگیری شێخ (محمد عبده) نەقڵ بکەین لەوبارەوە دەڵێت :

(ئەم چەشنە تەعبیرە شتێکی ئاسایی‌و خووپێوە گیراوە لەکن هەموو گەلان کە عارەبیش یەکێکن لەوان .

... لەکاتێکدا یەکێك دەیەوێ کارێك بەجێ بێنێ لەپێناوی سەرۆکێك یان گەورەیەکدا بەجۆرێك کە ئەوکارە پاڵنەدرێتە لای خۆی‌و تەنیا بۆ سەرۆکەکەی بێت دەڵێت : ئەم‌ئیشەم کرد بەناوی فلان‌کەس‌و ناوی ئەو سەرۆکە دێنێ چونکە ناوی شت عینوانیەتی ، ئینسان کاتێك ئیشێك دەکات بەناوی کەسێکەوە کە ئەگەر ئەوکەسە نەبوایە نەی‌دەکرد دەڵێت : ئەم ئیشەم کرد بەناوی فلان کەسەوە ، واتە ئەم ئیشەم ناوونیشانی وی پێوەیەو ئەگەر ئەو نەبوایە ئیشەکەی لەمەڕ منیش نەدەبو .

کەواتە مانای (بسم الله الرحمن الرحیم) یانی : ئەم ئیشە دەکەم بەفەرمانی خواو بۆ خاتری خوا نەك بۆ خۆم یان کەسێکی تر)[1] .

ئیستا بابێینە سەر واتاو چەمکی بەرفراوانی ئەم ئایەتە پیرۆزەو بن‌ئاوێك لەدەریای بێ‌پایانی پڕ گەوهەرو مرواری‌دا لێ‌بدەین‌و بزانین چی تێدایە :

---

(١) سەیری (الاعمال الكاملة) بکە بەرگی چوارەم لاپەڕە (٢٩٤ ، ٣٠٠)

گەوهەری یەکەم

١ ـ یەکەمین گەوهەری ئەم دەریا بێ سنوورە ئەوەیە کە :
خواناسیو خواپەرستی شتێکی خۆڕسکو سرووشتییەو لەدڵو دەروونی هەمو ئینسانێکدا چەسپێنراوە ، ئێستا بەر لەوەی بێینە سەر سەلماندنی ئەم قسەیەمان بابزانین ئەم یاسایە چۆن لەم ئایەتە پیرۆزە دەفامرێتەوە ؟ دەتوانین لەدوو خاڵدا ئەمە ڕوون بکەینەوە : یەکەم : ئەم سووڕەتە خوای بەبەزەیی لەسەر زمانی بەندەکانی گوتوویەتی ، دیارە ئەویش لەهەموو کەس چاتر بەندەکانی دەناسێ کەواتە ئەم وتووێژەی لەم سووڕەتەدا دەبینرێ زادەو هەڵقوڵاوی سەرچاوەی سرووشتو ماهیەتی مرۆڤە ، چونکە وەك گوتمان پەروەردگار لێرەدا لەسەر زمانی ئینسان دواوە خۆ ئاشکراشە کە خوا شتێك بە زمانی ئینسانەوە ناڵێ کە لەگەڵ میزاجو سرووشتیدا هەڵنەکاو نەگونجێ چونکە ئەوکاتە ـ پەنا بەخوا ـ بەدرۆزن دێتە دەر (پاکی بۆ خوا) ! دیسان نابێ ئەمەش لەبیران بچێ کە پەروەردگار لەم سووڕەتەدا بەناوی دەستەو تاقمێکی تایبەتییەوە نەدواوە ، بەڵکو بەناوی گشت مرۆڤایەتییەوە دواوە ، کەواتە هەر قسەیەکی کە لێرەدا کراوە هەڵقوڵاوی کانی سروشتو نەفسو ماهیەتی مرۆڤە ٠

دووەم : بەندەکان کە بەری هەموقسان ناوی خودا دێننو لەگەڵیدا دەکەونە گفتوگۆ دیارە بڕوا بوون بەخواو ناسینی وەك یاسایەکی بەڵگە نەویست[1] لەدڵیاندا چەسپێنراوە ، بۆیە بێ هیچ چەشنە پێشەکیو پێپیلکە دروست کردنێك لەگەڵیدا دەستدەکەن بەئاخاوتن ، دیقەتت نەگرتوە وەختێك لەگەڵ بابایەکی بیانیو نامۆدا ڕوو بەڕوو دەبی ناچاری لەناوو

(١) هەلبەتە ئێمە ناڵێین بڕوا بوون بەخوا بەڵگە نەویستە چونکە ئەگەر بەڵگە نەویست بوایە پێویستی بە بەڵگە هێنانەوە نەدەکرد ٠

خۆڕەت و کەسایەتی و جێ و ڕێی بپرسی بەرلەوەی لەگەڵی دا بکەویە گوتار •
بەڵام لەگەڵ دۆستێکی ناسیاو و ئاشنادا ڕاستەو خۆو بێ پێچ و پەناو ئەم لاو لاکردن لەگەڵی دا دەست دەکەی بەگفتوگۆ ، ئێرەش دا کە لەگەڵ خوای مەزن دا بەو شێوازە دەدوێیی کە لەگەڵ دۆستە ناسیاو ئاشناکەت دا دوای مانای وایە خوای پەروەردگاریش وەك دۆستێکی نیزیك بێت ئاشنایەو لەکنت ناسراوە •

ئەوەی ڕاستی بێ هەر ئەوەش لەپەروەردگاری گەورەو بە بەزەیی ڕەچاو دەکرێ ، ئایا ماقووڵە خوای میهرەبان و خاوەن سۆز بەڕێزترین خوڵقێنراو و جێ نشینی خۆی بەجۆرێکی وا بخوڵقێنێ کە نەیناسێ ؟!

پێغەمبەری پێشەواش (صلی الله علیه وسلم) لەفەرموودەیەکی دا لەم بارەوە فەرموویەتی : (مامن مولود الا یولد علی الفطرة فأبواه یهوّدانه أو یُنَصِّرانِهِ او یمجسانه)[1] واتە : هەمو منداڵێك لەسەر سرووشتی خوا پەرستی لەدایك دەبێت ، دوایی دایك و بابی دەیکەن بەجوولەکە ، یان دەیکەن بەمەسیحی ، یان دەیکەن بەئاگر پەرست • ئێستا ڕەنگە بەکێك بپرسێت باشە ئەگەر ڕاستە هەمو کەسێك بیری خوا پەرستی لەدڵی دا شتێکی سروشتی و خۆڕسکە بۆچی بەعزە کەسێك لاڕێ دەبن و وا پیشان دەدەن کە بێ بڕواو لامەزەبن ؟!

هەرچەند ئێمە کتێبی (گەورەترین ڕاستی) مان تەرخان کردوە بۆ هەمو ئەو مەسەلانەی پەیوەندی یان بە خوا ناسی یەوە هەیەو لەوێ دا بە تێروتەسەلی ئەم چەشنە باسانە توێژراونەوە ، بەڵام هەر چۆنێك بێت لێرەش دا وەڵامێکی کورتی ئەم پرسیارە دەدەینەوە :

---

(١) بخاری ومسلم وترمذی ونسائی لە (ابی هریرة) وە ڕیوایەتیان کردوە •

بێگومان هەر کامێکمان چەندین جار دیتوویەتی خۆر هەڵاتوەو تیشکی زێرینی بە هەمو لایەکی دنیادا بڵاو کردۆتەوە ، بەڵام لەنەکاوڕا هەر هێندەی زانیوە پەڵە هەورێکی چڵکن‌و پیس هاتۆتە عاسمانی‌و بەربینگی بەرۆژی گرتوەو بێ ئاسەواری کردوە •

خۆ ئاشکرایە هیچ کەس زات ناکات بڵێت وەڵڵا خۆر هەر لەودەمەی‌دا کە لەچاوان‌ڕا ون‌بوە لەدنیای واقعیش‌دا ماهیەت‌و خودی خۆی لەدەست داوەو نەماوە ، مەسەلەی بڕوا بەخوا بوونیش هەر بەو پێ‌و دانەی ، بڕوا بەخوا بوونیش خۆرێکی پڕشنگ دارەو تیشکی ڕووناکی خۆی بەسەر دنیای سروشتی مرۆف‌دا پەخش دەکات بەڵام لەسۆنگەی چەند هۆیەکی تایبەتی‌و لەچەند بارو دۆخێکی تایبەتی‌دا پەڵە هەوری چڵکنی گومان‌و دوو دڵی یان سەرە خەری‌و نەسەلماندن‌و بۆدەتانێ نەختێ تیشکی زێرینی ئەو خۆرە دەشارێتەوەو ونی دەکات •

ئێستا کە دڵنیا بوین لەمە کە ئەم ئایەتە دەلالەت لەسەر ئەو یاسایە - یاسای خۆڕسك بوونی بڕوا بەخوا بوون لەسرووشتی مرۆف‌دا - دەکات با چەند بەڵگەیەکی زیری بێنینەوە بۆ پتر ئاوەلا کردنەوەو ڕوون کردنەوەی ئەم مەبەستە :-

یەکەم :

لەو بەڵگانە خۆڕسك بوونی بڕوا بەخوا بوون دەسەلێنن لەسرووشتی ئینسان‌دا ئەو یاسا زیری‌یەیە کە دەڵێت : هەمو پەیدا بوێك بەدی هێنەرێکی گەرەکە • لەزاراوەی فەلسەفیش‌دا بە (یاسای هۆکاری) « قانون السببيّة » ناسراوە • شایانی باسە کە پێتۆڵ‌و زانایان خڕ لەسەر ئەوەن کە ئەم یاسایە گەورەترین یاسای بەڵگە نەویستی زیری‌یەو ئەگەر ئینسان هەر لە هەوەڵ ڕۆژی زیانی‌یەوە بڕوای جەزم نەبوایە لەسەر

ڕاستی ئەم یاسایە ، ئێستا هیچ جۆرە دیاردەو ڕوخسارێکی ژیارو پێش کەوتن نەوەهاتە بەر چاوان ، چونکە ئەوەی پاڵێ بەمرۆڤەوە ناوە کە بەدوای هـۆی دیاردەو ڕواڵەتەکانـی بوونەوەردا بگەڕێو دنیایان لێ دەسەنگ‌و سووژن بنێ ئەم یاسا ژیری‌یە سرووشتی‌یەیە •

کەواتە وەختێك دەبینین برێك سۆفسطایی ئینکاری‌و لا موجـوومی‌یە دەکەن لەئاقار ئەم دەستوورە ژیری‌یەدا نابێ بڕوامان لەق بێت ، ئایا هیچ کەس گوێ دەداتە وڕێنەی بابای نەساغ‌و میزاج‌تێك‌چوو کاتێك بۆ خەڵکی دەتانێ ناخاو نای‌سەلمێنێ کە ئاوی سازگارو شیرین شیرینە چـونکە زاری نەخۆشی‌وی پێی تاڵە ؟ نەخێر ، پێشینانیش لەمێژە گوتوویانە هـەرکەسە لەهەمبانەی خۆی‌دا گوێزان دەژمێرێ • بۆ پتر ڕوون کردنەوەی ئەم یاسا بەڵگە نەویستە وێنەیەك دێنینەبەر چاوان :

ئایا بینرانی جێ پێ‌ی مرۆڤێك لەدەشتێکی کاکی بەکاکی‌و چۆڵ‌دا بەڵگەیەکی ئیقناع‌کەر نیە بۆ تێپەڕ بوونی کەسێك بەوێ‌دا ؟ دیارە با باشە چ شتێك ناچارمان دەکات دان بێنین بەوەدا کە کەسێك بەوێدا ڕاربوردوە لەگەڵ ئەوەشدا تێمە بەچاوی خۆمان کابرامان نەدیو ؟ بێگومان هـەبوونی ئەم یاسا ژیری‌یەیە لەسرووشتی ئینسان‌دا •

ئێستا کە زانرا یاسای هۆکاری (قانون السببیة) یاسایەکی ژیـری‌و بەڵگە نەویستە بابگوازینەوە بۆ بازنەیەکی فراوانترو لەگۆشە نیگایەکی تردوە سەرنج بدەین •

ئەم بوونـەوەرەی کـە لەگۆشەیەکـی گچکـەدا لەنێـو یەکێـك لەخڕۆکەکانی‌دا دەژیـن زاناو شـارەزایان تێکڕا لەسـەر ئەوەن ـ هەتا ماتریالیستەکانیش ـ کە کاتێك بوە ئەم بوونەوەرە نەسەری سیرێ بوەنەبنی پیوازێ ، کەواتە هەر وەك چۆن جێ‌پێ‌کان پێش دەمی ڕەت بوونی پێرۆکە

بەوشوێنەدا نەبوون • بوونەوەریش پێش دەست بەکارکردنی بەدی هێنەر نەبوە ، چونکە هەر وەك چۆن پەیدا بوونی جێ پێ‌کان بەستراوە بە ڕەت بوونی بابای پێرۆ ، پەیدا بوونی بوونەوەریش بەستراوەتەوە بەدەست بەکارکردن و خولقاندنی خوای • بەدی هێنەر •

توخوا براله لەخۆت بپرسەو ویژدانت بکە بەدادگەر ، ئایا ئەگەر هاتنەدی چەند شوێن پێ‌یەك – لەگەڵ ئەو هەموو ساکاری‌یەی‌دا – بێ ڕەت بوونی پێرۆیەك مەحاڵ بێ ، دەبێ هاتنەدی بوونەوەرێك بەو زەبەلاحی‌و پڕهونەری‌و وردەکاری‌یەیەوە بە چ کلۆجێك بەبێ پەروەردگارو بەدی‌هێنەری مەزن جێ‌ی چاوەڕوان کردن بێت ؟

ئێستا ڕەنگە پرسیارێك خوتخوتەی زۆر دڵان بدات :

باشە ئێمەش دانی پێدا دێنین کە بوونەوەر بەم شێوە وردەکاری‌و ڕێك‌و پێکی‌یەی ئێستا لەسەریەتی ئەزەلی نیەو دوای نەبوون هێنراوەتە دی بەڵام ئاخر بۆچی یەکسەر پەنا بەرینە بەر خوا ، ئایا هیچ شتێکی دی نیە ئەم کارەی لێ‌بوەشێتەوەو پێویست نەکات پەنا بەرینە بەر شتێکی نەدیتراوو هەست پێ‌نەکراوی وەك خوا ؟

لەوەڵامدا دەڵێین نەخێر لەدروست کرانی بوونەوەردا لەخوای وەولای کەوێ کەس بەرێزی دیار نیەو لەبیناى بوونەوەردا غەیری پەروەردگار هیچ وەستایەك چەکوچی خولقاندنی نەوەشاندوە • بۆ ڕوون کردنەوەی مەبەست وێنەیەك دێنینە بەر چاوان : کاتێك لەگەڵ یەکێك لەبرادەرانت لەژوورێك‌دا دادەنیشی‌و بەئیشێك دەچیە دەرێ‌و وەختێك دەگەڕێ‌یەوە ژوورەکەتان برادەرەکەت نابینی هیچ سەرت سوڕ نامێنێ‌و عاجباتیت نایەت چونکە برادەرەکەت کە مرۆڤێکی خاوەن ئیرادەو توانایە ئەوەی لەباران‌دا هەیە بۆ خۆی دەرو ژوورێ بکات •

بەڵام ئایا وەختێك بۆخۆت بەتەنێ لەژوورێكدا دادەنیشیو بەئێشێك دەچیـــە دەرێ‌و كتێبێــك لــەشوێنێكی تەرخـان‌كراودا بەجــێ دێڵی‌و لەگەڕانەوەتدا وەبــەر چاوانت نایــەت ، سەرسام نابــی‌و دەستناكــەی بەلێكۆڵینــەوەو وردبوونەوە سەبارەت بــەهۆی لەجێی خــۆ لاچــوونی كتێبەكە ؟! دیارە با ، دەبا ئێستا بزانین هۆی جیاوازی ئەم دوو هەڵوێستەت چیــە ؟ !

لەحاڵەتی یەكەمدا لەسۆنگەی ئەوەوە كە « لەجێی خۆ لاچوون » ەكە پەیوەندی بە كەسێكەوە هەیە كە دەشتی بۆخۆی سەربەخۆ ئەنجامی بدات هیچ سەرگێژەكەت ناگاتێ‌و ناگەرێی بەدوای هۆی بەجێ هێنانی كارەكەدا ، بەڵام لەحاڵەتی دووەمدا كــە « لەجێی خــۆ لاچــوون » ەكــە بەشتێكەوە بەستراوە داری پێ لەسەر بەردی دانانرێ‌و مێشی پێ‌لەخــۆ دەرناكــرێ ژیریت ناچارت دەكات بەشوێن هــۆی بەجێ‌هێنرانی كــارەكەدا بكــەویە گەڕان‌و سووڕانێ ، ئێستا پرسیارێك ئاراستەی ئەوان كەسان دەكەین كــە پرسیاری هەوەڵ خوتخوتەی دڵی دەدان :

ئایا دەتوانن خۆتان ئیقناع بكەن بەوە كە پێویست ناكات بەدوای هیچ هۆیەكدا بگەڕێین كە بۆتە هۆی لابرانی كتێبەكە لەجێی خۆی‌و بڵێین جا چ حەوجێ بەوەی دەكات بــە دوای هــۆیەكی دیدا بگەڕێین‌و خۆمــان ماندووبكەین ، ئێمە دەڵێین : ئەوەی كتێبەكەی لەجێی خۆی ڕاگواستوە ، یان هەر هێزێكی نێو خۆی كتێبەكەیە ، یان دەوروبەری كتێبەكەیە وەك : دارو دیوارو پەنجەرەو كورسی‌و ... هتد ؟!!

لەوەوە كەڕابورد دەگەینە ئەم ئەنجامە : لەهەر كات‌و شوێنێــكدا گۆڕان بەسەر شتێكی ماردیدا بێت ـ واتە هەر دیاردەیەكی بێ‌گیان‌و بێ ئیرادە ـ جا چ ئەوگۆڕانە لەچوارچێوەیەكی چووكەڵەدا ڕووبدات وەك

لاچوونی کتێبەکە لەشوێنی خۆی ، یان لەبازنەو زەمینەیەکی فرەو فراوان و بەبەرەوە بوودا وەك گۆڕانی مادده لە حاڵەتی گازێکی پەرتەوازەو تێکەڵ و بێسەرەو بەرەوە بۆ حاڵەتی ئێستای کە لەچەند کاکێشان و ئەستێرەو خڕۆکەیەکدا بوونەوەرێکی ڕێك و پێك و پرپاساو وردەکاری پێك هێناوە ، بەڵێ لەهەر کام لەم حاڵەتانەدا دەستەوسانین لەئاقار تەفسیرکردنی دیاردەی گۆڕاندا مەگەر بەهانا بردنە بەر هۆیەکی دیکەی دەرەکی لەخودی ماددەکە ، هەڵبەتە ئەو هۆیەش کە دەڵێین لە دەرەوەی جوغزی مادده دایە دەبێ خاوەنی چەند خەسڵەت و تایبەتی‌یەك بێت کە لەماددەدا چنگ نەکەون، وەك گیان و ئیرادەو زانیاری و تواناو ... هتد ، بەم ڕەنگە لەحاڵەتی یەکەم - لاچوونی کتێبەکە - دا گۆڕانەکە پاڵ دەدەینە لای ئینسان و لەحاڵەتی دووەمیش - دروست بوونی بوونەوەر - دا پاڵی دەدەینە لای خوای بەروەردگار .

ئێستا کاتی ئەوە هاتوە مەسەلەیەك بتوێژرێتەوە کە زەینی زۆرانی تێدا بەسەهوو چووەو سانەمەی بردوە :

ئێمە کە دەڵێین هەر چەشنە گۆڕانێك بەسەر ماددەو دیاردەکانی‌دا بێت پێویستە بۆ هۆیەکەی بکەوینە گەڕان و سووڕان لەدەرەوەی جوغزی ماددەدا مەبەست لەگشت چەشنە گۆڕانێك نیە بەڵکو مەبەست لەو جۆرە گۆڕانانەیە کە لە دەرەوەی جوغزی گۆڕانە فیزیایی و کیمیایی‌یەکان دان ، بەتەعبیرێکی دی ئەو گۆڕانکاری‌یانەی کە بەهیچ ڕەنگێك نالوێ لەسەر بنچینەیەکی کیمیایی یان فیزیایی تەفسیر بکرێن ، بۆ پتر ئاوەڵا بوونەوەی مەبەست با کەڕەتێکی دیکەش سەرنج لەهەرکام لەدیاردەی : گواسترانەوەی کتێبەکە لە شوێنی خۆی و گواسترانەوەی مادده لەحاڵەتی گازێکی پەرتە وازەیی و بێسەرەو بەرەیی‌یەوە بۆ حاڵەتی یاسایی و ڕێك و پێکی بدەین :

ئایا چ کتێبەکەش‌و چ ماددە ـ کەرەسەی خاو ـ ی بوونە وەریش دەگونجێ بڵێین بەگۆڕانی نێو خۆی گەردیلەکان یان بەهۆی دەرور بەریانەوە ئەو گۆڕانەیان بەسەردا هاتوە ؟!!

دەزانم هیچ کەس سەبارەت بەکتێبەکە ئەوەی بەبیردا نایەت کە بەهۆی کارەنجام (تفاعل)ی نێو خۆی گەردیلەکان یان بەهۆی کارتێکردنی دەوروبەر گۆڕانی بەسەردا هاتبێ • ئەمما سەبارەت بەگۆڕان‌و گوێزرانەوەی ماددە لەحاڵەتی هەویرە ترشی‌و پرژوبڵاوی‌یەوە بۆ نێو قاڵب‌و بۆتەیەکی یاسایی‌و ڕێك‌و پێك ، لەوانەیە بەعەزێك سەرچاوەی درۆزناوی گومانیان چۆڕەبڕ نەبووبێ‌و وایان بەخەیاڵدا بێت کە بوونەوەر تەنیا لەڕێی گۆڕانە کیمیایی‌و فیزیایی‌یەکانەوە هاتبێتە دی !!

ئەمما ئێمە بۆ ڕەواندنەوەی تارمایی ئەم گومانە چەند ڕاستی‌یەکی بەڵگە نەویست دەخەینە بەرچاوی ئەوان کەسان :

یەکەم : شتێکی سەلمێنراوو لەبەر چاوە کە ماددە بەرلەوەی ببێتە ئەم بوونەوەرەی ئێستاو ئێستاش خاوەنی هیچ کام لەوخەسڵەتانە نیە کە هەبوونیان شتێکی حەتمی‌و پێویستە بۆ بەجێ هێنانی هەر جۆرە ئیشێك ، وەك : ژیان‌و ژیری‌و ئیرادەو توانایی •

دووەم : زۆرکەس بەمەسەلەی هەبوونی جوولان (حركة) لەماددەدا هەڵدەخەڵەتێن‌و وا دەزانن مادام ماددە جوولان‌و بزووتنەوەی تێدایە بۆ خۆی سەربەخۆو بێ هیچ هۆیەك لەبارانیدا هەیە کە بگۆڕێ‌و پەرە بستێنێ ، بەڵام ئەم گومانە دەڕە وێنینەوە بەم دوو بەڵگەیەی خوارێ :ـ

١ ـ جوولان لەماددەدا سەرەتاو دەست پێ‌کردنێکی هەیەو هیچ‌کەس ناتوانێ جوولان بەبیری خۆی‌دا بێنێ بەبێ هێنانە بەرچاوی دەست پێ‌کردن‌و

سەرەتایەك ـ لەکتێبی « گەورەترین ڕاستی »دا ئەم مەسەلەیەمان چاك ڕوون کردۆتەوە ـ دیارە کە جوولانیش لەماددەدا سەرەتای هەبو پێویستە ماددەش سەرەتای هەبێت چونکە زانایان خڕ لەسەر ئەوەن کە ماددەو جوولان لێکدی جوێ نابنەوە •

٢ ـ جوولانو بزووتنی بەتەنێ نابێتە هۆی ئەنجام دانی هیچ چەشنە کارێکی ویستراوو هەدەفدار ، دیقەتت لەو فیشەکە شێتەیەی نەگرتوە کە بابای ڕاوچی ڕەش کوژ دەیهاوێ ، نەك هەر ئامانج ناپێکێ بەڵکو زۆر جاران ئیشێکی زیـان بەخشیش ئەنجـام دەداو بابایەکـی بـێ خـەتای پێ دەنگوێ ، ئەمما کاتێك هەر ئەو فیشەکەی کابرای ڕاوچی دەیتەقاند ، تفەنگ چییەکی کارامە دەیتەقێنێ دەبینی کارێکی ویستراوو بایـەخدار وەك ئەنگاوتنی نیشانە یان کوشتنی نێچیرێك بەجێ دێنێ ، کەواتە جوولانی بەتەنێ بۆ ئەنجام درانی شتێکی ویستراوو سـوود بـەخش ، بەس نیـەو پێویستی بە کەسێك هەیە ، کە ڕێنمایی بکاو ڕێڕەوێکی ڕاستی بۆ دیـاری بکـات •

باشە ئێمە وەختێك دەبینین ئەو گۆڕانکاریو پەرەسەندنـەی بەسەر دیاردەکانی ماددەدا دێن چ بەشێوەی گـۆڕانی کیمیایـی ، وە چ بەشێوەی گۆڕانی فیزیایی هەموویان بەپێی چـەند یاساو دەستوورێکی علمیانـەی سەرسووڕهێنەر بەڕێوە دەچنو دەبنە هۆی هێنانە دی هـەزارەها ئامانجو مەبەستی سوود بەخشنو بایەخدار ، ئایا ئەگەر بڵێین ماددەو گەردیلەکانی بەهۆی جوولانەوە وەك فیشەکە شێتەی کابرای ڕەش کوژ تەقێنراونو ڕەکار خراون ئایا ئەم قسەیە لەگەڵ ئاوەزو زانیاریدا دانووی دەکوڵنو پێکەوە هەڵ دەکەن ؟!! ئایا ئەگەر گوللەیەك بەناشتییو چەپلەکیو ڕەشەکوژی باویشترێ نەبێتە هۆی هاتنەوی مەبەستو زۆر جاران زیانیش بەخشێ ، دەبێ ئەگەر ئەو هەمو گەردیلانەی ماددەیان لێ پێك هاتوە سەربەخۆو بێ

هیچ ڕێنمایی کەرێك وەگەڕکەوتبن‌و دەستیان کردبێ بە جـووڵان ئێستـا بوونەوەر نەدەبوو بەشێوێ شێتەی‌و دنیا وەك شاری بێ ساحێب کـاول‌و وێران نەدەبوو ؟!

بەڵێ ئەو ڕێك‌وپێکی‌و وردەکاری‌یەی لەبوونەوەردا بەدی دەکەیـن کە لەئەنجامی جووڵانی مـاددەدا هـاتۆتە دی چ بەشێـوەی کیمیایی‌و چ فیزیایی کەسێك هەر لوێچێك لێکدانەوەو تێگەیشتنی هەبێت بەڕەوای نابینێ کە باڵی داتە لای ماددەی ڕەق‌و تـەق‌و هیچ سەرپەرشتی کـەرو پەروەردگارێك لەدوای ماددەوە نەبینێ •

ئێستا کە • گەیشتینە ئـەو ئەنجامە ، کـە هەرکـاتێك جمووجۆڵ‌و بزووتنێکمان لەشتێك‌دا دیت کە دەبـوو بەهـۆی هێنانـە دی مەبەستێـك بێ سێ‌و دوو ، ئـاوەزو لێکدانەوە پاڵمان پێوە دەنێ کـە دان‌بنێین بـە هەبوونی جووڵێنەرو ڕێ‌نمایی کەرێك‌دا ، با بۆ ڕوون بوونە وەی مەبەست وێنەیەك لەژیانی ڕۆژانەمان‌دا بێنینە بەر نیگا :

ئەگەر ڕۆژێك لەڕۆژان دوو ترومبێلت دیتن یەکێکان بەشێوەیەکـی زیرانەو کارامانە بەڕێی تایبەتی‌و دیاری‌کراوی خۆی‌دا دەڕۆی‌و لەشوێنی تایبەتی‌و دیاری‌کراودا ڕادەوەستاو پێچی دەکردەوەو ••• هتـد ئـەوی دیشیان بەپێچەوانەوە هەرملی لێ دەناو ڕاوەستانی نەدەزانی‌و هـەزچی هاتبایە بەرێ دەی‌شێلا ، ئایا ڕەفتاری هەردووك ترومبێلەکەت وەك یـەك دێتە بەرچاوان ؟ ! دیارە دوو هەلوێستی جودات دەبێ‌و دەزانی کە ترومبێلی یەکەم سایەقێکی کارامەو شارەزا دەی ئاژوێ‌و ئی دووەمیشیان کەسی تێـدا نیە بی‌ئاژوێ یان ئەگەر هەشبێ بابایەکی نەزان‌و ناشێیە • لێرەدا ژیریت دیمەنە ڕێك‌و پێك‌و هەدەف‌دارەکەی پاڵدایە لای ئینسانێکی پسپۆڕو لێزان‌و بەبەراوەژووەوە دیمەنە ناتەواوو بێ‌سەرەو بەرەکەی پاڵدایە لای نەبوونی پسپۆڕو کارزان‌و شارەزایەك •

ئێستا با سەرنج دەین : باشە توخوا ئەگەر دیمەنی ترومبێلێك کە بەڕێك‌و پێکی‌و بەوەستایی بەڕێ‌یەدا دەڕوا ناچارمان کات دان ببینین بە هەبوونی سەرپەرشتی‌کەرێك‌و ڕێ‌نمایی کەرێك‌دا ، ئایا دیمەنی هات‌و چۆی رۆژو مانگ‌و زەوی‌و ئەستێرەو کەهکەشانەکان لەچەند سوڕگەو ڕێ‌و بانێکی پڕ وردەکاری‌و حسێب‌کراودا نابێتە هۆی ناچارکردنت کە بڕوا بێنی‌و قەناعەت پەیداکەی بەو زاتەی وەگەڕی خستوون‌و بەکاری خستوون ؟!!

ئایا ئەگەر بە بەجەوتی ڕۆین‌و لەیاسا دەرچوونی تاقە ترومبێلێك چەندەها کارەساتی زیان بەخش‌و گێرە شێوێن ڕوو بدات ، بەهۆی نەبوونی سەرپەرشتی‌کەرو ڕابەرێکی کارامەو لێزان لەنێو ئەو ترومبێلەدا ، دەبێ ئەگەر وەك بەعزە کەسێکی سادەبیرو بێ ئەزموون‌و ساویلکە دەڵێن بوونەوەر بێ سەرپەرشت‌و پەروەردگار بوایە کار بەکوێ گەیباو دنیا چی بەسەر هاتبا ؟ !

بوختەی قسان ئەمەیە کە لەماددەدا جووڵان‌و گۆڕانکاری هەیە چ ئەو جووڵان‌و گۆڕانکاری بەی لەنێوان گەردیلەکان‌دا دێتە دی‌و دەبێتە هۆی گۆڕانی توخمەکان‌و کارلێك کردنیان ، وە چ ئەو جووڵانەی لەنێو تەنەکان‌دا ڕوو دەدات ، بەواتایەکی دی ، چ فیزیایی وە ئەو جووڵانەش بە وردەکاری‌و کارامەیی بەڕێوە دەبرێ‌و دەبێتە هۆی هێنانە دی چەندین ئامانج‌و مەبەستی ویستراوو سوود بەخشی لەژمێرە نەهاتوو . جا ئێمە هەر وەك چۆن جووڵانی سەعات‌و فڕۆکەو ڕۆکێت‌و ترومبێل‌و کارگەو ئاش‌و ... هتد پاڵ دەدەینە لای سەرپەشتی‌کەرو وەگەڕخەرێکی شارەزاو لێ‌وەشاوە بەهەمان شێوەش پێویستە - مادام ڕێزو حورمەتی ژیری‌و زانیاری‌مان لەکن بێت - جووڵانی ماددەش بەهەموو شێوەکانی‌یەوە

بگەڕێنینەوە لای پەروەردگارو بەڕێوە بەرێك کە خوای داناو کاربەجێ‌و بەبەزەیی‌یە •

سێیەم : تاقمێکی بیرکورت‌و کەم ئاوەز هەن دەڵێن : ئەو گۆڕان‌و پەرەسەندن (التغیر والتطور) ەی بەسەر ماددەدا دێ زادەی خودی ماددەیە واتە : ماددە خۆی خاوەنی چەند خەسڵەتێکە کە هیچ کەس تێیدا نەخولقاندون‌و هەر هەیبون وەلەسۆنگەی ئەم خەسڵەتانەوە ماددە گۆڕانی بەسەردا دێ‌و لەماڵێکەوە دەچێتە حاڵێکی دی‌و پەرە دەستێنێ ! ! دەزانن کوڕینە ئەم قسەیەم چۆن دێتە بەر چاوان : وەك قسەی ئەوکەسەم دێتە بەرچاوان ـ لەواقیع‌دا هەرواشە ـ کە ئینکاری ئەوە دەکات (کامپیۆتەر) لەئەنجامی بیرکردنەوەوڕامان‌و توێژینەوەی‌زانستیانەی‌دریژ خالان هاتبێتەدی‌و دەڵێت : کوڕە بابم ئێوە دەڵێن چی (کامپیۆتەر) ئامێرێکە لەچەند پارچەیەك پێك هاتوە کە هەر یەك لەو پارچانە شێوەو چۆنیەتی‌و ئەندازەیەکی تایبەتی هەیەو لەئەنجامی پێکەوە نووساندنیان‌دا بەشێوازێکی ڕێك‌و پێك‌و علمیانە دەتوانێ ئەو کارەی پێی دەسپێردێ ئەنجامی بدات • ئێمە چ پێویست دەکات بەخرتو خۆڕایی بەولاو لایان‌دا بڕۆین‌و بەدوای هۆیەکی دەرەکی‌و نامۆدا بسووڕێینەوە ، پێویستە بۆ دیتنەوەی هۆی پەیدا بوونی هەر شتێك هەر لەخودی خۆی‌دا بۆی بگەڕێین‌و پەنا نەبەینە بەر هۆیەکی نادیار (غەیب)و پەنهان ، کوردیش گووتویەتی : (سەرت نایەشێ سێتای بۆ لێ داڵێنی ؟)

دڵنیام لەوەی هیچ کەس دوو دڵ‌نیە لەبێ بنچینەیی‌و قربۆکی ئەم قسەیەی ئێستا دیتمان ، چونکە دەتوانین زۆر بەسێنایی ڕەتی بکەینەوەو بڵێین : باشە براله نکوولیمان لەوە نیە کە (کامپیۆتەر) لەچەند بەشێك پێك دێ‌و لەئەنجامی لێك‌دان‌و پێکەوە چەسپ‌کردنیان بەشێوازێکی علمیانەو تایبەتی دەتوانێ ئەو ئەرکەی پێی دەسپێردێ بەجێی بێنێ ، بەلام

مەسەلەی تەفسیر کردنو شی‌کردنەوەی جۆرو چۆنیەتی پێك هاتنو کارکردنی (کامپیۆتەر) بەهیچ کلۆجێك ناتوانێ ببێ بە وەڵام بۆ پرسیاری (کێ کامپیۆتەری دروست کردوە ؟) •

ئێمە گەرەکمانە بزانین کێ کامپیوتەری ساز کردوە ، بەڵام ئەتۆ وەك ڕێوی فێڵباز قۆرتێ دەکەی‌و خۆت لەوەڵامی پرسیارەکە دەدزیەوەو مەسەلەیەکی دیکە دێنیە گۆڕێ ، ڕاست لەئاقار هەڵوێستێکی ئاوادا بوە کە کوردان گووتویانە : (کەر لەکوێ کەوتوەو کوندە لەکوێ دڕاوە !) ، چونکە ئەگەر هەزار لاپەڕان دەربارەی چۆنیەتی دروست بونی (کامپیۆتەر)و خەسڵەتە تایبەتی‌یەکانی پڕ وەکەی تەنیا ئیشێك کە کردووتە تەفسیر کردنو ڕوون کردنەوەی شێوازو چۆنیەتی کارکردنی ئەو ئامێرەو پێناسەکردنو خستنە بەر چاوی ماهیەتو سیفەتەکانیەتی ، بەتەعبیرێکی ئەتۆ تەنیا ئەو ئیش‌وکارو وردەکاریەت خستۆتە ڕوو کە وەستای کامپیۆتەر لەدروست کراوەکەی‌دا بەجێ‌ی هێناوەو کەم‌و زۆر بەلای ئەوەدا نەچووی کە بەڵگەت چی‌یە لەسەر نەبوونی وەستاو کارسازێك بۆجێ‌بەجێ کردنی ئەوکارە •

جا هەر بەهەمان پێ‌و دان ئەوانەی‌دە تەفسیرکردنو پێناسە کردنی ماددە ڕادەچن‌و دەڵێن ئەمە حاڵیەتی‌و ئەمە خەسڵەتیەتی ئەم متسمەیەی وان بەچ مەزەیان نالوێ بکرێتە وەڵام بۆ پرسیاری : (کێ ماددەو دیاردە سروشتی‌یەکانی خولقاندوەو بەگوێرەی چەند یاسایەکی عیلمانەی پڕ وردەکاری بەڕێوەی دەبات ؟) •

بۆ پتر ئاوەڵا بوونەوەی مەبەست باگوێ لەم مشتو مڕەی خواری بگرین‌و نەختێك بەچاوی دڵ تێفکرین :

بەهەرحاڵ دیارە هیچ کەسێك ڕێبازی خۆی پێ خەراپ نیەو کەس

دۆی خۆی بێ ترش نیە ، ئەمما زۆر چاك بزانە لەوەتی ئینسان چـاوی کراونەوەو لەبواری زانیاری‌یە سروشتی‌یەکان‌دا پێش‌کەوتوەو شەقڵێکی نوێی بەخۆوە گرتوە لەچەنگ ئەفسانەو خەیاڵ پەرستی ڕزگـاری بوەو بیری خواپەرستی‌و دینداری جێ بێی بێ لەق بوەو وەك بی‌یە سەرکەندی بەحاڵو باڵ خۆی ڕاگرتوە •

+ چۆن ؟ تکایە بێ‌زەحمەت تۆزێك ئـەم قسەیەتم بۆ ڕوون بکەوە ، چونکە ئەمن ڕاستا بەپێچەوانەی تۆوە لەو مەسەلەیە حاڵی بووم‌و پێم وایە هەتا زانیاری شەقاوێك بەرەو پێشتر بڕوات ئینسان باشترو زیاتر ڕاستی‌و بەجێی‌ی دین‌و گەورەیی خوای بۆ دەردەکەوێ •

ـ لەم بارەوە بەڵگە زۆرن بەڵام ئەمن تەنیا نموونەیەکت بۆ دێنمەوە :

چەند سەدەیەك بەر لەئێستا خـەڵك لەسۆنگـەی ئـەوەوە کـە نەیان‌دەزانی باران چی‌یەو چۆن دەبارێ پاڵیان دەدایە لای خـواو وایـان دەزانی فیتی وی‌یە ، بەڵام ئێستا کە ئینسان ئاستی زانیاری پێهەڵا چـوەو بەنهێنی‌یەکانی سرووشت ئاشنا بوەو دەزانێ کـە باران لەئەنجامـی ئـەو هەڵمەوە پەیدا دەبێت کەتیشکی خۆر لەدەریاکـان‌دا پەیدای دوای بـەرز بوونەوەی بەنێو چینەکانی هەواو گەیشتنی بەچینێك هەوای ساردوخەست بوونەوەی هەوری لێ دروست دەبێ‌و لە هەوریش ئـەو بارانـە دێتـە خوارێ کە دەی‌بینین بەڵێ ئێستا بـۆی دەرکـەوتوە کـە لەڕابوردوودا بەهەڵەدا چوو بوو ڕاستەقینەی لێ بزر بوو بوو •

+ برادەر ئەتۆ گوتت بەڵگەت بۆ دێنمەوە لەسەر ئەفسانەیێتی دین‌و بیری خواپەرستی ، بەڵام باسی چۆنیەتی باران بارینت بۆکردم بەشێوەیەکی عیلمیانە ، واتە تەنیا چۆنیەتی باران بارینت تەفسیرکرد ، بەڵام بێت نەگوتم کە بەڵگەت چی‌یە لەسەر ئەوە کە باران بارین هیچ کەسێك بەڕێوەی ناباو سەرپەرشتی ناکاو نەخشەی بۆ ناکێشێ •

ـ کاکە ئەمن کە بۆم دەرخستی باران چۆن دەبارێو دەرم خست کە لە دروست بوونی باران‌دا دەستی خوا لەکاردا نیە بەڵکو بەپێی چەند دەستوورو یاسایەکی سرووشتی بەڕێوە دەچێت ، مانای وایە هەر لەو کاتەش‌دا بۆم سەلماندوی کە خوانیە ، کاتێك سەلمێنراش خودانیە ئەفسانەیی‌یەتی ئایینیش سەلمێنراوە چونکە وەختێك بناغەی دیوارێك ڕووخا دیوارەکەش هەرەس ڕێنێ •

+ براگیان لێرەدا بیری پووچی بێ بڕوایت دوو جارانی‌هەڵتریزاندوی یەکەم : کە وات زانیوە مسوڵمانان کە دەڵێن خوا فلان ئیشە دەکات وەك باران بارین مەبەستمان ئەوەیە کە خوا بەبێ بەکارهێنانی هۆو ئامراز ئەوئیشە بەجێ دێنێ ئینجا تۆش چەمکی بەراوەژووی (مفهوم المخالفة) ی ئەم گومانە هەڵەیەی خۆتت کردوە بەبەلگە لەسەر نەبوونی خواو ئەفسانەیی‌یەتی دین ، بەم شێوەیە :

مسوڵمانان دەڵێن خوا هەر کارێك یکا ڕاستەوخۆو بێ بەکارهێنانی هیچ هۆو ئامرازێك ئەنجامی دەدات ، بەڵام ئێمە دەبینین هەر شتێك لەبوونەوەردا بەگوێرەی چەند هۆیەكو بەپێی یاساو بەرنامە بەڕێوە وەچێ ، کەواتە خوا نیە •

واتە : ئەگەر مەسەلەکە بکەینە موعادەلەیەکی ماتماتیکی بەم شێوەیەی لێ دێ : بڕوای مسوڵمانان سەبارەت بەچۆنیەتی ڕەفتاری خوا لە بوونەوەردا + ئێوە ڕامانی عیلمیانە لە بوونەوەر = نەبوونی خوا ! !

دیارە لێرەدا ئەگەر تەنیا سەرنج بدرێتە شێوەی رواڵەتی ئەم موعادەلەیە ڕاستو دروست دێتە بەرنیگا ، بەڵام یەکێك لەیاسای نەڕەتی‌یە بەڵگە نەویستەکانی ژیر بێژی (منطق) ئەوەیە کە وەختێك دەلوێ ئەنجام (نتيجة) ێکی ڕاست وەدەست بێ لەهەر (قضية) یەكدا کە

پێشەکی یـ (مقدمة) ەکانی ڕاستو واقیعیبن ، ئەمما وەختێـك یەکێـك لەپێشەکی یـ (مقدمة)ە کانی درۆو ناواقیعی بون ئەو ئەنجامەش کە لەوانەوە وەردەگیرێ بەهەڵەو ناتەواو حسێب دەکرێ ، دەبا ئێستا لەو (قضیه) یـە وردبینەوەو بزانین لەکام جۆرە : جارێ پێشەکی یەکەمیان کە دەڵێت : مسوڵمانان بڕوایان وایە کە خوا هەر کارێك بکات ڕاستەوخۆو بێ بەکـار هێنانی هیچ چەشنە هۆیەك ئەنجامی دەدات ، ئەم قسەیە شتێکی ناڕاستو درۆیەو ڕستەی (لکل شیء سبب) بۆهەر شتێك هۆیەك هەیە تەنانەت مسوڵمانە عـەوامو نەخوێندەوارەکـانیش بەسـەر زاریانەوەیە ، ئـەمـە لەسەرێکەوە لەسەرێکی دیشەوە کێ دەڵێت ئیسلام باوەڕی بەمە نیە کـە خوا لەڕێگەی بەکارهێنانی هۆو ئامرازانەوە ئیشوکاری گیتی بەڕێـوە دەبات بێ‌منەتی دەکەین با هەر تەنیا ئایەتێك یان حەدیسێك بێنێتـەوە بـۆ سەلماندنی ڕاستی‌یەتی دەعواکەی ، دیارە ئەمەش مەحاڵە ۰

ئێستا کە زانرا حاڵی پێشەکی یەکـەم چونە با بچینـە سەروکـاری پێشەکی دووەمیان کە بریتی‌یە لە (تێوە ڕامانی علمی‌یانە لە بوونەوەر) :

شکی تێدا نیە کە تێوەڕامانـی زانستی‌یانە لەبوونـەوەر هەتا ئێستـا سەلماندوویەتی کە هەمو ئیشێکی ئـەم بوونەوەرە بەپێی چـەند هـۆو دەستورێك بەڕێوە دەچێت ، واتە ئەم پێشەکی‌یە خۆی لەخۆی‌دا ڕاستـە بەڵام ئایا بەتەنێ ئەوەی دەباران‌دا هەیە کەئەو ئەنجامەی لـێ وەفامـرێ کە بابای ناموسڵمان دەیەوێ ؟! لەوەڵام دەڵێین : نـەء چـونکە مـادام پێشەکی یەکەم هەڵە بوو تازە (قضیة) کە بە هەڵە دەدرێتـە قەڵـەم باپێشەکی دووەمیش ڕاست بێت ، با بو ڕوون کردنـەوەی مەبەسـت وێنەیەك بێنینە بەر چاوان : ئایا ئـەم (قضیـة) یە هـەڵە نیـە : هـەموو گیاندارێك ئینسانە ، هەموو ئینسانێکیش خاوەنی ژیری‌یە کەواتە هەموو گیاندارێك خاوەنی ژیری‌یە ؟!

دیاره هەڵەیە چونکە هەموو گیاندارێك خاوەنی ژیری نیە •

بەڵام ئایا خەتای کام لە پێشەکی یەکانە کە ئەم (قضیە)یە وەدرۆکەڕاوە ؟ بێگومان فیتی پێشەکی یەکەمیانە کە شتێکی ناواقیعی لەنێو خۆگرتووە ، دەنا پێشەکی دووەمیان چ بەڵای لێ نین و ڕاست و دروست (هەموو ئینسانێك خاوەنی ژیری یە) •

ئەو مەسەلەیەی مەش کەوەت وەك ئەم وێنەیەیە پێ زیادوکەم •

دووەم :: کە هەڵتریزاوی لەوەدا کە وات زانیوە هەر شتێك بەهۆی چەند یاساو دەستوورێکەوە بەجێ بهێنرێ بەدی هێنەرو سەرپەرشتی کەری گەرەك نیە ! بەڵام ئێمە تۆزێك لەمەوبەر ڕوونمان کردەوە کە بەم چەشنە بیرکردنەوەیە ئینسان دەچێتەوە تافی منداڵی و بەم جۆرە قسانە ئینسان خۆی دەباتە ڕیزی منداڵانی ساواو پیرۆچکە کە تازە فێری دارەو بابەی دەبن[1] ! •

دووەم : لەو بەڵگانەی کە ئیسپاتی دەکەن کە بڕوا بەخوا بوون شتێکی خۆڕسك و سرووشتی یە لەئینساندا ئەو یاسا ژیری یەیە کە دەڵێت : بۆ هەر ڕێك و پێکی و یاسایەك ڕێکخەرو یاسا دانەرێك هەیە ، (لكل نظام منظم) • ئێستاش بەهێنانەوەی میسالێك چەمکی ئەم یاسایە ئاوەڵا دەکەینەوە :

دەنکە شەخارتە کە بریتی یە لەداروچکەیەکی گچکەو پێنج شەش سانتیمەتر درێژەو نزیکەی (٢ ملم٢) ئەستوورەو لەسەریکی یەوە

---

(١) بوختەی مەبەست ئەمەیە : کە ئەم بوونەوەرە پەیدابوویەو دەبێ هێزێك هەبێ بووبێتە هۆی پەیدابوونی ، بۆخۆشی ئەوەی لێناوەشێتەوە کەواتە دەبێ ئەوهێنەرەی بۆتە هۆ پەیدابوونی بوونەوەر غەیری ماددەو غەیری بوونەوەرێ ئەویش زاتی پاکی خوایە •

تۆزوكێك گۆگرد چەسپ كراوە • ئەو دەنكە شخارتەیە هەر كەسێك تۆزێك لێ ی وردبێتەوە بۆی دەردەكەوێ كە وەستایەك دروستی كردوە ، بابزانین هۆی ئەمە چیە ؟

نە سۆنگەی ئەوەوە كە تێ دەفكرین درێژی و ئەستووری و ئەندازەی ئەو گۆگردەی پێیەوە نووسێنراوە هەركامیان ئەندازەیەكی تایبەتی هەیە ، كە ئەگەر هەر یەكێك لەوانە ئەندازەكەی پتر یان كەمتر بایە ئەو مەبەستەی كە دەنكە شخارتەی بۆ دروست كراوە نەدەهاتە دی ، دیارە ئەو شێوەو چۆنیەتی یانەش كە دەگونجا دەنكە شخارتەیان لەسەر بێت یەكجار زۆرن جا وەختێك ئینسان بەراوردی نێوان • ئەو حالەتەی ئێستای دەنكە شخارتەو حالەتە لەئیمكان دا بوەكان دەكات بێ سێ و دوو دەڵێت : دەبێ دەستی كارسازێك لەدروست كردنی ئەم دەنكە شخارتەیەدا هەبووبێت • لەمەوە كە ڕابورد دەگەینە ئەم ئەنجامە :ـ

هەركاتێك لەهەر جێیەك دا ڕێك وپێكی و وردەكاری لەشتێك دا بەدی كرا ناچار دەبین وەستاو نەخشەدانەرو سەرپەرشتی كەرێك بۆ هاتنەدی ئەو شتە بڕیار بدەین •

كەواتە ئێستا باسەرنج دەین داخوا ڕێك و پێكی و یاساو وردەكاری لەم بوونەوەرەدا بەدی وەكەین ؟!

دە وەرە خوێنەری بەڕێزو ئازیز باپێكەوە بەزەرەبینی ژیری و زانست تێ فكرین و چەند ڕووپەڕێك لەكتێبی زەبەلاحی بوونەوەر هەڵدەینەوەو لە چەند تابلۆیەكی ڕازاوەو سەرنج ڕاكێش وردبینەوە ، تا بزانین چەند بەخەتێكی درشت و جوان لەسەر هەركام لەتابلۆكانی بوونەوەر نوسراوە : (لا اله الا الله) غەیری خوای چ پەرستراو نین :

★ تابلۆی یەکەم :ـ پێکەوە بەسترانی کائینات[1] :

کائیناتی ئەم بوونەوەرە وەك خانەو سێڵەکانی جەستەیەك پێکەوە بەستراونو پەیوەندی‌یەکی وایان لەنێواندا هەیە ئەگەر خوانەخواستە ناگوزووری‌یەك ڕووبکاتە یەکێکیان هەموو ئەوانی‌تر زیانیان پێ دەگاو وەزعیان تێك دەچێ ، تەنیا یەك وێنە دێنینەوە بۆ دەرخستنی ئەم ڕاستی‌یە :ـ

ئایا ڕۆژێك لەڕۆژن بیرت لەگرنگی پەڕو بۆی باڵندەو پەڕەوەرەکان کردۆتەوەو دەرکی ئەوەت کردوە کە زیانی تۆو گیانداران‌و شیناوردی پێوە بەستراوە ؟ بڕوا ناکەم شتی‌وات بەبیردا هاتبێ مادام وایە تۆزێك گوێ بگرە : پەڕو پۆی باڵندە جەستەی پەڕەوەرەکان لەگەرماو سەرما دەپارێزێ ، واتە ئەگەر پەڕەوەرەکان پەڕوباڵیان نەبوایە توانای خۆڕاگرتن‌یان نەدەبو لەئاقار گەرماو سەرماداو بەزوویی سەریان بەفەتارەت دەچو ، لەئەنجامی ئەوەش‌دا هەمو ئەو زیندەوەرو مێروانەی کە بەشی سەرەکی خۆراکی باڵەکان پێك دێنن پەرەیان دەستاندو دەبون چونکە لەبەر دەنووکی باڵندەکان قوتار دەبوون ، ئەمەش سەری دەکێشا بۆ سامەرەستووتر بون‌و پتر شوول لێ‌هەڵکێشانی زیندەوەرەکان‌و بەئۆردو دەژانە نێو کێڵگەو مەزراو باخچەکان‌و قڕیان دەکشت‌وکاڵ‌و شیناوردو گیاو گوڵان دەخست ، ئینجا ئاژەڵ‌و گیاندارە شیناورد خۆرەکان لەسۆنگەی نەبوونی تفاق‌و لەوەڕو خۆراکدا سەریان دەنایەوەو کورد گوتەنی لە لەوەڕ دەبوون • بەلەنێو چوون‌و مالاوایی کردنی گیاندارە گیا خۆرەکانیش نۆرە دەگەیشتە سەرگیاندارە گۆشت خۆرەکانیش‌و بەم

(١) ئەو تابلۆیەم بەدەسکاری‌یەوە وەرگرتوە لەکتێبی (نشانەهائی أز أو) دفتر یکم ، لاپەڕە (٨٨) ، أثر (سید رضا صدر) •

جۆرە زەوی دەبو بەکاولاش‌و زیرووحی تێدا نەدەما • دیسان زۆر بوونی زیندەرەزو کرم‌و مێروو دەعبا وردیلەکان دەبو بەهۆی زۆر بوونی بەکتریاو ڤایرۆسە زیان بەخشەکان‌و قڕیان دەئینسانان دەخست‌و ئاسەواریان دەبڕین‌و کورد گوتەنی • فریزوویان پێ دەڕنینەوە • کەواتە :

ئایا ڕاست نیە کە بوونەوەر پڕ لەیاسایەو وردەکاری تێدا ڕەچاو کراوەو پەروەردگارێك مشووری دەخواو بەڕێوەی دەبا ؟!

* تابلۆی دووەم : ئاوی زەریاکان بۆ سوێرە ؟! [1] :

ڕەنگە زۆری وا هەبن بەسێری‌و تفتی ئاوی زەریاکان قەلس‌و ناسەرسەنگ بن‌و بلێن بریا ئاوی زەریاکانیش وەك ئی کانیاوو چۆم‌و ڕووبارەکان شیرن‌و بەلەزەت بایەو ، ڕەنگە بەعزە کەسێکیش هەبن بەدڵ ئەوە بخوازن کە توانایان بەسەر جیهان‌دا هەبایە تا دەسکاری بەعزە شتێکیان کردبایە بۆ وێنە : ئەو سوێری‌یەی ئاوی زەریاکان •

بەڵام باسەرنج بدەین‌و بزانین حیکمەتی سوێری ئاوی زەریاکان چیە ؟ (ئارکدی لئوکوم) دەڵێت : زۆر جاران هێندێك ڕاستی‌یان دەبینین کە سەرمان گێژ دەکاو ناتوانین وەڵامێکی ئیقناع‌کەری بۆ بێنین ، یەکێك لەو ڕاستەیانە دیاردەی هەبوونی خوێیە لەئاوی زەریاکان‌دا کە تا ئێستا نەزانراوە چۆن پەیدا بوە ، بەڵکو سادەترین وەڵام بۆ چۆنیەتی پەیدا بوونی خوێ لەئاوی زەریاکان‌دا ئەوەیە کەبڵێین : نازانین •

بەڵێ تائێستا ــ وەك ئەم زانایە گوتی ــ نەتوانراوە بەشێوەیەکی

---

(١) بۆ نوسرانی ئەم تابلۆیە سودم لەکتێبی (بمن بێو چرا) وەرگرت بەرگی (٣) لاپەڕە (٤٦٣) نوسراوی زانای بەناوبانگی ئەوروپایی (آرکدی لئوکوم) ، تەرجەمەی فارسی •

عیلمی‌یانه چۆنیەتی پەیدا بوونی خوێ لەزەریاکان‌دا تەفسیر بکرێ ، بەلاٚم بابزانین هەبوونی خوێ لەزەریاکان‌دا چ تەئسیرێکی سەلبی یان ئیجابی هەیە بۆ سەر ژیانی دانیشتوانی سەر زەوی :

بەری هەمو قسانێ پێویستە بزانین کە ئەندازەی ئەو خوێیەی‌لە زەریاکان‌دا هەیە ئەگەر بلوێ ئاوی زەریاکان ڕاپاڵزین‌و خوێیەکەیان لێبگرین دەتوانین بەو خوێیە دیوارێك دروست‌کەین کە بەرزی‌یەکەی (١٨٠) میل بێ‌و پانی‌یەکەی (١) میل‌و بەبارێ درێژی‌دا دەوری زەوی بداتەوەو لەسەر هێڵێ یەکسانی (خط الاستواء) هەردوو سەرەکەی پێك بگەنەوە ! !

بەلاٚم بۆ تەئسیری سوێری دەریاکان لەژیانی دانیشتوانی سەر خڕۆکەی زەوی‌دا دەڵێین : کێهەمان نەی دیوە زۆر جاران لەماڵێ خوێیان بەوگۆشتەی وەرکردوە کە بەهەویا هەڵگرتنێ‌ی بوون ؟ •

بێگومان ئەو خوێ بێ‌وەرچاندنەش بۆ ئەوەیە کە گۆشتی تاین نەبێتە دەورو بەرێکی لەبارو گونجاو بۆ تێدا ژیان‌و زاووزێ‌کردنی بەکتریاو ڤایرۆسەکان ، دە ئاوێ زەریاکانیش بۆ هەمان مەبەست پەروەردگاری زاناو کاربەجێ خوێ‌ی بێ‌وەرچاندوون‌و بگرە کردوونی بە خوێ‌واوك •

ئەمما پەروەردگاری کاربەجێ وەنەبێ وەك مەی ئینسان بیرکورت‌و بێ‌لێکدانەوە بێ‌و (سبحان الله) بۆ خاتری وەدەست هێنانی بەرژەوەندی‌یەك لەسەرێکی دیکەوە زیان بەخۆی بگەیەنێ ، نەخێر خوای بەخشندە چونکە زانیویەتی ئاوی سوێری دەریاکان بەکەڵکی خواردن‌و خواردن‌و نایەت ، لەبەر ئەمە لەڕێگەی چەند یاسایەکی وردی عیلمی‌یانەوە هەستاوە بەپالاوتنی ئەو ئاوە سوێرەو خوێیەکەی لێ وەلابردوەو ئاوێکی شیرن‌و زولاٚلی بۆ فەراهەم هێناوین ئەوەش لەڕێ‌ی باران بارینەوە ، لەهەموی

سەرنج ڕاکێش‌تر ـ خوێنەری بەڕێز ـ ئەوەیە کە خوای بالآدەست هەربە هێندێ لێ نەگەڕاوە کە لەڕێ‌ی بارینەوە ئاوێکی شیرین‌و بەلەزەتمان بـۆ بڕەخسێنێ ، بەڵکو وێڕای ئەوەش لـەئەنجامی یەکگـرتنی ئۆکسجین‌و نایترۆجین‌دا خوێ‌ی نیتراتیشی پێك هێناوەو لە ڕێگەی بارانەوە خستۆیـە خواری‌و ناردوویەتە نێو زەوی بۆ خاتری وەی زەوی‌یە کشت‌وکـاڵی‌و لەوەڕگایی‌یەکانمان بۆ بەپیت‌و پێز بکات •

کەواتە : فەرز نیە لەسەر بەندەکان کە سوپاسی خـواوەندی مـەزن بکەن کە بەڕێوە بردنی ئەم جیهـــانەی بەئینسانـــی بیر کورت‌و تەزان نەسپاردوەو هەر بۆ خۆی سەرپەرشتی دەکات ؟!! •

★ تابلۆی سێ‌یەم :ـ هەوای دەوری زەوی :

ئەو هەوایەی دەوری زەوی داوە نزیکەی (٥٩٠٠)[١] ملیۆن تەن دەبێ ، ئەگەر پتر یان کەمتر بوایە ژیان مەحاڵ دەبو ، چونکە ئەگەر پتر بوایە پاڵە پەستۆو فشار لەسەر ئینسان زیاتر دەبوو کاری دەکـردە سـەر ئەندامەکانی‌و گچکە دەبۆوەو بەزەحمەتیش تواناى جموجۆڵی دەبو ، خۆ ئەگەر کێشی هەوا کەمتر بایە لەو ئەندازەیەی ئێستای ئەوە فشارو سەنطی هەوا لەسەر جەستەی ئینسان کەم دەبۆوەو فشارو پاڵەپەستۆی نێـوەوەی جەستەی ئینسان هوروژمی دێناو ماددە شلەکانی نێو لەشی مرۆڤ بەهەمو کون‌و کەلێنێکی‌دا فڕ کەیان دەکردو کۆئەندامەکانی لەش لەکار دەکەوتن ، چونکە ئێستا لەنێوان فشاری نێـوەوەی لـەشمان‌و فشاری هـەوای ژوور سەرمان هاوسەنطی‌و یەکسانی هەیەو هیچیان لە هیچیان پتر نین ، بـەڵام بەزیاد بوون یان کەم بوونی کێشی‌هەوا ، ئەو پێکەڵ پێکی‌و هاوسەنگی‌یە تێك دەچێ‌و دەشێوێ •

---

(١) (نشانەهائی أز أو) دفتریکم • سید رضا صدر •

ئەمە هەمووی لەلایەکەوە لەلایەکی دیشەوە هەوا لەچەند توخمێك پێك هاتوە کە هەر کامێکیان ئەندازەیەکی گونجاوی هەیە لەگەڵ ژیانی ئینسانو گیاندارو ڕووەکدا کە ئەگەر ئەو ئەندازەیە بطۆڕێ جا کەیفێ خۆیەتی بەلای کەمی‌یەدا یان بەلای زۆری‌یەدا ئەوە کارەکە قۆڕ دەبێو شیرازەی ژیان دەپچڕێ •

وەك دەمشزانین ئۆکسجین ڕێـژەی لەهـەوادا (٢١٪)و دووەم ئۆکسیدی کاربۆن (٣و٠٪) یە واتە (٣ / ١٠٠٠٠) ودایترۆجین (٧٨٪) و (١ ٪)ی هەواش تۆزو غوبارو هێندێك توخمی تر پێکی وێنن • جا وەك زانایان دەڵێن ئەگەر بێتو ڕێژەی هەرکام لەم توخمانە پتر یان کەمتر بایە لە هەوادا ئەوە ژیانی گیاندارو ڕووەك دەشێواو برۆ بەخێرهاتی •

ئینجا لەهەمووش سەرنـج ڕاکێش‌تر ئەمەیە کـە لەنێوان توخمـی ئۆکسجینو دووەم ئۆکسیدی کاربۆندا چەشنە پەیوەندی‌یەکی برایانـەی سەیر هەیە ، هەرچی (ئوکسـجین) ە ئینسانو باقی گیاندارەکانی هەڵی دەمژنو بەبێ وی نـاژین ، بـەلام دووەم ئۆکسـیـدی کـاربۆن سەبارەت بەئینسانو گیانداران ژەهرێکەو خۆ لێ ڕزگارکردنی سەربەسەر بەزێڕی بکڕێ ئێستا هەرزانە ، ئەمما ڕووەكو شیناورد ڕاست بەبەراوەژوومەوە ، واتە : دووەم ئۆکسیدی کاربۆن دەمژێو ئۆکسجین فڕێ دەداتە دەرێ • باشە دەبێ بۆچی پەروەردگار وای لە ڕووەكو شیناوردان کردبێ کـە بەبێ ئەو ژەهرەی نەزیەت کە لەڕاستی‌دا بریتی‌یە لەخۆڵەمێشو زبڵوزاڵی خانەکانی جەستەی گیانداران ؟! بێطومان بۆیە ئەو کارەی کردوە هەتا سەوداو مامڵەتو کڕینو فرۆشتن لەنێوان ڕووەكو گیانداراندا بەرقەرار بکاتو پێکەوە بیانکاتە براو وایان لێ بکات بەبێ یەکدی نەژین ، ئاخـر

ئەگەر ئینسان‌و باقی گیانداران لەلایەن ڕووەکەوە ئۆکسجینیان بۆ ساز نەکرابایە ئەو ئەندازە (ئۆکسجین) ەی هەیە لە هەوادا لە مێژبوو دەبڕاو ئەوانیش بێ بژیو دەکەوتنە گۆڕێ ، دیسان ڕووەکیش ئەگەر لەلایەن گیاندارانەوە خۆراکی بۆ دابین نەکرابا ئەویش بەمەرەدی برادەرەکەی دەچوو .

دە ئێستا خوێنەدی ئازیز هەر هێندەم پێ‌ماوە بڵێم سەیری ئەو وردەکاری‌و ڕێك‌و پێکی‌یەی کائیناتی خوای بەبەزەیی بکەو با ویژدانت نایل بێ بەندایەتی نەکەی !!

* تابلۆی چوارەم : گرنگی پێستی لەش :

١ ـ پێست چەند کونێکی وردیلەی تێدایە کە بەشێك لەهەناسەدان لەڕێی ئەوانەوە ئەنجام دەدرێ ، خۆ ئەگەر ئەو کونانە گیران ئەوە ئینسان حسابی دەڕواو دەبێ دەستانی لێ بشۆین .

٢ ـ پێست چەند لوێکی تێدایە کە ئارەق دروست دەکەن‌و لەلەشی وەدەر دەتێن بەهیوای کەم‌کردنەوەی پلەی گەرمی لەش ، بۆیە دەبینین لەدەمی هاوینان‌و لەوەختی بەرز بوونەوەی پلەی گەرمی ئاوو هەوادا ئادەق دەردانی لەش زۆر چالاکەو بەبەراوە ژووەوە لەوەختی نزم بوونەوەی پلەی گەرمی ئاوو هەوادا ئارەق دەردانی لەشیش سست‌تر دەبێت ، چونکە وەختێك پلەی گەرمی ئاووهەوا دادەبەزێ‌و هەوا سارد دەبێت لەشمان بۆ خاتری وەی تووشی زیان نەبێت پێویستی بەوزەو گەرمی هەیە بۆیە بەشێوەیەکی ئۆتۆماتیکی کەسەرما داهات بێ‌ئەوەی ئێمە هەر ئاگاداریش بین کونەکانی پێست دادەخرێن‌و مەودا نادرێت بە وزەو گەرمی نێو لەش کە لەڕێی ئارەق کردنەوە بڕواتە دەر ، هەر بۆیەشە پلەی‌گەرمی لەش چ لەدەمی قرچە قرچی گەرمای هاوین‌داو چ لەوەختی سەرماو زوقمی

زستان‌دا لەدەوری (٣٧)° دەمێنێتەوە ، بەڵام باقی تەنەکان بەپێچەوانەوە لەدەمی گەرمادا گەرم دادێن‌و لەکاتی سەرماش‌دا سارد دەبن •

٣ ـ پێست چەند لوێکی تێدایە هەڵدەستن بەدەردانی چەوری بۆخاتری وەی مووەکانی لەش هەمیشە نەرم‌و نۆڵ‌و تازەبن‌و پێستیش وشك هەڵنەگەڕێ‌و چرچ‌و چۆڵ نەبێ‌و تەڕو پاراو بێت •

٤ ـ پێست هێڵی یەکەمی بەرگری‌کردنی لەشە لەئاقار هێرشی میکرۆب‌و چڕوجانەوەری وردیلەداو وەك دیوارێکی مەحکەم نایەڵێ بێ‌بێنێنە نێو سنووری لەشەوە ، وەختێکیش پێست برینـدار دەبێ‌و کەلێنی تێ دەکەوێ‌و هێڵی‌یەکەمی بەرەی بەرگری‌کردنی‌لەش دەشکێنرێت گرنگی پێست دەردەکەوێ ، کوردانیش لەمێژە گووتویانە : قەدری مانگێ لەتاریکە شەوان‌دا دەزانرێ !!

٥ ـ پێست ئەو مادده ژاراویانەی لەلەش‌دا پەیدا دەبن بەشێکیان لەڕێی ئارەق کردنەوە لە وەڵاتی لەش دەرداوێ‌و بەم کارەش یارمەتی‌یەکی برایانەی گورچیلەکان دەدات •

٦ ـ پێست لەچوونە دەرەوەی مادده شلەکانی لەش بەرگری دەکات

٣

کە پتر لە (ـــ)ی جەستەی ئینسان پێك دێنن بۆ وێنە : خوێن •

٤

٧ ـ پێست‌نێوجەرگەی هەستی دەست‌لێ‌کوتانە(مرکز حاسة اللمس)• ئەو هەستەی کە ساردی‌وگەرمی‌و تەنکی‌و ئەستووری‌و توندی‌و شێ‌و ••• هتدی پێ دەزانرێ •

بێگومان هەریەکێك لەم ئەرکانەی پێست چەندین کرێکارو ئەندازیارو پسپۆڕی زەبر بەدەستی‌گەرەکە ، جا نازانم خوێنەری بەڕێز

هیچ جاران کڕنووشی بەندایەتی‌و شوکـرانە بژێریت بۆو پەروەردگـارە بردوە کە ئەو هەمو وردەکاری‌و دەستوورو یاسایانەی لەدروست‌کردنـی لەشت‌دا ڕەچاو کردوە یان نا ؟!![1]

* تابلۆی پێنجەم : زەبەلامی بوونەوەر :

بەعزە کەسێکی بیرکورت‌و ساویلکە دەڵێن ئێمە وەختێك بڕوا بەخوای میهرەبان دێنین کە بتوانین بی‌هێنینە بەرخەیاڵ‌و بزانین چـۆنە !! بـەڵام ئەوانە وادیارە نەخۆیان دەناسن‌و نەخواو نەموڵکی خوا ، دەنا ئـەوانـە ئەگەر بزانن مێشکی وان چەند چووکەڵەیەو موڵکی خودا چەند پـان‌و بەرینە کە بە هیچ کلۆجێك ناتوانن تەنانەت بەشێکی موڵکی خودا بەخەیاڵی خۆیان‌دا بێنن چ جای هەمووی بەهیچ ڕەنگێك هێندە خۆیان لێ نەدەگۆڕا کە لافی وا لێ‌بدەن‌و ئیدیعای وا بکەن •

ئێستاش بۆ خاتری وەی بیرکورتی‌و بێ ئەزموونی ئـەوان چەشنـە کەساغان چاتر بۆ دەرکەوێ کەدەیانـەوێ زات‌و ماهیەتی خـودا بناسن‌و بی‌هێنە بەر ئاوێنە خەیاڵ با بڕێك لەگۆشەیەکی موڵك‌و مەملەکەتی خوادا بکەوینــە موتاڵاو تێ‌فکــرین : (ئارکـــدی لئوکـــوم لـــەکتێبی (پێم بڵێ بۆچی) دا دەڵێت : ئینسان نـەك[2] هەر ناتوانێ ئەندازەی ڕاستەقینەی بوونەوەر بزانێت بەڵکو ناتوانێ هــەر بیریشی لێ‌بکاتەوەو بی‌هێنێتە بەر خەیاڵیش ، ئەگــەر لەزەوی‌یەوە دەست پێ‌بکەین‌و بەرەو پێشتر بڕۆین تێ دەگەین بۆچی ئەمە وایە •

---

(١) کتێبی (نشانەهائی أز أو) دفتر دوم (سید رضا صدر) •

(٢) ئەم کتێبە وەرگێڕراوەتە سەر زمانی فارسی بەناوی (بمـن بگـو چرا) ، سەیری بەرگی (٣) لاپەڕە (٣٤٥ ، ٣٤٦ ، ٣٤٧) بکە•

زەوی یەکێکە لە خڕۆکـەکانی کۆمـەڵەی خۆر ، بـەڵام بەبەشێکی گچکەی دادەنرێ ، بەڵام ئەم بەشە گچکەی کۆمەڵەی خۆر کێشەکـەی (٦٦٠٠) ترلیۆن تەنە ، [٣] واتە :

(٦٫٦٠٠٠ ٫٠٠٠٫٠٠٠٫٠٠٠٫٠٠٠٫٠٠٠٫٠٠٠) تەنە !!

کۆمەڵەی خۆریش بەڕۆژو ئەو خڕۆکاتە دەگوترێ کە بەدەوری‌دا دەخـولێنەوە ، ئینجا کـۆمەڵەی خـۆریش بەشێکی زۆر چووکـەڵەیە لەکەهکەشانی کاکێشان (مجرة درب التبان) ، بەڵێ لەڕاستی‌دا ڕۆژ خۆی یەکێکە لە ئەستێرەکانی کەهکەشانی کاکێشان ، ئەو کەهکەشانەی کـە نزیکەی دووسەد بلیۆن (١٠ × ٢٠)١٢ ئەستێرەی وەك خۆری خۆمان‌و گەورەتر یان گچکەتری تێدایە !![١] •

ئەو کەهکەشانەی لەمەڕمە نیزیکەی (١٠٠٫٠٠٠) ساڵی تیشکی هەر پانایی‌یەتی ، بۆ ئەوەی بزانی ئەم ئەندازەیە چەند بێ ڕەزایە پێویستە بزانی مساڵی تیشکی چیە ؟ ساڵی تیشکی ئەو ماوەیەیە کەتیشك لەماوەی ساڵێکی خۆمان‌دا دەی بڕێت ، وەزانایان دایان ناوە بۆ پێوانی دووری‌و نیزیکـی نێوان کەهکەشان‌و ئەستێرەکان ، واتە هەر وەك چۆن یەکەی پێوانی گەنم تەنەکەیە وئی‌کوتاڵ مەترو یاردەو ئی ڕێ‌و بان میل‌و کیلومەترو ••• هتد یەکەی پێوان (الوحدة القیاسیة)ی ئەستێرەو خڕۆکەکانی ئەم بوونەوەرەش ساڵی تیشکی‌یە •

ئێستا بابزانین ساڵی تیشکی چەندە ؟

تیشك لەهەر چرکەیەك‌دا (١٨٦٠٠٠) میل دەبڕێت واتە (٣٠٠٫٠٠٠)کم کەواتە بۆ خاتری وەی بزانین لەماوەی ساڵێك‌دا چەند دەبڕێت گەرەکمانە

---

(٣) سەیری بەرگی (٢) لاپەڕە (١٧)ی هەمان کتێب بکە •

(١) سەیری کتێبی ناو براو بکە بەرگی یەکەم لاپەڕە (١٠٥) •

هەوەڵ جار بزانین لە (٦٠) چرکەدا چەند دەبڕێو ئینجا لە (٦٠) دەقیقەداو ئینجا لە (٢٤) سەعاتداو ئینجا لە (٣٦٥) ڕۆژدا بەم جۆرە :

١٨٦٠٠٠ × ٦٠ = ١١ر١٦٠ر٠٠٠ میل لەهەر دەقیقەیەکدا •

١١ر١٦٠ر٠٠٠ × ٦٠ = ٦٦٩ر٦٠٠ر٠٠٠ میل لەهەر سەعاتێکدا •

٦٦٩ر٦٠٠ر٠٠٠ × ٢٤ = ١٦ر٠٧٠ر٤٠٠ر٠٠٠ (شازدە ملیارو حەفتا ملیۆنو چوار سەد هەزار) میل لەهەر ڕۆژێکدا •

١٦ر٠٧٠ر٤٠٠ر٠٠٠ × ٣٦٥ = ٥ر٨٦٥ر٦٩٦ر٠٠٠ر٠٠٠ (پێنج بلیۆنو هەشتسەدو شەستو پێنج ملیارو شەش سەدو نەوەدو شەش ملیۆن) میل لەهەر ساڵێکدا دەبڕێت •

واتە : نزیکەی (٦) بلیۆن کە دەتوانین لەجیاتی دوازدە سفری بۆ دانێن بنووسین (١٠ × ٦^١٢) •

کەواتە تیشك لەماوەی ساڵێکدا (١٠ × ٦^١٢) میل دەبڕێت •

ئێستا بۆ ئەوەی پانایی کەهکەشانەکەی لەمەڕ خۆمان بزانین پێویستە بڵێین :

١٠٠ر٠٠٠ × ٦ر٠٠٠ر٠٠٠ر٠٠٠ر٠٠٠ =

٦٠٠ر٠٠٠ر٠٠٠ر٠٠٠ر٠٠٠ر٠٠٠ (١٠٠٠ × ٦٠٠^١٢) میل پانایی کەهکەشانەکەی لەمەڕ خۆمانە !!

ئێستا ڕەنگە یەکێك بپرسێ ، باشە ئەگەر ڕاستە باقی ئەستێرەکانی تری کاکێشان یان وەك ڕۆژن یان گەورەتر چما هێندە گچکە خۆ دەنوێنن ؟!

لەوەلامدا دەڵێین : ڕۆژ کە قەبارەکەی (١ر٣٠٠ر٠٠٠) ملیۆنێكو سێسەدهەزار جار هێندەی قەبارەی زەوی‌یە لەبەر ئەوەی(٩٣ر٠٠٠ر٠٠٠) نەوەدو سێ ملیۆن میل لەئێمەوە دوورە هێندەی سینی‌یەك دێتەبەرچاوان • ئەمما دەزانی نیزیکترین ئەستێرەی کاکێشان لە زەوی ئێمەوە چەند

دووره کە بریتییە لە ئەستێرەی (ئالفاسنتاری) : (٢٥) بلیۆن میل ئەگەر بەنووسینی ئاسایی بی‌نووسین (٢٥٫٠٠٠٫٠٠٠٫٠٠٠٫٠٠٠) میل لەئێمەوە دووره •

هەتا ئێره قسەو هەر لەکەشکەشانەکەی خۆمانە!![1]

ئەمما زۆر باش بزانە کە ملیۆنەها کـەهکەشانی تری وەك ئـەوەی لەمەڕ مە لەبوونەوەردا هەن ، کە ڕەنگە ئەگەر گشت ئەو کەهکەشانانە لەسەریەك کەڵەکە بکەین ئێستا بەهەموویان گۆشەیەکی ئەم موڵکە بەرینەی خوا پێك بێنن •

ئەمە هەمووی لەلایەکەوەو لەسەریکی دیکەشەوە گـەردوون ناسان بڕواشیان وایە کە ئەم بوونەوەرە تاو بۆ تاوێ پتر خۆی لێك دەکێشێتەوەو بەرین دەبێت ، سەرسووڕهێنەرتر لێرەدا ئەمەیە کە **گووتاری خـواش – قورئانی گەوره – ئاماژەی بۆ ئـەم ڕاستی‌یە کـردوه وەك دەفەرموێ :**
(والسماء بنيناها بأيدٍ وانا لموسعون) الذاريان • واتە : ئاسمانمان بە هێزو توانا خولقاندوەو بەرینیشی **دەکەین ! •**

پێم وایە ئێستا ساویلکەیی‌یەتی ئەوان کـەسانمان بۆ دەرکـەوت کەبەهەویان پەروەردگاری مەزن‌و باڵادەست بێننە بەر ئاوێنەی بیرو خەیاڵو وەك شتێکی بەرهەست هەستی پێ‌بکەن •

★ تابلۆی شەشەم : ڕۆژو تیشك دانەکەی :

ڕۆژ وەك پێشتر گوتمان یەکێکە لە ئەستێرەکانی کاکێشان ، ئەمما لە سۆنگەی ئەوەوە کە نیزیك‌تـرین ئەستێرەیە لەزەوی‌یـەوە لەباقـی ئەستێرەکان گەورەتر خۆی دەنوێنێ •

---

(١) تیشك کە لەچرکەیەکدا (١٨٦٫٠٠٠) میل دەبـڕێ بە (٨) دەقیقـە لەخۆرەوە دەگاتە زەوی ، ئەمما لەچەقی کاکێشانەوە تادەگاتــە رۆژ (٢٧٫٠٠٠) ساڵی گەرەکە •

ڕۆژ (۱٫۳۰۰٫۰۰۰) جار هێندەی زەوی‌یەو (۹۳٫۰۰۰٫۰۰۰) میل لە زەوی‌یەوە دوورە •

لە ڕۆژدا پتر لە (٦٠) توخم هەن لەو توخمانەی کـــە لەزەوی‌دا هەن لەنێو ئەو توخمانەدا هایدرۆجین و هیلیومو ئاسنو کالیسیوم هەن پلەی گەرمی ڕۆژێ لە ڕووکاری دەرێی‌دا نیزیکەی (۱۲٫۰۰۰) پلـەی (فەهرەنهایت) ەو لەدیوی نێوەوەی‌دا نیزیکەی ملیۆنێكو بگرە پتریش ، بۆ خاتری وەی بزانین ملیۆنێك پلەی (فەهرەنهایت) چـەندە پێویستـە بزانین کە لە (۲٤۰۰) پلەی (فەهرەنهایت)ی بەردو ئاسنو کانزاکان نەك هەر دەتوێنەوە بەڵکو دەبنە گازیش •

تیشك دانەوەی خۆر چۆن چۆنی‌یە ؟!

ساڵانی پێشوو زانایان وایان دەزانی کەهۆی تیشك دانەوەی خۆر سووتانیەتی ، ئەمما شکی تیدا نیە کە بەهەڵەدا چوو بوون چونکە هیـچ تەنێك ناتوانێ سەدان ملیۆن ساڵ بسووتێو بەردەوام بێت •

ئەمڕۆ زانایان بڕوایان وایە کە تیشكو گـەرمی خـۆر ئەنجامـی دیاردەیەك وەك دیـاردەی تەقاندنەوەی بۆمبـای ئەتۆمی‌یە ، واتە خۆر مادده دەگۆڕێ بۆ وزە ، هەڵبەتە ئەم دیاردەیەش لەگەڵ دیا دەی سووتاندا جوێ‌یە ، چونکە سووتان بریتی‌یە لە گـۆڕانی مـادده لەشێوەیەکـەوە بۆشێوەیەکی‌تر بەڵام گۆڕانی مادده بۆ وزە دەبێتە هۆی پەیدا کـردنی وزەیەکی زۆری نائاسایی لەئەندازەیەکی کەمدا ، بۆ وێنە نیوکیلۆ مادده دەتوانێ هێنـــدە وزە بڕەخسێنێ کـەبتر لەیەك ملیۆن تەن بـەرد قـاڵ بکانـەوە !

کەواتە ئەگەر زانیاری ئێستامان ڕاست بکات ($\frac{1}{100}$)ی ماددەی خۆر

هێندە وزە دەڕەخسێنێ کە بەشی (١٥٠٠٠٠٠٠٠٠٠٠٠) سەدو پەنجا هەزار ملیۆن ساڵی دیکە دەکات !

جا نازانم کەسێك هەر لوێچێك لێکدانەوەو ئەمەگی هەبێت چۆن دەخۆی ڕادەبینێ سەری شوکرانە بژێریو بەندایەتی بۆو پەروەردگارە بەخشندەو خاوەن بەزەیی یە دانەنوێنێو نازانم چۆن غیرەتی دێنێ هێندە سپڵەو پێنەزان بێت ئینکاری هەبوونی بکات ؟!![1]

* تابلۆی حەوتەم : زیندەوەری هەزار چاوە :

پێم وایە کەس نیە نەك جارێك سەدان جار مێشە جاڕزی نەکردبێو ڕقی هەڵنەستاندبێ بەویزە گیزەو هەڵفڕینو و دافڕینی دووبارەو سێبارەی ، بەڵام ، ئایا هیچ کامێکمان ڕۆژێك لە ڕۆژان بیرمان لەزانایی و توانایی خوڵقێنەری (مێش) کردۆتەوەو لەجهانی پڕ وردەکاری و سەرسوڕهێنەری دا کەوتووینە موتاڵاو تێفکرین ، لەو بڕوایەدا نیم هەتا ئێستا ـ مەگەر چۆنەکایی ـ دەنا هیچمان کارێکی وامان کردبێ ، بەڵام ئەمرۆ بابەدەم بانگەوازی گوتاری خواوە بچین کەدەفەرموێ : (أولم ينظروا في ملكوت السموات والارض وما خلق الله من شيء) اعراف ، « ئەوە سەیری مولکی ئاسمانەکانو زەوی یان نەکردووەو هەرشتێکی تر کە خوا خوڵقاندوویەتی ؟ » بەڵێ بانەماشایەکی (مێش) بکەینو ڕووبەڕێکی تر لە کتێبی بوونەوەری خوا هەڵدەینەوە :

مێش درێژی یەکەی نیزیکەی یەك سانتیمەترە ، بەڵام دەزانی لەسەعاتێك دا دەتوانێ چەند ڕێگا ببڕێ ؟ دەتوانێ (٨٠)کم ببڕێت وێڕای ئەوەی هەرچی لەسەر ڕێو دەورو بەریەتی هەستی پێ دەکات !!

---

(١) سەیری کتێبی ناوبراو بەرگی سێیەم لاپەڕە (٣٤٨) بکە •

ئینجا وەك لە هەموان ڕووتە هەر کیلۆمەترێك (١٠٠٠) مەترەو هەر مەترێکیش (١٠٠٠) سانتیمەترە کەواتە : ٨٠ × ١٠٠٠٠٠ = ٨٠٠٠٠٠٠سم (هەشت ملیۆنِ سانتیمەتر) دەبڕێت لەیەك سەعاتدا ، بەتەعبیرێکیتر مێش لەماوەی یەك سەعاتدا دەتوانێ هەشت ملیۆن بارتەقای جەستەی خۆی ببڕێت ، مادام وابێ مێش خێراترە لەخێراترین ڕۆکێت کە تائێستا داهێنراوە .

زیندەوەر ناسان بەهۆی میکرۆسکۆبە بەهێزەکانەوە سەیری چاوی (مێش)یان کردوەو گەیونە ئەو ئەنجامە کە ئەو مەگەزە خاوەنی (٦٠٠) تا (١٠٠٠) چاوە ، بەتەعبیرێکیتر خاوەنی (٦٠٠) تا (١٠٠٠) دوور بینی وێنە گرتنە ، بەڵام چاوی ئینسان لەگەڵ ئەو هەمو وردەکاری یەیدا تەنیا خاوەنی دوو دووربینە هەر چاوە یەکێکی تێدایە !!

مێش بەهۆی پێیەکانییەوە ڕۆڵێکی گرنگ دەگێڕێ لەمتوربە کردنی زۆر چەشنە گوڵو گیاو گژدا ، دیسان دەورێکی باڵاش دەگێڕێ لە گواستنەوەی میکرۆبو بڵاوکردنەوەی نەخۆشی جۆراو جۆردا .

ئەم شتانەی گوتران سەبارەت بەم زیندەوەرە بێ ئەمیەتە ـ لەڕوانگەی ئینسانەوە ـ جێی سەرنج بون ، ئەمما چۆنیەتی زاووزێی ئەم مەگەزە لەهەمو شتێکی سەرنج ڕاکێش ترە :

مێش هەر کەڕەتەی (١٠٠) تا (١٥٠) هێلکە دادەنێ ، هەر کام لەو هێلکانەش پاش (١٠) ڕۆژ دەترووکێنو دەبنە مێش ، ئینجا پاش (١٠) ڕۆژی دیکە دەست بەزاووزێ دەکەن . کەواتە هەر جوتە مێشێك لەماوەی(٢٠) ڕۆژاندا لەدایك دەبێتو سەرلەنوێ گەراش دادەنێتەوە . جائێستا بادەست دەینە فەلەمو قافەزو حیسابێکی وردی بۆبکەین بزانین ئەگەر جووتە مێشێك ڕێ لەزاووزێیان نەگیرێتو هەتا (٢٤٠) ڕۆژ لەژیاندا بمێننەوە چەندەیان وەچە لێ وەپاش دەکەوێ ؟ :

وەك گوتمان مێش لەماوەی (٢٠) ڕۆژدا لەدایك دەبیو گەورە دەبێو زاووزێش دەست پێدەکات ، دیسان گوتمان مێینەی مێش هەر کەڕەتێك لە (١٠٠) وە تا (١٥٠) هێلکە دادەنێت ، کەواتە ئەگەر ئێمە لانی کەمی بگرینو بڵێین هەر کەڕەتەی هەر (١٠٠) هێلکەی بۆ حسێب بکەین دەزانی لەماوەی (١٢) سووڕی زاووزێدا واتە لە ماوەی (٢٤٠) ڕۆژدا چەند هێلکە مێش پەیدا دەبێتو دەبێتە **مێش** ؟! نیزیکەی (٤٨٨) ترلیۆن واتە (٤٨٨ر٢٨١ر٢٥٠ر٠٠٠ر٠٠٠ر٠٠٠ر٠٠٠) • ئەمە بە مەرجێك هیچ جارێك نێرو مێی پێشوو نەهێنرێنەوە نێو حیسابان ، واتە وا دابنرێ کە هەر جووتە مێشێك یەك جار زاووزێ بکەنو دوایی تەقاویت بکرێنو ئیسراحەت بکەنو جوچکەکانیان دەست بکەن بەزاووزێ ، ئەمەش قەڵەمو قاقەزو فەرمو حیسابی کە :

٢٤٠ ÷ ٢٠ = ١٢ کەواتە (١٢) بیست ڕۆژیمان هەیە ، کە وەك گوتمان هەر (٢٠) ڕۆژ بریتییە لە سووڕی ژیانی مێشێك بەلەدایك بوونو گەورە بوونو زاووزێ کردنییەوە ، جا ئێستا پاوەدوای حیسابەکەمان بکەوین بزانین چی لێدێ :

١ ـ لەبیست ڕۆژی هەوەڵدا جووتە مێشێك (١٠٠) هێلکە دادەنێن •

٢ ـ لەبیست ڕۆژی دووەمدا (١٠٠) هێلکەکە دەبنە مێشو هەر جووتێکیان (١٠٠)ی تر دادەنێن کەواتە ژمارەی مێشەکان بۆ جاری دووەم بوو بە (٥٠ × ١٠٠ = ٥٠٠٠) مێش •

٣ ـ ئینجا لە بیست ڕۆژی سێیەمدا هەر جووتە مێشە لەو (٥٠٠٠) مێشە (١٠٠) ی تر دادەنێت کەواتە دەبن بە (٢٥٠٠ × ١٠٠ = ٢٥٠ر٠٠٠) مێش •

٤ ـ لە بیست ڕۆژی چوارەمدا ژمارەی مێشەکان دەکاتە :

(١٢٥ر٠٠٠ × ١٠٠ = ١٢ر٥٠٠ر٠٠٠) •

٥ ـ له بیست رۆژی پێنجەمدا ژمارەی مێشەکان دەکاتە :
(٦٫٢٥٠٫٠٠٠ × ١٠٠ = ٦٢٥٫٠٠٠٫٠٠٠) .

٦ ـ له بیست ڕۆژی شەشەمدا ژمارەیان دەکاتە :
(٣١٢٫٥٠٠٫٠٠٠ × ١٠٠ = ٣١٫٢٥٠٫٠٠٠٫٠٠٠)

٧ ـ له بیست ڕۆژی حەوتەمدا ژمارەیان دەکاتە :
(١٥٫٦٢٥٫٠٠٠٫٠٠٠ × ١٠٠ = ١٫٥٦٢٫٥٠٠ ٫٠٠٠٫٠٠٠) .

٨ ـ له بیست ڕۆژی هەشتەمدا ژمارەیان دەکاتە :
(٧٨١٫٢٥٠٫٠٠٠٫٠٠٠ × ١٠٠ = ٧٨٫١٢٥٫٠٠٠٫٠٠٠٫٠٠٠) .

٩ ـ له بیست ڕۆژی نۆیەمدا دەکاتە :
(٣٩٫٠٦٢٫٥٠٠٫٠٠٠٫٠٠٠ × ١٠٠ = ٣٫٩٠٦٫٢٥٠٫٠٠٠٫٠٠٠٫٠٠٠)

١٠ ـ له بیست ڕۆژی دەیەم دا ژمارەی مێشەکان دەکاتە :
(١٫٩٥٣٫١٢٥٫٠٠٠٫٠٠٠٫٠٠٠ × ١٠٠ =
١٩٥٫٣١٢٫٥٠٠٫٠٠٠٫٠٠٠٫٠٠٠)

١١ ـ له بیست رۆژی یازدەمدا سەرجەمی ژمارەی مێشەکان دەکاتە :
(٦٥٦٫٢٥٠٫٠٠٠٫٠٠٠٫٠٠٠ × ١٠٠ =
٩٫٧٦٥٫٦٢٥٫٠٠٠٫٠٠٠٫٠٠٠٫٠٠٠) .

١٢ ـ له بیست ڕۆژی دوازدەمدا دەکاتە :
(٤٨٨٫٢٨١٫٢٥٠٫٠٠٠٫٠٠٠٫٠٠٠٫٠٠٠) مێش !! جا ئێستا بۆ وەی بێ ڕەزایی ئەو ژمارەیە بزانین بزانین با ژمارەی مێشەکان دابەش‌کەین بەسەر ڕووبەری زەویدا تا بزانین (١سم (١سم^{2}) چەند مێشی بەر دەکەوێ :

(٤٨٨٫٢٨١٫٢٥٠٫٠٠٠٫٠٠٠٫٠٠٠٫٠٠٠ ÷ ٠٠٠٫٠٠٠٫٠٠٠٫٠٠٠٫
٥٫١٠٠٫٠٠٠سم^{2} = ٩٥ مێش بۆ هەر (١سم٢) * .

بەلام ئایە کێ ناپەلێ مێش پتر لەبەرەی خۆی لینگان ڕاکێشێ ؟!

باسی سرووشتو ڕێکەوتو مێکەوتان مەکە چونکە بەزەیی‌و ژیری‌و زانیاری‌یان نی‌یەو فەرقێ بەزەرەرو قازانجیان ناکەن ؟ [1] ، هەلبەتە لێرەدا چاوپۆشیمان لەوە کردوە کە ئایا ئەو سرووشتو ڕێکەوتە بەو چەمكو مەبەستە کە بێبڕوایان دە دلی دەگرن هەن یان نا •

ئەمانە - ئەم حەوت تابلۆیە - چەند تابلۆیەك بوون لە گۆشەیەکی چووکەلەی مولکی خوادا کە ئەوپەڕی وردەکاری‌و ڕێك‌و پێکی یان تێدا دەردەکەوێ‌و بەهیچ ڕەنگێك ڕەوا نیە لەگەل دەنکە شخارتەدا بنرێنە نێو تەرازووەوەو پێك هەلسەنگێنرێن •

بەلام نەچی ئەمەشت لەبیر بچێت کە ئەمانەی گوتران وەك ۆینچێك بوون لەتەغارێك‌و چەند شتێکی سادە بوون لەچاو هەزارەوهاو ملیۆنەهـا تابلۆی تری دل بزوێنی ئەم بوونەوەرە کە بەپشتیوانی خودا لە کتێبی (گەورەترین ڕاستی) دا کە تەرخان دەکرێ بۆ ئەو چەشنە باسانـە بڕێکیان لێ باس دەکەین •

ئێستاش خوێندری ئازیز ، ژیری‌و ویژدانت بکە بە دادگەرو ڕامێنەو وردەکاری‌و ڕێك‌و پێکی دەنکە شخارتەیەك - کەناچاری کردی دان بێنی بـە بوونی وەستاو کارسازێك‌دا - لەگەل ڕێك‌و پێکی بوونەوەر لەبەرێك ڕاگرەو بزانە هەلوێستت چی دەبێت !!

سێیەم : لەو یاسا ژیری‌یانەی ئیسپاتی سرووشتی‌یەتی بڕوابوون‌بە هەبوونی خودای بەخشندە دەکەن ، ئەو یاسایەیە کە دەلێت : هەرشتێـك

---

(١) بۆ نوسرانی ئەم تابلۆیە سوود لە کتێبی (پدیدهای أسرار آمیز)وە کتێبی (عن بگوجرا) بەرگی یەکەم وەرگیراوە •

ئەمە لەکاتێك‌دا جەستەی هەرمێشێك بە (١سم٣) دابنرێ •

بوونو نەبوونی یەکسان بێ بوونی بەسەر نەبوونیدا زاڵ نابێت بەبێ زاڵکەرێك (يستحيل ترجيح أحد طرفي الامكان بدون مرجّح) .

لەپێشەوە پێویستە بزانین کە زانایان خڕ لەسەر ئەوەن کە سەردەمێك بوە ئەم بوونەوەرەی ئێستا بەم شێوەیە دەی بینین سەرو شوێنی دیار نەبوە ، هەڵبەتە قورئانی قسە لەجێو پڕپیتو بەهرەش پشت گیری ئەم رایە دەکاو لەگەڵێك جێیاندا ئاماژە بۆ ئەم ڕاستی‌یە دەکات بۆ وێنە لە سوورەتی (فُصّلت) دا دەفەرموێ : (ثم استوى الى السماء وهي دخان) یانی : ئینجا ـ خودا ـ ویستی ئاسمان دروست کات کە لەودەمی‌دا دووکەڵ بو . لێرەدا مەبەست لەدووکەڵ حاڵەتی گازی ماددەیە[1] .

کە واتە هیچ کەس لاموجوومی‌یە لەوەی ناکات کە ئەم بوونەوەرە بەم شێوەو قاڵبەی ئێستای ئەزەلی نیەو پەیدا بوە دوای ئەوەی کە نەبوە ، بێ‌گومان ئەو ڕاستی‌یەش کەس لەپیاوەتی خۆی دانی پێدا نەناوە ، بەڵکو شتێکی سەلمێنراوەو زانیاری پشتگیری دەکات .

دە ئێستا باسەرنج دەینو تێفکرین داخوا زیریو زانیاری‌مان هەڵوێستیان چۆنە سەبارەت بەگۆڕرانی ماددە لەحاڵەتی هەویرە ترشی‌و بێ‌سەرەو بەرەیی‌و پرژو بڵاوی‌یەوە بۆ ئەم حاڵەتەی ئێستای کە لە شێوەی چەندین کەشکەشانی زەبەلاحدا خۆی دەنوێنی هەر کەشکەشانێکیش لە ملیارەها ئەستێرەو خڕۆکە پێك دێت ، هەر کام لەو

---

(1) بیرۆزەی (لاپلاس) یش هەمان قسە دەکات ، ئەم بیردۆزەیە هەتا ئێستا ڕاستترین بیردۆزەیە سەبارەت بە چۆنیەتی دروست بوونی بوونەوەر .

کەشکەشان‌و ئەستێرەو خڕۆکانە بەشێوەیەکی عیلمی‌یانەی پڕ وردەکاری‌و بەپێی چەند یاساو دەستوورێکی فیزیایی‌و کیمیایی بەڕێوە دەچێ •

بەر لەوەی وەبەر توێژینەوەی ئەم مەسەلەوە بنیشین بە پێویستی دەزانم وێنەیەك بێنینە بەرچاوان :

تەرازوویێکمان هەیە هەردوو تای بارتەقای یەکن‌و شتاقیان لەوی‌تـر گرانتر نیە ، ئایا ئەگەر بێت‌و ئەو تەرازووە لەهەوادا ڕابگرین ڕێی تێ دەچی بێ هیچ هۆیەك لایەکیان دابکەوێ لەڕێکاری ئەوی تریان نـزم‌تر بێتەوە ، بێگومان ئەوە شتێکی مەحاڵ‌و چاوەڕوان نەکراوە •

دەئێستا با بادەینەوە سەر توێژینەوەی مەسەلەی دروست بوونی جیهان

سەردەمێك بوە کە ئەم کەهکەشان‌و ئەستێرەو مانگ‌و خڕۆکانە ناویـان لە کوولەکەی تەڕیش‌دا نەبوەو ماددەی بوونەوەر بـە شێـوەی تـۆپەڵە گازێکی تێك چڕژاوو بێ‌سەرەو نارێك و پێك بوە • کەواتە چۆن چۆنی ئەو گازە پرژو بڵاوو بێ‌سەرەو بەرەو تێك چڕژاوە گۆڕرا بۆ ئـەم بوونەوەرە تێرو تـەواوو پـڕ وردەکـاری‌و دڵگیرو ڕازا وەیە ، بـە تەعبیرێکی‌تر چۆن چۆنی ئەو هەویرە ترش‌و کەرەسە خاوە ئەم کۆشکە خۆش‌و پڕ عەیش‌و نۆشەی لێ پێك هاتوەو ئادایش دراوە ؟!

هەڵبەتە هەر کەسێك لوێچێك ژیری‌و لێك دانەوەی هەبێ‌و لەئاقـار ڕاستی‌دا چاوان لە قووچ نەنێ دەڵێت : هۆیەکی دەرەکی ئەو کارەی بەجێ هێناوەو زاتێك بەوکارە هەستاوە کە خودای خاوەن سۆزو تواناو زانیاری بێ سنووری ناوە • چونکە ژیری پێمان دەڵێت : هـەر شتێـك بـوون‌و نەبوونی یەکسان بن شتاق لەو بوون‌و نەبوونەی بەسەر ئەوی دیکەیان‌دا زاڵ نابێت بەبێ هۆیەکی زاڵکەر ، ماددەی بوونەوەریش بەر لەوەی کۆشکی پڕ وردەکاری بوونەوەری لێ ئارایش بدرێ دوو حاڵەتی گونجاوو وەك

یەکی دەباران‌دا هەبوە ، واتە دەبارانی‌دا هەبوە هەر بەشێوەی گازیو وەك کەرەسەیەکی خاو بمێنێتەوە ، وە دەبارانیشی‌دا هەبوە کە گۆڕانی بەسەردا بێت ، هەڵبەتە چاو پۆشی لەوە بکەین ئایا ئەو گۆڕانکاری‌یە دەبێتە هۆی پێك هاتنی بوونەوەرێکی ڕێكو پێك و پڕ وردەکاری یان دەبێتە هۆی گۆڕانی ماددە بۆ حاڵەتێکی دیکەی بێ سەرەو بەرەترو شلو شێواوتر لە حاڵەتە گازی‌یەکەی .

بەلام ئێستا دەبینین حاڵەتی گۆڕرانی ماددە گازی‌یەکە بەسەر حاڵەتی نەگۆڕرانی‌دا زاڵ بوە ، ئەمما نەك هەر گوڕرانی سادەو هیچی دی بەڵکو گۆڕانێکی وا کە بۆتە هۆی ساز کـردنی بوونەوەرێکـی بەڕێوە بـراو لەڕێی ملیۆنەها یاساو دەستووری عیلمی‌یانەوە ، کەواتە پێویستە هۆیەکی زاڵکەر هەبێت لەئارادا هەر تەنیا بۆ تەفسیر کـردنی ئەو گۆڕانکاری‌یەی ماددە ، ئینجا وەختێك دەشبینین ئەو گۆڕانکاری‌یە بۆتە هۆی بوونەوەرێکی پڕ یاساو وردەکاری دەزانین کـە ئەو زاتـەی بۆتـە هۆی هێنانـە دی گۆڕانکاری لەبوونەوەردا زاتێکی زاناو بە بەزەیی وبالا دەستە .

هەر کەسێکیش بلێ نەخێر لەمەسەلەی هاتنی گـۆڕانکاری بەسەر ماددەی بوونەوەردا دەستی پەروەردگـارێك لـەئارادا نەبوە ، وەك ئـەو بابایەیە کە دەلێت یەکێك لـەدووتای تەرازوویەك سەربەخـۆ بێ هیـچ هۆیەك نەوی دەبێتو دادەکەوێو لەئاستی ئەوی نزمتر دەبێت !

بەڵکو لەڕاستی‌دا ئێستا هەر ئەو بابایەی کە دەلێ : تەرازوو تایەکی لەوی تر نزمتر دەبێ کار تێ‌کردنی عامیلێکی دەرەکی ، حالـی چـاترە لەوەی کە دەلێ ماددەی بوونەوەر حاڵەتی بوون بـە بوونەوەری زاڵبوە بەسەر حاڵەتی مانەوەی لەدۆخی پێشووی‌دا بەبێ هەبوونی بەدیهێنەرو سەرپەرشتی‌کەرێك ، چونکە لەمەسەلەی تەرازوو دوو پێ‌یەکانی‌دا تەنیا نزم بوونی پێ تەرازووێك لەگۆڕێ‌دایە ، ئەمما لەمەسەلەی ماددەو گۆڕانو

نەگۆڕانیدا وانیە ، چونکە مەسەلەکە لێرەدا تەنیا گۆڕانێکی سادەو ڕۆتینی نیە بەڵکو هاتنەدیو خولقێنرانی بوونەوەرێکی سەیرو سەمەرەو سەرسووڕهێنەرە ، کەواتە گوتمان ئەو بابایەی دەڵێ تەرازووو یەکێك لەدووتاکانی بەبێ هیچ عامیلێك لەئاستی ئەوی تریان نزمتر دەبێ ئینسانێکی ناتێگەیشتوو بیرکورتە ئەوە پێویستە دەرهەق بەو بابایەی کەدەڵێت : کەرەسەی خاوی بوونەوەر لە خۆوەو بەبێ سەرپەرشتی کردنو بەسەر ڕاگەینی خواوەندی مەزنو بالادەست ئەم بوونەوەرە سەرغ ڕاکێشو دڵگیرەی لێیێك هاتوە بڵێین : ئەو کابرایە حاڵی زۆر خراپەو لەوەیدا نەماوە هەر بە ناتێ گەیشتوو بیرکورت حسێب بکرێت بەڵکو پێویستە پێناسەیەکی تایبەتی بۆ دابنرێت ، شکیشی تێدا نیە کە گوتاری خودا لە هەموان چاتر توانای پێناسە کردنی هەیە دەبا بزانین قورئانی قسە لەجێ ئەوان چەشنە کەسان چۆن تاریف دەکات : (.. لهم قلوب لايعقلون بها ولهم آذان لايسمعون بها ولهم اعين لايبصرون بها أولئك كالانعام بل هم أضل اولئك هم الغافلون ...) اعراف .
واتە : ئەوانە ژیرییان هەیە أێی دەشت نافکرن ، وەگوێیان هەیە شتی پێ نابیەن ، وەچاویان هەیە پێی نابینن ، ئەوانە چەشنی ئاژەڵن بگرە گومڕاتریش ، ئەوانەن گەوجو بێ ئاگا .

ئێستا وەختی ئەوە هاتوە کە قسەیەکی منداڵانەی بێسەرو بێی زۆر کەتان گوتراەو ڕەد لێ دراوەی لامەزەبەکان بدەینە بەر نشتەری یەکالا کردنەوەوە : ماتریالیستو بێ دینەکان فێرن هەر کاتێك تەنگت پێهەڵچنینو هەموو ڕێت لێ برینەوە وەك ئەو ڕێوییەی کە لەپێش سواراندا دەوەستێو برستی لێدەبڕێو چیدی توانای ڕاکردنێی نامێنێ قۆرتێکی بۆ دەکەنو خۆیان دەرباز دەکەن ، بۆ وێنە لێرەدا دوای ئەوەی هیچیان بە دەستەوە نەما ناوی لێنێن بەڵکە !! پەنا دەبەنە بەر دوو سێ

زاراوەی ژریـق‌و بریـق‌و بەدیمەن جوان و نیوە ڕۆك بەتەڵ‌و ڕووت‌و ڕەجال وەك : سروشت‌و ڕێکەوت ئەمما ئایا ڕێـوی بەستەزمـان بەفیسق کردنێی ڕزگار دەبێ ؟! نەخێر ئەوانەش قورئان گـوتەنی : (کمثـل العنکبوت اتخذت بیتا وان پوهن البیوت لبیت العنکبوت لو کانوا یعلمـون) عنکبوت ، واتە وەك ئەو جاڵجاڵۆکەیەی وان کە ماڵێکی پێکەوە دەنێ بەڵام خەراپترین ماڵ ماڵی جاڵجاڵۆکەیە ئەگەر بزانن !!

بەڵێ بەهێنانە نێوەوەی سروشت‌و ڕێکەوت‌و مێکەوتان هیچ لـەو ڕاستی‌یە ناگۆڕرێ کە بە بەڵگەی زیـری‌و زیربێژی سەلمێنراو ڕانوێنرا چونکە ، ئایا هیچ کەس لەمەسەلەی تەفسیر کردنی دیاردەی داکەوتنـی یەکێك لە تاتەرازووەکان‌دا ڕێکەوت‌و سرووشتی بەخەیاڵ‌دا دێت‌و تێیـان ڕادەبینێ کە لەو گرفتەی ڕزگـار کـەن ؟ ! دیـارە نەء ، ئەمە هەمووی لەسەرێکەوەو لەحالێك‌دا کە ئێمە ئیعتراف بکـەین بەهەبوونی سروشت‌و ڕێکەوت ـ واتە سروشت‌و ڕێکەوتێك کە لامەزەب‌و بێ دینەکان دە دڵـی دەگرن ـ بەڵام ئێمە بۆمان هەیە پرسیار بکەین‌و هەڵوەستەیەك لەئاقار ئەم چەشنە زاراوانەدا بکەین : شکی تێدا نیە کە چ سروست و چ ڕێکەوت ـ وە چ هەر هێزێکی‌تر کە دروست‌کرانی بوونەوەری وەپاڵ دەدرێ ـ لە دوو حاڵان بەدەر نین : یان هەر خودی ماددەن ، یان شتێکن غەیـری ماددە ، جا ئەگەر هەر بریتی بن لە خودی ماددە کەواتە ماددە هەر بۆ خۆی سەربەخۆ گۆڕانی بەسەر خۆی‌دا هێناوە بەبێ تەئسیری هیچ چەشنە عامیلێك !! ئەمما وەك گوتمان مەسەلەی دروست بوون‌و دروست نەبوونی بوونەوە ر وەك مەسەلەی نزم بوون‌و نزم نەبوونی یێ تەرازووەکان وایە ، جا نازانم ئایا هیچ کەس لە ئاقار دیاردەی نەوی بوونی تا تەرازووەکەدا بەخۆی ڕەوا دەبینێ باسی سرووشت‌و ڕێکەوت‌و مێکەوتان بـکات یـان

ـا ؟! ئەمە لەحالێك‌دا كە لامەزەب‌و بێ دینەكـان بڵێن ئـەو ڕێكەوت‌و سرووشتە شتێكی ماددین ِخۆ ئەگەر بڵێن ماددی نین ئـەو دەمی تونـد ەچەكیان دەگرین‌و دەڵێین : ئەدی ڕاكردنی ئێوە لەبەر ناوی (خودا) هەر لەبەر هێندێ نەبو كەشتێكی ماددی‌و بەرهەست نەبوو نەدەهاتە نێـو هەگبەی خەیاڵەوەو بەچراو شەداوی پێنج هەستەكان نـەدەگیرا ؟! جـا مادام ئێستا ئێوەش هەر بگەڕێنەوە سەر شتێكی غەیرە ماددی‌و نابەرهەست پێتان دەڵێین :

بێگومان ئێوە هیچ جەشنە سیفەتێك بۆ ڕێكەوت‌و سرووشت بڕیـار نادەن لەزانایی‌و توانای‌و ئیرادەو بەزەیی‌و ... هتد بـەڵام ئێمەی بـڕوادار دەڵێین پەروەردگاری مەزن خاوەنی هەموو سیفەتێكی چاكە وەك زانایـی‌و توانایی‌و بەزەیی‌و ئیرادەو ... هتد جا ئێستا لێتان دەپرسین : ئایا بـڕوا هێنان بەخوایەكی زاناو تواناو بەبەزەیی و خاوەن ئیرادە ماقوڵ ترو وێ چووترە یان بڕوا هێنان بە ڕێكـەوت یان سرووشتێكی ڕەق‌و تەق‌و بـێ گیان‌و بێ ئیرادەو نەزان‌و كەڕو لاڵ ؟![1]

خوێنەری بەڕێز ئەم سێ بەڵگەیە بەسن ـ بۆ هەركەسێك چـاوان لەئاقار ڕاستی‌یان‌دا لە قروج نەنێ ـ بۆ قەناعەت هێنان بەوە كەپەروەردگاری مەزن سرووشتی ئینسان بە سێنایی هەستی پێ دەكات‌و بڕوای پێ دێنێت ، بەڵێ بڕوا بە پەروەردگار بوون شتێكی سرووشتی‌و خـۆڕسكە لـە دڵ‌و

---

(١) وەك گوتمان لە كتێبی (گـەورەترین ڕاستی)دا ئـەم مەسەلانـە بەتێرو تەسەلی دەتوێژینەوە ، بەتایبەتی ئـەم سرووشت‌و ڕێكەوتە ئەفسانەیی‌یانە !.

دەرونی ئینساندا ، بەڵام بەعەزە جارێك لەسۆنگەی چەند هۆیەکی
ئابووریو سیاسیو کۆلایەتییەوە هەوری چڵکنی گومانو دوو دڵی
ئاوێنەی دڵی مرۆڤ تاریك دەکەنو نایەڵن خۆری پڕشنگداری خواناسی
تێدا دەرکەوێو لەبەر غەورو تارمایی ئەو چڵکە هەورە ئاوێنەی دڵ
حەشتەبای تێدا دەرناکەوێ ، وەك چاوی بابای کوێر هیچ شتێك بەدی
ناکات •

(گەوهەری دووەم)

٢ ـ دووەمین گەوهەری ئەم دەریایە ئەوەیە کە :

ڕەوشتێکی ئیسلامی بەرزو جوانە کە ئینسانی مسوڵمان بەر لەدەستکردن بەهەر ئیشێك ناوی خوا بێنێت و خودای لەیاد بێت وەك پێغەمبەری خۆشەویست (صلیٰ الله علیه وسلم) فەرموویەتی : (كل أمر ذي بال لم يبدأ ببسم الله فهو ابتر) واتە : هەر ئیشێکی گرنگ بەناوی خودا دەستی پێ نەکرێت ناتەواوە •

هەڵبەتە ئەوەش بۆوەیە کە ئینسانی مسوڵمان هەمیشە خودای لەیاد بێتو هەست بەچاودێریو بە سەرپاگەیشتنی بکات ، شکی تێدا نیە بابایەکیش هەمیشە خودای لەبیر بێو ناوی وی لەسەر زاری بێو وا بزانێ کە لەهەموو هەستانو دانیشتنێکیدا پەروەردگار ئاگای لێیەو چاودێری دەکات ناتوانێ لاملیو سەرپێچی لەبەرنامەو ڕێو شوێنەکەی بکات ، هەڵبەتە ئێمە لەدەمی توێژینەوەی وشەکانی ئەم ئایەتە بەپیتو پێزەدا دەرمان خست کە مەبەست لە (بسم الله) کردن چیە •

(گەوھەری سێیەم)

٣ ـ سێیەمین گەوھەری دەریای بێ سنووری ئەم ئایەتە ئەمەیە :

خودای مەزن‌و باڵادەست خێوی ھەمو سیفەتێکی بەرزو جوانە وەك : دەسەڵات‌و زانیاری‌و بەزەیی‌و میھرەبانی‌و ئیرادەو دیتن‌و بیستن‌و ئاخاوتن‌و ... ھتد ، ئەمما لێرەدا تەنیا سیفەتی بەزەیی‌و بەخشندەیی باس کراوە چونکە شوێنەکە شوێنی ئاخاوتن و دوانە لەگەڵ پەروەردگارداو داواکردنی فەزڵ‌و بەخشسیەتی ، لەبەر ئەمە پێویستە خودا بە سیفەتێك ستایش بکرێ کە لەگەڵ ئەو پایەو مەقامەدا بلوێ وەك گوتراوە : لکل مقام مقالٌ) بۆ ھەر کات‌و جێیەك وتووێژێکی تایبەتی ھەیە .

لێرەدا سەبارەت بە سیفەتەکانی خودای باڵا دەست چەندین باسی فەلسەفی‌و قووڵ ھەن کە زاناو پێتۆڵانی مسوڵمان‌و غەیرە مسوڵمان چەندین کتێبی زل زلیان دەربارە نووسیون ، ئەمما لە سۆنگەی ئەوەوە کە ئەم نوسراوە بۆ وان چەشنە باسان تەرخان نەکراوە بەکورتی شتێکی دەربارە دەدوێین‌و کورد گوتەنی : کاڵە ڕووشێنی دەکەین :ـ

ئاشکرایە کە زاتی خودا شتێکی بەرھەست نیەو بەچراو شەداوی پێنج ھەستەکان ناگیرێ بەڵام خودی ھەر شتێك لە سیفەت‌و ئاکارەکانی‌دا دەردەکەوێ ، ئەمما سیفەت‌و ئاکاریش دیسان‌شتێکی‌مەعنەوی‌و نابەرھەستن، کەواتە لەچ ڕێیەکەوە دەتوانین دەرکی سیفەتەکانی خوا بکەین‌و لەڕێگەی سیفەتەکانیشیەوە دەرکی زاتی بکەین ؟!

بۆ ڕوون کردنەوەی وەڵامی ئەم پرسیارە وێنەیەك دێنینەوە : ئایا ئەگەر بمانەوێ (ئیفلاتوون)ی پێتۆڵ‌و دانا بناسین ناچار نابین بکەوینە

گەڕان‌و سووڕان بە دوای ئەو شوێنەوارانەدا کە لێ‌ی بەجێ ماون ؟ دیارە با ، چونکە ئێستا (ئیفلاتوون) لەبەر دەستان نیە تا تێ‌یەوە ڕامێنین‌و بی‌نرخێنین ، مادام وابێ چارمان ناچارە بەشوێن ئەو ئاسەوارانەدا بگەڕێین کە لە دوای خۆی بەجێ‌ی هێشتوون بۆ نموونە : کتێبی (کۆماری ئیفلاتوون) چونکە سیفەت‌و ئاکاری هەر بابایەك لەسەر ڕوو پەڕی شوێنەوارەکانی تۆمار کراون •

سەبارەت بە ناسینی پەروەردگاریش هەر بەهەمان شێوە ، زاتی پەروەردگار پێنج هەستەکانی مە لەبارانیان‌دا نیە دەرکی بکەن بەڵام دەتوانن شوێنەواری خودا هەست پێ بکەن کە دوو کتێبی بینراوو گۆیای ئەون واتە کتێبی بوونەوەرو کتێبی قورئان ، ئینجا ژیریش لەم دوو کتێبەدا سیفەتەکانی خودا دەبینێ لەزانیاری‌و بەزەیی‌و حیکمەت‌و دەسەڵات‌و بەخشندەیی‌و ••• هتد دوایش لەڕێ‌ی سیفەتەکانەوە دەگات بە پەی بردن بەزاتی خودا چونکە هیچ سیفەتێك هەبوونی ماقووڵ نیە بەبێ زاتێك ، بەڵێ بە تەعبیری فەیلەسووفەکان سیفەتەکان (عرض)ن‌و (عرض) یش بەبێ (جوهر) هەبوونی مەحاڵە • ئێستا بۆ وەی پتر مەبەست ئاوەلا بێ دوو وێنان دێنینەوە :

یەکەم : ئێمە وەختێك سەرنجی زەوی دەدەین‌و دەبینین بەدەوری خۆی‌و ڕۆژدا دەخولێتەوەو لەئەنجامی ئەو خولانەوەش‌دا شەوو ڕۆژو چوار فەسلەکانی ساڵ دێنە دی ، وە دەبینین کە زەوی وەك تاولی کوێستان چیان بە چەند گولمیخێکی گەورەو مەحکەم بەستراوەتەوەو قایم کراوە[1] ، وە بە هۆی هێزی کێشندە (جاذبیة)وە هەواو ئاوو باقی گیانداو شتەکانی دیکە لەسەر پشتی بەند دەبن‌و ناکەونە خوارو ••• هتد ئەمانەو چەندین دیاردەی تری سەرنج ڕاکێشەر لەزەوی‌دا دەبینین کە

(١) مەبەست لە شاخەکانە •

بە جۆرێکی علمی‌یانەی زۆر وردەکاری بەڕێوە دەچن ، ئێمە یەکسەر بێ سێو دوو بڕیاڕ دەدەین کە لە دروست بوون‌و ڕەخساتی زەوی‌دا زانیاری زانایەك‌و بەزیی‌و سۆزی خاوەن بەزەیی‌یەك‌و گەورەیی‌و بالآ دەستی زاتێك‌و بەکورتی بەسەر ڕاگەینی پەروەردگارێك بەدی دەکەین‌و دەزانین کە دنیا شاری بێ ساحێب نیەو لەو دیوی پەردەوە شتێك هەیە •

دووەم : کاتێك دەقورئانێ دەفکرین‌و سەرنج دەگرین دەبینین ئەو قورئانە هەزارەهاڕاستی کۆمەلآیەتی‌وسیاسی‌وئابووری‌و زانیاری‌ومێژوویی‌ومەعنەوی خستۆتە ڕوو کە نەك هەر بەپێوەرو ترازووی سەردەمی هاتنە خوارەوەی قورئان شتێکی سەرسوڕهێنەرو نا ئاسایی بوون بەلکو بە پێوەرو ترازووی سەدەی بیستەم‌و دوای بیستەمیش !!

ئێستا تەنیا بۆ نموونە چەند ڕاستی‌یەکی زانیاری دەخەینە بەرنیگا کە قورئانی بەپیت‌و پێز بەر لە چواردە سەدە گوتوونی :

١ ـ بوونەوەر پێش دروست بوونی تۆپەلە گازێك بوە پێکەوە جۆش‌دراوە (أولم یر الذین کفروا ان السموات والارض کانتا رتقا ففتقناهما ••) انبیاء •

٢ ـ بوونەوەر بەهۆی هێزی کێشندەوە ڕاوەستاوە (رفع السموات بغیر عمد ترونها) ، رعد •

٣ ـ زەوی شتی بۆ لای خۆی ڕادەکێشێ (الم نجعل الارض کفاتاً احیاء وأمواتاً) مرسلات •

٤ ـ زەوی لەسەر شێوەی هێلکەیە (والارض بعد ذلك دحیها) نازعات •

٥ ـ لەچینەکانی ژوورووی هەوادا (ئوکسجین) کەم دەبێتەوە (یجعل صدره ضیقا حرجاً کأنما یَصَّعَّدُ فی السماء) انعام •

٦ ـ زەوی هەمو کاتێك نیوەی ڕۆژەو نیوەی شەوە (آتـها امرنا لیلاً أو نهارا) یونس •

ئەمانە دوو نموونە بوون لـە دوو کتێبـی پەروەردگـار ، کتێبـی (بوونەوەر) وە کتێبی (قورئان) شکیشی تێدا نیە کە لە هەر کـام لەم دوو کتێبانەدا سیفەتەکانی خودا بەدی دەکرێن‌و هەر کەسێکیش بەچاوی دڵ تێ‌فکـرێ‌و لەخـۆی نەگـۆڕێ دەزانێت کـەچ کتێبی بوونەوەرو چ کتێبی قورئان بێجگە لەخوای مەزن‌و باڵا دەست پەرێزی کەسی دیکەیان پێوە دیار نیە •

هەر بۆیەشە دەبینین پەروەردگار فەرمانمان پێ دەکات کە لەهەرکام لەم دوو کتێبە وردبینەوەو دیقەت بگرین ، دبسان پەروەردگار هەر وەك چۆن ڕستەو دێڕەکانی قورئان ناو دەنێ (آية) واتە نیشانە ، دیاردەکانـی بوونەوەریش وەك : مانگ‌و ئەستێرەو باران‌و شاخ‌و ڕووەك‌و گیاندارو •• هتدیش ناو دەنێ (آية) چونکە هەرکام لـەم ئایە تانـە - چ ئی کتێبـی بوونەوەربن چ ئی کتێبی قورئان - نیشانەن لەسەر زاتی خـوداو ئینسان ڕێ‌نمایی دەکەن بۆ ناسینی خودا ، چونکە وەك گوتمان هەر کام لەم دوو کتێبە شوێنی تێدا دەرکەوتنی سیفەتەکانی خوایە •

ئەمە کورتەیەك بوو لەتەفسیرو ڕاڤەکردنی ئایەتی یەکەمی سوورەتی فاتیحە ، ئێستاش نۆرەی ئایەتی دووەمە •

(تەفسیری ئایەتی دووەم)

« الحمد لله رب العالمین » سوپاس بۆ خوای پەروەردگاری جیهان • بەر لەوەی مەبەست و چەمکی ئەم ئایەتە پیرۆزە بخەینە ڕوو پێویستە بەواتای یەك یەکی وشەکانی‌دا بێینە خوار •

الحمد لله : ئەلف و لامی سەر وشەی (حمد) بۆ جینسە ، واتە هەمو تاکێك لە تاکەکانی (حمد) بۆ خودا • لامی سەر وشەی (الله) ش لامی (الملك)ی پێ دەبێژرێ واتە خاوەنایەتی ، کە واتە مانای (الحمد لله) ئاوای لێ دێ : هەرچی سوپاس و شوکرانە هەیە ئی خوایە •

رب : وشە (رب) لەزمانی عارەبی‌دا مانایەك هەڵدەگرێ[1] :

١ ـ گەورەو قسە ڕۆیشتوو (السید المطاع) •

٢ ـ بابایەك کە هەستێ بەچاك کردن و ئیسلاحی شتێك (المصلح) •

٣ ـ سەرپەرشتی کەرو خاوەن (المالك) •

العالمین : وشەی (العالمین) کۆی (عالم)ەو (عالم)یش کۆمەڵە شتێکن کە لەیەك جۆر بن وەك : عالەمی ئینسان ، عالەمی پەری (جن) ، عالەمی فریشتە ، عالەمی ئاژەڵ ، عالەمی ڕووەك ••• هتد •

کەواتە وشەی (عالمین) لێرەدا بوونەوەرو هەرچی تێ‌یدایە دەگرێتەوە[2] • ئەمجار بێینەر سەر چەمك و مەبەستی گشتی ئەم ئایەتە پیرۆزە :ـ

---

(١) تەفسیری (جامع البیان) طبری بەرگی یەکەم لاپەڕە (٤٧ ، ٤٨)

(٢) هەمان تەفسیرو بەرگ ل٤٨ •

ئەم ئایەتە پیرۆزە دەریایەکی بێ سنووری پڕ لەنـووره بـیروزەینی کەمو کورتم تەنیا پێنج گەوهەری گرانباری لێ وەگیر کەوت :ـ

* گەوهەری یەکەم : پەروەردگاریتی خودا •

پێشتر زانیمان کە وشـەی (رب) لەزمـانی عـارەبیدا بەچـەند واتا بەکارهێنراوە ، ئەمما ئێستا گەرەکمانە بزانین پەروەردگاریتی (ربوبیة)ی خودا لە ڕواتگەی قورئانەوە یانی چی ؟!

ئەوەندەی ئەمن بۆم وەدەرکەوتوە (ربوبیة)ی خودا لەقورئـاندا بەدوو مانا بەکار هێنراوە : یەکەم : بەمانا حاکمو فەرمانڕەواو بەرنامەڕێژ •
دووەم : بەمانا بەدی هێنەرو پەروەردەکەر ، ئێستاش چەند نموونەیەك دێنینەوە لە قورئانی قسە لەجێ بۆ خستنە ڕووی ئەم ڕاستی‌یە :

سەبارەت بەمانای یەکـــەمی وشەی (رب) قـورئان دەفەرمـوێ : « اتخذوا احبارهم ورهبانهم ارباباً من دون الله والمسیـح ابن مریـم وما أمروا الا لیعبدوا الهاً واحدا ••) توبة ـ ٣١ • واتە : (مەسیحی‌یەکان) زاناو پیاوە ئایینی‌یەکانی خۆیان کردوەبە فەرمانڕەوای خۆیان لەباتی خوا ، دیسان (عیسی)ی کوڕی (مریم)یش ، لەگەڵ ئەوەشدا فـەرمانیان پـێ نەکراوە کەجگە لە خواکەس بپەرستن •

ئەم ئایەتە پیرۆزە لێ‌ی دەفامرێتەوە کە هەر کەسێك غەیری خـوای کرد بەحاکمو فەرمانڕەواو بەرنامە ڕێژی خۆی مانای وایە پەرستوویەتی‌و بـە خوای خۆی حسێب کردووە •

لەجێ‌یەکی دیدا فەرمویەتی : (فقال انا ربکم الاعلی) نازعات (٢٤) • واتە (فیرعەون) گوتی : ئەمن پەروەردگاری هەرە بەرزتانم ، خـۆ شکـی تێدانیە کە فیرعەون لافی ئەوەی لێ‌نەداوە کە ئەو میللەتەی خولقاندوە ،

کەواتە لێرەدا مەبەستی ئەوە بوە کەهەر ئەمن بۆم هەیە یاساو دەستوورتان بۆ دانێم‌و بۆم گەردن کەچ بن •

سەبارەت بە مانای دووەمی وشەی (رب)یش قـورئان فەرموویەتی : (قال : ربنا الذی أعطی کل شیء خلقه ثم هدی) طه ، ٥٠ • واتە : (موسی) فەرمووی : پەروەردگارمان ئەوەیە کە هەمو شتێکی خولقاندوەو ئینجا رێ‌و شوێنی بۆ داناوە •

کەواتە پوختەی قسان ئەمەیە : خـوا ئـەو زاتەیە هەمو شتێکـی خولقاندوە وێرای ئەوەش بەرنامەو رێ‌و رەسمی ژیان‌و بەرێوە چـوو نیشی بۆ داناوە ، مادام وایە کەسێك بەتەواوی برِوای بەخوا هەیەو بـە بەندەی وی حسێب دەکـــرێ‌و بە مسوڵمان دادەنـرێ کـە برِوای بـە حاکمایەتی‌و فەرمانرِەوایەتی خودا هەبێت ، هـەروەك چـۆن بـرِوای بـە خالیقیەتی هەیە ، بەپشتیوانی خودا لە دەمی توێژینەوەی ئایەتی پێنجـەمدا چاتر ئەم باسە ئاوەڵا دەکەینەوە •

* **گەوهەری دووەم** : سوپاس‌و ستایش بەتەنێ لایقی خوایە :

لەراستی‌دا واقیعی بوونەوەرو ژیانی • ئینسانیش هەر ئەوەی تێـدا بەدی دەکرێ چونکە هەر کـەسێك کـە سوپاسی دەکـرێ یـان لـەبەر هەردووك یان یەکێك لەم دوو هۆیانەیە :

یەکـەم : ئەوکەسە خـاوەنی سیفەت‌و رەشت‌و ئاکـاری بـەرزبێ‌و دەوروبەرەکەی لێی بەهرەمەند بێت هەر چەند ئەو بەهرەمەند بوونـەش ئێمە نەگرێتەوە •

دووەم : کە لەو کەسەوە سوودو قازانجمان پێ بگات ، هەڵبەتە خوای مەزنیش هەرکام لەم دوو خەسڵەتەی تێدان ، هەم خاوەنی سیفەتی بـەرزو ئاکاری چاکەو هەو ئێمەو گشت بوونەوەریش لەنیعمەت‌و بەهـرەکانـی سورد مەند دەبین •

ئێستاش با سەرنجێکی خێرا بدەینە بڕێك لەنیعمەتەکانی خودا لەژیانماندا :

١ ـ ئایا ئەو زیرییەی کە مرۆڤی پێ بۆتە سەر تۆپی کائیناتو هەڵبژاردەی بوونەوەرو هیچ ئینسانێك تنۆکە ئارەقێکی لەپێناوی وەدەست هێنانیدا نەڕشتوە نیعمەتێکی زێدە گرانبایی نیە ؟!

٢ ـ ئایا ئەو پێنج هەستانەی کە لەڕێی ئەوانەوە توانای بەستنی پەیوەندیمان هەیە لەگەڵ جیهانی دەرەوەو دیاردە سروشتییەکانداو وەك پێنج دەلاقە ژیری لێیانەوە سەیری جیهانی ماددە دەکات نیعمەتێك نین فرە بەقیمەت ؟!

٣ ـ ئایا هەبوونی جومگەکان لەلەشداو هەبوونی ماددەیەکی لینج لە نێو ئەو جومگانەدا کە ڕۆڵێکی زێدە گرنگ دەگێڕن لەنووشتانەوەو جووڵانو سووڕانی ئەندامەکانی لەشداو تەنانەت ئەگەر ـ خوانە خواستە ـ لەجەستەی ئینسادا جوومطەکان نەبوونایە یانهەبوونایە بەڵام ماددەیەکی لینجیان لەنێودا نەبوایە ئینسان نەك هەر نەی دەتوانی سەرو پشتو شانو پیلو لاقو دەستو پێی بجوولێنێ بەڵکو نەی دەتوانی هەر تاقە قامکێکیشی بزێوێ ، نیعمەتێکی شایانە باس نین ؟!

٤ ـ ئایا تاڵی ئاوی نێو گوێ کە بەرگری لەچوونە ژوورەوەی دەعبا نیندەوەران دەکاو ، سوێری ئاوی چاو کە هەڵدەستێ بەشتنو پاکردنەوەی چاو لەڕێی فرمێسك ڕشتنو ڕیپۆق کردنەوەو هەمو ئەو شتانەیلە برۆو برژوێڵك ـ برژانگ ـ وپێلو وەکان قوتار دەبنو دەچنە نێو چاو وەدەرێیان دەنێو ، شیرینی ئاوی زار کە یاریدەی گەدمو ڕیخۆڵەکان دەدات لەهەرس کردنی بەشێکی خواردەمەنی داو وێڕای ئەمەش هاوکارییەکی برایانەی زارو زمانان دەکات لەجوینو ڕۆهێشتنی پاروودا ، نیعمەت نین ؟!!

٥ ـ ئایا تیژیی و تاڵی و تفتی لینجاوەکانی جگەرو پەنکریاس و لووەکانی نێوگەدە ، کە دەورێکی بنەڕەتی دەبینن لە هەرس کردن و تەفرو تووناکردنی خواردەمەنی‌دا نیعمەت نین ؟!

٦ ـ ئایا ڕیز بوونی دانەکان بەم شێوەی کە دەی‌بینین و بڕەرەکان (القواطع) لەلای پێشەوەی زارن و کەڵپەکان (الانیاب) لەنێوەڕاستداو خڕێنەکان لەکۆتایی‌دا ، چونکە یەکەمین کار کە لەگەڵ پاروودا پێویستە ئەنجام بدرێ بڕینی‌یەتی و ئەمەش بەبڕەرەکان نەبێ نایەتە دی و دووەم‌ئیش لەت لەت کردنی ئەو پاروەیەو ئەمەش ئەرکی شیاوی کەڵپەکانەو سێیەمین ئیشیش هاڕینی‌یەتی هاڕینیش ئەرکی پڕ بە پێستی خڕێنەکانەو لە کەسی‌دی ناوەشێتەوە : بەڵێ ئایا ڕیز بوونی دانەکانی هەموو ئینسانەکان ئاوا نیعمەت نیە ؟!

٧ ـ ئایا نەبوونی توانای بیستنی کەمتر لە (٢٠) لەرینەوە (ذبذبة) لەگوێی ئینسان‌دا، کە ئەگەر خوانە خواستە ـ هەی بابە ئینسان ژیانی لێ تاڵ دەبوو لەبەر گرمەو هاڕەو تەقەو ڕەقەی ئیش کردنی ئامێرو کارگەکانی لەش وەک : دڵ و گەدەو سی‌یەکان و ... هتد نیعمەتێکی مەزن نیە ؟!

٨ ـ ئایا دروست بوونی گەدە (المعدة) بەو شێوەیەی ئێستای ، کە بریتی‌یە لە قابلەمە (مەنجەڵ) یکی مەحکەم و هەڵدەستێ بەکوڵاندن و هەرس کردنی ئەو خۆراکەی دەچێتە نێوی جێی سەرنج نیە ! وەئایا پتر شیاوی سەر سوڕمان نیە کە زانیمان ئەو مەنجەڵە لەگۆشت دروست کراوە: بەڵام لەگەڵ ئەمەش‌دا توانای کوڵاندنی هەموو جۆرە گۆشتێکی هەیە بێجگە لە خۆی ؟!

ئەمانەو هەزارەها نیعمەتی‌تر هەر لەنەفسی خۆمان‌دا هەن کە هەر کامێکیان ئینسانی بێ منەت یارو قەرزدار لەئاقار پەروەردگارداو بابایەک

هەست بەبەنداپەتیو شوکرانە بژێری نەکات دەرهەق بەخودا هەتا بلێی سپڵەو بێ‌نمەکو پێ‌نەزانە •

ئێستاش باپرێك لەنیعمەتو بەهرەکانی خودا لەدەوروبەری خۆماندا بکەینە جێی سەرنجو تێوەڕامان دوای ئەوەی برێك لەنیعمەتەکانی خودای گەورەمان لەنەفسی خۆماندا کردە جێی سەرنجو دیقەت گرتن :ـ

١ ـ دابەش کرانی پێداویستی‌یەکانی ژیان بە ئەندازەو بەگوێرەی پێویست :

ئەگەر چاوێکی ژیرانە بەدەوروبەرماندا بگێڕین دەبینین نازو نیعمەتەکانی ژیان هەتا زەرووری‌تر بن پترنو هەتا کەمتر جێی نیاز بن کەمترن ، هەوا لە سۆنگەی ئەوەوە کە هیچ کەسێك پتر لەسێ چوار دەقیقە بەبێ‌ی ناژیەت لەهەمو کونو کەلێنێکی سەر زەوی‌دا چنگ دەکەوێ تیشکی ڕۆژیش هەر بەم پێو دانەی ، بەڵام ئاو چونکە ئینسان دەتوانێ چەند ڕۆژێك بەبێ‌ی مەدارکات بەئەندازەی هەوا نیەو لە هەموو جێیاندا چنگ ناکەوێ • گڵ (تربة)یش چونکە ژیانی ئینسانی پێوە بەندە دەبینین دەستی بەزەیی‌و سۆزی پەروەردگار بەهەمو لایەکی دنیایەدا بڵاوی کردوۆتەوە ، ئێستا باتێ‌فکرین ، باشە ئەگەر لەباتی گڵ ـ کەشتێکی بێ‌بایەخو کەم قیمەت دێتە بەر چاوان ـ گرانبا‌ترین کانزا ـ کەزێڕە ـ لە دنیادا هەبایە چ دەقەوما ! شکی تێدا نیە ئینسانو زیندەوەران قڕەواریان تێ دەکەوتو دواپڕاوو بێ پاشەوار دەبوون !! چونکە زێڕ هەرچەندە گرانباشە ناتوانێ دەنکە گەنمێك دەنێوە خۆی‌دا وەشێرێو ڕێگەی ڕوانو چەقەرە کردنی بدات •

٢ ـ گەورە بوونی قەبارەی ئاوو کەم بوونەوەی کێشی لەدەمی بەستنی‌دا :ـ ئاو بە پێچەوانەی هەموو ماددە شلەکانی ترەوە لە دەمی

بەستن‌و گۆڕرانی‌دا بۆ حاڵەتی وشکی (الجمود) قەبارەکەی زیاد دەکاو کێشی کەم دەبێتەوە وەك بۆ زانایان دەرکەوتوە ئاو لە وەختی بەستنی‌دا

قەبارەکەی $\frac{1}{9}$ زیاد دەکات[1] ، بەڵام ئێستا بابزانین بۆچی پەروەردگار

ئاوی ئاوا خوڵقاندوە ئایا ئەو حاڵەتە ڕێزپەڕیەی ئاو تەئسیرێکی هەیە سەبارەت بەژیان ؟!

دەڵێین بەڵێ ، دەگوێ شل کەو دڵت بێدار تا لەم نهێنی‌یە بێ ئاگادار ، شکی تێدا نیە کە زیندەوەرانی نێو ئاوێ هەر لە کۆنەوەو ئێستاش بەشی سەرەکی‌و بنەڕەتی خواردن‌و خۆراکی ئادەمی‌یانی دابین کردوە ، بەڵام ئایا ئەو زیندەوەرانە لە دەمی بەستنی ئەو ئاوانەدا کەتێیدا دەژین ڕوو دەکوێ دەکەن‌و هانا وەبەرکێ دەبەن ؟! بێ‌گومان ڕوو دە ڕەحمەتی خودا دەکەن‌و هاناش هەر وەبەر وی دەبەن ، بەڵێ پەروەردگار ئاوی وا خوڵقاندوە کە لەوەختێك‌دا دەی‌بەستێ‌و دەبێتە بەستەڵەك‌و سەهۆڵ قەبارەکەی زل‌بێ‌و کێشی سووك‌بێ بۆ خاتری وەی ئەو سەهۆڵ‌و بەستەڵەکە نەچێتە بارێ بنەوەو بەڵکو سەراو بێ‌و دەم بۆ دەمێ لە ئاستی ڕووی ئاوێ بلێندتر بێتەوەو پتر لەبەڕەی خۆی لینگان ڕانەکێشێ‌و جێ‌و ڕێ بەزیندەوەرانی نێو ئاوێ تەنگ نەکاو ئیسراحەتیان لێ تێك نەدات ٠

۳ ـ درەوشانەوەی سۆزو بەزەیی‌خودا لە ئاگربژێن (براکین)ەکاندا:

بەرلەوەی سوودی ئاگربژێنەکان بخەینە ڕوو بابزانین چۆن دروست دەبن :ـ هەتا پتر بەناخی زەوی‌دا بڕۆینە خوارێ پلەی گەرمی ژوورڕاتر

دەچێت تەنانەت ئەگەر (٢٠) میل بەزەوی‌دا بچینە خوارێ پلەی گەرمی بەرادەیەك پێهەلا دەچێ کە بەشی توانەوەی بەردان دەکات[1] •

جاوەختێك ئەو کانزاو بەردو مەردەی دەنێو چەقی زەوی‌دا هەن توانەوە قەبارەیان زۆر دەبێ‌و هەولی پێهەلا چوون‌و ڕۆیشتنە دەرێ دەدات ، ئینجا لە نێوان ئەو درزو کەلێن‌و کونانەدا کە لە پێستی زەوی‌دا هەن خوی قوتار دەکات ، بەلام هەلبەتە مەرج نیە ئەو تەوژم‌و فشارە ئەگەر درزو کەلێنی دەست نەکەوێ توانای چوونە دەری نەبێ ، بەلکو هەر کاتێك تەوژم‌و فشاری نێو زەوی پتر بێت‌و بەهێزتر بێت لە توێلکی زەوی توێلکەکە دەشکێنێ‌و خۆی قوتار دەکا •

ئێستا ڕەنگە دەرکی ئەوەت کردبێ کە بۆچی ئاگر پژێنەکان نەك هەر خەراپ نین بگرە فرە گرنگ‌و پێویستیش بۆ دانیشتوانی سەر ڕووی عەرزێ ، ئاگرپژێنەکان وەك هەناسە دانێك وان بۆ تەوژم‌و فشارو تین‌و تاوی نێو عەرزێ‌و بەروەردگار لەو ڕێیەوە لانکۆلەکەمان لەتەقینەوەیەکی گەورەو مال کاول‌کەرو حەتمی دەپارێزێ ، چونکە کورد گوتەنی : ئەگەر جام پڕ بوو دەسەری‌یەوە دەڕژێ•ئەویش ئەگەر جارو بار هەناسەیەکی بۆنەدابا وەك بابای ڕقە ستوورو دل پڕ لەقین‌و قەهرو غەزەب دەتەقی‌یەوەو هەلا هەلا دەبو !!

٤ ـ گرنگی تۆزو خۆل‌و غوبار لەژیانی مەدا :

زۆر جاران لەئاقار ژمارەیەك لە دیاردە سروشتی‌یەکاندا دەستەوستان ڕادەوەستین‌و هیچ سەرە دەری لێ ناکەین‌و لەوانەیە ئەگەر ئینسان مسولمانێکی ژیرو تێگەیشتوو نەبێت بەشتێکی خەراپی لێك داتەوەو

---

(١) سەرچاوەی پێشوو بەرگی (٢) لاپەڕە (٩٦ ـ ٩٧) •

مۆری (هیچو پووچی) پێوه بنی[1] ، یەکێك لەو دیاردانە تۆزو غوباری نێو هەوایە ، دەبا بزانین تۆزو غوبار چ ڕۆڵێك دەگێڕێو سوودی چیە :

سوودێکی گەورەی تۆزو غوبار ئەوەیە : کە گەردیلەکانی تۆزو غوبار هەڵدەستن بە عەکس کردنەوەی تیشکی ڕۆژ کـە ڕێ بەدیتنی ڕووناکـی ڕۆژ دەدات هـەتا سەعاتێـك تا دوو سەعـات دوای ئاوا بوونی ڕۆژ ، وە بۆ هەموان ڕوونە کە تاوێکی زۆر پێش هەڵهاتنی ڕۆژو پاش ئاوا بوونـی ئاسۆی زەوی دیمەنێکی زێدە قەشەنگو دڵگیر بە خۆوە دەگرێو ئینسان لە تێ فکرینی تێر نابێت ، هەڵبەتە ئەگەر ـ خوا نەکردە ـ ئەو تۆزو غوبارە دەنێو هەوادا نەبایە لەم دیمەنە جوانو دڵگیرەی ئێوارەو بەیانیان بێبەش دەبووین •

سوودێکی دیکەی تۆزو غوبار پەیوەندی بەباران بارینەوە هەیە ، هەڵمێ ئاوی نێو هەوا ئەگەر تۆزو غوباری نێو هەوا نەبایە نەیدەتوانـی وابەسێنایی پێکەوە بنوسێو خڕبێتەوەو دڵۆپە ئاوان پێك بینێ ، چونکە هەر دڵۆپە بارانێك کە پێك دێ بریتی‌یە لە چەند گەردێکی هەڵمی ئاو کە لە دەوری گەردێکی غوباری تاین کۆ دەبێتەوە واتە ئەگـەر ـ خـواتە کردە ـ ئەو تۆزو غوبارە نەبایە هەڵمی ئاوی نێو هەوا نێـو جەرگـەو چەقێکی وەچەنگ نەدەکەوت کە لە دەوری کۆبێتەوەو لەئاکامی ئەمەش‌دا دڵۆپە باران دروست نەدەبوون •

---

(١) چونکە مسوڵمانی ژیرو تێگەیشتوو ئاسۆی بیری بەرینو فراوانەو ئەگە بەعزە جارێك حیکمەتی بڕێك لە دیاردە سروشتی‌یەکانیشی بۆ دەرنەکەوت ناڵێت هیچ حیکمەتیان تێدا نیەو بێ سوودن ، لە سۆنگەی ئەوەوە کە ئەو دەزانێ خوای گەورە کاربەجێیەو هیچ کـام لـە دروست کراوەکانی پووچو بێ سوود نین •

کەواتە تۆزو غوباریش بە پێچەوانەی پیرکردنەوەی گەلێك کەسەوە یەکێکی دیکەیە لەسەربازە نەناسراوە خزمەت گوزارەکانی خوداو نیعمەتێکی شایانی سوپاسە[1] •

٥ ـ گرنگیٔ شیرو چۆنیەتی پێك هاتنی :

شیر کەیەکێکە لە خۆراکە تەواوەکانو هەمو ئەو ماددانەی تێدان کە جەستەی ئینسان حەوجیٔیانە ، یەکێکی دیکەیە لە بەهرە بایەخ دارەکانی پەروەردگار • دە ئێستا با بزانین شیر چی تێدایەو لەچی پێك دێت :

أ ـ ئەو پرۆتینەی کە بۆ دروست کردنو نویٔ کردنەوەی خانەکانی لەش پێویستە لەشیردا چنگ دەکەویٔ •

ب ـ سەرتویٔی شیر بەشێکی سەرەکی شیرەو ئەندازەیەکی زۆری چەوری تێدایە •

ج ـ لە شیردا (شەکر) یش هەیە ، ئەو شەکرەی لەشیردا هەیە شەکری (لاکتۆز)ی پیٔ دەگوتریٔ کە یەکێکە لە (کاربۆهیدرات)ەکان و لە هەمو جۆرە شەکرو شیرینییەکانیتر سێنایيتر لەش دەتوانیٔ وەری گریٔو دەکەلێنێکی باویٔ •

د ـ شیر ژمارەیەکیش لەماددە کانزایییەکان بەلەش دەبەخشیٔ کە لە دروستکردنی ئێسقانو خوێندا بەکار دێنرێن ، کالیسیۆمو فۆسفۆر بەشێکی سەرەکی ماددە کانزاییەکانی شیرن •

هـ ـ ماددە کانزاییەکانی تریش لەشیردا هەن وەك : ئاسن ، مس ، مەنگەنیز پۆتاسیۆم ، کلۆر ، کۆبالت ، مەنزیم و ••• هتد •

---

(١) ئەو باسەم بەدەسکارییەوە لەکتێبی (بمن بگو چرا) وەرگرت بەرگی (٢) ل ٢٦٣ ـ ٢٦٤ •

ح ـ له شیردا ئهم ڤیتامینانهش ههن : ڤیتامین A.C.C

گ ـ وێڕای ههمو ئهو شتانهی گوتران دهشیردا ئاوو چهند خۆراکیکی ئیشکیش ههن[1] • ئایا خڕکرانهوهی ههموو ئهم ماددانه ـ کهلهش پێویستی پێن ـ لهشیردا یهکی دی نیه لهنیعمهته لهئهژمار نههاتووهکانی پهروهردگار ؟!!

خوێنهری ئازیز ئهمانهی گوتران لوێچێك بوون لهتهغارێك سهبارهت بهنازو نیعمهته نهژمێرراوو بێپایانهکانی خودا ، بهلام قهت وانهزانی ئینسان ـ هیچ ئینسانێك ـ توانای ژماردنی نیعمهتهکانی خوای ههبێت ، تا نا قهت شتی وات بهبیردا نهیهت ئهدی پهروهردگار نهی فهرموه : (وان تعدوا نعمة الله لاتحصوها) واته : ئهگهر نیعمهتهکانی خوا بژمێرن بۆتان حسێب ناکرێ •

ئهمما کورد لهمێژه گوتوویهتی : کهسێك کهسه حهرفێکی بهسه •

* گهوههری سێیهم :

لهم ئایهته بهپیتو پێزه دهفامرێتهوه که ئامۆژگاری کهرانو پهروهردهکهران ئهرکێکی زێده گران داوێنه سهر شانی ئهوانهی پهروهردهیان دهکهن ، چونکه پهروهردگاری بێ هاوتا پاش ئهوهی فهرموی (الحمد لله) سوپاسو ستایش گشتیمولکی خوایه ، فهرمووی(رب العالمین) پهروهردگاری بوونهوهره ههر وهك بیهوێ به (رب العالمین) وهلامی پرسیارێك بداتهوه که لهسهر ڕستهی (الحمد لله) ههلده ستێ ، چونکه دوای ئهوهی گوترا (الحمد لله) یهکێك بۆی ههیه پرسیار بکات بۆچی

---

(۱) (نشانه هائی أز أو) دفتر یکم لاپهره (۲۳۹) أثر : سید رضا حیدر •

سوپاس هەموی ئی خوایە ؟ بۆیە دوای ئەو ڕستەیە یەکسەر فەرموویەتی (رب العالمین) واتە بۆیە شایستەی هەموو سوپاسێکە چونکە بەدیهێنەرو پەروەردگاری بوونە وەرە ، کەواتە خوای بەخشندە سیفەتی پەروەردگاریت (ربوبیة)ی لەنێو هەمو سیفەتەکانی تردا هەڵبژاردوە بۆ خاتری وەی بیکاتە بەڵگەی ئەوە کە تەنیا خودا شیاوی سوپاس‌و ستایشە ، مادام وابێ سیفەتی پەروەردگاریتی گەورەترین سیفەتی خوایەو هەر بەندەیەکیش ئەم سیفەتەی تێدا بێتە دی جێی ئەوەیە کە سوپاسی بکرێ‌و ڕێزی لێ بگیرێ هەر بۆیە شە کە دەبینین پێغەمبەران (صلی الله علیهم وسلم) بەسەر تۆیی مرۆڤایەتی دادەنرێن‌و هەموو مرۆڤایەتی قەرزدارو منەتباریانە .

دیسان هۆی بەرزکردنەوەی پلەو پایەی زانایان‌و دایك‌و بابانیش پێویستە هەر بەهەمان ترازوو هەڵسەنگێنرێ ، زانایان چونگا هەڵدەستن بە پەروەردە کردنی گەل‌و دایك‌و بابیش هەڵدەستن بە بەخێو کردنی کۆرپەکانیان ئیسلام لەسەر ئینسانی فەرز کردووە کە ڕێزیان لێ بگرێ‌و ئیمتیازیان بداتێ بەسەر باقی خەڵکی دیکەدا .

کەواتە ئەوانەی هەڵدەستن بەپەروەردە کردن‌و ئامۆژگاری خەڵك لە مەکتەبی ئیسلامدا بەچاکترین خەڵکی خوا سەیر کراون قورئانی بەپیت‌و پیرۆزیش لەم بارەو فەرموویەتی : (ومَن أحسن قولا ممن دعی الی الله وعمل صالحا وقال انني من المسلمین) فصلت -٣٣- واتە : گوفتاری کێ چاترە لەئی ئەوەی بانگەوازی دەکات بۆلای خواو ڕەفتاری چاك بەجێ دێنێ‌و دەشڵێ من لەپێری مسوڵمانانم ؟!

خوشەویستیش (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی : (ان الله وملائکته واهل السموات واهل الارض حتی النملة فی جحرها وحتی الحوت

خەڵکی عاسمانەکان‌و خەڵکی عەرزیٔ هەتا مێروو لەقووڵە مێرووەکەی‌داو نەهەنگ لەددریایەدا دووعا دەکەن بۆ ئەوەی چاکە فێری مەردووم دەکات•
دیسان پێغەمبەر -(صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی (على خلفائي رحمة الله ، قيل : ومَن خلفائك ؟ قال الذين يحيون سنتي ويعلّمونها عباد الله)[1] واتە : ڕەحمەتی خوا لەسەر جێ‌نشینەکانم ، گوترا : جێ نشینەکانت کێن ؟ گوتی : ئەوانەن کە ڕێ‌و شوێنی من دەژێننەوەو دەخەڵکی خوای دەگەیەنن •

ئێستاش وای بەچاك دەزانم چەند خاڵێك بنووسین سەبارەت بە پەروەردە کردن‌و شێوازی خەڵك بانگ کردن بۆ ئیسلام :

* یەکەم : بەری هەموو شتێك پێویستە ئەوکەسەی بەم کارە مەزنە هەڵدەستێ دەربارەی بیرو باو ڕەکەی شارەزاو پسپۆڕ بێ بۆ خاتری وەی سەر لەخۆشی‌و لەخەڵکیش تێك نەدات ، بەڵێ کورد لەمێژە لەکاتێك‌دا کارێك بەبابایەکی ناشایستە دە سپێرێ گوتوویەتی : فیتوێ بە برالەی بێ لێو دەسپێرن • هەڵبەتە کەسێك لێوی نەبن ناتوانێ فیتوێ لێ بدات ، هەر ئاواش کەسێك سەبارەت بە ئیسلامەتی شارەزا نەبێت دروست نیە خۆی بکات بەچاوساغی خەڵکی، بەڵێ بابای کوێر بۆ خۆی بەڕێیە نازانێ چجای ڕێی بەخەڵکی نیشان‌بدات

بەعزە لاوێکی تازە پێ‌گەیشتوو هەن پێیان وایە تەنیا حەماسەت‌و خوێن گەرمی بەسە بۆ خزمەتی کردن بە ئیسلام ، ئەمما شکی تێدا نیە فی البحر ليصلّون على علّم الناس الخير)[1] • یانی : خوداو فریشتەکانی‌و

(۱) ترمذی لە (أبی امامة) وە ڕیوایەتی کردوە •

که خەراپ حاڵی بوون چونکە ئیسلام وەك بەرنامەو ڕێچکە دەسکردەکان نیە کە پڕو پاگەندەو وروژاندنی خەڵکی بەس بێت بۆ وە دواکەوتنی ، وە ئەوانەش کە خۆیان بە خاوەنی دەزانن هیچ پێیان نەنگ‌و کەسری نەبێت کە سەد شاخ‌و بال‌و کلکی زیادەو دەسکرد بۆ بەرنامەکەیان بکەن‌و هەر دەمەش بەکالآو بەرگێك بیپۆشن‌و ناوێکی نـوێی بۆ داتاشن کـــە لەگەڵ ئارەزووی خەڵکی‌دا بگونجێت‌و سەرنجیان ڕابکێشێ ، وە دەربەستیش نەبن کە هەر چـەشنە شێوازێکـی دزێـوو ناقـۆلآ بەکـار بێنن بۆ وەی بیرۆچکەکەیان بەرقەرار بێت •

ئیسلام ڕێبازو بەرنامەی خوایەو بنچینەیەکی ژیری‌و زانستیانـەی نەگۆڕاوی هەیە چونکە پەیوەستن بەچەند یاساو بنەمایەکی نەگۆڕاوەوە لە سروشتی بوونەوەرو ئینسان‌دا • مسوڵمانی تێکۆشەر بۆی ناکرێت و ڕێی نادرێ شێوازی خراپ بەکـار بێنێ بـۆ گـەیشتن بـە ئامانجـی واتـە (میکیافیلیەتی) لە ئیسلام‌دا نیە ، بەڵـێ ئینسانی مسوڵمان وەك شوێـن کەوتووی ڕێچکە پووچە دەسکردەکان بۆی نیە درۆو دەلەسە بۆ خەڵکی هەڵڕێژێ‌و چاو بەستەکێ‌یان لێ‌بکات بەڵکو پێویستە پێغەمبەرانە بڵێت : (ادعو الى الله على بصيرة أنا ومـن اتبعنـي ••) یوسف (١٠٨) واتە : بانگەوازی دەکەم بۆ ڕێی خوا لەبەر ڕۆشنایی‌دا ئەمن‌و ئەوانەی شوێنـم کەوتوون •

بوختەی قسان ئەوەیە کە مسوڵمان شەلم کـوێرم ناپارێـزم وەڕێ ناکەوێ‌و تفەنگێ بەتاریکایی‌یەوە نانێ بەڵکو هەوڵ دەدات بەر لە هەموشتێك بەبنج‌و بنەوانی بیرو باوەڕەکەدا بچێتە خوارو لێی حاڵـی بێت‌و بزانـێ ئیسلامەتی چیەو چۆنەو چۆن خەڵکی بۆ بانگ دەکات •

★ دووەم : پێویستە ڕەفتارو ئاکاری بەپێی ئەو ڕێبازە بێت کـــە خەڵکی بۆ بانگ دەکا وەنابێ بەهۆی کردەوەو ڕەفتاری دزێوو نەگونجاوی

لەگەڵ بەرنامەکەیدا مەردوم لەخۆی دڕدۆنگ‌و دڵ‌کرمێ بکات ، چونکە ئەوانەی کردارەکانیان شایەتی ڕاستی قسەکانیان نین هەر قسەیەکی دەیکەن دەعوایەکی بێ ئەساسەو وەك پارەی قەڵب پەسەریاندا دەدرێتەوە کورد گوتەنی : ماڵی قەڵب سەر وەساحەبیەتی • قورئانی قسە لەجێ‌و بەپیت‌و پێزیش فەرموویەتی : (یا ایها الذین آمنوا لم تقولون ما لاتفعلون کَبُر مقتاً عند الله أن تقولوا ما لاتفعلون) صف ۲ - ۳ ، واتە : ئەی بڕواداران چما بەوەی دەیڵێن ڕەفتار ناکەن ، گەورەترین تاوان لەکن خوا ئەوەیە : شتێك بڵێی بەزار بەلام ڕەفتاری پێ نەکەی • دیسان گوتراوە : (عمل رجل في الف رجل ابلغ من قول الف رجل في رجل) یانی : کردەوەی پیاوێك لەهەزار پیاودا بەکارترە لە قسەی هەزار پیاو لەپیاوێکدا •

★ سێیەم : دەبێ دڵسۆز بێ‌و تاقە هیواو ئاواتی وەدەست هێنانی ڕەزامەندی خوداو گەیشتن بە بەهەشت‌و ڕزگار بوون لە جەهەندەم بێت•

بەڵێ بەڕێزان دڵسۆزی (اخلاص) سەرەکی‌ترین مەرجی سەرکەوتنی ئیسانی بانگەواز کەرە لەکارەکەیدا چونکە ئینسان هەتا بە دڵسۆزی بۆ خوای گەورە کار نەکات خۆشی ناوێ‌و نای‌کاتە دۆستی خۆی ، کەسێکیش خوا خۆشی نەویست هەر بەتەنێ دەبێ لەکارەکەیداو خوای لەگەڵ نابێت ، کەسێکیش خوای لەگەڵدا نەبوو دڵی بەندەکانی لەئاقاردا دادەخرێ‌و ناتوانێ تەئسیریان تێ بکات ئەدی نەت بیستوە پێغەمبەری پێشەوا فەرموویەتی : (اذا احب الله العبد نادى جبريل : ان الله تعالى يحب فلانا فاحبّه ، فيحبّه جبريل فينادي في اهل السماء : ان الله يحب فلانا فاحبوه فيحبه اهل السماء ثم يوضع له القبول في الارض)[1] •

---

(۱) (بخاری) و (مسلم) ڕیوایەتیان کردوە •

یانی : کاتێك خوای گەورە بەندەی خۆش ویست بانگی جوبرائیـل دەکات خوای بەرز فلان کەسی خۆش دەوێ تۆش خۆشت بوێ ، ئینجـا جوبرائیل خۆشی دەوێت دوایی جوبرائیل بانگی خەڵکی ئاسمانێ دەکات : خوا فلان کەسی خۆش دەوێ ئێوەش خۆشتان بوێ ، ئنجا خەڵکی ئاسمانێ خۆشیان دەوێ • دوایی خۆشەویستیشی دەخرێتە نێو دڵی خـەڵکی سەر عەرزێ •

ئەوە لەسەرێکەوە لەسەرێکی دیشەوە لەئاکامی خۆشەویستی خوا، خوا لەگەڵدا بووندا بابای مسوڵمان قسەو گوتاری تاوو تینو تەئسیرێکی زۆری دەبێو چەشنە موگناتیسیەتێکی تایبەتی تێدا دەخوڵقێ کە دەبێتە هۆی کەمەندکێش کردنی دڵانوکلیلی کردنەوەیدەرگای گاڵەدراویان ، دەتوانم بڵێم نانی تازەو گەرمو گوڕو نانی کۆنو ساردو سڕ چەندە لێـك جوێن قسەیەکیش کـە لە دەروونی بابایەکـی خـوا دۆستو دڵپڕ لـە خۆشەویستییەوە دەردەچێت لەگەڵ قسەیەکدا کەلام سەللایی • دەکرێو خاوەنەکەی خۆشەویستی خوا نیەو دڵی ڕوون نەبۆتەوە بەعیشقو ئەوینی خواو پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) هێندە لێك دوورن !!

خوای باڵادەستو بەبەزەیی سەرو دڵی مەلاومەل لەعیشقی خۆیو پێغەمبەرەکەیو دۆستانیمان پێ ببەخشێ ، ئامین •

* چوارەم : پێویستە پلە پلەییەتی ڕەچـاو بکات لـە ڕاگـەیاندنی بەرنامەی خوادا :

بۆ وێنە :ـ دەبێ هەتا لە چەسپاندنی عەقیدە نەبێتەوە نەچێتە سـەر لایەنی دەستوورو یاسایان ، چونکە بابایەك بڕوای بەخوای نەبێت هیـچ سوودی نیە خۆت ماندوو کەی لە باس کردنی ئەو یاساو دەستوورانـەی ئەو خوایە دای ناون کە ئەو بڕوای پێ نیە ! چونکە کەسێك دان نەنـێ

بەبوونی خوادا حەوجار دان نایەنێ بە بەرنامەو ڕێبازەکەیدا ، زۆر جارانیشم دیتوە کە مسوڵمان خۆی تووشی وتوویژی دوورو درێژ کردوە سەبارەت بەلایەنە کۆمەڵایەتیو سیاسیو ئابووری‌یەکانی ئیسلام لەگەڵ کابرایەکی بێ دینو بێ باوەڕدا ئەمما لەئاکامدا دەم لە پووش بوەو لە ماندوو بوونێ پتر چیدی پێ نەبراوە •

بەڵێ کەسێك دەیەوێ یەکێك بانگ کات بۆ دینی خودا بابەر لە هەموو شتێك نەمامی عەقیدەو بڕوای لە زەوی دڵدا بنێژێ ، با پێش ئەوەی داوای نوێژو ڕۆژوو باقی ئەرکە ئیسلامی‌یەکانی تری لێ بکات خۆشەویستی خواو پێغەمبەرو خۆشی بەهەشتو تووشی دۆزەخو سزاو جەزرەبەی سەختی تاوانو سەرپێچیو پاداشی بەرزی چاکەو فەرمانبەریو ••• هتد لەدڵیدا بچەسپێنێ ، جا ئەو دەمی مولتەزیم بوونی بە فەرمانەکانی خواو پێغەمبەری لێ دەبێتە شتێکی سروشتیو لاملیو سەرپێچی کردنیشی لەکن دەبێتە شتێکی دزێوو ناقۆلا ، واتەدوای ئەوەی درەختی بڕوا لەزەمینی دڵیدا ڕوا بەری ئیلتیزامو فەرمانبەری دەگرێو بێ ئەوەی داوای لێ بکرێ سەربەخۆ هەڵدەستێ بە بەڕێوەبردنی ئەرکی بەندایەتی خۆیو وەك پێشتر گوتم بە بارێکی گرانو شتێکی نائاسایی سەیری ناکاو زۆری لەقالبی خۆش دێ •

ئیسلام درەختێکە لەدوو بەشان پێك دێ : یەکەمیان ڕەگو ڕیشەو دووەمیان قەدو لقو پۆپو گەڵا ، جا هەر وەك چۆن درەخت چ قەدو لقو پۆپو گەڵای دیار نین هەتا ڕەگو ڕیشەکانی بەعەرزیدا نەچنە خوارو تامو خویو چێژێك لەزەوی دەسگیر نەکەن کەدواتر بەشی دووەمی درەختەکە پێك دێنن • هەر بەهەمان دەستوور ناگونجێ چاوەڕوانی ڕەفتارو کرداری ئیسلامی‌یانە بی لەبابایەك کە ڕەگو ڕیشەی بڕواو

عەقیدە لە دڵو دەروونیدا خۆیان دا نەکوتاوە چونکە وەك گوترا ڕەگو ڕیشەن کە بژیوو خۆراك حەواڵە دەکەن بۆ لقو پۆپی درەختی ئیسلام ، لێرەدا لووتو بزووت گەیشتینە ئەنجامێکی دیکەی سروشتی ئەویش ئەوەیە کە هەر وەك چۆن مەحاڵە نەڕەگو ڕیشە بەبێ لقو پۆپو نەلقو پۆپ بەبێ ڕیشەو ڕەگ وجوودیان بێ هەر بەو تەرزەش نەبیرو بڕوا بەبێ کردارو نەکردارو ڕەفتار بێ بیرو بڕوا نایەنە دی ، (لە ئایەتەکانی تردا چاتر ئەم مەسەلەیە دەتوێژینەوە) .

* پێنجەم : پێویستە کادیری ئیسلامی سەرەڕای شارەزاییو ڕۆشنبیری دەربارەی ئیسلام سەبارەت بەڕێچکەو کوێرە ڕێکانیش ـ واتە گشت ئیدۆلۆژی یەکان غەیری ئیسلام ـ پسپۆڕو شارەزا بێتو بەبنجو بنەوانیاندا بچێتە خوارو بزانێ چۆن پوچەڵیو قرپۆکی یان دەخاتە بەرچاوی مەردومو دەیان داتە بەر لێزمەی ڕەخنەی ژیرانەو علمیانەو بێ نموودیان دەکات ، ئاگاداری لە ڕێچکە دەسکردەکان بۆ ئینسانێك گەرەکیەتی خەڵك بە ئیسلام ئاشنا کات فرە پێویستە ، چونکە مسوڵمانی تێکۆشەرو شۆڕش گێر دەبێ پێغەمبەرانە بەدەستێکی سەرگەرمی دروست کردنی قەڵای ئیسلام بێو بەدەستێکی تریش کۆنەقەڵای ڕزیوی ڕێچکە دەسکردەکان بداتە بەرپاچی ژیریو زانیاریو لە بەرێکی هەڵقەنێو داری بەسەر بەردی یەوە نەیەڵێو کورد گوتەنی : کارێکی پێ بکات با بە دەواری شڕی نەکردبێ .

* شەشەم : پێویستە مسوڵمانی شۆڕشگێڕ لە هەموو یان ـ لانی کەم ـ بەشی زۆری لقە زانستی یەکان سەرەدەری یەك بکات وشتێکان لێ هەڵکرێنێ بەگوێرەی تواناو بۆ لوان ، بەتایبەتی : مێژوو ، زانیاری یە سروشتی یەکان (فیزیا و کیمیا و زیندەوەر زانیو جیۆلۆجیاو جۆگرافیا)و ئەو زانیاری یانەی دەربارەی ئینسان دەدوێن وەك سیکۆلۆجیا (دەروون ناسی)

وفسیۆلوجیا (کارئەندامی) و تـوێکاری (تَشْریح)و سوسیۆلوجیا (کۆمەڵ ناسی) ، وە گەردوون گەری ، خۆ ئەگەر بشتوانێ تەقە تەقێك لەگەڵ فەلسەفەو ژیری بێژیش‌دا بکات ئەوە کارەکەی زۆر ڕێك‌و پێك دەبێت •

سەرە دەری کادیری ئیسلامی لەم زانیاری‌یانەدا بـۆیە پێویستـە چونکە ئیسلامـەتی بەرنامەیەکـی گشتـی سەرتاپای ژیانـە بەهـەموو لایەنەکانی‌یەوە ، کەواتە مرۆڤ هەتا ئاسۆی بیرو زەینـی پتری بەبەرەوە هەبێت چاتر توانای ڕاگەیاندنی ئیسلامی دەبـێ‌و باشتر دەتوانـێ لەگـەڵ زۆربەی کۆمەڵ‌دا ـ یان هەموی ـ بدوێ‌و قەناعەتیان پێ بێنێ‌و چ عـوزرو بەهانانیان بەچەنگەوە نەیەڵێ •

* حەوتەم : کادیری ئیسلامی پێویستە بزانێ ئیسلامەتی جیـاوازی یەکی سەرەکی لەگەڵ ڕێچکە دەسکردەکان‌دا هەیە ئەویش ئەوەیە کە ئیسلام بەرنامەو ڕێنموونی خودایە بۆ بەندەکان‌و شیفاء دەرمانە بۆ دەردە دەروونی‌و کۆمەڵایەتی‌یەکانیان ، کەواتە بابای کادیر دەبێ خۆی وەك دختۆرێك حسێب بکات کە دەیەوێ چارەسەری نەخۆشان بکات ، هەڵبەتە بنەڕەتی‌ترین خەسڵەتی دختۆریش ئەوەیە کـە نـەرم‌و نیان بـێ‌و دڵ‌و دەروونـی کەنەڕێـزی‌یە بـکات لـە عاتیفـەو سۆزو بەرۆش لەئاقـار نەخۆشەکانی‌دا ، کەواتە کادیری ئیسلامی پێویستە زۆر دڵ نەرم‌و هێدی‌و لەسەرخۆو بە پەرۆش بێ‌و ، هەست بە بەزەیی‌و دڵسووتان بکات دەرهەق بـە خەڵکی ، دەقی ئیسلامیش لەم بارەوە یەکجار زۆرن بۆ وێنە : کاتێك خوای گەورە (موسی) و (هارون) ی بـرای ناردە کـن فیرعەون پـێ‌ی فەرموون : (فقولا له قولاً لیّناً لعلّهُ یتذکر او یخشی) طه ٤٤ ـ یانی : قسـەکی نەرم‌و هێدی پێ بێژن بەشکم خوای وەبیر بێتەوە ، یـان بترسێ • جا ئەگەر پێغەمبەرێکی پایە بەرزی وەك (موسی) فـەرمانی پـێ

گرابێ که لەگەڵ گـەورەترین طاغـووت و دیکتاتـۆری مێژوودا ـ کـە فیرعەونە ـ بە هێواشیی و نەرم و نیانی قسە بکات ئێمەی مسوڵمان حەوجار حەوجار لەسەرمان فەرزە ئەو ڕچەیە ڕەچاو بکەین •

دیسان خوای باڵا دەست ڕوو بـە پێغەمبەرمان دەفەرمـوێ : (فبما رحمة من الله لِنت لهم ولو كنت فظاً غليظ القلب لانفضوا من حولك •••) ال عمران ١٥٩ واتە : بەهۆی سۆز و بەزەیی خواوە بۆیان نەرم بووی ، ئەگەر ڕەوشت دزێو و تووڕەو تۆسن و دڵ ڕەق بای لەدەورەت دەتەکینەوە و لێت دەپرینگانەوە • فەرمایشتی خۆشەویستیش لەم بـارەوە یەکجـار زۆرن بۆ وێنە فەرموویەتی : (ان الله رفيق يحب الرفـق ويعطي علـى الرفق مالا يعطي على العنف وما لا يعطي على سواه)[1] • واتە : خوا نەرم و هێدی یەو نەرم و نیانـی خـۆش دەوێ ، وە ئـەوەی لەئەنجامی هێـدی و هێواشی دا دەی بەخشێ نە لە ئەنجامی توندو تیژی داو نە لەئەنجامی هیـچ شتێکی تردا نای بەخشێت ، دیسان پێغەمبەری پێشەوا (صلى الله عليـه وسلم) فەرموویەتی :(يَسّروا ولا تُعَسِّروا وبَشّروا ولا تُنَفِّروا)[1] یانی : شتی وەسێنایی بخەن و گرانی مەکەن ودڵخۆشکەر بن و ڕەوێنەرەوە مـەبن •

هەروەها فەرموویەتی : (من يُحرَمُ الرفق يُحرَمُ الخير كله)[2] واتە : هەرکەسێك لە نەرم و نیانی و سادەوڕەوانی بێبەش بووبێت لەهەموو خێرێك بێبەش بوە ، دیسان فەرموویەتی (الا اخبركم بمن يحـرم على

---

(١) (مسلم) لە (عائشة) وە ڕیوایەتی کردوە •

(١) (بخاری و مسلم) لە (انس) ەوە ڕیوایەتیان کردوە •

(٢) (مسلم) لە (جرير بن عبدالله) وە ڕیوایەتی کردوە •

النار او بمن تحرم عليه النار ، تحرم عئ كل قريب هيّن لين سهل)[٣]
یانی : ئەرێ پێتان بڵێم کێ لە ئاگر حەرامە ، یان ئـاوری لێ حـەرامە ، ئاور ـی دۆزەخ ـ حەرامە لەسەر هەمو ـ ئینسانێکی مسوڵمانی ـ نیزیك ـ لە مەردوم ـ و ئاسانو هێدیو سادە •

وەك پێشتر گوتمان کادیری ئیسلامی پێویستە هـەتا بـۆی دەکـرێ هێدیو لەسەرخۆو زارشیرینو ڕووخۆشو سینگ فراوان بێت ، هەڵبەتە وەدەست هێنانی ئەم خەسڵەتانەش زاڵ بوونی بابای تێکۆشەری گەرەکـە بەسەر نەفسو شەیتانداو زاڵ بوونیش بەسەر نەفسو شەیتاندا یەکەمین قوناغو گەورەترین جۆری تێکۆشان (جهاد)ە •

* هەشتەم : پێویستە لەگەڵ هەرکەسێکدا بەشێوازێك بدوێ کە لەگەڵ بارو دۆخو ئاستی ڕۆشنبیریو جۆری بیرکردنەوەیدا بلوێ ، دەنا ڕەنگە زۆر جاران زەرەری پتر بێت لەقازانجیو کورد گوتەنی : کـلاوی تـێ دەنێ ، ئاخر ئەتۆ بچی لایەنە ڕامیاریو ئابووریو کۆمەلایەتییەکانی ئیسلام بۆ بابایەکی تـازە پێگەیشتـوو ـ وەك خوێندکـاری سەرەتاییو هەڵکشیو تریش[٤] باس بکەی وەك ئەوە وایە کە قاورمەو پلاوو گۆشتێ بدەی بەمنداڵی شیرە خۆرەی ساوا ، هەڵبەتە شتاقیان ـ نەخوێندکارەکەو نە منداڵەکەش ـ ئەو خۆراکەیان بۆ هەرس ناکرێو لانی کەمیش تووشی زگ چوونێکیان دەکات • دیسان بە بەراوەژووەوەش ماقوڵ نیە لەگـەڵ ئینسانێکی تێگەیشتوو و زیرەکدا بە شێوەیەك بدوێی کە دەست دەدات

(٣) (ترمذی) گێڕاویەتەوە •

(٤) لێرەدا حاڵەتی گشتی ڕەچاو کـراوە ، دەنا ڕەنگـە هـەبێ لەپلەی نێوەندیدا بێو ئاسۆی بـیری بەقەدەر خـوێندکارێکی زانکۆ یـان ئامادەیی فراوان بێت •

بۆ بابایەکی سادەو نەخـوێندەوار چـونکە منداڵی چـووکەلەو مەمـك مژ بەشیری مەدار دەکات ، ئەمما بابایەکی گەورەو تەواوو بەسەرو مسمێل نا •

پەروەردگـاری باڵا دەستو کاربەجێش لـەم بارەوە فەرموویەتی (ادعُ الی سبیل ربّك بالحکمة والموعظة الحسنة وجادلهم بالتی هـی احسن ••) نحل ــ ١٢٥ ــ یانی : بانگەوازی بکە بۆ ڕێی پەروەردگارت بەکارامەیی‌و ئامۆژگـاری بـاش‌و موناقەشەیان لەگـەڵدا بکە بەچـاترین شێواز •

* نۆیەم : پێویستە مسوڵمانی خەبات گێڕ خێوی پوخت‌ترین ئاکارو ڕەفتارو خووخدە بێت ــ کەبریتی‌یە لەو ئاکارو خـوو خـدەیەی ئیسلام فەرمانی پێ کردووەو لە شەخسیەتی پێغەمبەرو برادەرانی‌دا بەکـردەوە ڕانوێنراوە ــ ، وەدەبێ دوورە پەرێزی بکات لەهەر شتێك کە کەسایەتی پێی عەیب‌دار دەبێ ، بەڵـێ مسوڵمانی تێکۆشەر پێویستە تەرجـەمەی کردەوەیی‌و واقیعی ئیسـلام بـێ‌و نموونـەی دادپەروەری‌و دڵ نەرمی‌و ڕاستگۆیی‌و بێ‌فیـزی‌و زارشیرینـی‌و فیداکـاری‌و ڕووخـۆشی‌و شۆڕش گێڕی‌و سەرشۆڕنەکردن‌و خۆبەخت‌کـردن بێ ، بەڵێ پێویستـە مەردوم ئیسلامەتی لەڕەفتارو ئاکارو هەڵس‌و کەوت‌و ڕەوشتی کادیـری ئیسلامی‌دا ببینن بەر لەوەی لەزاری ببیەن •

* دەیەم : زۆربەی هەرە زۆری ئەوانەی لەخواپەرستی‌و ئیسلامەتی دوورە پەرێزن‌و پشت‌پەل بوون لەئاکامی بێ‌بڕوایی‌یانەوە نیە کـە ئەو هەڵوێستەیان گرتۆتە بەر بەڵکو بە شێوەیەکی گشتی لە سۆنگەی حـاڵی نەبوونیانەوەیە ، لەبەر ئەوە جاری‌وا دەبێ گردنەوەی ئەوگرێ کوێرەیەی لەسەر دڵی بابای دوێنراو بۆتە گرفت دەبێ بکرێتە دەستەچیلەو سەرەتای قسان ، کە واتە ئێمە کە لەخاڵی چوارەم‌دا گوتمان پێویستە بـەر لەهـەر شتێك دەست بە چەسپاندنی بڕواو عەقیدە بکرێ نابێ ئەوی لێ وەفامرێ

که پێویسته هەموو دەمێ هەر وابێ ، نەء چونکه لەوانەیه بابای دوێنراو هەتا گرێ کوێرەی دڵی نەکەیەوە ئامادە نەبێ هەر قسانیشت لەگەڵدا بکا هەتا وە سەلماندنێ ڕادەگا ، ئەمە لەلایەکەوە لەلایەکی تریشەوە پێشینان گوتوویانە : سەرت نایەشێ سێتای بۆ لێ داڵێنی ؟! مادام بابای دوێنراو بیرو بڕوای ساغو سەلیم بێت چ پێویست دەکات وێی بڕژی •

ئەو گرێ کوێرانەش کە لەسەر دڵێ میللەتی مە بوونە گرفت گرنگ ترینیان ئەمانەن : مەسەلەی نەتەوایەتی ، مەسەلەی چینایەتی ، مەسەلەی توانی ئیسلام لەگەڵ زانیاریو پێش کەوتنو پیشەسازیدا مەسەلەی هۆی دواکەوتوویتی مسوڵمانان ، مەسەلەی مافی ئافرەت ، مەسەلەی پەیوەندی نێوان دینو سیاسەت ، مەسەلەی هەبوونی ژمارەگەلێك ئەفسانەو پڕوپووچ لەنێو مسوڵماناندا و هەڵوێستی ئیسلام لەئاقار ئەم دیاردەیەدا ، مەسەلەی گونجانی ئیسلام لەگەڵ گشت کاتو جێیەکدا ، مەسەلەی پێکەوە حەوانەوەی دینو دنیا[1] •

ئەمانە چەند قوچکەیەك بوون کە دەبنە هۆی ڕێنمایی کردنی مسوڵمانی شۆرشگێڕ بۆ چۆنیەتی بانگەوازی کردن ، هەڵبەتە ئەم باسە وەنوسراوی : (لاچوونی گرفتو کرانەوەی گرێ کوێران) •
زۆری بەبەرەوەیەو کورد گوتەنی : ئەم هەویرە ئاوی زۆر پێ دەوێ ، ئەمما لەبەر دوو هۆیان لێرەدا درێژ دادڕیم ڕەچاو نەکرد ، یەکەم : چونکە ئێرە کەشوێنی تەرحسان کراوی ئەم باسە نیە لەوە پترى لێ

---

(١) لە چەند نوسراوێك‌دا ـ کەجارێ هیچیان بەختو ئیقباڵیان نەی گەیاندووتە چاپخانان ـ ئەم مەسەلانەمان توێژیوەتەوە بەتایبەتی زنجیرەی : [دەبەبەڕێك ڕاچوونی ئیسلامو ڕێچکان] کە کۆمەڵە موناقەشەیەکە تا ئێستا چوار پێنج ئەڵقەی لێ پاك‌نووس کراوە •

نەدەوەشایەوە • دووەم : لە نوسراوێکی تایبەتی‌دا بەناوی (ڕێبازی تێکۆشان) ـ کە جارێ چاوی بە دنیای ڕوونی چاپ هەڵنەهێناوە ـ بەدرێژی چارەسەری ئەم باسە کراوە •

★ گەوهەری چوارەم :

لەم ئایەتە بەپیتو پێزە دەفامرێتەوە ، کە هەتا ئینسان پتر زانیاری شك بەرێت سەبارەت بە بوونەوەر چاتر توانای ناسینی پەروەردگاری هەیە ، چونکە لێرەدا وشەی (رب) پەروەردگار پاڵ دراوەتە لای وشەی (العالمین) کائینات ، کەواتە ئینسان هەتا زیاتر بە (العالمین) کائینات ئاشنا بێت چاتر (رب) پەروەردگار دەناسێت ، بەڵێ وەك لەمەوبەر گوتمان بوونەوەر شانۆی تێدا درەوشانەوە (تجلّی) ی زاتی خواوەندە ، هەر وەك چۆن کتێبەکانی ئیمامی غەزالی شوێنی تێدا وەدەرکەوتنی شەخسیەتی ویەن‌و ئینسان هەتا پتر موتالای کتێبەکانی بکاو لێیان سەرڕاست‌ترو پێیان ئاشناتربێت چاتر ئیمامی غەزالی دەناسێ هەتا پتریش لە کتێبی خودا ـ کائینات ـ ورد بێتەوە باشتر توانای ناسینی خودای دەبێت • هەر بۆیەشە خوای مەزن دنەی ئینسانەکان دەدات کە لە نیشانەکانی بوونەوەر (الآیات الکونیة) وردبنەوەو تێ‌فکرن بۆ وێنە دەفەرموێ (سنریهم آیاتنا في الآفاق وفي انفسهم حتی یتبین لهم انه الحق •••) فصلت (٥٣) یانی : نیشانەکانمانیان پێشان دەدەین لە بوونەوەرو لە نەفسی خۆیان‌دا تاکو بۆیان دەرکەوێ کە خوا هەیە •

وە دەفەرموێ : (وفی الارض آیات للموقنین وفي انفسکم افلا تبصرون) ذاریان (٢٠ ـ ٢١) یانی : لەزەوی‌دا نیشانەگەلێك هەن بۆ بڕواداران وە لە نەفسی خۆشتان‌دا بۆچی تێ‌نافکرن ؟!

وە دەفەرموێ : (فلینظر الانسان الی طعامه ...) عبس (٢٤) .

واتا : با ئینسان سەیری خواردنەکەی بکات .

وە دەفەرموێ : (فلینظر الانسان مم خلق) طارق (٥)

واتە : با ئینسان دیقەت بگرێ لەچ خوڵقێنراوە !

وەفەرموویەتی : (افلم ینظروا الی السماء فوقهم کیف بنیناها وزیّناها وما لها من فروج) (ق) (٦) .

یانی : ئەوە تەماشای عاسمانێیان نەکردوە لەسەروویانەوە چۆنمان بیناکردوەو ڕازاندوومانەتەوەو چ کەم‌و کەسری نین !؟ هەڵبەتە ئەم باسە گەلێك گەلێکی بەبەرەوەیەو مەیدانێکی یەکجار بەرینە بۆ ڕمبازێنی قەڵەم، بەڵام ئێمە لە کورتی دەی بڕینەوەو بە دوو ئایەتی پڕ لەدەلالەت‌و واتا کۆتایی پێ دێنین .

(الم تر ان الله انزل من السماء ماءً فأخرجنا به ثمرات مختلفاً الوانها ومن الجبال جُدَدٌ بیض وحُمر مختلفٌ الوانها وغرابیب سود ومن الناس والدواب والانعام مختلف الوانه کذلك انما یخشی الله من عباده العلماء ان الله عزیز غفور) فاطر (٧١-٧٢) .

واتە : ئایا نابینی کە خوا لە عاسمانێ ڕا ئاوی ناردۆتە خوارێ ، میوەجاتی ڕەنگ جوێ جوێمان پێ وەدەر ناوە ـ لەزەوی ـ ، وە لە شاخەکاندا خەت‌و خاڵی سپی‌و سوورو ڕەنگ جوێ جوێ‌و ڕەشێکی تۆخ ، وە ئینسانەکان‌و ئاژەڵ‌و مەڕو ماڵات دیسان ڕەنگیان جوێ جوێیە ، بەڕاستی بەتەنێ بەندە زاناکان لەخودا دەترسێن ، خوا زۆر بەدەسەڵات‌و لێخۆش بوویە ، لێرەدا دەبینین لوتکەی هەرە بڵندی خواناسی ـ کەترسانە لەخوا ـ تایبەت کراوە بەوان کەسانەوە کە زانیاری شك دەبەن ، بەڵام چ جۆرە زانیارییەك ؟ وەك لێرەدا دەردەکەوێ مەبەست

لە زانیاری لێرەدا زانیاری‌یە سرووشتی‌یەکانن واتە ئەوزانیاری‌یەی کـە ئینسان کائینات‌و سرووشتی ، خوای پێ دەناسێ ، چونکە لێرەدا چەنـد دیاردەیەکی سروشتی ڕانوێنراون وەك : باران بارین‌و ڕووانی شیناوردو جیاوازی ڕەنگی میوەجات‌و جیاوازی ڕەنگی مەردوم‌و ئـاژەڵ‌و مـەڕو مالآت ، هەڵبەتە هیچ‌کام لەم دیاردانەش توانای توێژرانەوەیان نیە بەبێ شارەزایی دەربارەی زانیاری‌یە سرووشتی‌یەکان (العلوم الطبيعية) •

جـا خـوای بالآدەست‌و میهـرەبان چـاوی دڵمان بکاتـەوە لەئاثار نیشانەکانی‌داو وامان لێ‌بکات کەلەهەمو دیاردەیەکی سرووشتی‌داگەورەیی وی بەدی بکەین •

گەوهەری پێنجەم :

پێنجەمین گـەوهەر کـەلەدەریای دەوڵەمەندی ئەم ئایەتـە دەسگیر دەبێت ، ئەمەیە : کە ڕێبازی ئیسـلام دەیەوێ پەیوەندی نێـوان خـواو بەندە پەیوەندی‌یەکی وابێت کە کار بکاتە سەر ژیانی ئینسان ، بەواتایەکی دی ئیسلام بەو چەشنە ئیمان‌و بڕوایە ڕازی نابێت کە تەنیا دەچێتە کەللەی ئینسانەوەو لەنێو چوارچێوەیەکـی تەسکی فەلسەفی‌و ژیـری‌دا کـووت هەڵدێ‌و هیچ تەئسیرێك دەژیانی ئینسان ناکات ، چۆنیەتی فامرانەوەی ئەم یاسایەش لەم ئایەتە پیرۆزە بەم جۆرەیە : وەك گوتمان وشەی (رب) دوو مانایان هەڵدەگرێ ، یەکەم : پەروەردەکردن •

دووەم : بەرنامـەدانان ، بێگـومان بەرنامـە دانانیش هـەربەشێکە لەپەروەردەکـردن ، ئینسـان بـەروەردە کـردنیش پێویستـی بـەوە هـەیە کـە خـوای بالآ دەست‌و بـە بەزەیـی بەردەوام ئاگاداری بێ‌و چاوی سۆزو بـەزەیی‌و میهـرەبانی تێ‌یەوەبێ ، کـەواتە

وەختێك ئینسان ئەم وشەیەی بەبیردا دێ هەست بەوەدەكات كە هەموكاتێك خودا چاوی لوتفو بەزەیی لەبەندەكانی‌یەوەیەو هیچ‌تاوێك لێ‌یان غافڵ نیە ، دایكێكی دڵسۆزو بەخشندە چەندە بەخەمی كۆرپەكەیەوەیە خـوای مەزنو زانا چەند قاتی ئەوە ، وەك پێغەمبەری پێشەوا (صلی الله علیـه وسلم) لەفەرمایشتێكی‌دا فەرموویەتی •

هەڵبەتە ئەگەر لەباتی وشەی (رب) وشەیەكی‌تر بەكار هاتبـا وەك (خالق) بەدی‌هێنەر ، (ملك) سەرۆك ، (مالك) خاوەن ، (اله) پەرستراو ، ئەوچەمكو واتایانە كە لەوشەی (رب) دەفامرێنەوە لێ‌ی نەدەفامرانەوە ، بەڵكو تەنیا بەدی هێنەریەتی ، یان سەرۆكایەتی ، یان خاوەنایەتی ، یـان پەرستراوێتی خوای لێ‌دەفامرایەوە ، بـەڵام ئێستا هـەمو ئـەم چـەمك‌و واتایانەی وێكڕا لێ دەفامرێنەوە •

پوختەی قسان ئەمەیە : ئیسلام دەیەوێ ئینسانی مسوڵمان بەردەوام لەهەمو هەڵس‌و كـەوتێكی‌دا خـوای لەبیربێت‌و هـەست بەچاودێـری‌و ئاگاداری بكات ، لەشەوێ‌داو لەڕۆژێ‌دا ، لەدەمی خـەوێ‌و لەدەمـی بەخەبەری‌یەدا ، لەدەمی تووڕەیی‌و لـەدەمی ئاشتی‌یـەدا ، لەمزگـەوتێ‌و لەبازاڕی‌داو ••• هتد ئیمان‌و بڕوایەكیش ئاوا نەبێ چ نیە چونكە هیـچ تاوو تەئسیرێكی نابێ لەژیانی ئینسان‌دا •

ئەمانە چەند گەوهەرێك بوون كـە بەندە بەچـەند بن‌ئاولێدانێـك لە دەریای پڕ بەهرەو بێ‌ئامانی ئەم‌ئایەتـەدا وە دەستی‌هێنـان ، ئێستاش نۆرە گەیشتە سەر ئایەتی سێ‌یەم •

تەفسیری ئایــەتی سێیەم

« الرحمن الرحیم » بە بەزەیی بەخشندەیە •

لەدەمی تەفسیرکردنی ئایەتی یەکەمدا مانای (الرحمن الرحیم) مان لێك‌دایەوە بە پێویستی نازانم لێرەدا دووبارەی بکەینەوە ، ئەمما ئەوەی لێرەدا پێویستی بە باسکردن هەیە ، هۆی دووبارە کرانەوەی ئەم ئایەتەیە لێرەدا ، زانایان لەئاقار هۆی دووبارەکردنەوەی ئەم ئایەتەدا لێرەدا چــەند ڕایەکیان هەیە ، پوختەیان ئەمانەی خوارێن :

أ ـ بڕێك دەڵێن هۆی دووبارە کرانەوەی ئەم ئایەتە چەسپاندنــی زۆرو زەوەندەیی سیفەتی ڕەحمەت‌و بەزەیی خوایەو هیچی دی •

ب ـ تاقمێکــی دی دەڵێن بــۆیە لــەپاش ڕستــەی (الحمــد لله رب العالمین)ەوە (الرحمن الرحیم) هاتوە تا بزانرێ کە خوای گەورە تەنیا لەئەنجامی سۆزو بەزەیی خۆیەوە کائیناتی خوڵقاندوە ، نەك بۆ وەدەست هێنانی سوودو بەرژەوەندی‌یەك یان دوور خستنەوەی زەرەرو زیانێــك ، چــونکە لە ئایەتی دووەمدا (الحمد لله رب العالمین) ڕەنگــە پرسیارێــك سەرەتاتکەی بکات ، باشە چما خوا خۆی کردوە بە پەروەردگارو کائیناتی خوڵقاندوە ؟! بەئایەتی سێیەم (الرحمن الرحیم) وەڵامی ئــەم پرسیــارە دەدرێتەوە ، کە خــوا تەنیا لەئەنجامی سۆزو لوتفی خــوایەتی خــۆیەوە کائیناتی خوڵقاندوە نەك بە مەبەستێکی‌تر •

ج ـ بڕێکی دی ئاوا وەڵام دەدەنەوە ، دەڵێن : لەوشەی (رب) مانای گەورەیی‌و قەهرو هەیبەت دەفامرێتەوەو جۆرە ترس‌ولەرزێك دڵی ئینسان دادەگرێ بۆیە لەئایەتی سێیەمدا گوتراوە : (الرحمن الرحیم) بۆ خاتری

وەی بزانن کە خوا لەگەڵ دەسەڵاتو گـەورەیی‌دا ڕەحمەتو بەزەیی‌و لوتفیشی هەیە •

ئێستاش با بێینەسەر دەرهینانی بڕێك لەگەوهەرە گرانبایی‌یەکانی دەریای مەلاوەلی ئەم ئایەتە :

گەوهەری یەکەم :

درەوشانەوەی سۆزو بەزیی خودا لەکائینات‌دا :

* دیاردەی یەکەم : زاووزێی زیندەوەران[1] :

زیندەوەر هەتا گچکەترو بێهێزتر بێت‌و کەمتر توانای خۆپاراستن‌و بەرگری کردنی هەبێت لەجوچکەکانی ، زاووزێی خێراترو ڕێژەی زۆر بوونی هەڵکشیوترە بۆ وێنە : زاووزێ لەنێو گیاندارە یەك خانەیی‌یەکان‌دا لەماوەی چەند ڕۆژێك‌دا دەگاتە چەندەها ملیۆن ، شاژنی مۆریانە کـە پێویستە بۆ خۆی بەتەنێ زاووزێ‌و زۆر بوونی وەچە ئەنجام بدات ڕۆژی (٣٦٠٠٠) هێلکە دادەنێ ، شاژنی مێشەنگوینە ڕۆژی لە (١٠٠٠) وە هەتا (٢٠٠٠) هێلکە دادەنێ ، مشکی بیابان هەر ساڵی (١٧) کەڕەتان دەزێ هەر کەڕەتەی (٤) جوچکەی دەبێت ، چـونکە ناحـەزو دوژمنی لەکـایە بەهارێ پترن • بەڵام بەبەراوەژووەوە هەتا گیاندار زلترو بەهێزتربێ‌و زیاتر توانای خۆڕاگـری‌و پارێزگـاری هەبێ لەبێچووەکـانی زاووزێ زۆربوونی سستترو کەمترە ، بۆ وێنە : نەهەنگ بەدوو ساڵان جـارێکی دەزێ‌و یەك بێچـووی دەبێت ، فیـل کـەتەمەنی خـۆدەبەر (٧٠) سالـی هەڵدەکات ، بەدرێژایی تەمەنی چوار پێنج بێچوی دەبێ •

---

(١) (نشانەهائی أز أو) دفتر دوم لاپەڕە (٥) اثر سید رضا صدر •

هەڵبەتە لێرەدا ڕەحمەتو سۆزی خوا وەك مانگی چواردە دەدرەوشێتەوە ، گیانداری گچکەو بێهێز چونکە هەمو دەمێ مەترسی لەنێوچوونی هەیە پێویستە لەسەرێکی دیکەوەبۆی تێهەڵبێتەوە ، دەنا لەماوەیەکی کەمدا خراپیی‌یان لێ دەبڕێو ئاسەواریان نامێنێ ، ئەمما گیانداری بەهێزو زەبەلاح چونکە پتر دەتوانێ بمێنێتەوە پێویستی بە وەچەی زۆر نیەو ئەگەر خوانەخواستە گیاندارە زلو زەبەلاحەکانیش وەك گیاندارە وردیلەو چووکەڵەکان زۆر بووبان هەم زیانی ئینسانیش دەکەوتە مەترسی‌یەوەو هەم زیانی گیاندارانیش •

★ دیاردەی دووەم : شەمشەمە کوێرەو ڕادار : (٢)

زۆرکەس پێیان وایە شەمشەمەکوێرە بۆیە تەنیا بەشەوێ دەگەڕێ چونکە لەشەوێدا چاتر توانای دیتنێی هەیە ، ئەمما لەڕاستی‌دا وا نیەو لەشەوێش‌دا حاڵی لەڕۆژێ باشتر نیەو هیچ بەری پێی خۆی نابینێ بەڵکو هۆی گەڕانو سووڕانی بەشەوێ ئەوەیە کە دوژمنەکانی زەفەری پێ نەبەن ، چونکە ئەو بەستەزمانە فرووزایی‌یە نابینێو ڕەنگە دوژمنانی نەیەڵن بەبست بڕوات •

بەڵام ئێستا بابزانین پەروەردگار چۆن گیرو گرفتی ئەو باڵندە قوڕ بەسەرەی چارەسەر کردوە :

کوردان لەمێژە گوتوویانە : خوا هەتا دەرگایەکی نەکاتەوە یەکی داناخات ، لێرەش‌دا خوای زاناو توانا کە شەمشەمەکوێرەی لەبەهرەی دیتن بێبەش کردوە لەلایەکی دیکەوە بۆی پڕکردۆتەوەو (ڕادار)ی پێ بەخشیوە • ئەمما دەزانی ڕادار چیە ؟ : ئەو ئامێرەیە کە بەیەکێك لە مەزنترین داهێنراوەکانی ئینسان حیساب دەکرێت ، ئەو ئامێرە دووریو

---

(١) سەرچاوەی پێشووو لاپەڕە (٧ ، ٨)

نیزیکی کەشتی‌یەکان لەیەکتر ڕادەگەیەنێ‌و هەواڵی دووری‌و نیزیکی قەراغی دەریاکان دەداو کەشتی‌یەوانەکان لەهەواڵی کێوە بەستەڵەکەکان خەبەردار دەکاو هەواڵی وەنیزیك کەوتنی فرۆکەکان لەسنووری وەڵات ڕادەگەیەنێ هەموو ئەم‌کاراتەش لەڕێی شەپۆلە سەروو دەنگی‌یەکانەوە ئەنجام دەدات .

ئێستا بابێینە سەرڕاداری شەمشەمەکوێرە : ئەو باڵندەیە لەهەر چرکەیەکدا (٣٠) تا (٦٠) جار شەپۆلی سەرووی دەنگ (الامواج فوق الصوتیة) لەگەروویەوە لەچەند کونێکی وردیلەی نێو لووتی‌یەوە ڕەوانەی دەرێ دەکات لەڕێی گوێ‌یەکانی یەوە کەزێدە پڕ وردەکاری‌و ڕێك‌و پێك خوڵقێنراون ، شەپۆلە گەڕاوەکان - پاش تێك هەڵەنگووتنیان لەگەڵ ئەو تەنانەی لەپێشیەوە هەن - وەردە گرێ‌و دەزانێ لەپێشیەوە چ هەیەو چ نیە .

ئەرێ خوێنەری ئازیز بەدێری درشت لەسەر نێوچاوانی شەمشەمەکوێرەو ڕادارەکەی نەنوسراوە : لەفابریقەی سۆزو بەزەیی‌خودا داهێنراوە ؟!!

★ دیاردەی سێیەم : خۆراکی گیاندارانی نێو دەریا : [١]

لەنێو دەریادا هەزاران جۆرە گیاندار هەن کەژمارەی تاکەکانی هەر جۆرێك لەملیۆنەها تێپەڕ دەکات ، باشە دەبێ ئەو گیاندارە دەریایی‌یانە لەکوێ‌و چۆن چۆنی خۆراکیان دابین بکەن ؟ ، ئایا ئەو خوایەی کە فەرموویەتی : (وسعت رحمتی کل شیء) [بەزەیی من هەموو شتێکی گرتۆتەوە] دەبێ ئەو گیاندارە دەریایی‌یانەش نەکەونە بەر ڕێژنەی بارانی ڕەحمەت‌و سۆزی ؟! با ، دەوەرە تێ‌فکرە ، هەر (صدف) ێك سالی

---

(١) سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە (١١) .

(۹٫۰۰۰٫۰۰۰) نۆ ملیۆن هێلکە دەکات ، جۆرە ماسی‌یەك هەیە پێی دەبێژن (خاویار) ساڵێ (۳) تا (٤) ملیۆن هێلکە دەکات ، جشکی ناوی ساڵی (۲۰) ملیۆن ، کەروێشکی ئاوی لەهەر دەقەیەکدا (٤۰۰۰۰) چل هەزار هێلکە دەکات‌و تا چەند حەوتوو درێژە بەو کارەی دەدات ، زاووزێی گیاندارە یەك خانەیی‌یەکان لەدەریادا لەماوەی ڕۆژێكدا خۆی لەچەند ملیۆن دەدات ، بەجۆرێك کە دەتوانن لە ماوەی چەند حەوتوێکدا هێندەی قەبارەی زەوی زۆربن ! ! ئەمما ڕەحمەت‌و سۆزی پەروەردگار بەبەردێکی دوو کێلی شکاندوون ، لەسەرێکەوە لەڕێی ئەو هەمو گەرا زۆرەی گیاندارانەوە بژیوێکی زۆر بەلەزەت بۆگیانداران دابین دەکات لەسەرێکی تریشەوە هاوسەنگی (تعادل) پێك دێنێ لەنێو دنیای گیاندارانیدا .

★ دیاردەی چوارەم : ماسی‌یە چرا دارەکان[1] :

قووڵی زەریاکان لەهەزارەها مەتر پترە ئەمما تیشکی ڕۆژێ زیاتر لە (٤۰۰) مەتر بەئاوێدا ناچێتە خوارێ ، ئەدی ئەو ماسی‌یانەی لە قووڵایی زەریاکاندا دەژین تەگبیریان چیە ؟!

«زانیاری» وەڵام دەداتەوەو دەڵێت : کوڕە براله چۆن تەگبیریان چیە پێت وایە دنیا شاری بێ ساحەیە ؟ مەگەر ئەو پەروەردگارەی سەرپەرشتی بوونەوەر دەکاو زانیاری‌و ڕەحمەتی وەهەمو شتێك ڕادەگات‌و ئاگای لەمارو مێرووی هەیە گیروگرفتی ئەوان ماسی‌یانەی‌لێ عاسێ دەبێت ؟! نا ، پەروەردگاری باڵادەست‌و خاوەن سۆز چراو گڵۆپی جۆراو جۆری بۆ وان جۆرە ماسی‌یان خوڵقاندوە کە پەردەی تاریکی‌و شەوەزەنگی ئەنگوستە چاوی ژێر دەریای پێ دەدڕن ، هەڵبەتە ئەو چراوگڵۆپانەش جۆراو جۆرن هەیانە شۆقەکەی بنەوشەیی‌یە هەیانە سەوزەو هەشیانە زەردەو

(۱) (نشانەهائی أز أو) دفتر یکم لاپەڕە (۷۳ ، ۷٤) .

سوورەو ••• هتد سەرسوڕهێنەرتر لەهەموی ئەوەیە کە بەعزێك لەو ماسی‌یانە نەك هەر یەك‌و دوو بەڵکو چەندین چرای تیشك دەریان هەیە ٭ ئی وایان هەیە لەتەپڵی سەریەوە هەتا سەری کلکێ‌ی دوگمەیەو ڕووناکی پەخش دەکەن ، بەڵێ خوێنەری بەڕێز دنیا شاری بێ ساحێب نیەو کوردانیش زۆر ڕاستیان گوتوە : خودا کلاوی بۆ بەڕوویش کردوە !

★ دیاردەی پێنجەم : دەزگای پەیام نێری لە لەش‌دا[1] :

ئینسان کاتێك چاوی بەکۆمەڵە تەلێکی هاڵۆزو بڵۆزو لێك هالاوی تەلەفۆن دەکەوێ سەرگێژەکەی دەگاتێ کەچۆن چۆنی لەیەك کاتدا هەزارەها تەلەفۆن قسان پێکەوە دەکەن بێ‌ئەوەی هیچیان لەگەڵ هیچیان تێکەڵ بن • لەسۆنگەی ئەوەوە ئینسان لەئاقار ئەو ئەندازیارو شارەزایانەدا کە تەلەفۆنیان داهێناوە هەست بەسوپاس گوزاری‌و مئەت‌باری دەکات ، بەلام ئایا دەزانی کە دەزگای تەلەفۆن‌و (برید)ی لەشی هەر مرۆڤێك هەزارەها کەڕەت هاڵۆزترو لێك هالاوترو ڕێك‌و پێك‌ترە لەدەزگای تەلەفۆنی شارێکی گەورە ؟!

دەزگای مێشك شەوو ڕۆژ ملیۆنەها پەیام بەنێو ملیۆنەها خانەدا تێپەڕ دەکات‌و سەربارەش ئیش‌کردن‌و جوولانی دڵ‌وجەرگ‌و سی‌یەکان‌و گورچیلەکان‌و پەنکریاس‌و گەدەو سەرو دەست‌و لاق‌و پشت‌و ••• هتد بەڕێوە دەبات !!

ئایا دەزانی کە زمانت خاوەنی (۳۰۰۰) خانەی چێشتنەو هەرکام لەو خانانەش بەهۆی تاڵێکی باریکی نەدیتراوەوە بەمێشکەوە بەستراوە ؟!

ئایا دەزانی کە هەر گوێ‌یەکت خاوەنی (۱٫۰۰۰٫۰۰۰) (یەك

---

(۱) (نشانەهائی أز أو) دفتریکم لاپەڕە (۱۳٤ ، ۱۳٥) •

ملیۆن) خانەی بیستنەو هەر خانەیەکیش بەهۆی تاڵێکی یەکجار باریکەوە گەیەندراوە بە مێشك ؟!

ئایا دەزانی کە هەر چاوێکت خێوی (١٣٠٫٠٠٠٫٠٠٠) [سەدوسی ملیۆن] خانەیە کە ئەرکیان وەرگرتنی وێنەی شتەکانە لەڕێو شەپۆلەکانی تیشکەوەو گەیاندنیەتی بە مێشك ؟!

ئایا دەزانی کە پێستی لەشت خاوەنی (٣٠٠٠٠) خانەی هەست کردنە بەگەرمیو (٥٠٠٠٠) خانەی هەستکردنە بەساردیو (٥٠٠٠٠٠) خانەی هەستی دەست لێکوتان (لمس) ە ؟! هاتووچۆی نێوان خانەکانی لەشو مێکیش لەهەر سەعاتێکدا زیاتر لە (٣٠٠٠) کلم ڕێ دەبڕن !!

ئایا ـ خوێنەری ئازیز ـ چ جاران لەو ئەندازیارو شارەزایە کردۆتەوە کە دەزگای تەلەفۆنی مێشکی خوڵقاندوەو هەستت بەوە کردوە کە لێزمەی سۆزو بەزەیی وی هەمو جێی پڕکردوون ؟!

وە ئایا پەروەردگارێکی هێندە بەخشندەو خاوەن سۆز شایانی ئەوە نیە خۆش بویسترێو سەری بەندایەتی بۆ بخرێتە سەر عەرزێ ؟!!

* دیاردەی شەشەم : ئایا زەوی لانکێکی ئارام نیە ؟[١]

لەگەڵ هەبوونی چەند عامیلی بەهێزدا بۆ تەفرو توونا کردنی زەوی گۆی زەوی هەزارەها ساڵە وەك خۆی ماوەتەوەو مووی لێ نەلەخشاوەو لەنێو نەچوە ، ئاوی دەریاکان بەردەوام بەهۆی تیشکی ڕۆژێوە دەبێتە هەڵمو بەرەو سەرێ دەڕواو لەکاتو شوێنی گونجاودا لە شێوەی بارانو بەفرو تەرزەدا دەگەڕێتەوە نێو زەویو لەعەمبارە سروشتییە ئامادەکراوەکاندا جێگیر دەبێت ، ئاوی خڕبۆوەی بن زەوی جێی

(١) (نشانەهائی أز أو) دفتر دوێم ، لاپەڕە (١٤ ـ ١٥) ٠

پێ‌تەنگ دەبێ‌و لەزۆر جێ‌یاندا بەشێوەی کانی‌و سەرچاوان سەر وەدەر دەنێ ، بەشێکیش لەئاوی پەزمەندەی ژێر زەوی لەئەنجامی پلەی گەرمی نێو زەوی‌دا دەبێتە هەڵم‌و گازو قەبارەیەکی زلی لێ‌پێك دێ‌و مەترسی تەقینەوەیەکی بێ ئامان بۆ خڕۆکەی زەوی دێنێتە پێش ٠

دیسان زەوی لەسەعاتێکدا (١٨٠٠٠٠) کلم بەدەوری ڕۆژێ‌دا هەڵدەسوڕێ‌و لەهەر سەعاتێکیش‌دا (٦٨٠) کلم وەك فڕفڕۆکە بە دەوری خۆی‌دا دەخولێتەوە ، سەربارەش زۆر لەماددە ڕەق‌و شلەکانی نێو زەوی لەسۆنگەی گەرمایی زۆری نێو زەوی‌دا دەبنە گازو هەڵم‌و فشارو پاڵەپەستۆیەکی گەورە دەخەنە سەر توێلکی زەوی ، ئێستا کە ئەمانەمان زانی باپرسیارێك لەخۆمان بکەین ، باشە بۆچی زەوی لەگەڵ ئەو هەمو بەزم‌و ڕەزم‌و پەت پەتێنەو بێنەو بەرەیەدا کە پێ‌ی دەکرێ هیچی لێ نەهاتوەو کورد گوتەنی : دەڵێ‌ی نەبای‌دیوەو نەباران ؟!!

«زانیاری» وەڵام دەداتەوەو دەڵێت :ـ بەزەیی‌و میهرەبانی پەروەردگار دوو سێ عامیلی بنچینەیی ڕەخساندوە بۆ پاراستنی زەوی :

یەکەم : زەوی سەرەڕای ئەوە کە بۆ خۆی هێزی کێشندەی هەیەو هەرچی لەسەر پشتی‌یەتی بەخۆیەوە دەگوشێ‌و سوێندت پێ‌دەخورێ کە بەپەتکی لێ‌یان شەتەك داوە ، بەڵێ سەربارەی ئەمەش بەچینێکی هەوایی زۆر قەبەو ئەستوور دەورە دراوەو پێچراوە کە عامیلێکی فرەکاریگەرە بۆهێنانە دی ئارامی بۆ دانیشتوانی سەر خڕۆکەی زەوی ٠

دووەم : زنجیرە چیاکان بەپێ‌ی قسەی شارەزایانی زەوی‌ناسی (جیۆلۆجیا) چەندەیان بەدەرەوەیەو دەبینرێ شەش حەوت ئەوەندەشیان بەناخی عەرزێ‌دا چۆتە خوارو بۆ زەوی وەك پەیکەری ئێسکی وان لەلەشی ئینسان‌داو لەلێك‌پچڕان‌و پەرەم بەپەرەم بوون دەی‌پارێزن ، قورئانی

گەورەو قسە لەجێش لەزۆر جێ‌یاندا زنجیرە شاخەکان وەسینگ‌و گوڵمیخان دەچوێنێ : وەك دەفەرموێ : (والجبال اوتادا) نبأ - ٧ - •

سێ‌یەم : ئاگر پژێنەکان وەك هەناسەدان وان بۆ زەوی‌و لەپلەی گەرمی نێو زەوی کەم دەکەنەوەو ئەو ماددە شل‌و گازی‌یانەی کە لەئەنجامی گەرمی نێو زەوی‌یەوە قاڵ بوونەوەو پاڵەپەستۆو فشارێکی زۆریان خستۆتە سەر توێلکی زەوی دەریان داوێن‌و زەوی لەتەقینەوە (انفجار) ێکی حەتمی هەمەلایەنە دەپارێزن •

کە وابێ خوێنەری خۆشەویستم قەدری ئەو خوایە بگرە کە لانکۆلەکەمانی بەسۆزو بەزەیی خۆی دەورە داوەو گونجاندوویەتی بۆ ژیان‌و تێدا حەوانەوەو تێدا مەدار کردنی مە ، سووراو سووریش بزانە ئەگەر قەدری ئەو پەروەردگارە نەگری بە بەندایەتی‌و پابەندیت بە ڕێبازو دەستوورەکانی‌یەوە بێ‌نمەك‌و پێ‌نەزانی •

* دیاردەی حەوتەم : خڕۆکەکانی خوێن :[١]

لە خوێنی هەر کامێکماندا دوو تاقمە خڕۆکە هەن کە بەچاوی ڕووت نابینرێن یەکەم : خڕۆکە سوورەکان کە لەهەر (ملم٣) دا نیزیکەی (٥) ملیۆن هەن ئیشی ئەم خڕۆکە سوورانەش گلواستنەوەو گەیاندنی ئاوو ئوکسجینە بە هەموو سیکڵدانۆچکەکانی سی‌یەکان‌و وەرگرتنی خۆراکی هەرس‌کراوە لەڕیخۆڵەکان‌و ئۆکسجینە لە سی‌یەکان‌و گەیاندنیەتی - لەکورت‌ترین ماوەدا[٢] بەدوورترین وەڵاتی لەش ، وێڕای ئەمەش ئەم خڕۆکانە ئەو پاشە ڕۆك‌و ژەهرانە کۆدەکەنەوە کەلە ئەنجامی سەرف

(١) سەرچاوەی پێشوو ، لاپەڕە (٢٥ ، ٢٦)

(٢) سەیری (آفریدگار جهان) بکە لاپەڕە (١٧٤) نوسراوی : علی حجتی کرمانی ، عباسعلي عمید زنجانی ، سید حسن طاهری •

کـردن‌و سووتانـی خـواردن‌دا پەیـدا بـوە لەنێـو خانەکانی لەش‌دا ، بەڵێ ئەو خۆڵەمێش‌و زبڵ‌و زاڵە بەچالاکی خڕدەکەنەوەو دەی‌گەیەنەوە بەدڵ‌و لەوێشەوە دەچێتەوە نێو سی‌یەکـان‌و لـەڕێی هـەناسەدانەوە فڕێ دەدرێتە دەرێ •

ئـەو بەکـورتی چۆنیـەتی بەسەرهـات‌و حـاڵ‌و باڵی خـڕۆکە سوورەکان بوو • ئەمما خڕۆکە سپی‌یەکان کە تاقمی دووەمن ڕێژەیـان لەخوێن‌دا کەمترە لەچاو ڕێژەی خڕۆکە سوورەکـان چـونکە لـەهـەر (ملم۳)دا (۷۰۰۰) هەیە ئێستا بابزانین سەرپەرشتی کەری بوونەوەر چ ئەرکێکی بەوان خڕۆکە زیکەڵان سپاردوە :ـ ئەرکی ئەوخڕۆکانە بەرگری کردنە لەلەش‌و پاسەوانـی کردنیەتـی ، چـونکە چ لەڕێـی خـواردن‌و خواردنەوە وەو چ لەڕێی هەناسە هەڵمژینەوەو چ لەڕێی بریندار بوونـی سووچێکی پێستی لەشەوە ژمارەیەکـی زۆر بەکتریـای تریان بـەخش (میکروب) هورووژم دێننە نێو وەڵاتی لەش‌و دەست دەکەن بەکاری ناڕەواو بەربینگ بەخانەکانی جەستەی ئینسان دەگرن •

لەو دەمەی‌دا خڕۆکە سپی‌یەکان دەست دەکەن بەفیداکـاری‌و خـۆ بەخت کردن لەپێناوی نیشتمان داو ئەو کێم زووخـاوەی کـە لەبرین‌و شوێنـە نەخـۆشەکـانی لـەش‌دا دەبینـرێ لاشـەی خڕۆکە سپی‌یەکانە لەسەنگەری خەبات‌داو لەپێنـاوی پاراستنی لەش‌دا بـە پلەی شەهیـدی گەیـون •

جا ئێستاش نازانم داخوا کەس هەیە سۆزو بەزەیی خـودا لەتابلۆی خڕۆکە سوورو سپی‌یەکانی خوێن‌دا نەبینێ یان نا ، بەڵام هەڵبەتە بـەشی هەندێ ناکەس بەچە هەردەبن ئەدی کوردان نەیان گوتوە : چـەم بـێ چەقەڵ نابێ ؟!

خوێنەرانی ئازیز لەنێو هەزارەها دیاردەی ئەم بوونەوەرەدا کە لەهەموویاندا سۆزو بەزەیی خوای میهرەبان وەك مانگی چواردە دەدرەوشێتەوە تەنیا حەوت دیاردەم باسکردن چونکە لەمێژە کوردان گوتوویانە : زۆرگوتن قورئان خۆشە ، دیسان گوتوویانە : کەسێك بەکەمی نەزانێ بەزۆریش نازانێ •

★ گەوهەری دووەم :

دووەمین گەوهەری پرتیشکی ئەم ئایەتە ـ کە هاتۆتە بە بیگای نەفوستانی بەندە ـ ئەوەیە : کە پەروەردگار ئەم کائیناتەی لەئەنجامی میهرەبانیو بەخشندەییو سۆزی بێپایانی خۆی خولقاندوەو بۆیە بەندەکانی دروست کردوە تاکو چاکەیان لەگەڵدا بکاتو لەدەریای بێسنووری بەزەییو چاکەی خۆی بەهرەمەندیان بکات ، چۆنیەتی فامرانەوەی ئەم واتایەش لەم ئایەتە ئاوایە : پاش ئەوەی خوا ڕوونی کردەوە کە بەدیهێنەرو سەرپەرشتیکەری بوونەوەرە ، خستیە ڕوو کە زۆر بە بەزەییو بەخشندەیە •

لەڕاستیدا هەر واشە چونکە خوای مەزن حەوجێی غەیری خۆی نیە تاکو بۆیە دروستیان بکات کە سوودی پێ بگەیەنن • دیسان خواوەند لەخۆڕا ڕقی لە کەسیش هەڵناستێ تا سزاو جەزرەبەی بداتو بۆیە دروستیکات تا لەکۆتاییدا بەرەو ئاگری جەهەندەم پاڵەستۆی دات •

کەواتە : پوختەی قسان ئەوەیە کە ئینسان بۆیە خولقێنراوە تاکو چاکەی لەگەڵدا بکرێو لەنازو نیعمەتەکانی خودا خاوەن پشك بێت •

لێرەدا لووتو بزووت دەپرسیارێکی فەلسەفی ڕەش بینانە هەڵ دەنگووین کە بەدرێژایی ڕۆژگار بۆتە گرێکوێرەو دێوەزمەی سەر دڵو

مێشکی پێرێك ئینسانی چارە ڕەش و فزەی لێ بڕیون و زیندەگی لێ کردوونە ژاری مار ، پرسیارەکە ئاوایە :

ئەگەر ڕاستە خوا بوونەوەرو ژیانی بە مەبەستی سوودگەیاندن بەغەیرو بەدافیعی بەزەیی و بەخشندەیی خولقاندوە چما چەندین گیروگرفتو ئاستەنگ لە ژیاندا دەبینین کە لەمپەرن لەڕێی بەئاکام گەیشتنی ئینساندا و چەپەرو تانەن لەپێش ڕەوتی بەرەو بەختەوەری چوونیدا ، ئایا وێڕای هەبوونی سەدان جۆرە نەخۆشی دەروونی و جەستەیی و جەنگ و شەڕو شۆڵ و خەم و خەفەت و پەژارەو بوومەلەرزەو ئاگرپژێنەکان و تۆفان و هەورە تریشقەو گەرماو سەرماو باو گێژەڵووکەو .... سەربارەی هەموانیش شەیتان و دارو دەستەکەی لەجیهاندا ماقووڵە بگوترێ ئەم ژیانە پڕە لەنازو نیعمەتی نەژمێرراوو خوا لەئەنجامی ڕەحمەت و سۆزی خۆیەوە ڕەخساندوویەتی ؟!!

لەم خاڵانەی خوارێدا هەوڵی وەڵام دانەوەی ئەم پرسیارە دەدەین :

١ ـ کەسێك بڕوایەکی پتەوو تەواوی هەبێت بە خوای مەزن و سیفەتەکانی ئەم پرسیارە خوتخوتەی دڵی نادات چونکە نێوەڕۆکی ئەم پرسیارە لەگەڵ کاکڵ و نێوەڕۆکی بڕوا بەخوا بووندا ناسازێ ، ئایا کەسێك بڕوای هەبێت بەوە کە خوای بەخشندە خاوەنی هەمو سیفەتێکی چاکەو پاك و بێ خەوشە لەهەمو سیفەتێکی بەدو خەراپ چۆن شەیتان دەتوانێ زەفەری پێ بەرێ کە گوایە خوا بوونەوەری بەناڕێکی خولقاندوەو ئینسانی بەمەبەستی ئازارو ئەشکەنجەو چەرمەسەری هێناوەتە دی ؟!

٢ ـ ئەوکەسانەی ئەم پرسیارە لەدڵ و دەروونیاندا دەڕسقێ وەك گوتمان یان هەر بڕوایان نیە ، یان بڕوایەکی قرپۆك و بێ خێریان هەیە ، نە سۆنگەی ئەوەشەوە لەڕوانگەیەکی هەڵەو ناتەواوەوە سەرنجی ژیان

دەدەن • چونکە ئەوانە وا دەزانن ژیان هەر ئەم قۆناغەی ژیانی دنیایەو هیچی‌دی ، هەڵبەتە ئەم تێڕوانینە هەڵەیەش ئەنجامێکی ژیر بێژی‌یانەی هەڵە دەخوازێ • کە دەتوانین ئاوا تەعبیری لێ بدەینەوە :- مادام ژیان هەر ئەم ژیانەیەو خواش بەمەبەستی چاکە لەگەڵدا کردن‌و بەزەیی‌و سۆز نواندن سەبارەت بەبەندەکانی ڕەخساندوویەتی ، کەواتە : پێویستە ئەم ژیانە خالی بێت لە هەمو جۆرە نگەرانی‌و کۆسپ‌و تەگەرەیەك کە دەبێتە تاڵ‌کەری •

کەواتە ئێمە بەرلەوەی وەڵامی ئەم پرسیارە بدەینەوە پێویستە بی‌خەینە ڕوو کە ئەم پرسیارە وەك کوانێك وایە کە لەجەستەیەکی نەساغدا پەیدا دەبێ ، بەڵێ ئەم پرسیارە لەئەنجامی تێڕوانین‌و بیرکردنەوەیەکی هەڵەو ناتەواودا هاتۆتە دی •

بەڵێ بۆ وەڵام دانەوەی ئەم جۆرە پرسیارانە بەر لەهەر شتێك پێویستە ئەو بنەماو بنچینە فیکری‌یەی کە پرسیارەکەی لەسەر بەندە بدەینە بەر نشتەری یەکالا کردنەوەو توێژینەوەوە ، چونکە هەمو دەمێ پێشەکی (مقدمة)ی هەڵە هەر ئەنجام (نتیجة) ی هەڵەی بەدوادا دێت ، بۆ وێنە : یەکێك دەڵێت : ئەم‌بیورە لەئاسن‌و پۆلا دروست‌کراوە ، هەرچی لەئاسن‌و پۆلاش دروست کرابێ سەراوە • کەواتە ئەم بیورە سەراوەو لەئاوێدا قم نابێت • هەڵبەتە ڕستەی (ئەم بیورە سەراوەو لەئاوێدا قم نابێت) ئەنجامێکی سرووشتی‌و ژیر بێژی‌یانەی ڕستەی پێشوویەتی : (هەرچی لەئاسن‌و پۆلاش دروست کرابێ سەراوە) • ئەمما شکی تێدا نیە کە ڕستەی (ئەم بیورە سەراوەو لەئاوێدا قم نابێت) هەڵەیەو هەڵەیی‌یەتی‌یەکەشی لەڕستەی پێشوویەوە پێوە نووساوە • کەواتە بەر لەوەی بێ‌یە سەر پووچ کردنەوەی ڕستەی ، کۆتایی پێویستە بچینە سەروکاری ڕستەی پێشووی کە پێشەکی‌یەتی •

لەم مەسەلەی مەش‌دا بەهەمان شێوە پێویستە بەخاوەنی پرسیارەکە بێژین : ئەو ڕوانگەیەی کە تۆلێیەوە دەژیان‌و بوونەوەر دەفکری هەڵەو ناتەواوە ، چونکە ئەم ژیانەی ئێستامان بریتی نیە لەهەمو ژیان ، بەڵکو قۆناغێکە لەسەفەری دوورو درێژی کاروانی ژیانی ئینسان‌دا ، ئەم ژیانە پەروەردگار دەڵێت قۆناغی تێدا تاقی کرانەوەیەو هیچی دی ، بەڵێ دەفەرموێ : (الذی خلق الموت والحیوه لیبلوکم أیکم احسن عملا) ـ ملك ـ ٢ ـ واتە : ئەو زاتەی مردن‌و ژیانی خولقاندوە تا تاقی‌تان بکاتەوە کێهەتان ڕەفتاری چاترە .

جا مادام ئەم ژیانە شوێنی تاقی کرانەوەو لێك هەڵاوێررانی ڕەش‌و سپی‌و بەدو چاکان بێت نەك هەر ماقوول نیە خالی بێت لە هەموو چەشنە نیگەرانی‌و تەنگ‌و چەڵمەیەك ، بەڵکو هەبوونی ئەو جۆرە شتانە زۆر شتێکی زەروری‌و حەتمی‌یە ، ئاخر پێم ناڵێی ئینسان ئەگەر تاڵی‌و سوێری‌یان نەچێژێ‌و بەردی ساردوگەرمی وەبەر پێ‌یان نەیەت چۆن دەناسرێ‌و دەردەکەوێ داخوا ئینسانێکی بە ورەو خۆڕاگرە یان نا !!

جا خوێنەری خۆشەویستم ئەوەی کە لەم دووسێ دێرەی ئێستا ڕابوردن بنەڕەتی‌ترین جوێ کەرەوەی ئیسلامە لە ڕێچکەکان‌و گەورەترین ئیمتیازی ئیسلامە .

پیاو هەقیش بڵێت تێڕوانینێکی ئاوا لەژیان ـ واتە تێڕوانینێکی ئیسلامی ـ سەرەڕای ئەوەی کە شتێکی ڕاست‌و واقیعی‌یە گەلێك گەلێکیش پێویست‌و زەرووری‌یە بۆ ئینسان ، چونکە ئینسانێك کە لەم ڕوانگەیەوە دەژیان دەفکرێ سەرلەبەری دنیای لەپێش چاوان دەبێتە شانۆی تێدا تاقی‌کرانەوەو سەرتاپای ژیانی ـ بەهەمو لایەنەکانی‌یەوە ـ دەبێتە تێکۆشان (جهاد)‌و خەبات‌و تەقەلـلا لەپێناوی وەدەست هێنانی ڕەزامەندی خوداو ژیانی نەبڕاوەی بەهەشت‌دا ، بابایەکی ئاواش وشەی : بێ‌هیوایی ، بەزین ،

ڕەش‌بینی ، نائومێدی ، ترس ، پاشەکشێ کردن ، نێوچاوان گرژی‌و ... هتد لەفەرهەنگی مێشکی‌دا نابینرێن . بابایەکی ئاوا مادام دەزانێ بۆچی خولقێنراوەو چی لێ داواکراوە لەکاتێك‌دا نیگەرانی‌و تەنگ‌و چەڵمەیەك بەربینگێی پێ دەگرێ‌و لەڕاستی‌ڕا دێ سەری دنیایەی لێ وێك نایەتەوەو عەزم‌و ئیرادەی کول‌نابێ‌و چرای هیواو ئومێدی وەپلتە پلت ناکەوێ‌و خەفە نابێت ، بەڵکو هەڵوێستێکی گەش بینانە لەئاقار نیگەرانی‌و تەنگ‌و چەڵمەکانی‌دا دەنوێنێ‌و هیچ وەسەرخۆی نایەنێ‌و بەدڵێکی هێدی‌و ئارامەوە لەگەڵیان‌دا ڕوو بەڕوو دەبێت‌و بەشێنەیی لێیان وەخۆ دەکەوێ‌و دەبەریان ڕادەچێ ، چونکە ئەو دەزانێ کە ژیانی دنیا جێی ئەوەی نیە ئینسان دڵی خۆی پێ خۆش‌کاو بەهەویا وەی‌بێ تێیدا وەمێنێ ، ئەدی ئەوە نیە قورئانەکەی پێی گوتووە : بەمەبەستی تاقی‌کردنەوێ لەسەر شانۆی زەوی دام ناون (واذ قال ربك للملائكة اني جاعل في الارض خليفة ..) بقرة - ٣٠ - ، یان ئەوە نیە پێغەمبەرەکەی پێی دەڵێت : (الدنيا مزرعة الاخرة) دنیا کێڵگەی دوا ڕۆژە .

بێگومان لەوەرزی (چاندن) یش‌دا دروێنەو خەرکردنەوەی بەروبووم شتێکی چاوەڕوان نەکراوە ، کەواتە - ئینسانی مسوڵمان دەڵێت - با لەم ژیانەدا ڕەنجێ بدەم تالەو دنیا بەگەنجێ بگەم ، هەڵبەتە بابایەکیش سووراو سوور بزانێت پێویستە لەسەری ڕەنج بدات‌و خۆی ماندوو کات لەوەختێك‌دا ماندوو بوو ئارەقی دەرداو لەیە دەستانی خوێنیان تێ‌چرژا هیچ پێی تێك ناچێ‌و ورەی بەر ناداو زراوی ناچێ .

ئەمما بەخوا بابایەك پێی وابێ بۆیە خولقێنراوە بێ‌کەیفی‌یە دڵی خۆی نەکاو وەك پاتاڵێکی بەرهەڵداو خوێری‌و بێ ساحێب کارو پیشەی گەڕان‌و سووڕان‌و لەوەڕان بێ هەرکاتێك نیگەرانی‌و کۆسپ‌و تەگەرەیەکی

بێتە ڕێ جارێ دەبێو چاوی دەچنە تۆقێ سەری‌و کێچی دەکەوێتە کەوڵی ، چونکە وا دەزانێ کە لەم ژیانەی‌دا ڕەنج بەخەسارو دەردەدار بوو ئیدی بۆی دەردەچێ‌و تروسکایی ژیانی دەکوژێتەوەو گلەیێك گلەیێك خۆی بێ بەخت‌و ئیقباڵ‌و نەگبەت‌و چارە ڕەش‌و سەر بەهەش دێتە بەر چاوان •

بەڕاستی ئینسانێکی ئاواش کە تە ڕوانکەیەکی واوە سەیری ژیان دەکات زۆر زۆر جێی خۆیەتی تووشی تەنگە نەفەسی‌و هەناسە بڕکێ بێ‌و قەڵای عەزم‌و ئیرادەی بڕووخێ لەکاتێك‌دا شتێکی ناکەوێتە بەر دڵی‌و نیگەرانی‌یەك یەخەی پێ دەگرێ ، چونکە ئەو ئینسانە وا هەست دەکات کە هەمو ئەو ڕەنج‌و تێکۆشانەی خەرجی دەکات لەوەختی بەرەنگار بوونی لەگەڵ گێرەو کێشەکان‌دا بەفیڕۆ دەڕواو کەس بۆی نانووسێ •

پوختەی قسان ئەوەیە کە لەسۆنگەی تێوەڕامانێکی نائیسلامی‌یانەی هەڵەوە لەژیان بوونەوەر ، مرۆڤە ڕەش‌بینەکان دووچاری ڕەش بینی دەبن‌و دنیایان لەپێش چاوان تاریك دەبێ ، واتە هەر وەك چۆن بابای میزاج تێك‌چوو ئاوێ شیرن‌و زوڵاڵی بەژاری تاڵە ، بابای بیرو بڕوا تێك چووش بەهۆی لاملی لەئیسلام ژیانی دنیای ـ کە گەورەترین بەهرەی خوایە ـ لەبەر نیگا دەبێتە دێوە زمەو بەجارێکی سەری دنیایەی لێ وێك دێنەوە •

٣ ـ ئەو شتانەی ڕەش بینەکان (المتشائمون) بەنموونە دەی هێننەوە بۆ پاڵپشتی دەعواکەیان نەزانی خۆیان بوە کە تووشی ئەو چۆرتمەی کردوون‌و هەقیان بەناهەق هاتۆتە بەر چاوان ، ئێستاش بابچینە سەرو کاری ئەو دیاردانەی دڵی ژەنگ گرتوو و چاوی تەم بەسەرداهاتووی ئەوان ڕەش بینان بەعەیب‌و ناتەواوی‌ی حسێب کردوە •

بەڵام پێش ئەوەی یەك بە یەك بێ‌یان‌دا بچینە خوار پێویستە چەند خاڵێك لەبەرچاوبگرین :ـ

یەکەم : خوای مەزن خاوەنی هەمو سیفەتێکی چاکەو پاكو بێ‌خەوشە لەهەمو سیفەتێکی خەراپ ، کاربەجێ‌یی (حکیم)یش یەکێکە لەسیفەتە چاکەکانی خوا سادەترین شتیش لە بابای کاربەجێ (حکیم)دا ئەوەیە کە ئیشی بێ هوودەو بێ سوود نەکات ، کەواتە نابێ لەنێو کائیناتی خوادا تاقە شتێکی بێ ئامانج هەبێت •

دووەم : مەرج نیە هەرچی ئینسان حیکمەت‌و سوودو قازانجەکەی دەرك نەکرد ئەو پێ نەزانینەی وی بەڵگە بێ لەسەر نەبوونی چونکە یاسایەکی ژیربێژی (منطقی)یە کە (عدم العلم لایستلزم علم العدم) نەبوونی زانیاری بەشتێك نەبوونی ئەو شتەی لێ نافامرێتەوە •

بەڵێ ئینسان هەر وەك چۆن لەلایەنی جەستەو قەبارەو تەمەنەوە سنوور دارە ، لەلایەنی ژیری‌و زانیاریشەوە دیسان سنوور دارە ، وەك قورئان فەرموویەتی : (وما اتیتم من العلم الا قلیلا •••) اسراء ـ ٨٥ ـ ، هەر هێندێکتان زانیاری پێ دراوە ، ئینجا هەر وەك چۆن بە قولایی گچکە ماسی گچکە دەگیرێ بە زانیاری کەمیش شتێکی کەم‌و کورت دەزانرێ ، هیچ کەسیش نیە لەبێ ڕێ‌و جێ‌یی جنێو ناڕەزایی دەربڕینی منداڵێکی نەزان سەبارەت بەو پزیشکەی دەیەوێ چارەسەری بکاو حەب‌و دەرمانی تاڵ‌و تفتی دەداتێ دوو دڵ بێ •

سێ‌یەم : مادام ئەم ژیانە قۆناغی تاقی‌کرانەوەو لێك جۆێ کرانەوەو هەڵاوێررانی ڕەش‌و سپیان بێ حەتمەن دەبێ وێڕای نەخۆشی‌و وێڕای تێری برسی‌یەتی‌و ، وێڕای گەرما سەرماو ، وێڕای کەیف خۆشی دڵ تەنگی‌و ، وێڕای سەرکەوتن بن کەوتن‌و ، وێڕای ئاشتی شەڕو ئازاوەو ،

وێڕای جوان دزێوو ، وێڕای شیرین تاڵو ، وێڕای هێمنی‌و ئاسایش ترس‌و لەرزو ... بەکورتی وێڕای ئەرێتی (ایجابی) نەرێتی (سلبی) هەبێت ، تاکو ڕوون بێتەوە کە سەبارەت بەو شتانەی پێیان قایلەو جێی ڕەزامەندی وین چۆن ڕەفتار دەکات ، ئایا خۆی لێ بایی دەبێ‌و هەر خۆی لەبیر دەبێ یان مافی خەڵکی دیکەشی تێدا ڕەچاو دەکاو سوپاسی خودا دەکات .

وە هەتا دەرکەوێ کە سەبارەت بەو شتانەی پێیان ناڕازی‌یەو خۆشی ناوێن هەڵوێستی چ دەبێ ، ئایا دنیای لێ وەتەنگ‌دێ‌و بێ هیوایی ڕووی تێ‌دەکاو دەست دەکات بەڕەخنە گرتن لە کارسازی بوونەوەر ، یان بەبەراوەژووەوە ئارام دەگرێ‌و ڕووی بەندایەتی دەکاتە خواو پێی دەڵێت : ئەمن بەندەی تۆم‌و هەر چۆنێکی تاقیم بکەیەوە ڕازیم‌و شوکرانە بژێرم .

چوارەم : هەمو ئەو دیاردانەی بەشتێکی سەلبی‌و خەراپ وەبەر چاو دێن ئەگەر لەگۆشە نیگایەکی گچکەوەو لەڕوانگەی بەرژەوەندی کەس (شخص)ی ـ یەوە سەیریان کەین سەلبی‌و خەراپن ، ئەمما ئەگەر لە ڕوانگەی بەرژەوەندی گشتی‌یەوە تێیانەوە ڕامێنین نەك هەر شتێکی بەدو خراپ نین بەڵکو گەلێك گەلێك شتێکی پێویست‌و چاکیشن ، بۆ وێنە : تۆفان‌و باران‌و بەفر بۆ بابایەك کە لەشی تەڕ دەبێ‌و سەرمای دەبێت شتێکی خەراپ‌و سەلبی‌یە بەڵام ئەگەر لەڕوانگەی بەرژەوەندی گشتی‌یەوە سەیری بکەین شتێکی زۆر باشەو گەلێك زەرووری‌یەو ژیانی مەردومی پێوە بەندە بەخواردن‌و خواردنەوەو پاك‌و خاوێنی‌و کشت‌و کاڵ‌و ماڵات بەخێو کردنەوە .

دیسان کوێری‌و کەڕی‌و لاڵی‌و کەچەڵی‌و شەلی‌و گۆجی‌و دەردەداری سەبارەت بەوکەسەی کە کوێرە یان کەڕە یان لاڵە یان کەچەڵە یان شەلە

یان گۆجە یان دەردەدارە شتێکی خەراپن ئەمما سەبارەت بە بەرژەوەندی گشتی زۆر چاکن‌و گەلێك پێویستن دەزانی بۆچی ؟!

بۆخاتری وەی ھەردوم کە چاویان بە بابای کوێر کەوت قەدری نیعمەتی چاوو ، کە چاویان بەکەڕ کەوت قەدری نیعمەتی گوێ‌و ، کە لاڵیان دیت گەورەیی نیعمەتی گۆیایی‌و ، کە کەچەڵیان دی قەدری تووکی سەرو ، کە شەلیان دی قەدری لاق‌و لەتەری ساغ‌و ، کە گۆجیان داتە بەر چاوان قەدری نیعمەتی دەست‌و پەل‌و ، کە دەردە داریان دی قەدری لەش ساغی بزانن ، کە قەدری ئەو نیعمەتانەشیان زانی قەدری پەروەردگاریان دەزانن‌و کە قەدری ویشیان زانی لەتاقی کردنەوەیەکەیان‌دا نمرەیەکی چاك وەردەگرن •

ھەر ئاواش بەو پێ‌و دانە ھەمو ئەو دیاردانەی کە ئێمە بەڕواڵەت بەشتێکی سەلبی‌و بەد دێنە بەرنیگامان گشتیان ئەگەر بەرژەوەندی گشتی ڕەچاو بکەین زۆر شتی باش‌و پێویستن بۆ ژیان •

جا ئێستا دوای خستنە ڕووی ئەم چوار خاڵە دەتوانین بچینە سەرو کاری ئەو شتانەی کە ڕەش‌بینەکان بەعەیب‌و ناتەواوی‌و کەم‌و کەسری لەقەڵەم دەدەن لەبوونەوەردا :

● سەبارەت بە ھەبوونی جۆرەھا نەخۆشی دەروونی‌و جەستەیی دەڵێین :

ھەبوونی نەساغی‌و نەخۆشی لەچەند لاوە شتێکی زەرووری‌یەو دەبێ ھەبێت :

١ ــ پێشینان گوتوویانە : لەتاریکە شەوان‌دا قەدری مانگێ دەزانرێ ، بەڵێ ھەمو نازو نیعمەتەکانی ژیان وەختێك قەدریان دەزانرێ‌و پەی بەبایەخ داری‌یان دەبرێ کە پەکیان لەسەر کەوت ، ئەگەر گرینان نەساغی‌و

نەخۆشیش نەبوایە ئینسان هەستی بەبایەخ‌و گرنگی تەندروستی‌و لـەش ساغی نەدەکرد بۆیە گوتراوە : تەندروستی تاجێکە لەسەری هەموئینسانێکی ساغ ئەمما دەردەدارو نەخۆشەکان نەبێ نای بینن •

جا ڕەنگە لێرەدا یەکێك بڵێت : جا قەیدێ چ دەکا با بابای تەندروست هەست بەنیعمەتی ساغی نەکات چما چ دەقەومێ ؟!

دەڵێین : نەء زۆر دەقەومێ چونکە ژیانی دنیا جێی تاقی کرانەوەیەو ئینسانیش هەتا پتر هەست بەگەورەیی بەهرەو نیعمەتەکانی خـودا بکات چاتر لەخوای وەنزیك دەکەوێ‌و زیاتر هەست بەمنەت باری دەکات •

٢ ـ ئەو گۆڕانکاری‌و پێش‌کەوتن‌و پەرەسەندنەی لەژیان‌دا دەی‌بینین ئەنجامی مل ملانێ‌و دەبەرێك ڕاچـوونی ئینسانە لەگەڵ ئەو کۆسپ‌و تەگەرەو مەینەتی‌یانەی ڕێی پێ دەگرن کە لە نێـو وان‌دا (نەخۆشی) ڕۆڵێکی گـرنگ دەگێڕێ ، جا ئەگـەر ئینسان ئـەو کۆسپ‌و تەگەرەو چەرمەسەری‌یانەی لەڕێ‌دا نەبوایە دەبو دەگـەڵ چ مـلانەی گـرتبایەو دەبەرێك ڕاچووبایە ؟!

ئایا ئەگەر ئەو سەدان نەساغی‌یانە نەبوونایە کـە تووشی ئینسان‌و ئاژەڵ‌و ڕووەك دێن ئینسان چ حەوجێ‌ی ئەوە بوو کـە هەزارەها کتێب‌و نوسراو برەخسێنێ کـە دەربـارەی ئـەوان نەخـۆشی‌یان‌و شێـوازی چارەسەرکردنیان دەدوێن ؟!

٣ ـ هەڵبەتە نەخۆشی‌یەکان بەهۆی میکرۆبەوە بڵاو دەبنەوە ، بەڵام ئایا دەزانی کە زانایان دەڵێن هەبوونی میکرۆب بۆ ژیانی ئینسان شتێکـی پێویست‌و بایـەخ دارە ؟ شارەزایان دەڵێن چـوونە ژوورەوەی میکـرۆب لەجەستەی ئینسان دەبێتە هۆی دروست بوونی ناکۆکی‌و دەگژێك ڕاچوون لەنێوان میکرۆب‌و خڕۆکە سپی‌یەکانی خوێن‌دا ، خڕۆکە سپی‌یەکانـی خوێن لەئەنجامی مل ملانێ‌یان‌دا لەگـەڵ دوژمنـە سنوور شکێنەکـان‌دا

پێویستی‌یان بەبژێوو تفاقی پتر دەکات لەسۆنگەی سەرف کـردنی بژێوو تفاقی زۆریش لەلایەن خڕۆکە سپی‌یەکانەوە لەشی ئینسان بەرەو فراژوو بوون‌و نەش‌و نماکردن دەچێت ، تەنانـەت شارەزایـان دەڵێن : ئەگـەر میکرۆب نەبوایە قەدو باڵای هیـچ ئینسانێك لـە (٨٠) سانتیمەتـر تـێ نەدەپەڕی •

● سەبارەت بەجەنگ‌و شەڕو شۆڵیش دەڵێین :

١ـو٢ـ هـەرچی لەخـاڵی یەکـەم‌و دووەمدا گوتمـان دەربارەی نەخۆشی‌و نەساغی لێرەش‌دا بی‌هێنەوە بەر نیگات‌و تەنیا وشەی (نەخۆشی) بکە بە (شەڕوشۆڵ)و وشەی (تەندروستی) بکە بە (هێمن‌و ئاسایش) •

٣ ـ شەڕوشۆڵ‌و هـەرا ئەنجامێکی سرووشتی ژیانـی ئینسانەکانە ، چونکە خوای بەخشندە لە سۆنگەی ئەوەوە کە ئینسانی بۆخاتری تاقـی کردنەوێ خوڵقاندوە وای دروست کردوە کە :

یەکەم : ئازاد بێ‌و بەپێی ویست‌و هـەڵبژاردنی خـۆی بەڕێـیەدا بڕوات •

دووەم : لەگەڵ پاڵنەری خێرو چاکەدا پاڵنەری شەڕو خراپەش هەبێت لە ژیانی‌دا ، جا لە ئاکامی کۆبوونەوەی ئەم دوو عامیلەدا ئینسانەکـان تێك هەڵ دەپڕژێن‌و لەڕاستێك‌ڕا دێن‌و جەنگ‌و هەرا بەرپا دەبێت •

کەواتە هەبوونی شەڕوشۆڵ ئەنجامێکی حەتمی‌و سرووشتی ژیانی ئینسانەو عامیلێکی بنەڕەتی‌یە لەپێك هێنەرەکـانی سرووشت‌و سەرو سیمای کۆمەڵگای مرۆڤایەتی •

خۆ ئەگەر یەکێکیش بڵێت : جا چ دەبوو ئەگەر ئەو دوو عامیلەی کە لە ئەنجامی وان‌دا شەڕو هەرا بەرپا دەبێت نەبوونایە ؟

دەڵێین : ئەو دەمی ئینسان لەئینسانەتـی دەشۆڕاو بەکـەڵکی تـاقی کرانەوەو جێنشینایەتیش نەدەهات ، چ فەرقی نەدەبوو لەگەڵ ئەو دارو بەردەدا کە ئەستۆرکەچی یاسا فیزیایی‌و کیمیایی‌یەکانی سرووشتەو داری پێ لەسەر بەردی‌ دانانرێ‌و مێشی پێ لەئاو ناکرێ •

● دەربارەی هەبوونی خەم‌و خەفەت‌و پەژارەش دەبێژین :

خەم‌و خەفەت خواردن بۆ مـلانە گـرتنی ئینسان لەگـەڵ کۆسپ‌و تەگەرەکانی ژیانی‌دا وەك تین‌و گەرمی وایە بۆ ئاگر ، واتە ئەگەر بڵێین : بۆچی خەم‌و خەفەت‌و دڵتەنگی‌و کەسەر هەیە لەژیانی دنیادا ؟ ـ لەگەڵ ئیعتراف کردنمان‌دا بەهەبوونی تەنگ‌و چەڵەمەو گیرەوکێشەی نەبڕاوەدا ـ وەك ئەوە وایە بڵێین : لەبەرچی تین‌و گەرمایی‌مان بۆ دێت لەکاتێك‌دا لەبەر ئاوروچکەیەکی دانیشتووین ؟!

● سەبارەت بە بوومەلەرزەو ئاگرپژێنەکانیش لەتەفسیری ئایـەتی دووەم‌دا شتێکمان لێ‌ڕاگەیاندوە کە بایی قەناعەت پێ‌هێنان دەکات •

● ئەمما مەسەلەی دیاردەی تۆفان زانایان دەربارەی دەڵێن :

ئەو هەڵکشین‌و داکشین‌و تۆفانانەی کـە لەزەریاکـان‌دا ڕوو دەدەن جۆراو جۆرن : هەیانە لە ناوچـە ساردەکـانەوە دێ‌و هـەیانە لەناوچـە گەرمەکانەوە ، هەیانە توێخی سەرەوەی ئاوێ دەگرێتەوەو هەشیانە بارێ بنەوەی سوودی ئەو هەڵکشین‌و داکشین‌و تۆفانانەش وێـڕای هاوسەنگ کردنی پلەی گەرمی نزمی ناوچە ساردەکان بەهۆی تۆفانی گەرمەوەو پلەی گەرمی بەرزی ناوچەگەرمەکان بەهۆی تۆفانی ساردەوە ، دەبێتـە هۆی شڵقاندن‌و تێکەوە ڕاشەقاندنی زەریاکان‌و نایەڵێ بۆگەن بن‌و بنەکانگای نزاوزێی بەکتریاو مێش‌و مێشوولەو زیندەوەرە زیان بەخشەکانی‌تر •

● ئەمە سەبارەت بەتۆفانی نێو زەریاکان ئەمما لافاوی ڕووبارەکان بێگومان ئەگەر لە ڕوانگەی بەرژەوەندی گشتی‌یەوە سەیری کەین زۆر بەسوودە چونکە نیشانەو درووشمی زۆر بوونی ئاوی چۆم‌و ڕووبارەکانەو ئەوەش شتێکە شوکری خوای دەوێ‌و شایانی پێ‌قەڵس بوونێ نیە ، مەسەلەی وەپێش‌خستنی بەرژەوەندی گشتیش لەسەر ئی تاك شتێکی سەلمێنراوەو پێی ناوێ زۆری وەدوا کەوین •

● هەورەتریشقەش وێڕای ئەوەی کە ئەنجامی پێکەوە متوربە بوونی هەورە ساردو گەرمەکانە ، دووەمین ڕێگەشە بۆ دروست کردنی (نایترۆجین) لەزەوی‌دا چونکە هەر جارێك هەورە تریشقە بریقەی هات ئەندازەیەك لە (ئۆکسجین) و (نایترۆجین) پێکەوە ئاوێتە دەکاو بارانیش وەك (نایترۆجین) یکی ئاوێتە دەی‌هێنێتە خوارێ بۆ نێو زەوی[1] •

● دیاردەی سەرماو گەرماو باو گێژەڵوکەش پێی ناوێ یەك بە یەك وەدوایان کەوین‌و سەری خوێنەری ئازیزیان پێوە بێشێنین چونکە حیکمەت‌و سوودیان شتێکی هەست پێ‌کراوەو لەکەس شێرراوە نیە ئەمما بەمەرجێك بەرژەوەندی تایبەتی نەکەینە سەنگی مەحەك‌و خۆپەرستانە دەدنیایە نەفکرین •

ئێستا مایەوە مەسەلەی هۆو حیکمەتی هەبوونی شەیتان‌و پێرو دارو دەستەکەی ، بەڵام چونکە کەسێك بەوردی لەوەی ڕابورد وورد بوو بێتەوەو لێی حاڵی بوو بێ بەسێنایی حیکمەتی هەبوونی شەیتانیش دەزانێ ، بە پێویستی نازانم لەبنی کدووی بدەم درێژ دادڕی‌یە بکەم بۆیە بەکورتی دەڵێم :

---

(١) سەیری کتێبی (العلم یدعو للایمان)ی کرسی موریسون بکە لاپەڕە (٧٨ ، ٧٩) •

وەك گوتمان ئینسان جێنشینی خوایەو بۆ تاقی کردنەوێ خوڵقاوە ،
کەسێکیش دەکرێ تاقی وەکرێ کە توانای بەسەر دەرچوون و
دەرنەچوونێدا هەبێت ، ئەگەر نا بەزۆر لێ کراو (مُجْبَرْ) حسێب
دەکرێ ، کەواتە دەبێ وێرای پاڵنەری چاکە کە ژیری و فریشتەو
پێغەمبەرانن (صلی الله علیهم وسلم) پاڵنەری خراپەش هەبێ کە هەواو
نەفس و شەیتان و بەدانن .

لەمەوە کە ڕابورد زانیمان کە ڕەخنەی ڕەش بینان سەبارەت بە
بوونەوەر وەك بڵقێ سەر ئاوێ وایەو هەر لەخۆوە پووچ دەبێتەوە ،
چونکە هەمو ئەو شتانەی ئەوان بەعەیب و ناتەواوی ی لەقەڵەم دەدەن شتێکە
ناڕێك و پێکی و خوارو خێچی تێوەڕامان و بیرکردنەوەی خۆیان هێناویەتە
دی و هیچی دی .

لەکۆتاییدا دەڵێم : ئەو ڕەش بینانەم وەك بابایەك دێنە پێش چاوان کە
لەپشت پەردەیەکی ڕەشەوە سەیری جیهان دەکات و دوایش دەڵێت : ئەم
دنیایە هەموی هەر تاریکی و شەوە زەنگەو هیچ جوانییەکی تێدا نیە !

★ گەوهەری سێیەم :

جۆری پەیوەندی نێوان خواو بەندە لە ڕێبازی ئیسلامدا :

پەیوەندی نێوان خوداو ئینسان لەئیسلامدا بریتییە لە خۆشەویستی و
ڕێزی دووسەرە ، واتە خۆشەویستی و ڕێزی خودا بۆئینسان و ئی ئینسان بۆ
وی ، هەڵبەتە کە دەڵێین پەیوەندی نێوان خواو ئینسان لەئیسلامدا ئاوایە
واتە لە دنیای واقیعدا وایە چونکە (ئیسلام) بەرنامەی ڕاستەقینەی خوایە
(ان الدین عندالله الاسلام) .

دیارە کە بەرنامەی ڕاستەقینەی خواش شتێکی واقیعییەو لەگەڵ
واقیعدا ناکۆکی نیە ، لەمەوە دەگەینە ئەم ئەنجامە :

هەر بیرو باوەڕێك پەیوەندی نێوان خواو ئینسان بەغەیری ئەو شێوەیە دیاری بکات کە ئیسلام دەیڵێ بیرو بازەڕێکی پووچ‌و هەڵەیەو لەگەڵ واقیع‌دا ناسازێ ، جا ئەو پووچی‌و هەڵەیی‌و لەگەڵ‌واقیع‌دانەسازانەش بەڵگەی ئەمەیە کە خودا نەی‌ناردوە با لەنێو خەڵکیش‌دا بەناوی ئایینی‌خواوە ناسرابێ[1] •

ئێستاش چەند دەقێك لە قورئانی قسە لەجێ‌و فەرمایشتی پێغەمبەری پێشەوامان (صلی الله علیه وسلم) دەخەینە بەرچاوان کە ئیسپاتی ئەم قسەیەی ئێستامان دەکەن‌و جۆرو چۆنیەتی پەیوەندی نێوان خوداو ئینسانمان بۆ ڕوون دەکەنەوە :

١ ـ لەهاتنی ئایەتی (الرحمن الرحیم) بەدوای (رب العالمین) دا ئەمە دەفامرێتەوە کە پەروەردگاری کائینات (رب العالمین) بەسۆزو بەزەیی‌و بەخشندەیە (الرحمن الرحیم) • لە ئاقار وەدی هێنراوەکانی‌دا •

٢ ـ (ومن الناس من یتخذ من دون الله اندادا یحبونهم کحب الله والذین آمنوا اشد حبا لله) بقرة ـ ١٦٥ یانی : هێندێ کەس هاوەڵان بۆ خوای پەیدا دەکەن ، هێندەی خۆشەویستی‌یە خوای خۆشیان دەوێن ، ئەمما بڕواداران لەوان پتر خوایان خۆش دەوێ ، واتە خۆشەویستی بڕواداران بۆ خوایان پترە لە خۆشەویستی وان بۆ پەرستراوەکانیان ••

٣ ـ (یا ایها الذین آمنوا من یرتد منکم عن دینه فسوف یأت الله بقوم یحبهم ویحبونه •••) مائدة ـ ٥٥ • یانی : ئەی بڕوا داران هەر کامێك لە

---

(١) لێرەدا مەبەستم لەو ئایین‌و مەزەبانەیە کە ئینسان دەسکاری کردوون‌و شێواندوونی‌و وای لێ‌کردوون کە لەگەڵ واقیع‌دا نەسازێن وەك : جوولەکایەتی‌و مەسیحایەتی •

ئێوە لە دینەکەی وەرگەڕێ خوا میللەتێك دەڕەخسێنێ خۆشی دەویـن و خۆشیان دەوێ •

٤ ـ (قـل ان کنتـم تحبـون الله فاتبعـون یحببکم الله •••) آل عمران ـ ٣٢ ، واتە : بڵێ ـ بەئینسانەکان ـ ئەگەر خواتان خۆش دەوێ وەدوای من کەون خواش خۆشی دەوێن •

٥ ـ خوای بەخشندە لەفەرموودەیەکی قـودسی (حـدیث قدسی) دا دەفەرموێ : (اذا تقرب الیَّ العبد شبرا تقربت الیه ذراعا واذا تقرب الـي ذراعا تقربت منه باعا واذا اتی الي مشیاً أتیته هرولة)[1] واتە : ئەگـەر بەندە بستێك لێم وەنیزیك کەوێ باڵێك لێی نیزیك دەبمەوە ، ئەگەر بە ڕۆین بۆلام بێت بەغاردان بۆ لای دەچم !!

٦ ـ دیسان خوای گەورە لەسەر زمانی پێغەمبەر (صلی الله علیـه وسلم) فەرموویەتی : (عبدي ماعبدتني ورجوتني فأني غافر لك علی ماکان فیك ، ویاعبدي ان لقیتني بقراب الارض خطیئة مالم تشرك بي لقیتك بقرابها مغفرة)[2] واتە : ئەی بەندەم هەتا بمپەرستیو تکام لێ بکەی لێت خـۆش دەبم هەرچەندە تاوانیشت هەبن ، وە ئەی بەندەم ئەگەر بەپڕاوپڕی زەوی لە تاوان بێیە لام هاوەڵم بۆ دانەنێی ئەمنیش بەپڕاوپڕی زەوی بەزەییو چاو پۆشیو لێخۆش بوونت بۆ دێنم !!

٧ ـ پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی : (لله اشد فرحا بتوبة عبده حین یتوب الیه من احدکم کان علی راحلته بأرض فلاة فانفلتت منه راحلته وعلیها طعامه وشرابه فأیس منها فأتی شجرة واضطجع في ظلها

---

(١) (بخاری) لە (انس وابی هریرة) وەو (طبری)لە (سلمان الفارسی) یەوە ڕیوایەتیان کردوە •

(٢) (احمد) لە (ابو ذر) ەوە ڕیوایەتی کردوە •

وقد أيس منها ، فبينما هو كذلك اذا هو بها قائمة عنده فأخذ بخطامها ثم قال من شدة الفرح اللهم انت عبدي وانا ربك ، اخطأ من شدة الفرح)[1] .

يانى : خوا شادو دڵخۆشتره بەتۆبەو گەڕانەوەی بەندەی لە بابایەك كە وڵاخێكی بێ یە لە دەشتێكیَ چۆڵو هۆڵ ، ئینجا وڵاخەكەی لێ بەرهەڵدا دەبێتو خواردنو خواردنەوەكەشی لەسەر پشتێیەتی ، دوایی لێی نائومێد دەبێو دەچێتە كن درەختێكو لەبن سێبەری‌دا دەنوێ هەڵبەتە بەچاكی لێی بێ‌هیواو تەمابڕاو بوە ، جا لەكاتێك‌دا لەو حاڵەی دایە سەیر دەكات هاتۆتە بەر دەمی ڕاوەستاوە ، ئەویش جڵەوی دەگرێو لەخۆشیان دەڵێت : ئەی خوایە ئەتۆ بەندەمیو من پەروەردگارتم ،لەخۆشیان لێی تێك دەچێ !!

٨ ـ خوای گەورە لەسەر زمانی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی : (عبدي المؤمن احب الي من بعض ملائكتي)[2] .

واتە : بەندەی بڕوادارم لا خۆشەویست ترە لە بڕێك لە فریشتەكانم !!

٩ ـ دیسان خوای میهرەبان فەرموویەتی : (حقت محبتي للمتحابين فيَّ وحقّت محبتي للمتواصلين فيّ ، وحقت محبتي للمتناصحين فيَّ ، وحقت محبتي للمتزاورين فيّ ، وحقت محبتي للمتباذلين فيَّ ، المتحابون فيَّ على منابر من نور يغبطهم بمكانهم النبيون والصديقون والشهداء)[1] .

یانی : خۆشەویستیم فەرز بوە بۆ ئەوانەی لەپێناوی من‌دا یەكتریان خۆش دەوێ ، وەخۆشەویستیم فەرز بوە بۆئەوانەی لەبەر خاتری من پێكەوە پەیوەستن ، وەخۆشەویستیم پێویست بوە بۆ ئەوانەی لەڕێی من‌دا

---

(١) (مسلم) ڕیوایەتی كردوە لە ـ انس بن مالك ـ ەوە .

(٢) ـ طبری ـ لە ـ ابو هريرة ـ وە ڕیوایەتی كردوە .

ئامۆژگاری یەکتر دەکەن ، وەخۆشەویستیم فەرز بوە بۆ ئەوانەی لەبەر من هاموشۆی یەکدی دەکەن ، وە خۆشەویستیم پێویست بوە بۆ ئەوانەی لەبەر خاتری من شت بەیەکتر دەبەخشن ، ئەوانەی پێکەوە دۆستن لەڕێی من دا - لەبەهەشتدا - لەسەر چەند دوانگە (منبر) ێکی نورینن * پێغەمبەرانو باوەڕپێتەوانو شەهیدان ئێرەییان پێ دەبەن لەبەر بەرزی پایەو پلەیان •

١٠ - خوای بەخشندە لەفەرمایشتێکی تری قودسیدا فەرموویەتی : (مَن آذى لي ولياً فقد استحل محاربتي وما تقرب اليّ عبدي بمثل أداء الفرائض ، وما يزال عبدي يتقرب اليّ بالنوافل حتى أحبه ، فاذا أحببته كنت عينه التي يبصر بها وأذنه التي يسمع بها ورجله التي يمشي بها وفؤاده الذي يعقل به ولسانه الذي يتكلم به ان سألني اعطيته وان دعاني اجبته ، وما ترددت عن شيء أنا فاعله ترددي عن وفاته لانه يكره الموت واكره مساءته)[٢] •

یانی : هەرکەسێك دۆستێکم ئازار بدات شەڕی لەگەڵدا بەرپا کردووم ، وەبەندەم بەهیچ شتێك وەك بەجێ هێنانی ئەو شتانەی لەسەرم فەرزکردوون لەمن وەنیزیك ناکەوێ ، وە بەندەم دەم بۆ دەمێ لێم وەنیزیك دەکەوێ بەهۆی بەجێ هێنانی سوننەتانەوە هەتا خۆشم دەوێ ، کە خۆشم ویست دەبمە ئەو چاوەی پێی دەبینێو ئەو گوێیەی پێی دەبیستێو ئەو لاقەی پێی دەڕواو ئەو ژیرییەی شتی پێ

(١) (احمد) و (طبری) و (حاکم) و (أبو نعیم) لە عائشە وە ڕیوایەتیان کردوە ، (بخاری)یش ڕیوایەتی کردوە لە (ابو هریرة) وە لەگەڵ جیاوازییەکی کەمدا ••

(٢) (بخاری) ڕیوایەتی کردوە •

دەزانێ‌و ئەو زمانەی قسانی پێ دەکات ، ئەگەر داوای لێ‌کردم پێی دەبەخشم‌و ئەگەر بانگی کردم بەدەنگی‌یەوە دەچم ، وە لەهیچ شتێكدا کە دەیکەم دوودڵ نەبووم وەك دوو دڵیم لەمراندنی‌دا چونکە ئەو ـ بەندەیە ـ مردنی پێ ناخۆشەو ئەمنیش پێ ناخۆش بوونی ویم پێ ناخۆشە !!

خوێنەری ئازیز ئەم دە نموونەیە لوپچێك بون لە تەغارێك لەو دەقە ئیسلامی‌یانەی دەری دەخەن کە پەیوەندی نێوان خواو ئینسان بریتی‌یە لە دۆستایەتی‌و ڕێزو خۆشەویستی لەئاقار یەكدا •

ئەمما لێرەدا شتێك ماوە پێویستە بگوترێ ، کە دەڵێین پەیوەندی نێوان خواو بەندەکانی بریتی‌یە لە خۆشەویستی‌و سۆزو دۆستایەتی نابێ ئەمەی لێ وەفامرێ کە نەفی هەبوونی ترسان لەخودا دەکەین ، ئا چونکە لەخوا ترسان خەسڵەتێکی بنەڕەتی ئینسانی ژیرو خواناسەو مرۆڤ تا پتر خوا بناسێ زیاتری لێ دەترسێت ، بەڵێ مەبەستمان ئەوە نیە بەڵکو مەبەست ئەمەیە کە خۆشەویستی‌و سۆز لەنێوان خواو ئینسان‌دا زەمینەو بنچینەی پەیوەندی نێوانیانە ، ئەمەش کە گوتمان ڕاستی‌یەکە وەك مانگی چواردە لەنێو بەرنامەی‌خوادا خۆی‌دەنوێنێ‌و لە دەیان دەق‌دا خراوەتە ڕوو •

بەڵێ پەیوەندی خوای بەبەزەیی‌و باڵا دەست لەگەڵ ئنیسان‌دا ئاوایە نەك وەك فەیلەسووفەکانی یۆنانی دەیانگوت ، کە گوایە خودا هەر هێندە پەیوەندی لەگەڵ مرۆڤ‌دا هەیە کە وەدی هێنەریەتی‌و هیچی دی ، چونکە ئەوان دەڵێن : خودا بوونەوەری وەك ئاشێکی زەبەلاح وەگەڕ خستوەو وازی لێ هێناوەو پشتی تێ‌کردوەو ئینسانی تێدا هەڵوەدا کردوە • وە نەك وەك ئەفسانەکانی کڵیسایی (الخرافيات الكنسية) دەڵێت : کە گوایە خوا بەندەکانی دەبوغزێنێ‌و پێی خۆش نیە شت فێر بن‌و لە دنیایە تێبگەن‌و هیچ شتێکیان لە زانیاری خۆی بەش نادات‌و هیچ کام لە نهێنی‌یەکانی خۆیان

بۆ ئاشکرا ناکات ئەڵڵاهــوممە مەگــەر لــە ڕێی دزیو فــزیو تەڵەکــە بازی‌یەوە ، دەنا ئینسان هیچی دەسگیر نابێت !!

وە نەك وەك ئەفسانەی جوولەکایەتی دەڵێت : کە خوا ئێمە ـ گــەلی جوو ـ ی کردوە بە ِوەکیــلو جــێ‌نشینی خــۆیو ئێمە گــەلی خــوای هەڵبژێرراو (شعب الله المختار) ینو ئێمە فرزەندو خۆشەویستی خواین (نحن ابناء الله واحباؤه) و پێویستە هەموو گەلانی‌تر ـ غەیری جوو ـ دیلو ژێر دەستی مەبنو ئێمە سوودیان لێ وەرگرین چونکە خوا هــەر وەك چۆن ئاژەڵی لەبەر خاتری ئینسان خوڵقاندوە غەیری ئێمەشی لەبەر مە خوڵقاندوە !!

وە نەك وەك ئەفسانەی بت پەرستی بەهەموو شێوەکانی‌یەوە دەڵێت : پێویستە بۆ وەی بگەینە خوا هۆو وەسیلەیەك هەبێت لە نێواندا[1] ، جا کەیفێ خۆیەتی ئەوهۆو وەسیلەیە دارە ، بەردە ، خورمایە ، مانگایە ، ڕووەکە ، ئینسانە یان هەر شتێکی ترە •

جا ئێستاش خوێنەری بەڕێز ! وەرە ڕێبازی خواو ڕێچکەکانی تــر لەبەریەك ڕاگرەو ڕامێنە هەتا بەرزیو گەورەیی بەرنامەو ئاینی خــوداو نزمیو قرپۆکی ڕێچکە دەسکردەکانت بۆ دەرکەوێ •

---

(١) هەڵبەتە ئێمەی مسوڵمانیش ئینکاری ناکەین کە هەبوونی هۆو وەسیلە پێویستە بۆ گەیشتن بەخودا وەك پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) یــان کەسێك کە جێ‌گری وی‌یەو لە شوێنی دادەنیشێ ، بەڵام ئێمە دەڵێین ئەو هۆو وەسیلەیە ناتوانێ هیچ زەرەرو قازانجێکمان پێ‌بگەیەنێ بەبێ ویستی خودا کەواتە نابێ ئینسان ئــەوان بپەرستێو لێ‌یان وەپاڕێ چونکە ئەوە هەر لایقی خوایە •

تەفسیری ئایەتی چوارەم

« ملك يوم الدين » خاوەنی ڕۆژی سزاو پاداشە • مانای وشەکان :
ملك : واتە خاوەن ، بڕێکیش بە (مَلِك) یان خوێندۆتەوە واتە سەرۆكو خاوەن دەسەلات •

يوم الدين : واتە ڕۆژی پاداشو سزا ، چونکە (الدّين) لە زمانی عارەبیدا دوو واتایان هەڵ دەگرێ ، یەکەم : ئاینو ڕێباز (ان الدين عند الله الاسلام) دووەم : سزاو پاداش وەك لەم ئایەتەدا هاتوە •

لەم ئایەتە پیرۆزەدا بابای مسوڵمان دان دێنێ بەوەدا کە خوای گەورە خاوەنو گەورەی ڕۆژی قیامەتە ، کە ڕۆژێکە چاکان پاداشیان وێ دەدرێتەوەو ، بەدان بەسزاو تۆڵەیان دەگەن •

جا ئیستا با بناوێك لە دەریای دەوڵەمەندی ئەم ئایەتەدا لێ بدەینو بەقەدەر تواناو بۆ لوان بڕێك لەگەوهەرە گرانباییەکانی بێنینە دەر :

★ گەوهەری یەکەم :

ڕۆژی قیامەتێ چیەو چۆن دێتە پێش ؟

لەبەر ڕۆشنایی چەند دەقێکی قورئانو فەرمایشتی پێغەمبەردا (صلی الله علیه وسلم) وەلامی ئەم پرسیارە دەدەینەوە :

١ ـ پەروەردگار دەفەرموێ : (بسم الله الرحمن الرحيم • اذا السماء انفطرت • واذا الكواكب انتثرت • واذا البحار فجرت • واذا القبور بعثرت ••) انفطار •

واتە : بەناوی خوای بە بەزەیی بەخشندە ، کاتێك ئاسمان شەقو بەق بو ، وە کاتێك خڕۆکەکان پرژو بلاو بوون ، وەکاتێك دەریاکان تەقینەوە ، وە کاتێك گۆڕەکان هەلقەندرانەوە •••

٢ ـ دیسان فەرموویەتی : (اذا الشمس كورت ، واذا النجوم انكدرت ، واذا الجبال سيّرت ، واذا العشار عطلت ، واذا الوحوش حشرت ، واذا البحار سجّرت ، واذا النفوس زوّجت ، واذا الموؤدة سئلت ، بأي ذنب قتلت ، واذا الصحف نشرت ، واذا السماء كشطت ، واذا الجحيم سعّرت ، واذا الجنة ازلفت ...) تكوير .

یانی کاتێ ڕۆژ پێچرایەوە ، وەکاتێك ئەستێرەکان کوژانەوە ، وە کاتێك شاخەکان بزوێنران ، وەکاتێك حوشتری ئاوس پشت گوێ خرا ، وەکاتێك جانەوەران خڕ کرانەوە ، وەکاتێك دەریاکان داگیرسان ، وەکاتێك ئینسانەکان زیندوو کرانەوە ، وەکاتێك «کچی» زیندە بەچاڵ کراو پرسیاری لێ کرا : بەچ تاوانێك کوژراوە ، وەکاتێك نامەکان بەشرانەوە ، وە کاتێك ئاسمان کەوڵ کرا ـ ئەو گومبەزە شینە ڕازاوەی ئێستا دەیبینین نەما ـ وەکاتێك دۆزەخ بڵێسەدار کرا ، وەکاتێك بەهەشت ڕازێنراوە ...

٣ ـ لەجێیەکی دیدا دەفەرموێ : (القارعة ، ما القارعة ، وما ادريك ما القارعة ، يوم يكون الناس كالفراش المبثوث ، وتكون الجبال كالعهن المنفوش ..) القارعة ١ـ٥ .

واتە : داچڵەکێنەر ، چووزانی داچڵەکێنەر چییە ڕۆژێکە مەردوم وەك پەپوولەی پرژو بڵاویان لێ دێت ، وەشاخەکان وەك خوری ڕەنگاو ڕەنگی شکنراوە .

٤ ـ هەروەها فەرموویەتی : (ونفخ في الصور فصعق من في السموات ومن في الارض الا من شاء الله ، ثم نفخ فيه اخرى فاذا هم قيام ينظرون ، واشرقت الارض بنور ربها ووضع الكتاب وجيء بالنبيين والشهداء وقضى بينهم بالحق وهم لايظلمون ..) زمر ٦٨ ، ٦٩ .

واتە : وە کەڕەنا (صور) فووی پێداکرا ، دەسبەجێ هەرچی لە ئاسمانەکانو زەوی‌دا هەیە بێ‌هۆش بوون ، مەگەر ئەوە نەبێ کە خوا بیەوێ - بێ‌هۆش نەبێ - ئینجا فووێکی دیکەی پێدا کرا ، یەکسەر هەموویان هەستانەوەو چاوەڕوان بوون • وە زەوی بەڕۆشنایی پەروەردگاری ڕووناك بۆوەو کتێبی تاوانان ڕۆنراو پێغەمبەرانو شاهیدان هێنرانو بە هەقو ڕاستی حوکمیان لە نێوان‌دا کرا • بێ ئەوەی زوڵمیان لێ بکرێت •

٥ - لە شوێنێکی تردا فەرموویەتی : (یوم تبدل الارض غیر الارض والسموات وبرزوا لله الواحد القهار ••) ابراهیم - ٤٨ •

واتە : ڕۆژی قیامەتێ نە زەوی وەك خۆی دەمێنێو نە ئاسمانەکانو - بەندەکان - ڕادەنوێنرێن بۆ خوای تەنیای باڵا دەست •

ئێستا لە تێکڕای ئەو ئایەتانەدا بۆمان دەرکەوت کەڕۆژی قیامەتێ چۆن دێتە پێش ، زانیمان کە ڕۆژی دوایی وەختێك دێتە پێشێ کە ئەم ژیانەی سەر زەوی کۆتایی پێ دێتو ئەم بوونەوەرە تێك دەچێ ، بەڵێ زانیمان کە ئاسمانەکانو ئەستێرەو خرۆکەو شاخو دەریاو ••• هتد سەرلەبەر هەلا هەلا دەبنو لەبەرێك هەڵدەوەشێن ، واتە هەر وەك چۆن بەنکە مووروویەك لە وەختی پچڕانی دەزووەکەی‌دا پرژو بڵاو دەبێو هەر دەنکەی بۆ جێیەکی دەچێ • ئەم بوونە وەرەش هێزی کێشندەی دەنێودا نامێنێو پارچە پارچە دەبێ • زانیشمان کە هۆی ئەم تێك چوونو خەرا بوونەی بوونەوەر دەگەڕێتەوە بۆ فوو پێدا کرانی کەڕەنا (الصور) لەلایەن فریشتەیەکەوە - بەفەرمانی خوا - بەناوی(ئیسرافیل)•کەواتە زانیمان ڕۆژی قیامەتێ چۆن دەقەومێ بەوەش وەڵامی بەش دووەمی پرسیارەکەمان دایەوە ، مادام وایە با ئەمجار بچینە سەرو کاری بەشی یەکەمی پرسیارەکەو بزانین ڕۆژی قیامەتێ چیەو چۆنە ؟!

١ ـ خوای زانا فەرموویەتی (یاایها الناس اتقوا ربکم ان زلزلةالساعة شيء عظیم ، یوم ترونها تذهل کل مرضعة عما ارضعت وتضع کل ذات حمل حملها وتری الناس سکاری وما هم بسکاری ولکـن عـذاب الله شدید) حج ١ •

واتە : ئەی مەردوم لە پەروەردگارتان بترسێن بوومەلەرزەی قیامەتێ شتێکی گەورەیە • ڕۆژێکە دەبینن هیچ شیردەرێك ئاگای لە کۆرپەکەی نامێنێ‌و هەموو ئاوسێك کۆرپەکەی لەبـەر دەچێت‌و خەڵکـی دەبینی وەك سەرخۆشان ، ئەمما سەرخۆش نین بەڵام سزای خودا توندو تیژە •

٢ ـ دیسان فەرموویەتی : (ویوم یحشر اعداء الله الی النـار فهـم یوزعون • حتی اذا ما جاؤها شهد علیهم سمعهم وابصارهم وجلودهـم بما کانوا یعملون وقالوا لجلودهم لم شهدتم علینـا قالـوا انطقنـا الله الـذی انطق کل شيء وهو خلقکم اول مرة والیه ترجعون) فصلت ، ١٩،٢٠،٢١•

یانی : ئەو ڕۆژەی دوژمنانی خودا بەرەو ئاگر ڕاپێچەك دەدرێـن‌و هەمو خڕ دەکرێنەوە سەرێك • جا کاتێك هاتن گـوێ‌و چاو‌و پێستیان شایەتی لێدان لەوەی کە دەیان کرد • وە بەپێستیانیان گوت چما شایەتیمان لێ دەدەن ؟! گوتیان ئەو خوایەی هەموو شتێکی هێناوەتە گـۆ ئێمەشی هێناوەتە گۆ ، وە هەر ئەویش هەوەڵ جار هێناوینیە دی‌و هەر بۆ کـن ویش دەگەڕێنەوە •

٣ ـ پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی (تُدنی الشمس یوم القیامة من الخلق حتی تکون کمقدار میل ، فیکون الناس علی قدر اعمالهم فی العرق ، فمنهم من یکون الی کعبیه ومنهم من یکون الی رکبتیه ، ومنهم من یکون الی حقویه ، ومنهم مـن یلجمه العـرق الجاماً ـ واشار رسول الله (صلی الله علیه وسلم) بیده الی فیه •)[١]

---

(١) (مسلم) ڕیوایەتی کردوە •

یانی : ڕۆژی قیامەتێ ڕۆژ لەخەڵکی وەنیزیك دەخرێ هەتا دەکاتـە ئەندازەی یەك میل (١٦٠٦) مەتر !! جا خـەڵك بەپێی کـردەوەکانیان دەئارەقێدا دەبن ، هەیانە هەتا گوێزینگانی دێ ، وەهەیانە هەتا ئەژنۆیانی ، وە هەیانە هەتا کەلەکەی دێت ، وەهەیانە ئـارەق جڵـەوی دەکات ـ تـا چەناگەی دێ ـ وە پێغەمبەر « صلی الله علیـه وسلم) بە دەستی ئاماژەی کرد بۆ زاری •

٤ ـ خوای بەخشندە دەفەرموێ : (یومئذ تعرضون لاتخفی منکـم خافیة فاما من أوتی کتابه بیمینه فیقول هاؤم اقرؤا کتابیه ، اني ظننت أني ملاق حسابیه فهو في عیشة راضیة ، في جنة عالیة ، قطوفها دانیة ، کلو واشربوا هنیئاً بما أسلفتم في الایام الخالیة ، وأما من اوتي کتابه بشماله فیقول یالیتني لم أوت کتابیه ولم أدر ما حسابیه ، یالیتها کانت القاضیة ما أغنی عني مالیه هلك عني سلطانیه ، خذوه فغلوه ، ثم الجحیم صلوه ، ثم في سلسلة ذرعها سبعون ذراعاً فاسلکوه ، انه کان لایؤمن بالله العظیم ولا یحض علی طعـام المسکین ، فلیس له الیوم ههنا حمیم ، ولا طعام الا مـن غسلین لایاکله الا الخاطئون •) الحاقة ـ ١٨ هەتا ٣٧ •

واتە : ڕۆژی قیامەتێ ڕادەنوێنرێن هیچتان لێ شێرراوە نابێ ئینجـا ئەوەی کتێبەکەی بەڕاستەدا وێ درێتەوە ، دەڵێت : ها کتێبی من بخوێننەوە ، ئەمن دەم زانی تووشی حیسابێ دەبـم ، وە ئەو کەسە لەژیانێکی پـڕ ڕەزامەندی دایە ، لە باغێکی بەرزدا ، میوەو بەرەکەی نیزیکە ، ـ پێیان دەگوترێ ـ بخۆن و بخۆنـەوە نەوشـی گیـانتان بێ بـەوەی لەژیانـی ڕابوردوودا کردووتانە ، ئەمما ئـەوەی بـەلای چـەپدا کتێبەکـەی وێ درێتەوە ، دەڵێت : بریا کتێبەکەم هەر نەدرابایەوە ، وە حیسابی خۆمم نەدیبا ، کاشکی زیندوو نەبووبامەوە ، سامانەکەم چ سوودی بێ نەگەیاندم ، دەسەڵاتەکەم فەوتا ، ـ پێی دەگوترێ ـ بی گرن کۆت و زنجیری بخەنە

مل ، دوایی بێخەنە نێو دۆزەخ ، ئینجا زنجیرێکی تێ ژەرپێچن حەفتا باسك درێژە • ئەو لە دنیادا بڕوای بەخوای گەورە نەبوو خەڵکی هان نەدەدا لەسەر یارمەتی دانی هەژارو نەداران[1] ئەمڕۆ چ خزم‌و نزیکی نینەو خۆراکیشی پێ نادرێ لەکێم‌و زوخاو بەولاوە ـ ئەو کێم‌و زوخاوەش ـ تەنیا تاوانباران دەی خۆن •

ئێستاش زانیمان ڕۆژێ قیامەتێ چی‌یەو چۆنە ، زانیمان کە ڕۆژێکە هەتا بڵێی پڕ مەترسی‌و تووشەو ئینسان لە حەژمەتانی ئاگای لەخۆی نامێنێ‌و چاوی ئەبڵەق دەبن‌و وەك بابای سەرخۆش بەولاو لایان‌دا دەکەوێ‌و ڕەنگی زەرد دەبێ‌و خەڵکی بەگوێرەی ڕێژەی تاوانەکانیان ڕێژەی ئارەقی لەشیان بەرز دەبێتەوە ، ڕۆژێکە هیچ کەس توانای حاشایی کردن‌و بڕو بیانوانی نیەو هەر کەسە چاك یان خەراپ بەپاداش‌و سزای کردارەکانی دەگات‌و یان ڕووەو بەهەشتی بەرین‌و پڕ نازو نیعمەت یان دۆزەخی ژەبەلاح‌و پڕ سزاو ئەشکەنجەو خەم‌و پەژارە وەڕێ دەکەوێ ، خوایە بمان گێڕی لە وانەی ڕووەو بەهەشت وەڕێ دەکەون‌و نەچینە پێڕی ئەوانەی بەرەو دۆزەخ پاڵەستۆ دەدرێن •

ئێستا کە زانیمان ڕۆژی قیامەتێ چی‌یەو چۆن دێتە دی کۆتایی بەتێوە ڕامانمان دێنین لەگەوهەری یەکەمی ئەم ئایەتەو دەچینە خزمەتی گەوهەری دووەمی‌و هەڵوەستەیەکی لەئاقاردا دەکەین •

---

(1) لێرەدا جێی سەرنج ئەوەیە کە هەر لەدوای بڕوا بەخوا نەبوون یارمەتی نەدانی هەژاران باس کراوە ، هەڵبەتە لێرەداو لەچەندین شوێنی تردا بەتەنگەوە بوونی ئیسلام دەردەکەوێ سەبارەت بەهەژارو نەداران •

★ گەوهەری دووەم :

ئەنجامی ڕۆژی قیامەتێ چی‌یە ؟!

ڕۆژی قیامەتێ ئینسانەکان دەکرێنە چوار دەستە :

دەستەی یەکەم : کە مسوڵمانانن ـ واتە ئەوانەن کە ڕێبازی خوایان کردۆتە بەرنامەی ژیانیان ـ بەرەو ڕەزامەندی خواو بەهەشتی بەرین‌و نەبڕاوە وەڕێ دەکەون •

دەستەی دووەم : کە نامسوڵمان‌و بێ دینانن ـ واتە ئەوانەی گەردن کەچی شەریعەتی خودا نەبوون ـ بەرەو تۆڵەی خواو دۆزەخی پڕ ئێش‌و ئازارو بێ کۆتایی پاڵەستۆ دەدرێن •

دەستەی سێیەم : کە ئـەوانەن چاکـەو خـەراپەکانیان یەکسان‌و هاوسەنگن بەرەو ناوچەی (اعراف) بەڕێ دەکرێن کە شوێنێکە دەکەوێتـە نێوان بەهەشت‌و دۆزەخەوە •

دەستەی چوارەم : کە ئەو مسوڵمانانەن ڕەفتارو کردەوە بەدەکانیان پترن لە ڕەفتارو کردەوە چاکەکانیان ڕووەو دۆزەخ دەکەونە ڕێ‌و هەتا بە ئەندازەی تاوانەکانیان دەسووتێنرێن تێ‌یدا دەمێننەوەو دوایی ڕزگاریان دەبێت •

کەواتە با لەبەر ڕۆشنایی چەند دەقێکی ئیسلامی‌دا سەرنجێکی حاڵ‌و باڵ‌و گوزەرانی هەرکام لەم چوار تاقمانە بدەین :

تاقمی یەکەم : دانیشتوانی بەهەشتی بەرین :

١ ـ پەروەردگار لەوەسفی بەهەشت‌دا فەرموویەتی : (مثل الجنة التى وعد المتقون فيها انهار من ماء غير آسن وانهار من لبن لم يتغير طعمه وانهار من خمرة لذة للشاربين وانهار من عسل مصفّى ولهم فيها من كل الثمرات ومغفرة من ربهم ٠٠٠) محمد ، ١٥ •

یانی : سیفەتی ئەو بەهەشتەی کە گفت دراوە بەمسوڵمانان ئاوایە : چەندین ڕووباری تێدان لە ئاوی نەگۆڕاو ، وەچەندین ڕووبار لە شیرێك تامو چێژی تێك نەچوە ، وە چەندین ڕووبار لەشەڕابی بەلەزەت بۆ خۆرەوانی ، وە ڕووبارگەلێك لەهەنگوینی پالاوتە ، وە بۆ وان لەو بەهەشتەیدا هەیە گشت میوەجاتێك ، سەربارەش لێ خۆش بوون لەپەروەردگاریانەوە •

٢ - لەجێیەکی دیدا فەرموویەتی : (یاعباد لاخوف علیکم الیوم ولا انتم تحزنون ، الذین آمنوا بایاتنا وکانوا مسلمین ، ادخلوا الجنة انتم وازواجکم تُحبرون ، یطاف علیهم بصحاف من ذهب واکواب ، وفیها ما تشتهیه الانفسُ وتلذ الاعین وانتم فیها خالدون •••) زخرف ٦٨-٧١•

واتە : ئەی بەندەکانم ئەمڕۆ - ڕۆژی قیامەتێ - نەترستان لەسەرەو نەغەمگین دەبن ، ئەی ئەوانەی بڕوایان بە ئایەتەکانی مە هەبوو گەردن کەچیش بوون لەژیانی دنیادا ، هەڕوونە بەهەشتێ ئێوەو ژناتتان دڵخۆش دەبن ، لە وێدا چەند منداڵێك بەسەریانەوە دەگەڕێن بەقاپی زێڕینەوەو پەپەرداخەوە ، وە لەو بەهەشتەی دایە هەرچی دڵ وازی لێبێتو کەیفی بچێتێو چاو لەزەتی لێ بکات ، وە هەتا هەتایەش تێیدا دەمێننەوە •

٣ - دیسان دەفەرموێ : (جنات عدن یدخلونها یحلّون فیها من أساور من ذهب ولؤلؤاً ولباسهم فیها حریر • وقالوا الحمد لله الذي أذهب عنا الحزن ان ربنا لغفور شکور ، الذي احلّنا دار المقامة من فضله لایمسّنا فیها نَصب ولا یمسنا فیها لغُوب) ٣٣ - ٣٥ •

یانی : دەچنە نێو چەند باغێکی نەبڕاوە ، تێیدا دەڕازێنرێنەوە بەبازنەی زێڕو مرواریو پۆشاکیان لەوێدا ئاوریشمە ، وە دەڵێن : سوپاس بۆو خوایەی غەمو پەژارەی نەهێشتین بەڕاستی پەروەردگارمان لێ خۆش بوو بە ئەمەگە • ئەوەی نیشتەجێی کردین لە خانووی نەبڕاوەدا لە چاکەی خۆی ، نە تێیدا ماندوو دەبین وەنە وەڕەز دەبین •

٤ ـ لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ : (.. علی سُرر موضونة متكئين عليها متقابلين ، يطوف عليهم ولدان مخلدون ، بأكواب واباريق وكأس من معين . لايصدّعون عنها ولا ينزفون . وفاكهة مما يتخيرون . ولحم طير مما يشتهون . وحور عين . كأمثال اللؤلؤ المكنون . جزاء بما كانوا يعملون . لايسمعون فيها لغواً ولا تأثيما الا قيلاً سلاماً سلاماً .) واقعة ١٥ ـ ٢٦ .

یانی : ـ بەهەشتی یەکان ـ لەسەر چەند کورسی و قەنەفەیەکی بەزێڕ چنراو دانیشتوون ڕوو بەڕووی یەکتر ، چەند منداڵێکیان بەسەرەوە دەگەڕێن ـ بۆ خزمەت ـ کە هەر بەمنداڵی دەمێننەوە ، بەپەرداخی خاڵی و گۆزەو پێکی خواردنەوەوە ، نەژانە سەری پێدەگرن وە نەبێ ی سەرخۆش دەبن ـ وەك شەڕابی دنیا ـ . وە لەوێدا ـ هەیانە ـ هەر چەشنە میوەیەك ئیشتیای بکەن ، وەهەر جۆرە گۆشتێکی پەڕەور کە دڵیان بی خوازێ ، وە ـ لەبەهەشتدا هەیە ـ ئافرەتی سپی و چاوگەورەو قەشەنگ ، هەر دەڵێی ،ڕواری نێو سەدەفن ، ئەوە پاداشی ئەو ڕەفتارو کردارانەیان بوو کە لە دنیادا دەیانکرد ، بەهەشتی یەکان لەوێدا قسەی پڕو پووچ و بێ بایەخ و ناشیرین نابیەن ، بێجگە لەسەلام کردنی پەیتا پەیتا .

٥ ـ پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) لە وەسفی بەهەشتیدا گوتوویەتی : (فیها مالاعین رأت ولا اذن سمعت ولا خطر علی قلب بشر) واتە لەبەهەشتێدا هەیە نیعمەت گەلێك کە نەهیچ چاوێك دیتوویەتی وە نەهیچ گوێیەك بیستوویەتی ، نەبەسەر دڵی هیچ ئینسانێکدا هاتوە .

٦ ـ خوای بەخشندە دەفەرموێ : (یا أیتها النفس المطمئنة ارجعي الی ربّك راضیة مرضیة فادخلي في عبادي وادخلي جنتي ..) فجر ـ ٢٧ تاکۆتایی .

یانی : ئەی نەفسی هێدی و ئارام گرتوو ـ بە یادی خوا ـ بگەڕێوە

لای پەروەردگارت تۆش لەو ڕازیو ئەویش لەتۆ ڕازی‌یە ، دەبچۆ نێو پیریێ بەندە ڕاستەقینەکانمو بچۆ نێو بەهەشتەکەمەوە •

٧ ـ هەڵبەتە ئێمەی ئینسانی کەمو کەسرناتوانین تەعبیر ئەنازو نیعمەتەکانی بەهەشتی بەرین بدەینەوەو کۆتایی بەباس‌کردنی بێنین ئەمما بەهەرحاڵ بەناچاری وازی لێ‌دێنین دوای ئەوەی سەرتۆپی نازو نیعمەتەکانی بەهەشتی ڕازاوە باس دەکەین کە بریتی‌یە لە : بەدیداری خودا شاد بوون !

بەڵێ پەروەردگار فەرموویەتی : (وجوه یومئذ ناضرة الی ربها ناظرة) • قیامة ـ ٢٢ ـ ژ٢ •

واتە : لەو ڕۆژەی‌دا ـ ڕۆژی دوایی ـ چەند ڕوویێکی پڕشنگدارو گەشاوە هەن سەیری پەروەردگاریان دەکەن !

ئێستا کە تا ئەندازەیەك زانیمان تاقمی یەکەم ژیانیان چۆنەو گوزەرانیان چی‌یە باسەرێکی تاقمی دووەمیش بدەین تاقمی دووەم دانیشتوانی دۆزەخی پڕ ئێش‌و ژان :

١ ـ خوای گەورە فەرموویەتی : (هذان خصمان اختصموا في ربهم فالذين كفروا قطّعت لهم ثياب من نار يُصَبّ من فوق رؤسهم الحميم يصهر به مافي بطونهم والجلود ، ولهم مقامع من حديد ، كلما أرادوا ان يخرجوا منها اعيدوا فيها من غم وذوقوا عذاب الحريق •) حج ١٩ تا ٢٢ •

واتە ئەمانە دوو تاقمن لەئاقار پەروەردگاریان‌دا دژایەتی‌یان هەیە ، هەرچی کافرەکانن جل‌و بەرگیان لەئاور بۆ بڕراوە ، کانزاو ئاوی گەرم‌و کوڵیویان بەسەر سەردا دەڕژێنرێ ، پێست‌و هەناویان پێی دەتوێتەوە ، سەر بارەش قەمچی ئاسنین‌یان هەیە ، هەر کە ویستیان لێی بچنەدەرێ بەداخ‌و بەزارەوە دەگەڕێنرێنەوە نێوی‌و ـ پێ‌یان دەگوترێ ـ بیچێژن سزای سووتێنەر •

٢ ـ لەجێیەکی دیدا دەفەرموێ : (واصحاب الشمال ما اصحاب الشمال ، في سموم وحميم وظل من يحموم ، لا بارد ولا كريم ، انهم كانوا قبل ذلك مترفين ، وكانوا يصرّون على الحنث العظيم ، وكانوا يقولون أئذا متنا وكنا تراباً وعظاما أانـا لمبعوثون او آباؤنـا الاولـون ، قل ان الاولين والاخرين لمجموعون الى ميقات يوم معلوم ، ثم انكم ايها الضالّون المكذبون، لآكلون ، من شجر من زقّوم فمالئون منها البطـون ، فشاربون عليـه مـن الحميم ، فشاربون شرب الهيم ، هذا نُزُلهم يوم الدين) واقعة ـ ٤١ تا ٥٦.

واتە : برادەرانی چەپە ، برادەرانی چەپە چین ؟! لەنێو گڕە بایەکی سووتێنەرو ئاوی کوڵاوو داغو سێبەری دووکەڵێ دان ، نەفێنکەو نەسوودی هەیە ئەوانە لەپێش‌دا ـ واتە لە دنیادا ـ لە ژیانی پڕ لەزەتو ڕابواردن‌دا بوون ، وە موجیرو چێرە گرتوو بوون لەسەر تاوانی گەورە ـ بێ بڕوایی ـ، وە دەیانگوت ئایا ئەگەر مردین‌و بوینە خۆڵو ئێسك وپرووسك ئـایـا زیندوو دەکرێینەوە ؟ ئایا باب‌و باپیرانیشمان ؟! پێیان بڵێ ئەوانەی هەوەڵی‌و ئەوانەی دوایی تێکڕا کۆ دەکرێنەوە بۆ کاتێکی دیاری کراو لەڕۆژێکـی تەرخان کراودا ، ئینجا ئێوە ئەی سەر لێ شێواوە بێ بڕواکان ، لە درەختی زەقووم[1] دەخۆن‌و ورگی لێ داخنن ، ئینجا ئاوی داغی لەسەر دەخۆنەوە ، وەك خواردنەوەی ئـەو حـوشترەی تووشی نەخۆشی (هیام[2]) بووە ، ئەوەیە میوانداری لێ‌کرانیان لە ڕۆژی دوایی‌دا !

---

(١) درەختـی زەقـووم بەرەکـەی زۆر تاڵو ناخـۆشەو ئاوخـوازەو سووتێنەریشە .

(٢) (هیام) جۆرە نەخۆشی‌یەکە تووشی حوشتر دەبێت ، کـە بەهیـچ شتێك تێراو نابێ‌و دایم‌ودەرەم تینوویە .

٣ ـ پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێ : (لو أن دلواً من غساقٍ يهراق في الدنيا لأنتن اهل الدنيا)[٣] • یانی ئەگەر دۆلکەیەك لەکێم و زووخاو ـ کە خۆراکی دۆزەخییەکانە ـ بڕژێنرێتە نێو دنیاوە هەموو خەڵکی دنیا بۆگەن دەبن و دەڕزن •

٤ ـ دیسان خوای باڵا دەست فەرموویەتی : (ان جهنم كانت مرصادا للطاغين مآباً لابثين فيها احقابا لايذوقون فيها بردا ولا شراباً الا حميماً وغساقاً ، جزاءً وفاقا ، انهم كانوا لايرجون حسابا ، وكذبوا بآياتنا كذابا ، وكل شيء احصيناه كتابا ، فذوقوا فلن نزيدكم الا عذابا ••) • النبأ ٢١ ـ ٣٠ •

یانی : دۆزەخ خۆی مەڵاس داوە ، بۆ یاخی بوان شوێن و ماوایە ، هەتا هەتایە تێیدا دەمێننەوە ، تێیدا ناچێژن هیچ جەشنە فێنکی و خواردنەوەیەك ، بێجگە لە ئاوی داغ و کێم و زووخاو ، ئەمە سزایەکی بڕ بەپێستە ، چونکە ئەوان بڕوایان بە حیساب و لێپرسینەوە نەبوو ، وە بڕوایان بەئایەتەکانی مە نەدەکرد ئێمەش هەموو شتێکمان ژماردوە و نووسیومانە لەو کردارو ڕەفتارانەیان کە لە دنیادا کردوویانە ، دە بیچێژن بۆتان زیاد ناکەین مەگەر سزاو ئەشکەنجە !!

٥ ـ پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی : (ان اهون اهل النار عذاباً يوم القيامة لرجل يوضع في اخمص قدميه حجرتان يغلي منهما دماغه ، مايرى ان احدا شر منه عذاباً ، وانه لاهونهم عذاباً •)[١] •

واتە : ئەوکەسەی کە بەسووك ترین سزای خەڵکی نێو ئاگری دۆزەخ ئازار دەدرێت لە ڕۆژی قیامەتدا پیاوێکە دوو بەردی دەخرێنە بن هەردوو

---

(٣) (احمد) و (ترمذی) ڕیوایەتیان کردوە •

(١) (بخاری) و (مسلم) ڕیوایەتیان کردوە •

بێی مێشکی پێیان دەکولێ ، ئەو کابرایە پێی وایە هیچ کەسێك سزای لەو بەدترو بەتین‌تر نیە ، بەڵام ئەو لەهەموویان ئەشکەنجەی سادەترەو کەمترە .

ئەمەش بەرکولێك بوو لەحاڵو بلڵو گوزەرانی خەڵکی دۆزەخو وانەزانن کە لەبنی کدوومان داوەو هەموو شتێکمان لەم بارەوە خستۆتە ڕوو .

ئێستاش با سۆراغێکی دەستەی سێیەم بکەین کە دانیشتوانی (أعراف)ن ، خوای گەورە لە سووڕەتی (اعراف)دا بە درێژی باسی ئەم دەستەیەمان بۆ دەکات دەفەرموێ : (ونادى اصحاب الجنة اصحاب النار ان قد وجدنا ما وعدنا ربنا حقا فهل وجدتم ماوعد ربكم حقاً قالوا نعم فأذّن مؤذن بينهم ان لعنة الله على الظالمين ، الذين يصدّون عن سبيل الله ويبغونها عوجا وهم بالاخرة كافرون ، وبينهما حجاب وعلى الأعراف رجال يعرفون كلا بسيماهم ونادوا اصحاب‌الجنة أن سلام عليكم‌لم يدخلوها وهم يطمعون، واذا صرفت ابصارهم تلقاء اصحاب النار قالوا ربنا لاتجعلنا مع القوم الظالمين ونادى اصحاب الاعراف رجالاً يعرفونهم بسيماهم قالوا ما أغنى عنكم جمعكم وما كنتم تستكبرون أهؤلاء الذين اقسمتم لاينالهم الله برحمة ادخلوا الجنة لاخوف عليكم ولا انتم تحزنون ..) اعراف - ٤٤ - ٤٩ .

یانی : دانیشتوانی بەهەشتێ دانیشتوانی دۆزەخیان بانگ کرد ، کە ئێمە ئەوەی پەروەردگارمان گفتی پێ دابووین دەستمان کەوت بەڕاستی ، جا ئایا ئێوەش ئەوەتان دیت کە خوا گفتی پێ دابوون بەتەواوی ؟! گوتیان بەڵێ ، ئینجا بانگ کەرێك بانگی کرد لەنێویاندا کە نەفرینی خوا لەسەر زاڵمانە ، ئەوانەی ڕێ لە ڕێبازی خوا دەگرنو دەیانەوێ بی شێوێننو بی بێزێننو بڕواشیان بەڕۆژی دوایی نیە . وەلەنێوانیان - نێوان بەهەشتیانو دۆزەخیان - دا بەربەستێك هەیە - کە لێکی جوێ کردوونەوە - لەسەر ئەعرافیش - کە بریتی‌یە لەو بەربەستەی نێوان بەهەشتو جەهەنەم -

تاقمێك هەن هەموانیان دەناسن – چ بەهەشتی بن چ دۆزەخی – بەهۆی سەرو سیمایانەوە ، وە ئەو تاقمەی سەر (اعراف) بانگی بەهەشتییەکان دەکەن دەڵێن : سەلامتان لێ‌بێت ئێستا – ئەو تاقمە – ی سەر (أعراف) نەچوونە بەهەشتێ ئەمما بەتەمانە بچن • بەڵام وەختێك چاویان بێ وەردەگێڕرێتە لای دانیشتوانی دۆزەخ دەڵێن : پەروەردگارمان مەمان گێڕە لە پێڕی زاڵمان • وەدانیشتوانی (اعراف) بانگی چەند پیاوێکیان کرد کە بەسەرو سیما دەیان ناسین گوتیان : کوا دارایی‌و خۆ بەزل زانینتان چ دادێکی دان ؟! ئایا ئەوانە بوون – ئەو بڕواداراتە – کە سوێندتان دەخوارد خوا هیچیان ناداتێ‌و ڕەحمیان پێ ناکات ، – ئێنجا بەتەوسەوە پێیان دەڵێن – بچنە نێو بەهەشتێ نەترستان لەسەرەو نەخەم‌و خەفەت تان‌هەیە !!

ئەمەش گوزەرانی تاقمی سێیەمە کە توێژەرەوانی قورئان زووربەیان ڕایان وایە لەدوایی‌دا بچنە نێو بەهەشتێ •

ئێنجا نۆرە گەیشتە سەرتاقمی چوارەم •

تاقمی چوارەم مسوڵمانانی تاوانبار : وەك پێشتر گوتمان مسوڵمانان دەکرێنە دوو دەستە لە ڕۆژی دوایی‌دا دەستەیەکیان بێ دەردی سەر دەچنە نێو بەهەشتی بەرینەوەو هەر کەسە بەپێی تێکوشان‌و هەوڵ دانی خۆی بلەیەکی دیاری کراوی دەدرێتێ ، دەستەی دووەمیان ئەوانەن کە تاوان‌و سەرپێچی‌یەکانیان زیاترن لەکردەوەو ڕەفتارە ئیسلامی‌یەکانیان دەبرێنە نێو دۆزەخ‌و هەرکەسە بەگوێرەی کەمی‌و زۆری تاوانەکانی سزا دەدرێ‌و دوایی ڕزگاری دەبێت جا یان درەنگ یان زوو •

پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) لەو بارەوە فەرموویەتی (أتدرون من المفلس ؟ قالوا : المفلس فينا من لادرهم له ولا متاع ، فقال : ان المفلس من أمتي من يأتي بصلاة وصيام وزكاة ، ويأتي وقد شتم هذا وقذف

هذا ، واكل مال هذا وسفك دم هذا ، وضرب هذا ، فيعطى هذا من حسناته ، وهذا من حسناته ، فان فنيت حسناته قبل أن يقضي ما عليه أخذ من خطاياهم فطرحت عليه ثم طرح في النار)[1] .

یانی : دەزانن مایە پووت کێیە ؟ گوتیان ئەی پێغەمبەری خوای مایە پووت لەنێو مەدا کەسێکە ماڵو دارایی نیە ، گوتی : مایە پووت لەئومەتیمن ئەو کەسەیە کە ڕۆژی قیامەتێ دێت نوێژو ڕۆژوو زەکاتی پێیە بەڵام جنێوی بەم داوەو بوختانی بەوەوە کردوەو ماڵی وی خواردوەو خوێنی وی ڕشتوەو لەوی داوە ، ئێنجا لە چاکەو خێرەکانی دەدرێت بەمو بەو هەتا چاکەو خێرەکانی تەواو دەبن ، بەڵام کە چاکەو خێرەکانی تێیان هەڵنەهێناو بەر لەوەی مافەکانی لەسەر لابچن تەواو بوون ، لەتاوانی وان ـ خاوەن مافەکان ـ وەردەگیرێو فڕێ دەدرێنە سەر کابرای تاوانبار ئێنجا بە تاوانەوە فڕێ دەدرێتە نێو ئاگری دۆزەخ .

کەواتە ئەگەر بێتو ئینسان نوێژو ڕۆژوو زەکاتو ئاکاری ئیسلامیانەی نەبێت ئەوە بەمسوڵمان حسێب ناکرێو نابێ وابزانرێ کە ئەویش هەر وەك بابای مسوڵمانی مایەپووت (مفلس) حسابی بۆ دەگرێتو دوای تێهەڵدانو پێدادانێکی زۆر یان کەم ڕزگاری دەبێت ، نەء چونکە وەك گوترا ئەوکەسە مسوڵمان نەبوەو وەك مسوڵمانانیش مامڵەتی لەگەڵدا ناکرێت . لەکاتی تەفسیر کردنی ئایەتی پێنجەمدا باشتر ئەم باسە دەتوێژینەوە .

بەڵێ خوێنەری ئازیزم ئەمەیە ئەنجامی ڕۆژی دوایی جا لەخوای گەورە دەپاڕێمەوە کە بمان گێڕێ لەوانەی لەکێڵگەی ژیانی دنیایاندا تۆوی کردارو ڕەفتاری دڵگیری ئیسلامیانەو خوابەرستانە دەچێنن‌و لەڕۆژی

---

(١) (مسلم) ڕیوایەتی کردووە .

دوایی‌دا به به‌روبوومی دره‌ختی ئاکارو ره‌فتاری خواپه‌رستانه‌یان شاد ده‌بن‌و ده‌ڵێن : (الحمد لله الذی هدانا لهذا وما کنا لنهتدي لولا أن هدانا الله ٠٠) اعراف ٤٤ سوپاس بۆ‌خوایه‌ی ڕێنمایی کردین بۆ ئه‌مه‌و ئه‌گـه‌ر ڕێنمایی نه‌کردباین به‌ئاکام نه‌ده‌گه‌یشتین ٠

چۆن ده‌ی سه‌لمێنین که ڕۆژی دوایـی شتێکی حـه‌تمی‌و پێویسته ؟!

له‌دوو گه‌وهه‌ری پێشوودا ڕوون بۆوه که ئه‌م ژیانه‌ی دنیا دوایین قوناغ‌و تاقه ده‌رفه‌تی ژیان نیه قۆناغی ترو ده‌رفه‌تی تریشی به‌دوادا دێن ، به‌ڵێ ئه‌م ژیانه‌ی ئێستامان په‌رده‌یه‌که له‌شانۆ‌گه‌ری‌یه‌ك که دوای مردن‌و تێك چوونی دنیا په‌رده‌کانی دیکه‌شی یه‌ك یـه‌ك به‌دوادا دێـت ، لـه‌م گـه‌وهه‌ره‌ش‌دا سوورێك به‌خاوه ده‌ده‌ین به‌ده‌وری سه‌لماندنی دیارده‌ی (قیامه‌ت)دا ٠

پێشه‌کی با بچینه خزمه‌ت گوتاری خوا بزانین له‌م باره‌وه چ ده‌ڵێت :

١ ـ په‌روه‌ردگار له‌سووره‌تی (نحل)دا فه‌رموویه‌تی : (وأقسموا بالله جهد ایمانهم لایبعث الله من یموت بلى وعداً علیه حقاً ولکن اکثر الناس لایعلمون ، لیبین لهم الذي یختلفون فیه ولیعلم الذین کفروا انهم کـانوا کاذبین انما قولنا لشيء اذا أردناه ان نقول له کن فیکون ٠٠) ٣٨،٣٩،٤٠ ٠

یانی : گاوره‌کان سوێندێکی گه‌ووه‌یان به‌خوا خوارد کـه ئه‌وانه‌ی ده‌مرن زیندوویان ناکاته‌وه ، با ـ چـونکه ـ گفتی ڕاسته‌قینه‌ی داوه ئه‌مما زوربه‌ی خه‌ڵکی نازانن ، زیندوویان ده‌کاته‌وه بۆوه‌ی ئه‌وشته‌ی تێ‌یدا ڕای جوێ جوێ‌یان هه‌بو بۆیان ڕوون کاته‌وه ، وه بۆوه‌ی گاوره‌کان بزانن که له دنیادا درۆیان ده‌کرد ، هه‌رشتێکیش بمانه‌وێ پێ‌ی ده‌ڵێین : (ببه) ئه‌ویش ده‌بێت ٠

لێره‌دا په‌روه‌ردگار چوار به‌ڵگه‌ی به‌هێزی هێناوه‌ته‌وه بـۆ پـووچ کردنه‌وه‌ی ئیدیعای گاوره‌کان که گوایه زیندوو ناکرێنه‌وه :ـ

(١) ـ (وعداً عليه حقاً) خوا گفتی داوەو پێویستە گفتو پەیمانەکەی بەرێتە سەر ، چونکە ئەو بۆخۆی فەرمانمان پێ دەکات کە گفتو پەیمانمان بپارێزین (وأوفوا بالعهد ان العهد كـان مسئولا) اسـراء ـ ٣٦ ، پەیمانتان بەجێبێنن چونکە لێ‌پرسینەوەی هەیە ، جا چۆن شتێك بەئێمەی بڵێ بیکەن بۆ خۆی پشت‌گوێی دەخات ؟ ئایا ئەگەر وا بکات وەبـەر ئەم ئایـەتـە ناکەوێ : (أتأمرون الناس بالبرّ وتنسون انفسكم ٠٠؟) بقرة (٤٤) ٠ چما فەرمانی چاکە بەخەڵك دەکەن‌و خۆتان لەبیر دەکەن ٠

٢ ـ (ليبين لهـم الـذي يختلفـون فيـه ٠٠) بـۆوەی بۆیـان ـ بۆمسوڵمانەکان ـ ڕوون‌کاتەوە ئەوەی کە تێیدا ناکۆکی‌یان هەیەو ڕایان جوێ جوێ‌یە دەربارەی ٠ بەڵێ زۆرجـاران مسوڵمانان دەنێـو خـۆیان‌دا بۆچوونی جوێ جوێ‌یان دەبێ‌و لەسەر هێندێك مەسەلان ڕێك ناکـەون‌و ناکۆکی‌یان دەکەوێتە نێوەوە ـ هەڵبەتە ناکۆکی بیروڕاو بۆچوون لەقاڵێکی برایانەدا ـ ئەوەش دەبێتە هۆی دروست کردنی گـرفت‌و کـرێ کـوێرە لەدڵیان‌دا ، بەڵام لەڕۆژی دوایی‌دا خوا هەمو شتێکیان بۆ ڕوون دەکاتەوە، گرفت‌و گرێ‌کوێرەکانی دڵیان نامێنن ٠

٣ ـ (وليعلم الذين كفروا انهم كانوا كاذبين) وە بۆوەی گاورەکان بزانن کە لە دنیادا درۆیان دەکرد ـ کە دەیان‌گوت خوا نیەو ئیسلامـەتی ڕاست نیەو زیندوو ناکرێینەوەو ٠٠٠ هتد ـ ٠ بەواتایەکی تـر بۆ وەی گاورو لامەزەبەکان بەسزای تاوانەکانیان بگەن ٠

٤ ـ (انما قولنا لشيء اذا أردناه ان نقول كن فيكون ٠٠) ئێمە هـەر کاتێك شتێکمان ویست پێمان گوت : ببە دەبێت ٠

لەسێ خاڵی پێشوودا دەرکەوت کە پاڵنەر (دافع) هەیە بۆ هاتنە دی ڕۆژی دوایی کە دەتوانین بڵێین ئەو پاڵنەرە بریتی‌یە لە چەسپاندنی‌دادگەری

«العدالة» لەم خاڵەش‌دا دەر دەکەوێ کە وێڕای هەبوونی پاڵنەر بەربەست (مانع) یش نیە لەڕێی هاتنەدی ڕۆژی دوایی‌دا ، شتێکی بەڵگە نەویستیشە کە هەر شتێك پاڵنەری هەبێو چ بەربەستیشی لەڕێدا نەبێ هاتنەدی حەتمی‌و فەرزە •

٢ ـ لە سوورەتی (نبأ) دا دەفەرموێ : (عَمَّ يتساءلون عن النبأ العظيم ، الذی هم فیه مختلفون ، کلا سیعلمون ، ثم کلا سیعلمون ، الم نجعل الارض مهادا والجبال أوتادا ، وخلقناکم ازواجا ، وجعلنا نومکم سباتاً ، وجعلنا اللیل لباسا ، وجعلنا النهار معاشا ، وبنینا فوقکم سبعاً شدادا ، وجعلنا سراجاً وهاجا ، وانزلنا من المعصرات ، ماء ثجاجا ، لنخرج به حبا ونباتاً ، وجنات الفافا ـ ان یوم الفصل کان میقاتا) نبأ •

یانی : لەچ پرسیار لەیەکتر دەکەن ، لەکارەساتی گەورە (قیامەت) ، کە تێیدا جوێ جوێن ، باوازبێنن دوایی دەزانن ؟ ـ کوڕە ـ باوازبێنن دوایی دەزانن ! ئایا زەوی‌مان نەکردوە بەلانك ؟ وە شاخەکانمان نەکردوە بەگوڵیخ ، وە لە نێرو مێیان نەمان خولْقاندوون ؟ وەنوستن‌تانمان نەکرۆتە هۆی سانەوە ؟ وە شەوگارمان نەکردۆتە پۆشاك ؟ وە ڕۆژگارمان نەکردۆتە تافی کارو کاسبی ؟ وە حەوت ـ ئاسمانی ـ پتەومان لە سەرووتانەوە دروست نەکردوون ؟ وە چرایەکی فرە تیشك دەرمان نەهێناوەتە دی ؟ وە لەهەورە متوربە بووە (گوشراوە) کان ئاوی زۆرو بەرێژنەمان نەناردۆتە خوارێ ؟ تاوەکو دانەوێڵەو ڕووەكو باغی چڕو پڕی پێ بروێنین ؟ ••• بەڕاستی ڕۆژی لێك‌هەڵاوێردنێ ـ چاكو خەرابان ـ کاتێکی دیاری کراوی هەیە •

ئێستا کە کاڵەڕووشێنێکی مانای ئەم ئایەتانەمان کرد با جارێکی دی ئەمما بەووردی تێیان بفکرین :

خوای مەزن لەپێنج ئایەتی هەوەڵی‌دا دوای ئەزەی بەسەرسوڕمانەوە پرسیاری لەو شتەکرد کە گاورەکان دەنێو خۆیاندا قسەو باسی لێ دەکەن کە بریتی‌یە لەکارەساتی گەورە (قیامەت)و خستیە ڕوو کە بۆچوونی جوێ جوێیان هەیە لەئاقاری‌داو ، ئینجا دوو جار لەسەر یەك هەڕەشەی لێ‌کردن‌و پێی ڕاگەیاندن کە لەدوایی‌دا هەمو شتێکیان بۆ دەردەکەوێ ، بەڵێ دوای ئەوانە یەکسەر وازی لەمەسەلەکە هێناو چۆ نێو مەسەلەیەکی دیکەوە کە بەڕواڵەت چ خزمایەتی لەگەڵ ئەوەی پێشووی‌دا نین ئەمما لەڕاستی‌دا وانی‌یەو ئەو باسەی کە یانزدە ئایەتی دوایی بۆ تەرخان کردوە هەر هەمان مەسەلەیە کەپێنج ئایەتی هەوەڵی لێی دەدوێن ، ڕەنگە بپرسی چۆن ؟!

ئەگەر دەتەوێ بزانی گوێ بگرە : پەروەردگاری مەزن دوای ئەوەی هەڵوێستی بێ‌بڕوایانی خستە ڕوو سەبارەت بە ڕۆژی دوایی‌و دەری‌خست تا چ ڕادەیەك چێرە گرتوو ولا ملن وای بەباش زانی دەستی ئەوان بێ بڕوایان بگرێ‌و نەختێك بەنێو بڕێك لە تابلۆ دڵبزوێنەکانی بوونەوەردا بیان گێڕێ ، بەشکم خوا بکا تۆزێك سەر لە قەپێلکی خۆیان بێننە دەرێ‌و نەختێك سەر بڵند کەن‌و ئاسۆی باو زەینیان خۆی لێك وەکێشێ‌و بەشکم ئەوە خوایە لەکەرێ شەیتانی بێنە خوارێ‌و شتێك بەشتێك بکەن .

بەڵێ خوای مەزن دەیەوێ بەگاورەکان بڵێت ـ هەڵبەتە بەپێی بۆچوونی‌مە ـ کە گومان کردنتان لەمەسەلەی‌ژیانەوەدا شتێکی ناباقوول‌و بێ جێ‌یە چونکە سەیری هەرکام لەدیاردە سروشتی‌یەکانی بوونەوەر بکەن بێجگە لەوردەکاری‌و ڕێك‌و پێکی‌و کارامەیی چیدی بەدی ناکەن ، جا کەیفێ خۆتانە ، سەیری زەوی دەکەن سەیری شاخەکان دەکەن ، لەدیاردەی نێرو مێ‌یەتی ورد دەبنەوە ، دیقەت لە دیاردەی نوستن دەگرن ، دەشەوگارەوە ڕادەمێنن ، لەڕۆژگار دەفکرن ، ئاسمانەکان دەکەنە جێی سەرنج ، لەدیمەنی هەورو باران بارین ورد دەبنەوە ، لەئاقار خۆردا

هەڵوەستە دەکەن ، یان لەئاقار دانەوێڵەو ڕووەکو باغو باغاتدا ...
لەهەرکام لەمانەدابێجگە لە وردەکاریو دەست ڕەنگینیو کاربەجێیی چیدی بەچاو نابینن ، جا باشە هەیاران مادام بوونەوەری خودا سەر لەبەری ڕێکو پێکیو وردەکاریو شارەزایی تێدا ڕەنگ داتەوە چۆن دەبێ ژیانی ئینسانەکان کە بەشێکن لەم بوونەوەرە ناڕێکو پێکو بێ سەرەو بەرە بێت ؟!

چۆن دەبێ ئەوانەی لەژیانیاندا سەرگەرمی چاکەکردنو خزمەت کردن بوون بەخواو خەڵك وەك ئەوانە کۆتایی بەژیانیان بێ کە بەبەراوە ژووی وانەوە زیاونو دایمو دەرەم دڵیان پڕ بوە لەفێڵوتەڵەکەو جامبازی بەرامبەر بەخەڵكو ئەوەی بەخەونیش نەیان دیوە چاکەو خزمەت بوە ؟! ئاخر چ خوا بەرداری ئەومسوڵمانانەی لەپێناوی ڕازی کردنی خوداو پاراستنی بەرژەوەندی میللەتدا لەگەڵ نەفسو ئارەزووەکانی خۆیاندا بەردەوام سەرگەرمی کێشەو ملانە گرتنو دەبەرێك ڕاچوون بوون وەك ئەوانە حیسابیان بۆبکرێ کە نەفسو ئارەزووەکانیان وەك گورگی هار بەرهەڵدا کردوەو جیان پێخۆش بووبێت کردبێتیانو بێ دڵێیە خۆیان نەکردبێو گوێیان نەدابێتە فەرمانی خواو پێغەمبەرو بەرژەوەندی خەڵكو بنچینە ڕەوشتو ئەخلاقییە بەرزەکان ؟!

کەواتە هەر وەك چۆن لە بوونەوەردا ناڕێكو پێکیو بێسەرەو بەرەیی نابینرێ نابێو مەحاڵە لەژیانی ئینسانیشدا ببینرێ ، لە هەموانیش ڕوونە کە ژیانی ئینسان ناڕێکو پێکی تێدایە لە دنیادا چونکە وەك گوتمان ڕەشو سپیو چاكو خەراپ وەك یەك دەمرنو کۆچو کۆچبار تێك دەنێن ، مادام وایە پێویستە قۆناغێکیتر هەبێت لەژیانی ئینساندا کە ئەم ناتەواوییەی تێدا

پڕ بکرێتەوەو دادگەری تێدا بچەسپێ‌و چاکان (خـوابەرستان) بەپاداشی چاکی‌یان‌و بەدان (دوورلە خوایان) بە سزای خراپی خۆیان بگەن •

هەر بۆیەش یەکسەر دوا بەدوای خستنە ڕووی ئەو یازدە تابلـۆیە لەکتێبی سروشت دەفەرموێ : (ان یوم الفصل کان میقاتا) بەڕاستی ڕۆژی لێك هەلاویردنێ (چاك‌و خەراپان) کاتێکی دیاری‌کراوی هەیە •

ئێستا کە لەباغی والآی قورئان ئەم دووگولەمان نچنی‌و کـردمانە بەلگە بۆ سەلماندنی ڕاستی‌یەتی زیندوو بوونەوە با سەیرێکی باخچەی ژیریش بکەین‌و بزانین لەوێش شتێکمان دەسگیر نابێت !

خوێنەری بەڕێز ژیری‌و ویژدانت بکە بە دادگەرو تێ‌فکرە :

ئایا ماقووڵە ئەو هەمو ڕەحمەت‌و سۆزو بەخشندەیی یەی کە خـوا هەیەتی هەر هێندەی لێ هەلوەرێ کە لەژیانی دنیادا دەبینرێت ؟!

ئێمە کە دەلێین سیفەتەکانی خـودا سنووریان نیـەو ژیری ناتوانێ سنوورێکیان بۆ دانێت ، بۆ وێنە سیفەتی بەخشندەیی‌و بەزەیی ، دەگونجێ بلێین ژیان تەنیا ئەم ژیانەیەو هیچی‌تر ؟!

نەء دەزانی بۆچی ؟ چونکە مادام خودا خاوەنی سۆزو بەزەیی‌و تواناو دەسەلاتێکی بێ سنوور بێت غەیری خۆشی هەموی حەوجێ‌ی‌بن • دەبێ ئەو نازو نیعمەتانەی بەغەیری خۆی دەیان بەخشێ دیسان بێ سنوور بن ، چونکە ئەگەر وانەبێت ــ پاکی بۆوی ــ ناچارین بلێین : یان دلڕەقی‌و بێ سۆزی پێشان داوە ، یان ڕژدی !! شکی‌تێدا نیـە هـەرکامێکیشیان بلێ‌ی لە پەروەردگاری مەزن ناوەشێتەوە •

کەواتە دەبێ لەدوای ئەم ژیانە ژیانێکی تریش هەبێت کـە داباری‌ن‌و هەلرژانی سۆزو بەزەیی‌و نیعمەتەکانی خـودای تێدا بەردەوام دەبێت ، چونکە ژیانی دنیا ناگونجێ بلێین خوا هەمو ڕەحمەت‌و سۆزو میهرەبانی خۆی تێدا ڕەکارخستوە،بەتەعبیرێکی دی ڕەحمەت‌و میهرەبانی خودا هەر

هێندەی لێ چاوەڕوان ناکرێ کە لەم ژیانەدا دێتە بەر چـاوان‌و پێویستـە ژیانێکی تریش هەبێت ئەوەندە نازو نیعمەتەی تێدا بن کە لە ڕەحمـەت‌و بەخشندەیی خوا بوەشێتەوە ، پێغەمبـەری خـۆشەویستیش لـەم بـارەوە فەرموویەتی : (ان الله تعالى خلق يوم خلق السموات والارض مئة رحمة ، كل رحمة طباق مابين السماء والارض ، فجعل منها في الارض رحمة فيهـا تعطف الوالدة على ولدها والوحش والطير بعضها على بعض ، فاذا كان يوم القيامة اكملها بهذه الرحمة)[1] •

یانی : خوای بەرز لەو دەمـەی‌دا کـە بوونەوەری خولقانـد سـەد بەزەیی‌شی هێنایە دی ، هەر یەکێکیان پڕ بەپڕی نێوان ئاسمان‌و زەوی‌یە ، لـەو سـەدە یەکێکیانـی لەسـەر زەوی دانـا ، بەویـان دایك بەزەیـی بەکۆرپەکەی‌دا دێتەوەو جانەوەرو پەڕەور سۆز بەرامبەر یەکتر دەنوێنن ، کاتێك قیامەت هات هەر سەدی دەخاتە کار •

جا خوایە بمان‌گێری لەوانەی چ لەدنیاو چ لـە دواڕۆژدا پشکیـان لەزوربەی بەزەیی‌و سۆزت دەکەوێ •

خوێنەری ئازیزم ئەمە بەرچاپی‌یەك بوو سەبارەت بەسەلماندنی‌ڕاستیەتی ڕۆژی دوایی هیوادارم بایی قەناعەت پێ هێنان‌و ڕەواندنەوەی تەم‌و مـژی شك‌و گومانانی کردبێت •

★ گەوهەری چوارەم :

« تاوو تەئسیری بڕوا بوون بە پاشە ڕۆژ لەژیانی ئینسان‌دا » دەتوانین لەچەند خاڵێك‌دا کاریگەریەتی بڕوا بەپاشە ڕۆژ بوون بخەینە ڕوو :

یەکەم : پەیدا بوونی ئۆخژن‌و ئارامی لەدڵ‌دا : ئینسانێك بڕوای بـە زیندوو بوونەوەو دواڕۆژ نەبێت ، ناتوانێ هەست بەئارامی‌و ئۆخژن بکات

---

(١) (مسلم) ڕیوایەتی کردوە •

لەدڵو دەروونیدا ، چونکە دیاردەی مردن لانی کەم هەر بەچەند ڕۆژێك کەرەتێك وەك دێوە زمەبەك سواری سینگی دەبێو دەستەو یەخەی دەبێو خوتخوتەی مێشکی دەداتو پێی دەڵێت : وامەزانە لەبەر دەستانم قوتار دەبی ، دەم بۆ دەمێ پتر لەمن وەنیزیك دەکەویو تاو بۆتاوێ شەقاوێك بەرەو گۆڕی تاریكو تروسك دەنێیو ئەگەر چەنێك بگەیەنیە کەشکەشانی فەلەك ڕۆژێك هەر دێت گیانت لێ دەستێنم دەعەرزیت دێخمو سەربازە چالاکەکانم لەمارو مێروو و مشكو کرمو دووپشكو ••• هتد لەجەستەی تەڕو نازەت بەر دەبن وهەر پچکەی بۆ لایەکی دەبەنو پەرەم پەرەم دەبی!!

بەڵێ دیاردەی مردن بۆ ئینسانی بێ بڕواو لامەزەب جەزرەبەو سزایەکی دەروونی زۆر سامناکەو ژیـن لەئادەمی تـاڵ دەکـات

چونکە بە ڕاستی شتێکی ناخۆشە ئینسان تەنیا ئەوەندە ژیانەی سەر زەوی بژیەت و نەتوانێ دەقفەیەکی لێ زیاد کات و هەرکاتێك مردن هات تێکەوە بپێچرێ و بچێتە بن گڵی و ئیدی جارێکی دی هەرگیزاو هەرگیز چاوی گەشی بەژیان هەڵ نەهێنێ !

بەڵام بابای خاوەن بڕواو ئیمان بەگوێرەی ڕێژەی پتەوی بڕواکەی ترسو سامی مردنی لەکن کەم دەبێت،تەنانەت بڕواداری ڕاستەقینە لەوەی وەولای کەوێ کە لەمردنێ ناترسێت بگرە زۆریشی کەیف پێ دێو بە زەردەخەنەوە باوەشی بۆ دەگرێتەوەو وەك میـوانێکی لەدووروڕا هاتوو و ئازیز بەخێر هاتنێی لێ دەکا • [1]

---

(١) محمد اقبال لەوبارەوە فەرموویەتی :

نشانە مرد مؤمن باتوگویم

کە چون مرگش رسید خندان بمیرد

واتە : نیشانەی پیاوی بڕوادارت پێبڵێم : ئـەو کەسـەیە کە کاتی مردنی هات بە پێکەنینەوە بمرێ •

ئاخر بڕوادارێك بزانێت ژیانی دنیای لەئاقار ژیانی بەهەشتیدا وەك گرتووخانە وایە (الدنیا سجن المؤمن) چۆنو بۆ دەبێ بە مردنێ قەڵسو ناسەرسەنگ بێت ؟! ئەرێ بابم کێهەتان دیتوویەتی قوتابی زیرەكو ڕەنجدەر لەوەختی تەواوکردنی تاقیکردنەوەدا مانەمیو دڵتەنگی دایگرتبێ ؟! ئەمما قوتابی تەمبەڵو تەوەزەلو سەعی نەکەر ئەشەدومبیللا زۆر جێی خۆیەتی کە لەکۆتایی تاقیکردنەوەدا نێوچاوانی تێك‌نێو عەرزێ بەچاوان نەبینێو لەداخو خەفەتان نانی پێ نەخورێو خەوی لێ نەکەوێ ، دەوەڵلا قوتابی زیرەك بابای مسوڵمانو بڕوادارەو قوتابی تەمبەڵو بلحیش بابای بێ‌بڕواو بێ دینە •

لێرەدا قوڵە نەزیلەیەکم هاتەوە یاد کە نازانم لە چ کتێبێكدا خوێندوومەتەوە : دەگێڕنەوە کاتێك خوای بەبەزەییو کاربەجێ ویستی گیانی ئیبراهیم پێغەمبەر (صلی اللە علیە وسلم) بکێشێ فریشتەی تەرخان کراوی نارد بۆ ئەو مەبەستە کە (عزرائیل)ە (علیە السلام) پاش ئەوەی ئیبراهیم لە مەبەستی هاتنی (عزرائیل) حاڵی بو پێی گوت : بە پەروەردگارم بڵێ : چ خۆشەویستێکت دیتوە گیانی خۆشەویستەکەی بکێشێ ، دوای ئەوەی (عزرائیل) قسەکەی ئیبراهیمی گەیاند بە خوای زانا ـ هەڵبەتە خوای گەورە پێش ئەوەی ئیبراهیمیش قسە بکات زانیویەتی چی لە دڵ دایە ـ ، خوای باڵادەستو میهرەبان فەرمووی : پێی بڵێ ئەدی ئەی ئیبراهیم [1] تۆ چ خۆشەویستێکت دیوە حەز بە چوونە لای خۆشەویستەکەی نەکات !؟ هەڵبەتە ئیبراهیم (صلی اللە ـ علیە وسلم) قسەی نەماو عزرائیل ئەوفەرمانەی پێی سپێررا بو بەجێی هێنا •

---

(١) حەزرەتی ئیبراهیم پێغەمبەر (صلی اللە علیە وسلم) بە (خلیل اللە) خۆشەویستی خودا ناوبانگی دەرکردوە •

بەڵێ بەڕاستی پەروەروگار ڕاست دەکات کەسێك خوای گەورەی خۆش بوێ‌و پەرێزی خاوێن بێ‌و بڕوای بە بەهەشت هەبێت‌و خۆی بۆ ئامادە کردبێت مردن‌و کۆچ کردنی لە کن دەبێتە شتێکی ئاسایی‌و وەك گەشتێکی خۆشی لە قەڵەم دەدات •

لێرەدا وەڵام دانەوەی پرسیارێك بە پێویست دەزانم کە ڕەنگە خوتخوتەی زۆر دڵان بدات : باشە ئەگەر وایە بۆچی ئینسانی مسوڵمان بە زووترین کات خۆی ناکوژێ یان لانی کەم خۆی بەکوشت نادات بەشکم زووتر بچێتە نێو ژیانێکی خۆشترەوە ؟! •

دەڵێین : مرۆڤی مسوڵمان نیعمەتی ژیان‌و تەمەن بە گرانبایی‌ترین نیعمەتی خودا دەزانێ‌و ژیانی دنیابە کێڵگەی دواڕۆژ دادەنێ ، کەواتە فەرزە لەسەری بە پێ‌ی توانای ئەو نیعمەتە بپارێزێ‌و لەو کێڵگەیەدا شتا بچێنێ چونکە پەروەردگار فەرموویەتی : (ثم لتسألن يومئذ عن النعيم) التكاثر - ٨ - دوایی لەقیامەتی پرسیارتان لێ دەکرێ دەربارەی نعیمەتەکان • مادام وابێ کەسێك بە خرتوخۆڕایی گەورەترین نیعمەتی خودا زایەکاو بە فیڕۆ بدات سەربارەی ئەوەی کە شتێکی بێ ئاقڵانەی کردوە خواشی لە خۆی زیز کردوەو دەسەریشی‌یەوە ناچێت •

ئەوە لە سەرێکەوە لەسەرێکی تریشەوە ، خۆ ئینسانی مسوڵمان وەك بابای بێ دین‌و لامەزەب خوێڕی‌و بەرهەڵداو بێ‌بەندو بار نیە هەرچی ئارەزووی کرد بیکات ، نا چونکە مسوڵمان بەندەی خوایەو پەیمانی لەگەڵ خواو پێغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم) بەستوە کە بە فەرمان‌و دەستوورەکانیانەوە پابەندبێت ، دە یەکێك لە یاساکانی خواو پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ئەوەیە کە ئینسان‌بۆ خۆی خۆی لە نێو نەبات ، وە بە فیرۆو بێ هوودە خۆی لە قیس نەدات : (ولا تقتلوا انفسكم ان الله

کان بکم رحیما•) نساء ـ ۲۹،خۆتان مەکوژن خوا لەگەڵتان بە بەزەیی‌یە•
(ولاتلقوا بأیدیکم الی التهلکة ـ) بقرة (۱۹۵) بە دەستی خۆتان خۆ مەفەوتێنن •

بەڵێ مسوڵمان هەمو شتێکی بۆ دیاری‌کراوەو بۆی ڕوون کراوەتەوە کە لە چ کاتێك دا بۆی هەیە لەپێناوی خوادا خۆی بە کوشت داو لە چ کاتێك‌دا خۆ بەکوشت‌دان لە ڕێی ئیسلام‌دا فەرزەو ••• هتد •

پوختەی قسان ئەوەیە کە بڕوا بوون بە دواڕۆژ وزەو هێزێکی بێ پایان لە دەروونی ئادەمی‌دا دەڕەخسێنێ‌و دڵی پڕ دەکات لە تیشکی هیواو ئاوات‌و بڕوا بەخۆ بوویی‌و مەردی‌و پیاوەتی‌و ئازایەتی‌و ••• هتدو هەوری ڕەش‌و دزێوی ترس‌و لەرزو نائومێدی‌و بێ هیوایی لەسەر شاری دڵی ئاوەدانی بە یادی خواو دواڕۆژێکی خۆش‌و پڕ لە شادی‌و بەختەوەری دەڕەوێنێتەوە •

دووەم : بڕوا بەدواڕۆژ بوون ئاورو مەشخەڵی شۆڕشی ئازادیخوازانەیە دژی هەرچەشنە زوڵم‌و زۆرو بێ‌دادی‌و مل‌هووڕی‌و دیکتاتۆری‌یەك دەزانن بۆ ؟! •

چونکە میللەتێك ئیمانی هەبێت بەوە کە ئەم ژیانەی دنیا شوێنی تێدا تاقی‌کرانەوەیەو شانۆی تێدا نواندنی شانۆگەری ژیانی ئینسانەکانەو بۆ وەی نەڕەخسێنراوە هەتا هەتایە بەرقەرار بێ‌و دوای بەسەر چوونی کاتی دیاری‌کراو (اجل مسمی) تەختەو مەختەو پەردەو کورسی‌و کەل‌و پەلەکانی تری ئەم شانۆیە تێکڕا تێکەوە دەپێچرێن‌و هەڵدەگیرێن‌و سەرلەنوێ شانۆیەکی تریان پێ دروست دەکرێ ، بەڵێ ئینسانێك یان میللەتێك بڕوای وابێت ئەستەمە مەودا بە چ زاڵم‌و طاغوتان بدات خۆیان لەسەر بکاتە نۆو نیوو بە دڵخوازی خۆی بیان ئاژوێ ، نەتەوەو گەلێك بە ڕاستی بڕوا بە دوا ڕۆژیان لە دڵ‌دا چەسپابێت‌و بزانن کە (ما الدنیا فی

الاخرة الا مثل مايجعل احدكم اصبعه في اليم فلينظر بم يرجع)[1]!
واتە : دنیا لە چاو (بەهەشت) دواڕۆژدا وەك ئەوە وایە یەکێکتان قامکی بخاتە نێو دەریا دەبا سەیری کات ئەندازەی ئەو ئاوەی بە پەنجەیەوە هاتوە چەندە لە چاو ئاوی دەریا • (ژیانی دنیاش لە چاو بەهەشتێ ئاوایە) ، میللەتێك ئەوە بزانێت چۆن لە پێناوی چوار باروە نانی چەورو نەرمو سێ‌شەو جێگای خۆش‌و گەرم خۆیان ڕوو زەردو شەرمەزاری لای خوا دەکەن‌و ئەستۆ بۆ زۆردارو فیرعەونان کەچ دەکەن‌و ژیانی بەهەشتێ لە قیس خۆ دەدەن ؟!!

ئەمما ئینسانێك یان میللەتێك یێ‌ی وابێ کە ئەم ژیانەی دنیا تاقە دەرفەتە هەڵکەوتوەو قەت جارێکی‌دی وای بۆ ڕێ‌ناکەوێت‌و ڕێ‌ی دەژینێ ناکەوێ،پێم وابێ گەلێك گەلێك جێ‌ی خۆیەتی کە بە هەرنرخێك بوەو بە هەرجۆرێك بوە چەنگیان لەم ژیانە کەمە قایم کردوەو نەیان هێشتوە بە خۆڕایی بڕوات‌و لە دەستیان بچێ •

جا ، شکی تێدا نیە کە واقیعی ژیانی • ئەم جۆرە ئینسان‌و میللەتانە هەر ئاوا بوەو مەگەر چۆنەکایی دەنا ڕووی نەداوە لەسەر زوڵم‌و زۆری‌و بێ‌دادی چەوساندنەوە وەدەنگ هاتبن‌و خۆیان فیدا کردبێت •

بەڵێ هەر گەل‌و نەتەوەیەك بڕوا بەقیامەت‌و زیندوو بوونەوەی لە نێودا نەبوو وەك زەوی‌یەکی شۆرەکەت‌و سوێرو بێ تام هیچ جۆرە درەختێکی ڕەوشت بەرزی‌و پیاوەتی‌و فیداکاری‌و خزمەتکردن‌و ••• هتدی تێدا ناڕوێ چونکە ئەم خەسڵەتە مەعنەوی‌یە بەرزانە گوڵاڵك نین‌لە سەر زبڵی بڕوێن‌و زەمینەیەکی پاك‌و پڕ تام‌و چێژیان گەرەکە ، ئەویش بڕوا بەخوا بوون‌و بڕوا بە دواڕۆژو هەست‌کردنە بە بەرپرسیاری •

---

(١) « مسلم » ڕیوایەتی‌کردوە •

بەڵێ خوێنەری بەڕێز درەختی خەسڵەتە مەعنەوی یە بەرزەکان مەحاڵە لەسەر زەمینەی بەرژەوەندی یە ماددی یەکان بڕوێن و ڕەگیان داکوتن چونکە گۆزە چی تێدا بێت هەر ئەوەی لێ دەڕژێت و لەسەر سەرانگۆیلکیش دارمێو ناڕوێ •

هەر بۆیەش (ستالین) لەجەنگی جیهانی دووەمدا ناچار بوو سەر لەنوێ کڵێساو مزگەوت و پەرستگاکان ئاوەدان بکاتەوەو پەرە بە خواپەرستی و ئایین پەروەری بدات بۆ خاتری وەی هەست و نەستی ئایینی و خواپەرستی لە دڵی سوپاکەیدا بجووڵێنێ و ئەو هەست و نەستە خوایی یە ببێتە پاڵنەرێکی کاریگەر بۆ هاندانی سەربازەکانی کە خۆیان بەخت کەن و بنە بەلاگێڕی دەوڵەت و گەل، ئەمما نەك بە دافیعی ئابووری و بەرژەوەندی ماددی ـ وەك مارکس و باقی پێش سپیانی بیردۆزەی مارکسیزم دەیان گوت ـ بەڵکو بە دافیعی ڕازی کردنی خوداو وەدەست هێنانی ژیانی هەتاهەتایی بەهەشتی بەرین •

ئاخر براله بڵێی یان نەڵێی هەر ئینسانێك بیگری خۆویست و بەرژەوەند دۆستە ، بێگومان ئینسان کە بەرژەوەندی یە ماددی یەکانیشی دەوێ و هەوڵیان بۆ دەدات بۆ تێر کردنی ئەو (خۆ) یە یەتی و بو پارێزگاری کردنیەتی ، دەی باشە پێم ناڵێی ئەو ئینسانە ـ تاك یان کۆمەڵ ـ چۆن دەست بەردار دەبێت لەو (خۆ) یەی کە هەمو بەرژەوەندی یە ماددی یەکانی دەکاتە بەلاگێڕ ، لە پێناوی بەرژەوەندی ماددی دا ـ کە بریتی یە لە پاراستنی دەوڵەت ـ ئاخر چۆن ئینسان شتێك بکاتە بەلاگێڕی خۆی دوایی دیسان خۆی دەکاتەوە بەلاگێڕی ؟!!

هەر لەم هەڵوێستەدا کە ڕێچکە نائیسلامی یەکان زاریان دەبێتە تەڵەی تەقیوو هیچ وەلامیان پێ نادرێتەوە بەرزی ئیسلام و گونجانی لەگەڵ سرووشتی ئینساندا دەردەکەوێ ، چونکە ئیسلام دەڵێت : وەرە ئەی

گەلی خۆت بەخت کە لە ڕێی پاراستنی گەلو میللەتدا بۆ وەی خوا لێت ڕازی بێو هیچ بەخەم ئەم ژیانە شتەوە مەبە کە لەدەستت دەچێ چونکە خوای بالادەستو بە بەزەیی بەهەشتێکی ڕازاندۆتەوە بۆ ئەوانەی لە قسەو فەرمانی دەرناچن هێندەی ئاسمانو زەوی بەرینەو ژیانی دنیا لەچاو وی وەك دڵۆپە ئاوێك وایە لە ئاقار زەریایەکدا •

کەواتە ئیسلام هەر لەو دەمەیدا کە داوای شتێك لە ئینسان دەکات بریکار (بدل) یکیشی لە جێیدا دەداتێ کە هەزاران جار چاترە لەوەی دەیبەخشێ کەواتە خوا گوتەنی ئینسان سەودایەکی لەگەڵدا دەکرێ فرە قازانج دەکات (ان الله اشتری من المؤمنین انفسهم واموالهم بأن لهم الجنة) توبة - ١١١ - خواماڵو نەفسیلە بڕواداران کڕیوەو بەهەشتیان دەداتێ •

لێرەدا ئیسلامەتی ڕاست وەك ئەو بابایەی کردوە کە دەیەوێ لە بازاڕی شتێك بکڕێو کە دەچێتە کن کابرای دوکاندارو مامڵەتی لەگەڵدا دەکات بەرلەوەی شتە کڕاوەکەی لێ وەرگرێ حەقەکەی دەداتێ ، ئەمما ئەو ڕێچکەو بیردۆزانەی کە دەیانەوێ ئینسان هەڵێنن بۆ خۆبەخت کردنو خزمەتو فیداکاری بێ ئامادەکردنی زەمینەو پاڵنەرێکی گونجاوو ڕاست وەك ئەو کەسانەم دێنە بەرنیگا کە دەیانەوێ بچنە بازاڕی شمەکی بکڕن ئەمما حەشیای خوایان دە باخەڵێدا نیە کە دوایی لەبەرامبەردا بیدەن بە بابای شمەك فرۆش !! شکی تێدا نیە کە بەدەستی خاڵی دەگەڕێنەوەو کەس ناڵێ لەکوێڕا هاتوون !!

پیرەمێردی شاعیریش ڕەحمەتی خوای لێ بێ زۆر ڕاستی گوتوە :

پیاوت نارد بۆ ئیش قووەتی بەرێ
سەعات قوڕمیشی نەکەی ناگەڕێ

سێیەم : گرنگیو بڕوا بە دواڕۆژ بوون لە پێکەوە بەسترانی کۆمەڵگاو پاراستنی بەرژەوەندییەکانیدا :

ئایا ئەو خەڵکەی لە کۆمەڵگایەکدا دەژیات کە ئەندامەکانی بڕوایان بە زیندوو بوونەوەو سزاو پاداشو بەرپرسیاری نیەو لەسەر ڕەوشتو ئاکاری بڕوادارانە بارنەهێنراونو فرچکیان بە خۆشیو لەزەتی ژیانی بەهەشتو سامو هەیبەتی نێو دۆزەخەوە نەگرتوە چ شتێك بەرگرییان لێ دەکات کە بەکاری بەدو ناڕەوا هەستن •

ئایا میللەتێك بڕوای بە سزاو جەزرەبەی ئاوری جەهەندەم نەبێو بە هەوییای نازو نیعمەتەکانی بەهەشتێ نەبێت چ شتێك بەرهەڵستی دەکات لە تاوانو سەرپێچیو زیان بە خەڵك گەیاندن ؟!

ئایا میللەتێك هەست بە چاوەدێری خوا نەکاتو پێی وابێ وەك پاتاڵێکی بێساحێب خوێڕی کراوەو بەرهەڵدای وەلاتی کراوەو ڕێشمەی لەسەر داماڵراوە ، هەر کام لە ئەندامەکانی چ شتێك ڕێی لێ دەگرێ کە بکەوێتە دووی نەفسو ئارەزووەکانیو بێجگە لە بەرژەوەندییە شەخسییەکانی خۆی هیچ شتێکی دی بەبیردا نەیەت ؟!! ••

ڕەنگە بەعزە کەسێکی سادەزەینو بێ ئەزموون بێژن : چۆن چ شتێك بەرگری لێ دەکات ؟! قانوونی سزادان !! بەلام پێویستە لە وەلامی ئەم قسە سادەیەدا بگوترێ :

١ ـ قانوونی سزادان نە دەستی وەهەموو جێیان ڕادەگات وە نە توانای بەسەر هەموو کەسدا ڕادەشکێ ، بەلکو وەك گوتراوە : یاساو دەستوورەکان وەك تەونیجاڵجاڵوکە وان ئەوانەی وەك مێشو مەگەزو مێشوولەو پەپوولە هێدیو مەندو هێواشن دەیان گرێو ئەوانەش کە وەك زەردەواڵەو زەنگەسوورە وریاو بێعارو بە هەڵیمن قوتاریان دەبێت •

٢ ـ ئەگەر گریمان قانوونەکان توانیان هەموو میللەت بخەنە ژێر ڕکێفی خۆیانەوە خۆ ناتوانن ئەوانەی کەئەوانیان داناوە بیانخەنە بەر تەوژمی خۆیانەوە ، نەخێر دەسەلاتو تەوژمی قانوونو دەستوورەکان بە تەنێ وا لە هەموو خەڵکی بکات کە پابەندبن بە ڕژێمی وڵاتەوەو شیرازەی کۆمەڵگا نەپچڕێنن ، چونکە ئینسان هەر هێندە لە دەستوورو قانوونان دەڕەوێتەوەو لێیان دەترسێت کە مەترسی سزا درانی لەبەر بێو بە کوردی چاوی لە قەمچیو کوتەك بێت ، بەلام ئاخر هەموو دەمێ ئەو کوتەکە لە کوێ بو هەتا بابای تاوانباری پێ چاوترسێن بکرێو پێی لە خەراپەکاری وەڕەوێنرێ ؟!!

بەلام کە ئیمانو بڕوا هەبو ئینسان مەگەر چۆنەکایی دەنا حەوجێی بە قانوونو سزادان ناکات چونکە ئەو ئیمانو بڕوایەکەی بە سەریەوە چاودێرەو نایەلێ پێ خوار دانێت کە ئاگاداری دەکاتەوە ، لە مێژووی ئیسلامیشدا ئەوەندەمان نموونە هەیە لەم بارەوە کە لە ژمێرە نایەن بەلام کورد گوتەنی : (لوێچکێك نموونەی تەغارێکە) ئێمەش یەکێك لەو ڕووداوانە بە نموونە دێنینەوە :

شەوێکی عومەری کوڕی خەتتاب خەلیفەی مسوڵمانان ـ خوای لێ ڕازی بێ ـ بە کۆلانەکانی شاری مەدینەدا دەگەڕا بۆ وەی بزانێ هەستو خوستی نێو شار چیە لەیەکێك لە ماڵەکاندا گوێی لەم وتووێژە بوو :

دایك : دەهەستە کچم بچۆ نەختێك ئاوێ بکە نێو شیرەکەوە با زۆر بێ • کچ : ئاخر دایە عومەر (گەورەی مسوڵمانان) نەهی کردوە لەوە •

دایك : دەبڕۆ کچم بڕۆ خۆ عومەر ئاگای لێ نیە •

کچ : جا خۆ دایە ئەگەر عومەر ئاگای لێ نیە خوای عومەر ئاگای لێیە !! •

بەڵێ لە گۆمەڵگای ئیسلامی‌دا لەو دەمەدا کە دەستی قانوون چیدی بڕ ناکا دەستی بڕواو ئیمان دێتە کایەوەو ترس‌و حەژمەت لە دڵی ئینسان‌دا دەڕەخسێنێ‌و نایەڵێ شیرازەی کۆمەڵ بپچڕێنێ ، ئەمما لە کۆمەڵگای کوفردا ئەو دەستە نیە •

ئەوە لەسەرێکەوە ، لەسەرێکی دیشەوە لەگۆمەڵگای ئیسلامی‌دا هەرکام لە ئەندامانی کۆمەڵگا خوا خوایەتی ئیشێکی خێری بۆ هەڵکەوێ کە هێنانەدی سوودو بەرژەوەندی‌یەکی خەڵکی تێدا بێت بەشککم بە هۆی ئەوەوە پاداشێکی بۆ بنوسرێ تا تەرازووی خێرانی پێ‌ی گران‌بێت لەڕۆژی دوایی‌دا ، کە ڕۆژێکە کەس دەفریا کەس نایەو منداڵی شیرەخۆرە لەحەژمەتان سەری سپی دەبێ‌و ئینسانی ئازاو بە جەرگ لەخۆ دەچێ •

بەڵێ کۆمەڵگای ئیسلامی دەزانن کە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی : (اتقوا النار ولو بشق تمرة) [1] خۆتان لە سزای خوا بپارێزن ئەگەر بەلەتکە دەنکە خورمایەکیش بێ !! کەواتە هەر خوا خوایانە ئیشێکی چاکیان بۆ هەڵکەوێ تا هەلی کەنە سەرێ‌و بە ئومێدی خزمەت کردن بەخەڵك‌و ڕازی کردنی خوا جێ‌بەجێ‌ی کەن •

ئەمما ئەم جۆرە پاڵنەرە لە کۆمەڵگای بێ دین‌و بێ بڕوادا بەدی ناکرێ‌و لە سۆنگەی ئەوەشەوە لەباتی کۆمەڵگایەکی خێر خواو کومەڵ دۆست‌و خواپەرست کۆمەڵگایەکی شەڕخواو خەڵك نەویست‌و خۆپەرست بەچاو دەنگێوین •

خوێنەری ئازیزم : ئەمە کورتەیەك‌بوو لە تەفسیری ئایەتی چوارەمی ئەم سوورەتە مەزنە ، ئەمما نابێ وابزانی کە لێفەم بۆ لەسەر هەتیوان

---

(١) بخاری‌و مسلم ڕیوایەتیان کردوە •

هەڵداویەوەو هیچ نەماوە بیڵێم دەربارەی ئەم ئایەتە پیرۆزە پڕ پیتو پێزە ، ئێستاش نۆرەی ئایەتی پێنجەمینە •

تەفسیری ئایەتی پێنجەم

« ایاك نعبد وایاك نستعین » بەس تۆ دەپەرستین و هەر لە تۆش یارمەتی دەخوازین •

مانای وشەکان

ایاك : بەس تۆ ، لێرەدا وشەی (ایاك) بەرکار (مفعول)ە وپێش کارو کاراکەی کەوتوە •

نعبد : دەپەرستین ، لێرەدا (نعبد) کە کاروکارا (فعل وفاعل)یە کەوتۆتە دوای بەرکارەکەیەوە ، ئەم شێوازەش کاتێك بەکاردێنرێ لە زمانی عارەبیدا کە بابەتی قسەبێژ بیەوێ کارەکە ، یان وەسفەکە لە بەرکارەکەدا کورت کاتەوەو بەوەوە تایبەتی کات • کەواتە لێرەدا پەرستن (عبادة)ە کە کورت کراوەتەوە لە دوێنراو (مخاطب)دا کە پەروەردگاری مەزنە •

ئێستاش نۆرەی دەرهێنانی برێك لە گەوهەرە گرانباییەکانی دەریای بێ پایانی ئەم ئایەتە پڕ پیتو پێزەیە :

★ گەوهەری یەکەم :

خواپەرستی (عبادة) یانی چیو بەکێ دەگوترێ خواپەرست (عابد)؟!
(راغب الاصفهانی) لە مانای (عبادة)دا دەڵێ : (العبودیة : اظهار التذلل ، والعبادة ابلغ منه لانه غایة التذلل ولایستحقها الا من له غایة الافضال وهو الله تعالی ولهذا قال (الا تعبدوا الا ایاه) •

یانی : بەندایەتی واتە : پێشاندانی گەردن کەچی ، بەلام خواپەرستی (عبادة) لە بەندایەتی پڕماناترە چونکە (عبادة) ئەوپەڕی گەردین کەچی‌یەو ئەوەش کەس شایانی نیە ئەوە نەبێ کە ئەوپەڕی چاکەو منەتی هەیە ـ بەسەرمانەوە ـ کە خوای بێ هاوتایە ، جا بۆیەش فەرموویەتیَ (بێجگە لە وی کەس مەپەرستن) •

هەروەها دەڵێت : (والناس في هذا ضربان) عبد لله مخلصا وهو المقصود بقوله : (ان عبادی لیس لك علیهم سلطان •) ، وعبد للدنیا واعراضها ••• وایاه قصد النبی (صلى الله علیه وسلم) بقوله : (تعیس عبدالدرهم ، تعَس عبدالدینار) وعلى هذا النحو یصح ان یقال : لیس كل انسان عبدا لله فان العبد بهذا المعنى بمعنى العابد ••) •

واتە : خەڵك لە بەندایەتی‌دا دوو جۆرن ، هەیانە بەتەنێ بەندەی خوایە لەم ئایەتەش‌دا ئەم جۆرە (بەندە)یە مەبەست بوە : (ان عبادی لیس لك علیهم سلطان) بەندەكانی من تۆ دەسەلاتت بەسەردا ناشكێن • هەشیانە بەندەی دنیاو شتەكانیەتی ••• پێغەمبەریش (صلى الله علیه وسلم) ئەم جۆرەی مەبەست بوە كە فەرموویەتی : (نەگبەتی‌و بێ خێری بۆ بەندەی درەم ، نەگبەتی‌و بێ خێری بۆ بەندەی دینار •) بەم پێیە ڕاستە بگوترێ : هەمو ئینسانێك بەندەی خوا نیە ، چونكە بەندە بەم مانایە واتە گەردن‌كەچ‌و پەرستار[1] • (كەواتە ئیسان چی خۆش بوێ‌و گەردن كەچی بۆ بكات ئەو شتەی پەرستوەو بەخوای خۆی حسێب كردوە •)•
دیسان (راغب) دەڵێ :

(ویقال طریق معبد ای مذلل بالوطء ، وبعیر معبد ای مذلل بالقطران وعبدت فلانا اذا ذللته واذا اتخذته عبدا قال تعالى (ان عبدت بني اسرائیل)

---

(١) ئەوەی نێوان دوو كەوانەكە بۆ خۆم نووسیومە •

واته : وه دهگوترێ ڕێ‌یه‌کی (معبد) واته گه‌ردن کـه‌چ‌و خۆش کراو به هۆی پێدا ڕۆیشتن ، وه حوشترێکی (معبد) یانی مل پێ کەچ کراوو ژێر دەست کراو به قه‌تران[٢] ، وه ده‌ڵێ‌ی (عبدت فلاناً) ئه‌گـه‌ر ملت پێ که‌چ کردبێ‌و بارت هێنابێ یان کردبێتت بـه کۆیله (عبـد)، خـوای گه‌وره فه‌رموویه‌تی : (ان عبـدت بنی اسرائیل) یانی (بنی اسرائیل)ت کردوه به ژێر ده‌ستو فه‌رمانبه‌ری خۆت ـ ئه‌ی فیرعه‌ون ـ •

مامۆستای خوا لێ‌خۆش‌بوو (ابو الاعلی المودودی)یش له‌م باره‌وه ده‌ڵێت : (مانای (عبودة ، عبودیة ، عبدیة) له گۆشه‌نیگای زمانه‌وه بریتی‌یه له : ئه‌ستۆکه‌چی‌و خۆ به‌که‌م پیشان‌دان ، یانی ئینسان له ئاقار یه‌کێـك‌دا گه‌ردن که‌چ بێ‌و به ئیراده‌و ویسـتی وی به‌ڕێوه بچێ‌و هیـچ جـۆره لاموجوومی‌و سـه‌ره‌خـه‌ری‌و به‌رهه‌ڵسـتی‌یه‌ك نه‌کات له ئاقـار ئه‌مـرو فه‌رمانه‌کانی‌دا ، له‌هه‌ڵس‌و که‌وت‌و ڕه‌فتارو کـرداری‌دا ته‌نیا ڕه‌زامه‌ندی وی ڕه‌چاو بکاو به پێ‌ی ویست‌و خواستی وی بژیه‌ت)[١] •

باقی سه‌رچاوه‌کانی تریش له ته‌فسیرو کتێبه زمانه‌وانی‌یه‌کان ، هه‌مان مه‌به‌ست دووباره ده‌که‌نه‌وه له‌گه‌ڵ جیاوازی شێوازی ده‌ربڕین‌دا •

که‌واته ئێستا له‌به‌ر تیشکی قسه‌ی زمان‌زانان‌دا ده‌توانین بڵێین :

(عبادة) خواپه‌رستی واته گه‌ردن‌که‌چی‌و فه‌رمانبه‌ری کردن ته‌نیـا بۆ خوا ، واته هه‌ڵس‌و که‌وت کردن‌و به‌ڕێوه چوون له‌هه‌موو لایه‌نه‌کانی

---

(٢) (قطران) مادده‌یه‌کی شله‌وچه‌وره له هێندێك دره‌خت وه‌رده‌گیرێ وه‌ك سنه‌وبه‌ر (کاژ) • سه‌یری (المنجد) بکه لاپه‌ڕه (٦٣٨) پیتی (ق) چاپی (٢٢) •

(١) سه‌یری (المصطلحات الاربعة) ته‌رجه‌مه‌ی فارسی،لاپه‌ڕه (١٦٧) بکه ، چاپی سێ‌یه‌م •

ژیان‌دا بەپێی ڕێنموونی‌یەکانی خواو پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)، بەڵێ خواپەرستی یانی پابەند بوون بە بەرنامەو ڕێبازی وی‌یەوەو فڕێدانی هەر ڕێچکەو کوێرە ڕێ‌یەکی تـر کە غەیری خـوا دایناوەو نەخشـەی کێشاوە ، وە خواپەرستی واتە گوێ شل نەکردن‌و بە هیچ حسێب کردنی قسەی هەر کاربەدەست‌و پردێن سبی‌یەك کە قسەکانی لە کانیاوی ڕوونی ڕێبازو دەستووری خوا هەڵنەهێنجاوەو دەیەوێ خـۆی لە مەردوم بکـاتە خواو تەمایەتی فـیرعەونایەتی‌یان بەسـەردا بکاو دەستوورو یاسـایان بۆ دانـێ .

ئێستاش بۆ خاتری وەی چاتر مەسەلەکە ڕوون بێتەوەو هیچ کەس لەم بارەوە گرێ کوێرەی لە دڵی‌دا نەمێنێ با سـەرنجێکی قورئانی قسـە لەجێ بدەین‌و بزانین لەو بارەوە ڕای چۆنە :

١ ـ لە سوورەتی (مؤمنون)دا دەفەرموێ : (ثم ارسلنا موسـی واخـاه هرون بآیاتنا وسلطان مبین الی فرعون وملئه فاسـتكبرو وكانوا قوما عالین فقالوا انؤمن لبشرین مثلنا وقومهما لنا عابدون !) ٤٥ـ٤٦ .

یانی : دوایی (موسی)و (هارون)ی برای‌مان بە نیشـانە گەلێك‌و دەسەلاتێکی ئاشکراوە ڕەوانەی لای فیرعەون‌و دارو دەسـتەکەی کرد ، ئەمما ئەوان خۆیان بە زل گرت‌و میللـەتێکی سـەرکەش بوون ، گوتیان چۆن بڕوا بە دوو ئینسانی وەك خۆمان دێنین ، سـەرباری میللەتەکەیان گەردن کەچ‌مان‌و دەمان پەرستن ؟!

لێرەدا فیرعەون‌و دارو دەستەکەی بێ پەردە دەڵێن میللەتی (موسی) کە (بنی اسرائیل)ە ئێمە دەپەرستن ، شکێشی تێدا نیە کە مەبەست لە وشەی (عابدون) لێرەدا نوێژو ڕۆژوو بۆکردن نیـە بەڵکو مەبەسـت گەردن کەچی‌و پابەندی ئەو میللـەتەیە بە ئەمرو نـەهی‌و دەسـتوورو بەرناوەی فیرعەونەوە .

٢ ـ هەروەها فەرموویەتی : (وتلك نعمة تمنّها عليّ ان عبدت بنی اسرائیل) •

شعراء ـ ٢٢ ـ •

واته : ئەوەش کە مِنەتێکە بە سەرمدا دەکەی لە ئەنجامی ئەوەوە بوو کە تۆ ـ ئەی فیرعەون ـ (بنی اسرائیل)ت کردبوو بە بەندەی خۆت • [١]

٣ ـ دیسان فەرموویەتی : (ولقد بعثنا في كل امة رسولا ان اعبدوا اللـه واجتنبوا الطاغوت) نحل ئایەتی (٣٦) •

٤ ـ لە جێیەکی تر فەرموویەتی : (والذين اجتنبوا الطاغوت ان يعبدوها وانابوا الى الله لهم البشرى) زمر ، ئایەتی (١٧) •

یانی : وە ئەوانەی خۆیان لە پەرستنی طاغووت پاراستوەو بۆ کن خوا گەڕاونەوە موژدەیان پێ دەدرێ •

٥ ـ لە شوێنێکی دی فەرموویەتی : (الم اعهد اليكم يابنى آدم ان لا تعبدوا الشيطان انه لكم عدو مبين ؟) يس ئایەتی (٦٠) •

یانی : ئەی وەچەی ئادەم ئەدی ڕام نەسپاردن کە شەیتان نەپەرستن چونکە ئەو دوژمنێکی ئاشکرایە بۆ وە ؟!

٦ ـ دیسان فەرموویەتی : (اتخذوا احبارهم ورهبانهم اربابا من دون

---

(١) ئەم ئایەتە : (وتلك نعمة تمنها علي •• الخ) قسەی (موسى)یە (عليه السلام) لە وەڵامی فیرعەوندا کە پێی گوت : (الم نربك فينا وليدا ؟ ئایا ئێمە بە منداڵی بە خێومان نەکردی ؟ (موسى) لێرەدا دەیەوێ پێی بڵێ : بۆیە ئەمن لەماڵێ تۆدا بەخێوکرام چونکە نەتەوەی من (بني اسرائيل) ژێردەستەی تۆ بوون •

الله والمسيح ابن مريم وما امروا ليعبدوا الها واحدا ٠٠) توبة ئایەتی (٣١) ٠

یانی : قەشەو پاپاکانیانو (عیسی)ی کوڕی مریەمیان کردە یاسا دانەرو فەرمانڕەوا لە باتی خوا ، فەرمانیشیان پێ نەکرابو کە غەیری خودا کەسی‌تر بپەرستن ٠

٧ ـ لە سووڕەتی (اعراف)دا خوای بالا دەستو بە بەزەیی دەربارەی هەر کام لە نوح و هود و شعیب کە هەر سێکیان پێغەمبەری خوا بوون دەفەرموێ :

(ولقد ارسلنا نوحاً الی قومە فقال یاقوم اعبدو الله مالکم من الە غیرە ٠٠٠) (والی عاد اخاهم هودا قال یاقوم آعبدوا اللّه مالکم من الە غیرە) (والی مدین اخاهم شعیبا قال یاقوم اعبدو اللە مالکم من الە غیرە ٠٠) دەبینین هەرکام لەم پێغەمبەرانە (صلی اللە علیهم وسلم) فەرموویەتی : (گەلۆ خوا بپەرستن چ پەرستراوی دیکەتان نین) !!

خوێنەری ئازیز لەوەوە کە ڕابوردو وەك مانگی چواردە دەرکەوت کە وشەی (عبادة) چەمكو واتایەکی یەکجار بەرینو بەرفراوانی هەیەو کورت کرانەوەی لە چوارچێوەی بەجێ هێنانی دروشمەکاندا ـ وەك زووربەی مسولمانانی ئێستا دەیکەن ـ بە هیچ کلۆجێك لەگەڵ دەقەکانی قورئانی قسەلەجێدا ناسازێ ٠

بەڵێ (عبادة) لە ڕوانگەی مەکتەبی یەکتاپەرستی ئیسلامەوە واتە : تەنیاو تەنیا ئەستۆ کەچ‌کردنو فەرمانبەری کردن بۆ خواو فڕێ دانی هەموو چەشنە کۆیلایەتیو بت‌پەرستی‌یەك ، جا کەیفێ خۆیەتی ئەو بتە کە دەپەرسترێ لەباتی خوا یان وێڕای خوا ، دارو بەردە ، ڕووەکە ، ئاژەڵە ، شەیتانە ، ئینسانە ، ئینجا ئەو ئینسانەش کەیفێ خۆیەتی ڕەشە ،

سووره ، سپی یه ، زەردە ، فەرەنسگی یه ، روسسیایی یه ، عارەبە ، کوردە ، .. هتد هەرچی هەیە با ببێ ، مادام لەباتی خـوا یان وێرای خوا پەرستراو فەرمانبەری لە قسەو فەرمانو یاساو دەستوورەکانی کرا ـ ئەو قسەو فەرمانو یاساو دەستوورانەی کە لە سەرچاوەی ڕوونی ئیسلامەوە هەڵی نەهێنجاونو بەپێی هەواو ئارەزووی خـۆی داینـاون ـ ئەوە کراوە بە خوایەکی ساختەو لەجێی خوای ڕاستەقینەدا دانراوە .

بەڵێ خوێنەری خۆشەویستم : لە وەوە کە ڕابورد دەرکەوت کـە مەرج نیە هەتا نوێژ بۆ یەکێك نەکەیو ڕۆژووی بۆ نەگریو کڕنووشی بۆ نەبەی بـە پەرسـتراوت نەژمێـررێ با لەهـەمو کاروبارو هەسـتانو دانیشـتنێکی ژیانیشـتدا پابەنـدی بـەرنامەو گـوێ لەمسـتی قسـەو ڕێنموونی یەکانی بی !!

جا ئێستا ئەگەر خوێنەری ئازیزم پڕ بـە زاری پێبکەنێ بەوانەی دەڵێن : باشـە چ دەبێ ئەگەر ئێمـە وێڕای مسـوڵمانێتیو خواپەرسـتی سوودیش لە بیرو باوەڕو بەرنامـەکانی دیکـەش وەرگـرین لە بـواری سیاسی ئابووری وکۆمەڵایەتیو ... هتد دا ، هیـچ خەتای ناگـرم و چ گلەیی یانی لێ ناکەم .

چونکە ئەو زەین کـورتو لە خـوا بێخـەبەرانە نازانن کە خـوا فەرموویەتی : (ان الله لایغفر ان یشرك به ویغفر مادون ذلك لمن یشاء) نساء ـ ٤٨ .

یانی : خـوا نابووریو چاوپۆشـی ناکات کـە هاوتاو شـەریکی بۆ دابنرێ ئەمما غەیری ئەمتاوانە لە هـەموو تاوانێکی تر ـ کە بیەوێ ـ دەبوورێ !!

بەڵێ ئەو لە ئیسلام بێ خەبەرانە نازانن کـە بەم قسـەیەیان خوای گەورە وەدرۆ دەخەنەوە !!ئەدی خوای کاربەجێ نافەرموێ :(الیوم اکملت

لكم دينكم ...) مائدة ـ ٣ ـ واته : ئەمڕۆ ڕێبازەکەتانم بۆ تەواو کردن • ؟! ... خوای کاربەجێو زانا دەفەرموێ ڕێبازی خوا (دینی ئیسلامەتی) تەواوەو هیچ کەمو کەسری تێدا نیە بەڵام ئەو لەخوا بێخەبەرانە دەڵێن : جا چ دەبێت ئەگەر لە بیردۆزە دەسکردەکان سوود وەرگرین لەلایەنەکانی سیاسیو ئابووریو کۆمەڵایەتی دا !!

گوایە خوای باڵادەست ، ئەو پەروەردگارەی ئەم بوونەوەرە زەبەلاحەی ڕەخساندوەو ڕێکخستوە تەنیا لەلایەنی مەعنەویو ڕۆحیدا پسپۆڕەو سیاسەتو میاسەتو باقی شتەکانیتر نازانێ ؟!

(سبحان الله عما یقول الظالمون علوا کبیرا) پاکیو بێ خەوشییەکی بێ وێنە بۆ خوا لەوەی کە ستەمکاران دەیبێژن • (کبرت کلمة تخرج من افواههم ان یقولون الا کذبا) کهف ـ ٥ ـ وشەیەکی فرە زل لەزاریان دێتە دەرێ ، بێجگە لەدرۆ هیچیتر نیە •

ئیستا کە پێم وابێ تا ئەندازەیەك واتاو چەمکی وشەی (عبادة) مان ئاوەڵا کردەوە با دەستکەین بە تێوەڕامانی گەوهەری دووەم •

★ گەوهەری دووەم :

خواپەرستی لە ئیسلامدا لەسەر بنەمای خۆشەویستی ڕۆنراوە[1] : چۆنیەتی دەرهێنرانی ئەم گەوهەرەش لەدەریای پڕ خەزێنەی ئەم ئایەتەدا ئاوایە :

---

(١) هەرچەندە لەکاتی توێژینەوەی ئایەتی سێیەم « الرحمن الرحیم »دا گەوهەری سێیەممان بۆ ئەم باسە تەرخان کردوە ، بەڵام باسەکە هێند گرنگو بایەخدارە ئەم گەوهەرەو دەیان گەوهەری تریشی بۆ بکرێنە ملوانکە ئیستا هەرکەمە ••

دوای ئەوەی بابای بڕوادار خـوای خۆی ناسیو سوپاسو ستایشی کردو بڕوای کـرد بە ژیانێکی دی دوای مـردن ، کە هـەرکام لـەمانە بزوێنەری هەستی خۆشەویستیو ڕێزن بەرامبـەر بە خوا ، دوای ئـەوە یەکسەر گوتی : (ایاك نعبد ٠٠) هەر ئەتۆ دەپەرسـتین ، کەواتە خـوا پەرستی‌یەکە ئەنجامی وتووێژەکەی پێشـەوەیە هـەروەك چـۆن ئـەو مەڕدارانەی هاوینان دەچن بۆ کوێستانەکانی شـاخی (قەنـدیل) ئەگەر لێیان بپرسی بۆچی دەچن بۆ وێ ؟ دەڵێـن : جـونکە ئاوو هـەوایەکی سازگارو کانیو سەرچاوەی ساردو زەمەندو لەوەڕی چاکی لێیە ، کەواتە چوون بۆ کوێستانەکانی (قەندیل) چەنـد پاڵنـەرێکی هـەیە کـە وەك کۆڵەکان لەسەریان بەندە •

دە کتومت مەسەلەی پەرستنی پەروەردگاریش بەم چەشنەیە ، بۆیە مسوڵمان خوا دەپەرستێ چونکە بەدی‌هێنەرەو خاوەنی هەمو سـیفەتێکی بەرزی خوایەتی‌یەو سوپاسو سـتایش هەر شـیاوی وی‌یەو گـەورەی ڕۆژی پاداشو سزایە ـ هەڵبەتە مسوڵمان پتر تەمای پاداشـیان هـەیە تا سزا ـ جا لە سۆنگەی ئەمانەوە دەی‌پەرستن ، کەواتە پەرسـترانی خوای مەزن ئاکامی خۆشەویستی بەندەکانە بەرامبەر بە وی ، چونکە هـەرکام لەو عامیلانەی ڕابوردن وا لەئینسـان دەکات خـوای خۆش بوێ چ جای هەموشیان خڕوەبن • ئینجـا کەسـیش شـکی لەوەدا نیە کە خـوای بێ هاوتاش ئەو جۆرە بەنـدانەی خۆش دەوێ چونکە ئەو هـەر بەرلەوەی بەندەکانی بی‌ناسنو بی پەرستن چـاکەی لەگەڵدا کـردوونو خۆشـی ویستوونو ڕێزی لێ گرتوون ! مادام وابێ ئێستا کە بەندەکانی ئەستۆی بۆ کەچ دەکەنو بەتاقە سەرداروو گەورەو پەروەردگاری خۆیانی حسێب دەکەن حەوجار حەوجار خۆشی دەوێن •

بەڵێ بنجو بناوانی خواپەرستی خۆشەویستی‌یە ، بەڵام ئایا هەمو کەس بۆی هەیە لافی ئەوە لێبدات کە خوای خۆش دەوێو دۆستایەتی لەگەڵ خوادا بەهێزو ڕپتەوە ؟![1] •

هەڵبەتە نەء بەڵکو پێویستە ئەوانەی خوایان خۆش دەوێو ڕێزی لێ دەگرن درووشمو نیشانە گەلێکیان پێوە بێت کە لەوانەی خوایان خۆش ناوێ جوێ‌یان دەکاتەوەو هەڵیان داوێرێ •

چونکە ئیمانو بڕوا کە ڕیشەو بنەماکەی خۆشەویستی‌یە هەستو نەستو عاتیفەو سۆزێکی دەروونی‌یەو لەبەر چاوان پەنهانو شێرراوەیەو هەستی پێ ناکرێت ، بەڵام ئەو هەستونەستو عاتیفەو سۆزە دەرونی‌یە دیمەنو ڕواڵەتێکی بەرچاوو دیتراویشی هەیە کە دەکرێتە نیشانەو درووشمو بەڵگەی هەبوونی ، واتە ئیمانو بڕوا دوو دیوی هەیە دیوێکیان شێرراوەو پەنهانەو خوا نەبێ کەسی پێ شارەزا نیە ، دیوەکەی دیشیان دیتراوو ئاشکرایەو هەموو کەس دەی‌بینێ ، ئەویش بریتی‌یە لەو کردارو ڕەفتارو ڕەوشتو ئاکارەی کە ئینسانی ئیماندار پێی هەڵدەستێو دەیکاتە بەڵگەو شایەتو تەرجەمەیەکی واقیعی بۆ ئیمانەکەی •

بەڵێ کەسێك کەسێکی یان شتێکی خۆش‌بوێ لەپێناویدا ڕەنج دەداو تێ دەکۆشێ بۆ وێنە : دەبینین ئەو جحێڵانەی دڵدارنو ئافرەتێکیان

---

(۱) کەرەتێکی لە کۆڕێك‌دا لەگەڵ یەکێك لەدانیشتوان بوو بە موناقەشەمان ئەو ئیدیعای ئەوەی دەکرد کە هیچ کەس نیە هێندەی وی خوای خۆش بوێو دۆستایەتی لەگەڵدا پتەوبێت ، ئەمما نوێژو باقی ئاکارە ئیسلامی‌یەکانی تریشی‌تێدا نەدەبینرا،کەپێشم دەگوت : مادات‌خوات خۆش‌دەوێ چما پابەندی فەرمانەکانی نابی ! ژمارەگەلێك عوزرو بەهانەی بێ‌جێی دێنانەوە ، جا ئەوچەند دێڕەی سەرێ وەڵامی ئەو جۆرە کەسانە دەدەنەوە •

خۆش دەوێ هەر شتێکی لەتواناو بڕستیان دابێ لەپێناویدا بەخت دەکەن، بەڵکو زیاد لەوەش جاری وایە لەپێناوی یارو خۆشەویستەکەیاندا مل دەبەر کاری وا ڕادەکەن کە بەهیچ کێشانەو پێوانەیەکی ژیرانە ماقووڵنیە، لێرەدا قووڵە نەزیلەیەکم هاتەوە یاد :

دەڵێن کەڕەتێککی سلێمان پێغەمبەر (علیه السلام) بە لای مێروولەیەکیدا ڕابوورد کە سەرگەرمی گواستنەوەی گردێکی گەورە بو کە کرابوو بە مارەیی خۆشەویستەکەی سولەیمان لێی پرسی : جا خۆ ئەگەر هەزار ساڵیش بژیەی ئێستا هیچ بە هیچ ناکەی چما بە خۆڕایی خۆت ماندوو دەکەی ؟! •

مێروولە لەوەڵامدا گوتی : کاکی خۆم لە مەزەبی ئاشقاندا لێکدانەوە نیە !! بەڵێ ئەو کەسەی کە گوتوویەتی :

تعصي الاله وتزعم حبه لعمرك هذا في المقال بديع
لو كان حبك صادقا لاطعته فان المحب لمن يحب مطيع

وێڕای باخی بوونت لەخوا گومان دەکەی خۆشت دەوێ
سوێندم بەخودا ئەم قسەیەت لەگەڵ واقیع ڕێك ناکەوێ

ئەگەر ڕاستە خۆشەویستتە دەبێ ملکەچکەی بۆ ئەمری
کەسێك کەسێکی خۆش بوێ گوێ لەبۆ فەرمانی دەگری[1]

زۆر ڕاستی گوتوە !!

بەر لەوەی ئەم گەوهەرە بەجێ بێڵینو پەردە لەسەر گەوهەرێکی تری ئەم ئایەتە مەزنە هەڵدەینەوە ڕاستییەکی زێدە بایەخدار ماوە نالوێ لێی بێ دەنگ بین •

---

(١) ئەم دوو ڕێڕە شیعرە بۆ خۆم تەرجەمەم کردن ئەگەر ناتەواوییەکی تێدابێ داوای چاوپۆشی دەکەم •

هەروەك چۆن كەسێك ڕاست بكات لەوەدا كە خوای خۆش دەوێ بە قسەی دەكاتو سەرپێچی لە فەرمانەكـانی ناكات ، دیسان كەسێك بەڕاستی خوای خۆش بوێ هەموو ئەوانەشی خۆش دەوێ كە خوا خۆشی دەوێن وە هەموو ئەوانەش دەبوغزێنێ كە خوا دەیان بوغزێنی ، گومانیش لەوەدا نیە كە بەندە گوێ ڕایەڵو فەرمانبەرەكانی خوا بەگشتیو لەڕیزی پێشەوەیاندا پێغەمبەرمان موحەممەدو خزمو هاوەڵانی خۆشەویستی خوانو شەیتانو ئینسانە لە خوا یاخی بووەكانیش ناخەزو دوژمنی خوان ، كەواتە مسوڵمان پێویستە هەموو بڕواداران بەگشتیو پێغەمبەرو خزمو نزیكانیو هاوەڵانی بەتایبەتی خۆش بوێو لەولاشەوە شەیتانو داردەستەكەی لەئینسانو جن (پەری) ببوغزێنێ ، هەر بۆیەش بە ئەدەبو ڕەوشتێكی ئیسلامی دادەنرێ كە ئینسان لەدەمی ناو هێنانی یەكێك لە پێغەمبەران دا (صلی الله علیهم وسلم) [1] داوا لەخوای گەورە بكات كە لەبارانی ڕەحمەتو بەخششی خۆی زیاتریان بەسەردا ببارێنێ بەم جۆرە دەڵێن : (صلی الله علیه وسلم) یان (علیه السلام) ، وە لەدەمی ناوهێنانی یارانی پێغەمبەردا بڵێن (رضـی الله عنـه) خوا لێی ڕازی بێت ، وە لەدەمی ناوهێنانی خواپەرستێكی چاكو مسوڵمانێكی خزمەت گوزاردا بێژین : (رحمه الله) خوا ڕەحمی پێبكات .

دیسان هەر بۆیەش بە ئەدەبو ڕەوشتێكی ئیسلامی دادەنرێ كە هانا وەبەر خوا بەرین لەبەر شەیتانو شەیتانییەكان چ نەبینراو بن

---

(١) هەڵبەتە ئەم سەڵەوات دانە پتر دەربارەی پێغەمبەرمان موحەممەد (صلی الله علیه وسلم) داكۆكی لەسەركراوە ، وەك خوا دەفەرموێ : (ان الله وملائكته یصلون علی النبی ، یا ایها الذین آمنوا صلوا علیه وسلموا تسلیما) احزاب - ٥٦ -

چ بینراو (مـن الجنة والناس) ، وه بڵێین : (اعوذ بالله من الشیطان الرجیم) پەنا دەبەمە بەر خوا لەبەر شەیتانی نەفرین لێکراو •

جا خوا بۆ خاتری گەورەیی‌و بەخشندەیی خۆی بمان گێرێ لەوانەی لەقسەی خۆی‌و پێغەمبەرەکەی (صلى الله عليه وسلم) دەرناچن‌و توخنی شەیتان‌و شەیتانی‌یەکان ناکەون‌و بەلایان‌دا ناچن • ئامین •

★ گەوهەری سێیەم :

لەبەر تیشـکی سـێیەمین گەوهـەری ئـەم‌ئایەتە پیرۆزەدا ئەمە دەفامرێتەوە :

نیزیك کەوتنەوە لەخواو ڕۆچوون لەدەریای بێ بنی خواناسـین‌دا بە کت‌وپڕی نایەتە دی‌و خۆڕاگری‌و ئارامی‌و نەسرەوتوویی گەرەکە ، کوردانیش لەمێژە گوتوویانە : کەس لەپڕێك نابێتە کوڕێك •

جا وەنەبێ ئەو پلەپلەیی‌و وردەوردە پێ‌هەڵاچوونە تەنیا لەبواری خواپەرستی‌دا هەبێت بەڵکو هـەموو کـاروبارێکی دنیـا بەگوێرەی ئـەو یاساگشتی‌یە بەڕێوە دەچـێ ، دەبینین بابای وەرزش‌کار هەوڵ‌جـار چل بەنجا کیلۆی بۆبەرز دەکرێ ئەمما پاش چەند مانگ چەند ساڵێك دەتوانێ سەری پێ بەسەدو دووسەدی‌یەوە بنێ ، بەڵام ئایا ئەگەر هەر هەوەڵ‌جار هەوڵی دابا کە یەکسەر سەد دووسـەد کیلۆی بەرزکـاتەوە بۆی دەچۆ سەرێ ؟!

خواپەرستی‌و سـەرکەوتنیـش بـەپەیژەی خواناسـی‌دا هـەر بەو گەزوجاوە • چۆنیەتی فامـرانەوەی ئەم مەبەسـتەش لەم ئایەتـە پڕپیت‌و پێزە ئاوایە : لەپلەی یەکەم‌دا بەندە بەدی‌هێنەری خۆی ناسی‌و زانی کـە خاوەنی هەموو سیفەتێکی بەرزو جوانە •

لەپلەی دووەمدا ستایش‌و شوکرانەبژێری بەرامبەر بە پەروەدگاری دەربڕی ، واتە ناسینی‌خودا وای لێ‌کرد سوپاس‌و ستایشی بکات •

لەپلەی سێیەمدا جارێکی‌دی‌دووپاتی کردەوە کە خوا خێوی‌هەموو سیفەتێکی لەباروچاکە بۆیەش هەر خەسڵەتی بەزەیی‌و بەخشندەیی باس‌کراوە چونکە جێ‌ومەقام وا داخوازی دەکات •

لەپلەی چوارەمدا بڕواهێنانی خۆی دەربڕی بەڕۆژی دوایی ڕۆژی سزاوپاداش ، ڕۆژێك کە دادگەری خوای تێدا دەچەسپێ‌و پاك‌وپیس لێك هەڵداوێردرێن •

ئینجا لەپلەی پێنجەمدا ئینسان پتر هەڵ دەکشێ‌و دەچێتە قۆناغی دووان (خطاب) لەگەڵ خوادا دوای ئەوەی کە لەپلەکانی پێشوودا بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆیی لەگەڵی‌دا دەدوا •

هەڵبەتە ئەم‌پلەیەش لەبەرنامەی خوادا بەپلەی (احسان) ناسراوە چونکە لە فەرمایشت‌دا هاتوە : (الاحسان ان تعبد الله كأنك تراه •••)[1] واتە : (احسان) ئەوەیە کە لەدەمی خواپەرستی‌دا وابزانی خودا دەبینی‌و تێ‌یەوە ڕادەمێنی •

بێگومان (احسان)یش وەك زانایان دەڵێن بەرزترین پلەی خوداناسی‌یە • ئێستاش چەند فەرمایشتێکی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) دێنینەوە بۆ پتر ئاوەڵاکردنەوەی مەبەست :

١ ـ (ان الدين يسر ولن يشاد الدين احد الا غلبه •••)[2] واتە : دین‌داری‌و خواپەرستی ئاسانەو ـ لەگەڵ سرووشتی ئینسان‌دا

---

(١) (بخاری‌و مسلم ترمذی‌و نسائی‌و ابوداود) ڕیوایەتیان‌کردوە لە (عمر بن الخطاب)ەوە •

(٢) (بخاری) لە ـ ابو هريرة ـ وە گێڕاویەتەوە

دەسازێ ـ هیچ کەسێکیش پێش بڕکێی لەگەڵ دیندا نەکردوە دین بەسەری‌دا زاڵ نەبووبێ ، واتە : هیچ کەسێك زیادەڕەوی لەخواپەرستی‌دا نەکردوەو زیاد لەپێویست پێی‌دا قووڵ نەبۆتەوە لەحاڵێك‌دا نەبێ کە دەری‌نەبردوەو بەکۆی کەوتوەو فرزەی لێ‌بڕاوە.

٢ ـ (سئل رسول الله (صلی الله علیه وسلم) ای العمل احب الی الله ؟ قال : ادومه وان قل)[١] یانی : پرسیار لەپێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) کرا : چ کردەوەیەك خۆشەویست‌ترە لەکن خوا ؟فەرمووی بەردەوام‌ترینی ئەگەر کەمیش‌بێ •

٣ ـ (قال صلی الله علیه وسلم : اما والله انی لاخشاکم لله واتقاکم له ولکنی اصوم وافطر واصلی وارقد واتزوج النساء فمن رغب عن سنتی فلیس مني •)[٢] یانی : پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی : بزانن بەخوا لەهەموانتان پتر لە خوا دەترسێم‌و پارێزی لێ‌دەکەم ئەمما بەڕۆژو دەبم‌و ڕۆژ بوێریش دەکەم ـ مەبەست لێرەدا ڕۆژوی سوننەتە ـ وەنوێژیش دەکەم‌و دەشنووم وە دەچمە لای ئافرەتیش هەرکەسێك لەڕێ‌و شوێنی من لاملا بێ لە ـ میللەتی ـ من نیە !! •

٤ ـ (عن عبدالله بن عمرو رضی الله عنهما قال : قال لي النبی (صلی الله علیه وسلم) : الم اخبر انك تقوم اللیل وتصوم النهار قلت : انی افعل ذلك ، قال : فأنك اذا فعلت ذلك هجمت عینك ونفهت نفسك

---

(١) (بخاری‌ومسلم‌وترمذی) لە ـ عائشة ـ وە گێڕاویانەتەوە •

(٢) (بخاری‌ومسلم‌ونسائی) لە ـ انس ـ • ڕیوایەتبان کردوە •

وان لنفسك حق ولاهلك حق فصم وافطر وقم ونم)[1] •

واته : (عبدالله بن عمرو بن العاص) خوا لێیان ڕازی بێ گوتویەتی : پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) پێی گوتم : هەواڵم پێ دراوە کە تۆ شەو گار[2] بەشەو نوێژان دەبەیەسەرو ڕوژگاریش بە ڕۆژووو ، گوتم : ئەمن وادەکەم ، فەرمووی : ئەگەر وا بکەی چاوت قووڵ دەبن و نەفست ماندوو دەبێت ، بشزانە کە نەفست مافی هەیەو ، خێزانت مافی هەیە ، کەواتە ڕۆژووانیش بگرە - یانی ڕۆژووی سوننەت - و ڕۆژ بۆیریش بکە ، وە شەونوێژانیش بکەو بشنوو •

بەڵێ خوێنەری ئازیز بەرنامەی خوا بەپێی سرووشتی ئینسان ڕۆنراوە (فطرة الله التی فطر الناس علیها ، لاتبدیل لخلق الله -) مادام وابێ دەبێ لەگەڵ وزەو توانای ئینساندا بگونجێو وانەبێ کە ئینسان بۆی بەڕێوە نەچێت (یرید الله بکم الیسر ولایرید بکم العسر) بقرة -١٨٦- واتە : خوا دەیەوێ کارتان بۆ وەسێنایی بخاتو نایەوێ لێتان گران بکات •

ئەمما هەر لەگەڵ ئەوەشدا کە ئیسلام لەتواناو وزەی هەمو کەسێك دایە بەهێزترین ئینسانیش مەودای هەیە کە ئەسپی پێشبڕکێو بەرەو پێش چوونی تاوبدات لەمەیدانی خواپەرستیدا •

بەڵام دووپاتی دەکەینەوە کە نیزیك بوونەوە لەخواو زووڕا چوون بەپەیژەی خواناسیدا بەپەلەپەل سەرناگرێو پشوو درێژیو خۆ ڕاگریو ورەی بەرزی گەرەکە ، پێشینانیش گوتوویانە : ئەوەی لەبڵیندان بڕوانێ

---

(١) (بخاریومسلم) لە - عبدالله بن عمرو بنالعاص - ەوە گێڕاویانەتەوە •

(٢) واتە هەموو شەوگار بەبێ پسانەوە •

دە نەویان دەکەوێ ، بەچاوی خۆشم بابای وام دیوە لەپێش‌دا ئیسلامی زۆر بەتین‌وتاوەوە گرتوەو ویستوویەتی بەدوو ڕۆژان لەهەموو ئاوان وەپەڕێو بچێتە ڕیزی ئەو خواپەرستو خواپێداوانەی دوای هەوڵو خەباتو تێکۆشانی چەند ساڵە گەیشتوون بەو پلەو پایەیەی پێی گەیون، ئەمما پاش ماوەیەك نەك هەر نەیتوانیوە بەردەوام بێت بەڵکو زۆر جاران هەر وازیشی لەخواپەرستیو دین‌داری هێناوەو پێشێ چەند بەگوڕوتاوەوە بەدەریای خواپەرستی‌دا چۆتە خوار دوایی هێندە بەتین‌وگوڕەوە کشیوەتەوەو پاشەکشەی کردوە ، بەپێی یاسای (لكل فعل رد فعل يساويه في المقدار ويعاكسه في الاتجاه) بۆ هەر کارێك کاردانەوەیەك هەیە ، لەئەندازەدا بارتەقایەتیو لەڕێڕەودا پێچەوانەیەتی •

ڕەنگە هێندێ کەس وا لەم قسانەم حاڵی بن کە هەرچی بەگوڕوتین ڕووەو خواپەرستی چوو دوابیش بەگوڕوتین دەکشێتەوەو پاشەکشەی دەکات،بەڵام نەمەبەستم ئەوەیە وەنە ئەو فامرانەوەیەش لەجێی خۆیەتی، بۆ ڕوون‌کردنەوەی مەبەستیش وێنەیەك دێنمەوە :

ئەگەر کوتکێکی لاستیق لەدیوارێکی ڕەق ڕاکێشی ، هەتا کوتك لێدانەکە بەتەوژم‌تر بێت هەڵبەزینەوەکەشی بەتەوژم‌تر دەبێ ، بەڵام هەر هەمان دیوار ئەگەر پاچێکی نوكتیژی لێدەی دەبینین لەباتی هەڵبەزینەوەو کشانەوە دوا پێی‌دا دەچێتەخوار •

ئێستا بەم وێنەیە مەسەلەکە ئاشکراتر بوو ، ئەوانەی زیاد لەبەڕەی خۆیان لینگان ڕادەکێشن و لەتوانایان بەدەر تێ‌دەنووسێن ، شتێکی سرووشتیو ئاسایی‌یە کە دەرنابەن‌و پەکیان دەکەوێ چونکە ئەو بەربەستەی خۆی پێ‌دادەدەن ڕەقو پتەوترە لەئیرادەو عەزمی نەرمۆڵەی وان ، بەڵێ ئەوانە وەك ئەو کەسە وان کە دەیەوێ لەبەیژەیەکی (١٠) پێ‌پلکەیی بەدوو شەقاوان وەسەرکەوێ !!

ئەمما ئەوانەی بەشێنەیی‌و هێـدی هێـدی دەچنـە پێش‌و لەپـۆلای خۆشەویستی خواو پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)و ڕێبازەکەیان‌و شوێـن کەوتوانی‌و ژیانی نەبڕاوەی بەهەشت پاچێکی نووك تیژیان دروست کردوەو بە بوغـزاندنی شەیتـان‌و دارو دەستەکـەی‌و ڕێچکەکانیـان‌و شوێـــن کـەوتووانیـان‌و تـرسـان لـە دۆزەخ دمەزەردیـان کـرۆتەوە ڕۆژ بۆ ڕۆژێ قۆناغێکی نوێ دەبڕن‌و بە پلەیەکی تردا سەردەکەون هەتا دەگەنە سەربانی کۆشکی ڕازاوەی خوایەرستی‌و پلەو مەقامی (احسان) •

★ گەوهەری چوارەم :

ئەرکی بەندە بەرامبەر بەخواو ئی‌خوا بەرامبەر بەوی :

خوێنەری ئازیز بەڕاستی ئەم ئایەتە مەزنە جوانی‌و ڕەونەقی هـەرە زۆری ئەم سووڕەتەی وەخۆ گرتوەو بە بڕبڕەی پشتی لەقەلەم دەدرێ ، چونکە وەك پێشتر گوترا ئەو چوار ئایەتەی پێشی کەوتوون هـەموویان چەند پێشەکی‌یەکن کە ئەم ئایەتەیان لێ وەئەنجام دێ ، دیسان ئەو دوو ئایەتەی دوایش دێن واتە : شەشەم‌و حەوتەم بەهۆی وی‌یەوە سەریان هەلداوە ، چونکە لە سۆنگەی ئەوەوە کە بەندەکان بەتەنێ خوا دەپەرستن شیاوی ئـەوەن داوای لێ بکـەن ڕێنمایی‌یان بکـات بۆ ڕێی ڕاسـتەو بیان‌گێڕێ لەوانەی خـوا لێیان ڕازی‌یەو نیعمەتـی ئیمانی پێ داون نـەك ئەوانەی خواگرتوو سەر لێ شێواون •

ئێستا با بێینە سەر چۆنیەتی فامرانەوەی ئەم یاسایەو دەرهێنانی ئەم گەوهەرە لەدەریای پڕ خەزێنەی ئەم ئایەتە :

بەندەکان پاش ئەوەی ئەو ڕاستی‌یانەیان دیت کە لەچوار ئایەتی پێشوودا هەبوون گەیشتنە ئەم ئەنجامە کە تەنیا خودا شـیاوی پەرستن‌و ئەستۆ بۆ

کەچ کردنەو کەسی دی ڕێی ناکەوێ بپەرستریێو ملی نەوی بکرێ ، بۆیە گوتیان : (ایاك نعبد) بەتەنێ تۆ دەپەرستین !!

بەڵێ بەندەکان دوای ئەوەی زانیان کە خوا بەدی هێنەرەو خاوەنی هەموو سیفەتێکی چاکە (بسم الله الرحمن الرحیم) ، وە زانیان کە خوا شیاوی سوپاس و ستایش بۆکردنە چونکە پەروەردگاری جیهانە (الحمد لله رب العالمین) ، وە زانیان کە ئەو پەروەردگارە مەزنە تەنیا بە باڵنەری سۆزو بەخشندەیی و چاکە لەگەڵدا کردن کائیناتی خوڵقاندوە (الرحمن الرحیم)، وە زانیان کە خوای کاربەجێ سەرپەرشت و خاوەنی ڕۆژی قیامەتێیە (ملك یوم الدین) ، گوتیان : (ایاك نعبد) بەس تۆ دەپەرستین .

ئنجا هەڵبەتە ئەگەر بەندە بە ڕۆیشتن بۆ لای خوای بچێ نەو بە غاردان بۆلای دێ بۆیە بەندەکان دوای ئەوەی پەیمانی بەندایەتی یان لەگەڵ خوادا بەست و گفت یان پێدا کە غەیری وی نەپەرستن ئامادەیی ئەوەیان پەیدا کرد کە خوا بەهانایانەوە بێت و دەستیان بگرێ و لە بڕینی ڕێی خواپەرستی دا پشتگیری یان بکات بۆیە گوتیان : (وایاك نستعین) وە یارمەتیش هەر لەتۆ دەخوازین

لێرەدا بە پێویستی دەزانم چەند دێڕێك لە ئامۆژگاری یەکانی (عبدالقادر الجیلانی) - ڕەحمەتی خوای لێ بێ - بخەینە بەر چاوان لەم بارەوە :

دەفەرموێ : (یاغلام أین عبودیتك للحق عز وجل ، هات حقیقة العبودیة وخذ الکفایة في جمیع امورك : أنت عبد آبق من مولاك ، ارجع الیه وذل له وتواضع لامره بالامتثال ، ولنهیه بالانتهاء ، ولقضاءه بالصبر والموافقة،

---

(١) کتێبی (الفتح الربانی والفیض الرحمانی) نوسراوی (عبدالقادر الجیلانی) لاپەڕە (٢٢) .

اذا تم لك هذا تمت عبوديتك لسيدك وجاءتك منه الكفاية قال الله عز وجل : « أليس الله بكاف عبده ؟ » .

اذا صحت عبوديتك له احبك وقوى حبه في قلبك وآنسك به وقربك منه من غير تعب ولا طلب لك صحبة غيره فتكون راضيا عنه في جميع الاحوال ، فلو ضيق عليك الارض برحبها ، وسد عليك الابواب بسعتها لم تسخط عليه ، ولم تقرب باب غيره ولم تأكل من طعام غيره .. الخ) .

يانى :

ڕۆڵە کوا بەندایەتیت بۆ خوای بەرزو بێهاوتا ؟ بەندایەتی ڕاستەقینە بێنە دیو لەگەڵ بوونی (کفایە)ی خوا وەرگرە لەهەموو کارو بارێکتدا ، تۆ بەندەیەکی زویر بوو و غەزریوی لەگەورەت ، بگەڕێوە لایو ملی بۆ کەچ بکەو ئەمرو فەرمانی جێبەجێ بکەو واز لەو شتانە بێنە کە بەرگری لێ کردوونو ئارامیو ڕەزامەندیت دەربڕە لە ئاقار قەزاو قەدەری دا ، ئەگەر ئەمەت کرد بەندایەتی ڕاستەقینەت هێناوەتە دی بۆ گەورەکەت ، وەیارمەتیو پشتیوانی خوات بۆ دێ ، خوا فەرموویەتی : (الیس اللە بکاف عبده ؟) ئایا خوا بەس نیە بۆ بەندەکەی ؟!

ئەگەر بەندایەتیت بۆ وی ڕاست بێ خۆشی دەوێو وی خۆشەویستی خۆی لە دڵتدا بەهێز دەکاتو دەتکاتە هاودەمی خۆیو لەخۆیت وەنیزیك دەخات بێ ماندوو بوون ، وە نایەڵێ هاوڕێیەتی غەیری وی بکەی ، ئینجا لە هەموو حاڵێکدا لێی ڕازی دەبی خۆ ئەگەر سەری دنیایەت لێ ویك بێتەوە بەو پانو بۆڕییەیەوە ، وە هەموو دەروانت لێ داخات بەو فراوانییەیانەوە لێی تووڕە نابیو لێی دە دڵی ناگریو لەدەرگای غەیری وی وە نیزیك ناکەویو خۆراکی غەیری وی ناخۆی .. هتد) .

بەڵێ بەڕاستی گرنگ خۆ ساغ‌کردنەوەو خۆ یەك لا کردنەوەو دڵ ساف‌کردنەوەیە بۆ خوای گەورە چونکە وەکو ئیمامی غەزالی دەفەرموێ ، « رەحمەتی خوای لێ بێ » :ـ هەر وەك چۆن ڕۆژ هەمو دەمێ تیشکی بڕ یێتو پێزی بڵاو دەکاتەوەخوای مەزنیش دایمو دەرەم‌تیشکی سۆزو بەزەیی‌و بەخشندەیی پەخش دەکات بەسەر بەندەکانی‌دا ، بـەڵام هەر وەك چـۆن ئاسنی ژەنگ گرتوو و لەتکە گۆزە ناتوانن تیشکی ڕۆژێ لەخۆیان‌دا بخەنە درەوشانەوەو تەجەللا لەبەر ناساغی‌و بێ ئامادەیی‌یان هەر ئاواش ئەوانەی دڵو دەروونیان بەژەنگ‌و ژاری چڵك‌و چەپەری تاوان کەمرەی بەستووەو وەك ئاوی پیس لیتەو لاڵی لێ‌نیشتوە وەك ئاسنە ژەنگ گرتوو و لـەتکە گۆزەکان توانای عەکس کردنەوەو سوود وەرگـرتنیان نیـە لەوتیشکـی سۆزو بەزەیی‌یە ، ئەمما ئەوانەی لەڕێی خواپەرستی‌و نوێژو ڕۆژوو دوعاو زیکرو قورئان خوێندن‌و ئەمر کردن بەچاکەو بەرگری کردن لەخراپەو بەرێوە چوون بەگوێرەی ڕێ‌و شوێنی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) و •• هتد هەستاون بە پاکردنەوەو سپی‌کردنەوەی نەفس‌و دڵو دەروونیان ئەوانە وەك ئاوێنەیەکی ساف چۆن تیشکی خۆری تێدا دەدرەوشێتەوە ئاوا نورو تیشکی بەخشندەیی‌و سۆزی خوایان لەدڵی‌دا دەدرەوشێتەوە •

کەواتە ئینسان هەتا پتر خۆی ماندووکـاو زیاتـر بەسەر نەفسـی‌دا زاڵ بێ‌و پاکی کاتەوە لەژەنگ‌و ژاری سەرپێچی‌و تاوان‌و خـۆپەرستی‌و دنیا پەرستی پتر شیاوی داباربن‌و هەڵڕژانی ڕێژنـەی بەتەوژمـی بارانـی ڕەحمەتی خوا دەبێت •

جا یاڕەبی خوایە بجینە پێڕی ئەوانەی جڵەوی نەفس‌و ئارەزووەکانیان لـە دەست ژێـری‌و دڵو دەروونی پڕ لەئیمانیان دایـەو دایـمو و دەرەم سەرگەرمی خاوێن کردنەوەی نەفسیان‌و خەریکی زاخاو دان‌نی بەدەنگی سازو خۆش ئاوازی قورئان‌و سوننەت ، ئامین •

★ گەوهەری پێنجەم :

پوخت ترین شێوەی خوا بەیەك ناسین (التوحید) :

لەم ئایەتە پیرۆزەدا خوا بەیەك ناسین یان یەکتاپەرستی (التوحیـد) بەچاترین شێوە خراوەتە ڕوو : چونکە ئەو شتانـەی ئینسان دەیان‌کـات بەخوای خۆیو دەیان پەرستێ لەکاتێك‌دا لەخواپەرستی وەدوور دەکەوێ لە دوو جۆر بەدەر نین :

أ ـ شتێکە ئەو یابایە بە لەخۆی بەرزترو باڵاتری دەزانێ جا کەیفێ خۆیەتی ئەو شتە بتێکی لەدارو بـەرد داتاشراوە ، ڕووەکـە ، ئاژەڵـە ، ئینسانە ، بیردۆزەیەکە ، دامو دەزگایەکە ... هتد ، واتە : ئینسان شتێك بپەرستێ غەیری خواو غەیری خۆی .

ب ـ هەواو ئارەزووەکـانی خـۆی ، وەك قورئـان فەرمـوویەتی : (افرأیت من اتخذ الهه هواه ..) جاثیة ـ ٢٤ ـ . یانی : ئەو بابایـە نابینی کە هەواو نەفسی خۆی کردۆتە خوای خۆی ؟!

بەڵێ ئینسان هەر لەخواپەرستی لادات دووچاری بت پەرستی دەبێت‌و دەبێتە کۆیلە ، جا یان کۆیلەی یەکێك لە دیاردە سروشتی‌یەکان ، وەك : دارو بەردو ڕووەك‌و ئاژەڵ‌و ئینسان‌و ڕۆژو ئاگرو شەیتان‌و فریشتەو ... هتد ، یان کۆیلەی نەفسی خۆی .

ئەم ئایەتە پیرۆزەش دڵ‌و دەروونی ئینسان لەهەرکام لەم دوو چەشنە کۆیلایەتی‌یە پاك دەکاتەوە ، لەبەشی یەکەمی ئەم ئایەتەدا کـە خـوێنەر دەڵێت : (ایاك نعبـد) بـەس تـۆ دەپەرستین دەروونی لەهـەر چەشنـە پەرستراوێك پادەبێتەوەو نیشانەیەکی (×) بەسەر گشت طاغووت‌و بت‌و صەنەمەکان‌دا دێنێت‌و تووڕیان دەدات .

بەڵام ڕەنگە بەعزە کەسێك وابزانن کە بەئازایەتی‌و شان‌وپیلی خۆیان‌و بێ یارمەتی هیچ کەسێك توانیویانە ئەم کارە جێ بەجێ بکەن ، هەڵبەتە

ئەم جۆرە بیرکردنەوەش لەگەڵ یەکتاپەرستی (توحید)ی بێ توێلکو دەغەڵدا ڕێك ناکەوێ چونکە بت پەرستی هەر بتپەرستی‌یە جا کەیفێ خۆیەتی بتێکی دوورە دەست بێ ،وەك جۆری‌یەکەم ، یان لەبنەوپاڵەوە بێ وەك جۆری دووەم ، بۆیە لەبەشی دووەمی ئایەتەکەدا ئەو بتەش (×) یکی لێ دراوەو وەلا نراوەو گوتراوە : (وایاك نستعین) یانی : وەیارمەتیش هەر لەتۆ دەخوازین •

ئەو دوو جۆرە بتپەرستی‌و شەریك بۆ خوا پەیداکردنەی قسەمان لێکردن لەزاراوەی (تصوّف)دا بە(الریاء) و (العجب) ناسراون •

چونکە (الریاء) ئەوەیە کە ئیشێك بکەی غەیری خوای تێدا ڕەچاو بکەی واتە : وێڕای ڕەچاوکردنی ڕازی‌کردنی خودا بەرژەوەندی‌یەکی تریشی تێدا ڕەچاو بکەی[1] ، هەڵبەتە ئەوەش شەریك بۆخوا بڕیار دانە•

(عجب) یش ئەوەیە کە لەکاتی جێ‌بەجێ کردنی کارێك‌دا خۆت لێ بگۆڕێ‌و عاجباتیت لەخۆت بێ‌و شانازی بەخۆتەوە بکەی‌و بەئازایەتی خۆتی‌لە قەڵەم بدەی نەك بەفەزڵی خودا •

یەکتاپەرستی (توحید)ی بێ گەردو پوختەش ئەوەیە کە نەیەڵی نەخۆت‌و نەغەیری خۆت ببنە پەردەو خوات لێ‌وەشێرن •

بەڵام ـ خوێنەری خۆشەویست ـ ئەوەندەش بزانە کە زاڵ بوون‌و سەرکەوتن بەسەر بتە دەرەکی (خارجی) یەکاندا زۆر بەسێنایی‌ترە لەزاڵ بوون بەسەر بتی نێوەوەدا !!

هەر بۆیەش پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) جەنگ کردنی لەگەڵ بتە دەرەکی‌یەکاندا بەتێکۆشانی گچکە (الجهاد الاصغر) حسێب کردووە

---

(١) بێگومان جاری واش دەبێ ڕیابازی‌یەکە دەگاتە پلەیەك خوای گەورەی هەر تێدا ڕەچاو ناکرێ •

جەنگ کردنی لەگـەڵ بتی دەروونیدا بەتێکۆشانی گـەورە (الجهـاد الاکبر) لەقەڵەم داوە •

خواش هەموو لایەکمان سەرخات بەسەر بتە دەرەکیو نێوەکییەکاندا•

★ گەوهەری شەشەم :

بڕواو کردەوە لێك جویێ نابنەوە :

بەڵێ لەڕوانگەی مەکتەبی یەکتاپەرستییەوە کردەوەو بڕوا شتاقیـان بێ شتاقیان نابنو هەرگیز لێك ناترازێن ، واتە : ناگونجێو مەحاڵە ئیمانو بـڕوا لـەدڵو دەروونێكدا نیشتەجـێ بێت بـەڵام کـردارو ڕەفتـاری لەگەڵدا نەبێت ، دیسان مەحاڵە ڕەفتارو کردەوەی ئیسلامییانە لەیەکێكدا بەدیبکەی کە ئیمانو بڕوای نیە •

هەڵبەتە لەوەدا جیاوازی (اختلاف) نیە کـە مسوڵمانی سەرپێچـی کـەرو گـوناهبار ئەگـەر لـەدنیادا پەشێمـان نەبووبێتـەوەو لەگـوناهان پانەبووبێتەوە ڕۆژی دوایی بارتەقای تاوانەکانی دەسوو تێنرێت ، ئـەوە شتێکە (اجماع)ی زانایانی لەسەرە ، ئەمما سەبارەت بەکەسێك کە ئیدیعای ئیمانو بڕوا دەکاتو خۆی بەمسوڵمان لەقەڵەم دەدات بەڵام نەلەو شتانـە دەپرینگێتەوە کە خوا حەرامی کردوون وە نەلەو شتانە نیزیك دەبێتەوە کە فەرزو پێویستی کردوون زانایان دوو هەڵوێستی جودایان هەیە:

یەکەم : دەڵێن ئەگەر هەزار ساڵی بابایەك لافی مسوڵمانەتی لێ بدات بەڵام هەر بەزار بـێو هیچـی پێـوە دیـار نەبـێ ئـەوە فـڕی بەسـەر ئیسلامەتییەوە نیەو ئیسلامەتی گەلێك لەوە بەرزترە کە هەر بەلاف لێدانو ئیدیعایەکی بێ ئەساس ئینسانێك بەشوین کەوتووی خۆی حسێب بکـات •

دووەم : دەڵێن مادام کابرا گوتی ئیمانم هەیەو بڕوای بە خواو پێغەمبەرانو زیندوو بوونەوەو باقی ڕوکنەکانی ئیسلامەتی بوو ئەگەر هیچ ڕەفتارو کرداری ئیسلامی‌یانەشی نەبێت هەر بەمسوڵمان حسێب دەکرێ •

هەڵبەتە بەپێی ڕای دەستەی‌یەکەم نابێ بابای نوێژ نەکەرو زەکات نەدەرو ڕۆژوو نەگرو پارێزنەکەر لەحەرام کراوەکان بچێتە بەهەشتو دەبێ هەتا هەتایە لە جەهەنەمێدا بمێنێتەوە ، بەڵام لەسەر ڕای دووەم دوای سزاو جەزرەبەیەکی هاوسەنگ لەگەڵ تاوانەکانی‌دا لەجەهەنەمێ ڕزگاری دەبێو دەچێتە نێو بەهەشتێ •

بێ‌گومان لەم دوو ڕایە هەر یەکێکیان ڕاستە چونکە دوو شتی دژ بەیەك ناگونجێ هەردووکیان ڕاست دەرچن ، جا مادام وایە با چاوێك بە دەقە ئیسلامی‌یەکاندا بخشێنین بزانین هەق بەکام پێڕەیە :

لەکاتی توێژینەوەی ئایەتی دووەمدا ئیسلاممان بە درەختێك شوبهاند کە لایەنی بیروباوەڕ لەجێی ڕەگو ڕیشانیەتیو لایەنی کردەوەو جێ‌بەجێ کردنیش لەجێی قەدو لقو پۆپو گەڵایانە ، وە لەوێ گفتماندا کە ئەو باسە زیاتر ڕۆشن بکەینەوە ، هەڵبەتە بەجێ‌هێنانی گفتو پەیمانیش فەڕزە (وأوفوا بالعهد ان العهد كان مسئولا) اسراء - ٣٧ - جا ئەوە لێرەدا گفت (وعد) ەکەمان دەبەینە سەر :

کەس توانای لاملی کردنی نیە لەوە کە ئەگەر سەلماندمان ئیسلام لەهەموو شتێکدا وەکو درەختەکە وایەو هیچ جۆرە جیاوازی‌یەکیان لەنێواندا نیە ئەو کاتە چ حوکمێك درەختەکە بگرێتەوە ئیسلامەتیش دەگرێتەوە ، دە فەرموو بەدڵ تێ‌فکرەو ورد ورد سەرنج دە :

لەسەرەتادا درەختەکە بەشێوەی نەمامێکی ساوا دەنێژرێ‌و ئەو سەرەی کە لەبارێ بنەوەیە ڕەگ‌و ڕیشان دەردەکاو ئنجا ئەو تام‌وچێژو خواردن‌و بژیوەی کە پێویستە بۆ دەرکردنی چرۆوگەڵایان بەڕەکە وردیلەکانی دەی مژێ‌و بەڕێی دەکات بۆ سەرێ[1] ، ئینجا بەو خۆراکە بەڕێ کراوە چرۆو لق‌و پۆپ‌و گەڵا پەیدا دەبن‌و فراژوو دەبن •

ئیسلامیش لە هەوەڵی‌دا نەمامی نەرم‌و شلکی عەقیدەو بڕوایە کە لەزەوی دڵ‌و مێشك‌دا چەقەرە دەداو ڕەگان دادەکوتێ ئنجا لەو خۆراك‌و بژیوەی کە دڵ‌و مێشك لە ئەنجامی تێوەڕامان‌و بیرکردنەوە لەکتێبی بوونەوەرو کتێبی قورئان‌دا وەدەستیان هێناوە پوختەیەکی - کە بریتی‌یە لەناسین‌و خۆشەویستی خواو پێغەمبەرو (صلى الله عليه وسلم) هەست کردن بە بەندایەتی - ڕەوانە دەکرێ بۆو ئەندامانەی کە بەسەربازی بیرو زەین‌و هۆش حسێب دەکرێن لەئەنجامی ئەو کەین‌و بەینەش‌دا لق‌و پۆپ‌و قەدو گەڵای کردەوەو ئاکارو ڕەفتاری ئیسلامی‌یانە دروست دەبن •

لێرەدا بەبیرم‌دا نایەت هیچ جۆرە جیاوازی‌یەکی ئەوتۆ لەنێوان درەختی مەجازی ئیسلام‌و درەختی ڕاستەقینەدا هەبێت کە زەرەر بە وێ‌چواندن (تشبیه)ە کە بگەیەنێ •

ئێستا با کەڕەتێکی دیکەش سەرنج دەینە درەختە ڕاستەقینەکە :
ئایا کێ ڕەگ‌و ڕیشەو بنەمای درەختی بەتەنێ دیوە بەبێ قەدو لق‌و پۆپ‌و گەڵا ؟!

---

(١) جێی سەرسوڕمان لێرەدا ئەوەیە کە هێزی کێشندە (جاذبیـة)ی زەوی ناتوانێ بەرگری لە پێهەڵا چوونی ئەو ئازووخەو بژیوە بکات هەرچەند سەرپێچی کردنیشە لەفەرمانی وی !! بەڵێ بەڵام خوای گەورە ئەمری لەسەرەو دەبێ هێزی کێشندە گەردن کەچ بێت !!

دڵنیام کە کەس نەی‌دیوەو کەسیش نای بینێ چونکە نیە ، ئەڵلاهومەمە مەگەر ڕەگ‌و ڕیشەی وشك‌و برینگ‌و بێ‌گیان ئەویش هەر بەڕواڵـەت جیاوازی هەیە لەگەڵ بەردێك یان کەستەکە گڵێك‌دا دەنا لەڕاستی‌دا هیچ فەرقیان نیە ، چونکە:- شناقیان ئەو ڕۆڵەی ڕەگ‌و ڕیشە دەی گێڕن پێ‌ی هەڵناستن کە بریتی‌یە لە خۆراك هەڵمژین‌و دروست کردنی قەدو لق‌و پۆپ‌و گەڵا :

ئێستا با بادەینەوە سەر درەختە مەجازی‌یەکە ، دەڵێین مادام ئیسپاتمان کرد کە کت‌ومت وەك درەختی ڕاستەقینە وایەو پێشتریش گوتمان ئەگەر سەلمێنرا وەك یەکن دەبێ چ حوکمێـك بەسەر یەکێکیان‌دا دەدرێ بەسەر ئەوی دیشیان‌دا بدرێ‌و سەلماندیشمان کە وەك یەکن دەتوانین بەڕاشکاوی بڵێین : ڕەگ‌و ڕیشەی عەقیدەی ئیسلامی‌و خواپەرستی هەبوونی مەحاڵە بەبێ لق‌و پۆپ‌و چرۆی کردەوەو ئیلتیزام !!

قسەم لەوەی نیە کە عەقیدەو بنەمایەکی وشك‌و ڕەق‌و تەق‌و بێ ڕووح بێت ! هەڵبەتە ئەو جۆرە کەسانەش کە ئەم چەشنە عەقیدەو بیرو بڕوایەیان هەیە عەقیدەو بیرو بڕواکەیان چ فەرقی نین لەگەڵ ڕەگ‌و ڕیشە وشك‌و برینگە بێ‌گیانەکەی درەختی تاین‌دا !

بەڵێ خوێنەری ئازیز :

تەمامی بیرو بڕواو عەقیدەو ئیمانی ئیسلامی لە زەمینەی هەر دڵێك‌دا ڕواو چەقەرەی کردو ڕەگ‌و ڕیشەی داکوتان یەکسەر بۆ چەسپاندن‌و سەلماندنی هەبوونی لەو شوێنەدا لق‌و پۆپ‌و چرۆو گەڵای ئاکارو ڕەوشت‌و کردەوەی بڕوا دارانە دەکاتە هەویەو شایەتی بوونی لەوێ‌دا •

کەواتە : هەر وەك چۆن لەهەر جێ‌یەك ڕەگ‌و ڕیشەو بنەمای دارو درەختان دیتران‌و لەگەڵیان‌دا قەدو لق‌و پۆپ‌و گـەڵا نەدیتران بەڵگـەی بێ‌خێری‌و وشك‌و برینگی ڕەگ‌و ڕیشەکانە بەهـەمان شێوەش لەهـەر

ئینسانێك‌دا ئیدیعاکردنی هەبوونی ئیمان‌و بڕوا دیتراو کردارو ڕەفتاری مسوڵمانانەو بڕوادارانە نەدیترا بەڵگەیە بۆ قرپۆکی‌و بێ‌خێری‌و بێ‌ گیانی ئەو ئیمان‌و بڕوایە •

ئێستاش وای بەچاك دەزانم ژمارە گەلێك دەقی ئیسلامی بێنینەوە بۆ پتر ئاوەلاکردنی مەبەست :

یەکەم : مەگەر چۆنەکاییی دەنا لەهەر جێیەك وشەی (الذین آمنوا) هاتبێ وێڕای ویش وشەی (وعملوا الصالحات) هاتو • ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە بڕواو ئیمان بەبێ کردارو ڕەفتاری چاك نابێت •

دووەم : خوای گەورە دەفەرموێ : (فاذا انسلخ الاشهر الحرم فاقتلوا المشركين حيث وجدتموهم وخذوهم واحصروهم واقعدوا لهم كل مرصد فان تابوا واقاموا الصلاة وآتوا الزكاة فخلوا سبيلهم والله غفور رحيم) توبة ـ٦ـ •

یانی : کاتێك ئەو مانگانەی جەنگیان تێدا قەدەغە کراوە بەسەر چوون کافرەکان بکوژن لەهەر جێیەك وەبەر دەستتان کەوتن ، وەبیان‌گرن‌و دەورەیان بدەن‌و لەهەموو سەنگەراندا بۆیان دانیشن ، ئنجا کە تۆبەیان‌کردو نوێژیان کردو زەکاتیان‌دا وازیان لێ بێنن ، خواش لێبوردەو بە بەزەیی‌یە •

لێرەدا دەبینین خوای زاناو کاربەجێ فەرمان دەکات بەمسوڵمانان کە لە کافران بخەفتێن‌و بیان‌کوژن بەهەموو شێوەیەك هەتا دەگەڕێنەوە بۆ ژێر ڕکێفی ئیسلام‌و نوێژێ دەکەن‌و زەکاتێ دەدەن •

کەواتە کافرکان بە (٣) مەرجان بەمسوڵمان حسێب دەکرێن‌و دەبنە بڕوادار :

١ ـ گەڕانەوە لای خواو ئیمان هێنان بە پەروەردگاریەتی خوا (فان تابوا) •

٢ ـ نوێژکردن (واقاموا الصلاة ‎..) •

٣ ـ زەکات دان (وآتوا الزکاة ‎..) •

سێیەم : خوای گەورە فەرموویەتی : (انما المؤمنون الذین اذا ذکر الله وجلت قلوبهم واذا تلیت علیهم آیاته زادتهم ایمانا وعلی ربهم یتوکلون• الذین یقیمون الصلاة ومما رزقناهم ینفقون ‎..) انفال ـ ٣ ، ٤ •

یانی : بەڕاستی بڕواداران تەنیا ئەوانەن کە لە دەمی یادکردنی خوادا دڵیان ڕادەچڵەکێ‌و کاتێك ئایەتەکانی ویان بەسەردا خوێندرایەوە ئیمانیان پێی زیاد دەبێ ، وە پشت بە پەروەردگاریان دەبەستن • ئەوانەی نوێژێ دەکەن‌و لەوەی پێمان بەخشیون دەبەخشن •

لێرەش‌دا دیسان دەبینین کە خوای گەورە کەسانێك بە بڕواداری ڕاستەقینە حسێب دەکات کە لەترسی خوای دڵیان ڕادەچەنێ‌و پشتی پێ دەبەستن‌و ئیمانیان بە خوێندنی قورئانێ زیاد دەبێ‌و نوێژێ دەکەن‌و زەکاتێ دەدەن •

کەواتە کەسێك ئیمان‌و بڕواکەی ئەم دیاردانەی لەگەڵدا نەبێ بایی پوولێکەو وەك پارەی قەڵب بەسەریدا دەدرێتەوە •

چوارەم : دیسان خوای گەورە فەرموویەتی : (انما المؤمنون الذین آمنوا بالله ورسوله ثم لم یرتابوا وجاهدوا باموالهم وانفسهم فی سبیل الله اولئك هم الصادقون) حجرات ـ ١٦ •

یانی : بڕواداران تەنیا ئەوانەن کە بڕوایان بەخواو پێغەمبەرەکەی (صلی الله علیه وسلم) هێناوەو هیچ دوو دڵ نین ، وە لەپێناوی ڕێبازی خوادا ماڵ‌و نەفسیان بەخت دەکەن ، تەنیا ئەوانە ڕاست دەکەن •

کەواتە : چەمکی پێچەوانە (مفهوم المخالفة) ی ئەم ئایەتە ئاوای لێ دێتەوە :

ئەوانەی بەماڵو نەفس لەپێناوی ڕێبازی خوادا خەبات ناکەن ڕاست ناکەن لە بڕوا دارێتی یەکەیاندا •

پێنجەم : پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی : (لیس الایمان بالتمني ولا بالتحلي ولکن هو ما وقر في القلب وصدقه العمل ••)[1] •

واتە : ئیمان خۆزگە خواستنو ئاخ هەڵکێشان نیە بەڵکو ئەوەیە کە لەدڵدا جێگیر دەبێو کردەوەش وەڕاستی دەگێڕێو دەبێتە شایەتی •

شەشەم : پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی : (بین الرجل وبین الکفر ترك الصلاة)[2] •

واتە : لەنێوان ئینسانو کوفردا وازهێنانە لە نوێژ • کەواتە هەر کەسێك وازی لە نوێژ کردنێ هێنا بە نامسوڵمان دادەنرێو دەچێتە پێڕی بێ بڕوایانەوە •

حەوتەم : دیسان پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی : (العهد الذي بیننا وبینهم الصلاة فمن ترکها فقد کفر)[3] •

یانی : ئەو پەیمانو سنوورەی لەنێوان مەو گاورەکاندا هەیە نوێژە جا هەر کەسێك وازی لێهێنا کافرە •

هەشتەم : (ابن حزم الاندلسي) دەڵێت :[4] (کۆمەڵێك لە یارانی

---

(١) (ابن النجار ودیلمي) ڕیوایەتیان کردوە •

(٢) (احمد ومسلم والترمذی وابو داود وابن ماجه) لە جابر بن عبدالله) وە ڕیوایەتیان کردوە •

(٣) (احمد وترمذی ونسائی وابن ماجة) لە (بریدة)وە گێڕاویانەتەوە•

(٤) سەیری کتێبی (فقه السنه)ی (سید سابق) بەرگی یەکەم لاپەڕە (٩٣) بکە •

پێغەمبەرو (صلی الله علیه وسلم) ئەوانەی دوای وانیش لەسەر ئەوەن کە بابای نوێژنەکەر کافرە لەوانە : عمر بن الخطاب ، عبدالله بن مسعود ، عبدالله بن عباس ، معاذ بن جبل ، جابر بن عبدالله ، أبو الدرداء ، لە غەیری هاوەڵانی پێغەمبەریش (صلی الله علیه وسلم) : احمد بن حنبل ، اسحاق بن راهویة ، عبدالله بن المبارك ، النخعي ، ابو ایوب السختیاني ، ابو داود الطیالسي ، ابو بکر بن ابي شعیبة ، وزهیر بن حرب ، وە غەیری ئەوانیش .

لە کۆتاییدا دەڵێم ئەم قەڵەمەی ئێستا پێی دەنووسم بۆیە ناوی لێنراوە قەڵەم چونکە ئەرکی نووسین بەڕێوە دەباو پێی دەنووسرێ بەڵام ئەگەر گریمان لەنووسین کەوت ئایا ڕەوایە پێی بگوترێ قەڵەم ؟!

ئایا جیاوازی ئەم پێنووسە نەنووسە لەگەڵ چیلکە دارێك دا چیە ؟! خۆ شتاقیان ئەرکی نووسین بەڕێوە نابەن ، ئەگەر بگوترێ جیاوازییان ئەوەیە کە پێنووسە نەنووسەکە هەرچەند لەڕاستیدا هیچی لەچیلکەکە زیاتر نیە بەڵام هەر چۆنێك بێت لەشێوەی پێنووس دایە !! لە وەڵامدا دەگوترێ کاتی خۆی لەبەر ئەوە پێیان نەگوتوە قەڵەم چونکە لەسەرشێوەو ڕوخساری قەڵەم بوە بەڵکو لەسۆنگەی ئەوەوە ئەو ناوەی بەسەردا براوە کە پێی نووسراوە .

هەر بەم پێودانە کابرای مسوڵمانیش بۆیە ناونراوە مسوڵمان چونکە گەردن کەچی فەرمانەکانی خوایە ، بەڵام وەختێك لە فەرمانەکانی خوا لاملی کردو یاخی بوو هیچ ماقووڵ نیە ئەو ناوەی هەرپێوەبێ چونکە کاتی خۆی ئەو ناوەی بۆیە لێنراوە چونکە ئەستۆی بۆ ئەمرو فەرمانی خواو پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) کەچ کردوە ، ئەمما ئێستا کە گەردن کەچ نەماوەو لارێ بوەو لای داوە ناوو شۆرەتی مسوڵمانەتیشی پێوە نەماوەو لە ئیسلامەتییە هەڵاوێرراوە .

بەڵێ دەتوانین بڵێین هەم قەڵەمە لەنووسین کەوتووەکەش‌و هەم مسوڵمانە لەخواپەرستی دەرچووەکەش کاتی خۆی کە ئەرکی نووسین‌و خواپەرستی‌یان بەجێ‌هێناوە بەقەڵەم‌و مسوڵمان حسێب کراون ، بەڵام ئێستا کە هەردووکیان ئەرکی خۆیان واز لێ‌هێناوەو لێ کەوتوون دروست نیە ناوە پێشووەکەیان هەر بمێنێ •

بەڵێ خوێنەری ئازیز ئینسانی بێ‌کردارو ڕەفتار بەمسوڵمان دانانرێ هەر بۆیەش لەم سووڕەتە مەزنەدا دەبینین بەندەکان دوای خوێندنی چوار ئایەتی پێشوو کە بڕوا دارێتی تەواوی تێدا دەردەکەوێ یەکسەر گوتوویانە : (ایاك نعبد وایاك نستعین) ، چونکە زانیویانە کە ئیمانی بێ‌کردەوەو ئیلتیزام هەر قسەی ڕووتەو وەك گوێزێ کوێر نێو قرپۆك‌و پووچە •

جا خوایە بۆ خاتری گەورەیی‌و سۆزی خۆت‌و خۆشەویستی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) بمان گێڕی لەوانەی کردەوەو ڕەفتارەکانیان شایەتی ئیمان‌و بڕوای مسوڵمانەتی‌یان دەدەن‌و بمان پارێزی لەوە کە هەزار لافی خواپەرستی لێ‌دەین ، ئامین •

★ گەوهەری حەوتەم :

لەبەر تیشکی حەوتەمین گەوهەری گرانباری دەریای ئەم ئایەتە مەزنەدا ئەم ڕاستی‌یە دێتە بەر چاوان :

گرنگی دانی ئیسلامەتی بە یەکیەتی‌و پێکەوە جۆش دانی کۆمەڵەی مسوڵمانان :

چۆنیەتی دەرهێنانی ئەم گەوهەرەش ئاوایە : خوێنەری ئەم ئایەتە پیرۆزە لێرەدا ڕاناوی کۆ (جمع) بەکار دێنێ نەك ئی تاك (مفرد) واتە ناڵێت: (ایاك اعبد) هەرئەتۆ دەپەرستم ، بەڵکو خۆی ڕەگەڵ کۆمەڵ‌و پیری

بڕواداران دەخات ، کەواتە بێ بێنەو بەرە لەم ئایەتە دەفامرێتـەوە کـە ئینسانی مسوڵمان بەتەنێ خواناپەرستێو بەتەنیا خەریکی بەڕێوە بردنـی بەرنامەی خودا نابێت بەڵکو لەگەڵ خوشكو برایانی تـری هـاو بـیرو هاو ئامانجی‌دا بەو کارە هەڵدەستێ •

ئەم ڕاستی‌یەش وەنەبێ هەر لێرەدا باسی‌کرابێ بەڵکو لەدەیان دەقی دیکەی ئیسلامی‌دا ڕانوێنراوە ، بۆ وێنە :

١ ـ (ان الله یحب الذین یقاتلون فـی سبیلـه صفـا کأنهـم بنیـان مرصوص) صف ـ ٥ ـ یانی : خوا بەڕاستی ئەوانەی خۆش دەوێ کە بەکۆمەڵو بەڕیز لەپێناوی‌دا دەجەنگن هـەر دەڵێی دیوارێکی پێکـەوە جۆش دراون !!

لێرەدا وێڕای فامرانەوەی ئەوە کـە پێویستە بڕواداران لەکـۆمەڵدا خۆیان بنوێنن ئەوەش دەفامرێتـەوە کـە : یەکەم : پێـویستە بەڕیـزو بەرێكوپێکی خەبات بکـەن • دووەم : پێویستە وەك چینی دیوار پێکـەوە جۆش بدرێنو وەك بەنکە تەسبیحێك لەتەنیشت یەکەوە ڕیز بنو پاڵ وێك دەنو شان لێك دەن •

٢ ـ (واعتصموا بحبل الله جمیعا ولا تفرقوا ••) آل عمران ـ١٠٤•

یانی : توند دەست بە بەرنامەی خواوە بگرنو لێك پەرتەوازە مەبن•

٣ ـ پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی : (ومن مات وهـو مفارق للجماعة فأنه یموت میتة جاهلیة)[1] •

یانی : هەر کەسێکی لەکاتێك‌دا بمرێ کە لە پێڕو تاقمی ـ مسوڵمانان ـ جوێ بۆتەوە مردنێکی نەفامانە مردوە !!•

---

(١) (مسلم) ڕیوایەتی کردوەلە (عبدالله بن عمر) ەوە •

٤ ـ دیسـان فەرمـوویەتی : (کلکم راع وکلکـم مسئـول عـن رعیته)[١] •

واتە : هەر کامێکتان چاودێرەو هـەر کامێکتان لەئاقار میللەتەکـەدا بەرپرسیارە •

٥ ـ هەروەها فەرموویەتی : (لاتباغضوا ، ولا تحاسدوا ، ولا تدابروا ، ولا تقاطعوا وکونوا عباد الله اخوانا ، ولا یحل لمسلم ان یهجر أخـاه فوق ثلاث ••)[٢] •

واتە : یەکدی مەبوغزێنن ، وەئیرەیی بـە یەکتر مەبەن ، وەپشـت لەیەکتر مەکەن ، وەلێك دابڕ دابڕ مەبن ، هەموتان بەندەی خواو بـرای یەك بن ، وە حەڵاڵ نیە بۆ هیچ مسوڵمانێك کە دەنگ لەبراکەی دابڕێ پتر لە (٣) ڕۆژان •

٦ ـ لەجێیەکی دی فەرمـوویەتی : (مثـل المؤمنین فـی توادهـم وتراحمهم وتعاطفهم مثل الجسد اذا اشتکی منه عضو تداعی له سائر الجسد بالسهر والحمی)[٣] •

یانی : وێنەی بڕواداران لەدۆستایەتیو بەزەیی بەیەکتردا هاتنەوەیانو میهرەبانییان لەگەڵ یەکدا وەك جەستەیەك وایە ، کاتێك ئەندامێکی تووشی ئازارێك دەبێ هەموو ئەندامەکانی تری لەش لێی دەگیرێنەوەو دەست دەدەنە شەونخوونیو گرانەتێ •

هەڵبەتە ئەمانە لوێچێك بوون لەتەغارێکی ئـەو دەقـە ئیسلامییانەی دەربارەی چۆنیەتیو شێوەی پێك هاتنو بەڕێوە چوونی کۆمەڵگای ئیسلامی

---

(١) (بخاری ومسلم) ڕیوایەتیان کردوە لە (عبدالله بن عمر) ەوە •

(١) (بخاری ومسلم) ڕیوایەتیان کردوە لە (أنس) ەوە •

(٣) (بخاری ومسلم) ڕیوایەتیان کردوە لە (ابی موسی الاشعری) یەوە •

دەدوێن کە دەتوانین لەدووسێ دێڕدا نێوە ڕۆکەکەیان پوخت کەینەوە :
«ئیسلام دەیەوێ مسوڵمان بەتەنیا نەبێ‌و ئەندامێکی چالاك‌و کاریگەر بێت لەنێو کۆمەڵێك مسوڵمانی ڕێك‌و پێك‌و ڕیز بوو وپێکەوە جۆش دراوو تێك ترینجاودا» ٠

بێگومان ئەم باسە یەکجار گرنگەو وتوویژو توێژینەوەیەکی فرە هەڵدەگرێ ، کورد گوتەنی : ئەو هەویرە ئاوی زۆر دەوێ ، بەڵام لەبەر چەند هۆیەك کە ڕەنگە لەبابای ژیرو وردبین شێرراوە نەبن جڵەوی پێنووسی سەرکێش‌و زەوت نەبووم توند دەکەم‌و بە ئاراستە کردنی پرسیارێك‌و وەڵام دانەوەی لەکورتی دەیبڕمەوە :

هۆی بایەخ دانی ئیسلام بەڕیز بوونی مسوڵمانان‌و خۆ نواندنیان لەپێڕێکی ڕێك‌وپێك‌و پێکەوە جۆش دراودا چیە ؟!!

لەوەڵامدا دەڵێین :

لەسۆنگەی ئەوەوە کە ئیسلام بەرنامەو ڕێبازێکە بۆ سەر لەبەری ژیانی ئینسان بە تاك‌و کومەڵەوەو سەرتاپای لایەنەکانی ژیانی وە بەرخۆ دەدات‌و هیچی لێ نابوێرێ چ مەعنەوی بێت چ سیاسی چ ئابووری چ کۆمەلایەتی ٠٠٠ چ ٠٠٠ چ ٠٠٠ هتد ، بەڵێ لەسۆنگەی ئەوەوە ، مەحاڵە تاقە ئینسانێك بتوانێ بەتەنێ بەسەریدا بڕواو بەندایەتی خوای گەورە بەجێ بێنێ ، نەك هەر تاقە ئینسانێك بەڵکو کۆمەڵە مرۆڤێکی زۆریش ـ مادام پرژو بڵاوو بێ سەرەو بەرەو لێك ترازاو بن ـ ناتوانن ئیسلامەتی بەڕێوە بەرن‌و لەگشت لایەنەکانی ژیانیاندا دەستوورو یاساکانی خوا بکەنە ڕێبازو ڕاستە شەقامی ژیان جا لەبەر ئەوە ئایینی ئیسلام ئەو هەمو گرنگی‌یەی بەڕێك‌و پێکی‌و ڕیزبوونی مسوڵمانان داوە ٠

جا خوای گەورە ڕێنمایی‌مان بکات بۆ بیرکردنەوەی ڕاست‌و ئاخاوتنی ڕاست‌و ئیش کردنی ڕاست ، وە بمان گێرێ لەوانەی لەپێناوی ڕازی کردنی

خواو بەجێ هێنانی ئەرکی بەندایەتیو خزمەتکردنی ڕێبازەکەیدا هەموو بەرژەوەندییەکی شەخسی دەخەنە ئەولا •

★ هەشتەمین گەوهەر :

کۆمەڵگای ئیسلامی تەنیا یەك بنچینەو بنەمای هەیە لەسەری ڕابوەستێ ، بەتەعبیرێکی تر ئەوشتەی دەتوانێ هەموو مسوڵمانان پێکەوە گرێداو بیان هۆنێتەوە تەنیا شتێکە ئەویش ئیمانو بڕوایە :

شکی تێدا نیە هەر کۆمەڵو پێڕو تاقمێك پێویستە بنچینەیەکی هەبێت کە لەسەری ڕابوەستێو هەموویان کۆبکاتەوە ، جا ئەو بنەماو بنچینەیەی کۆمەڵگای مسوڵمانانی لەسەر خڕدەبێتەوەو لاقانی لەسەر دەچەقێنێ بریتییە لەئیسلامەتیو ئیمانداری •

لە مەکتەبی ئیسلامدا هیچکام لەڕەنگو زمانو ڕەگەزو بنەچەکەو سنووری جوگرافاییو ئاستی ئابووری نەکراونە بناغەی کۆمەڵگای ئیسلامی ، با بزانین بۆچی ؟!

لە سۆنگەی ئەوەوە کە ئیسلام پەیڕەوو پڕۆگرامی خوایە بۆگشت ئینسانەکان بە تەعبیرێکی تر ئنموونی و نامەی بەدی هێنەرە بۆ وەدی هێنراوەکانی ، شتێکی وا کراوە بەجوغزو بازنەی تێدا خڕبوونەوەی شوێنکەوتووانی بەرنامەی خوا کە بتوانێ هەموو ئینسانەکان لەهەر تیرەو نەتەوەو ڕەگەزێك بنو هەر ڕەنگو زمانێکیان هەبێت لەنێو خۆیدا بحەو ێنێتەوەو هەموویان بخاتە بن باڵی میهرەبانی خۆیەوە •

بەڵام ئەگەر هاتباو پەروەردگار سنوورێکی تەسکی کردبا بە جوغزی خڕکردنەوەی ئینسانەکان وەك •

١ ــ تیرەو هۆز بۆ وێنە جاف •

٢ ــ یان نەتەوە بۆ وێنە کورد •

٣ ـ یان ڕەگەز بۆ وێنە ئاری •

٤ ـ یان ڕەنگ بۆ وێنە سپی‌پێست •

٥ یان زمان بۆ وێنە هیندی •

٦ ـ یان باری ژیان بۆ وێنە هەژاری •

٧ ـ یان ئاستی بیروهۆش بۆ وێنە خوێندەواری •

ئەوە لەحاڵەتی یەکەمدا بێجگە لەعەشیرەتی جاف‌و ، لەحاڵەتی دووەمدا بێجگە لە نەتەوەی کوردو ، لەحاڵەتی سێیەمدا بێجگە لە ڕەگەزی ئاری‌و، لە حاڵەتی چوارەمدا بێجگە لەسپی پێستەکان‌و ، لە حاڵەتی پێنجەمدا بێجگە لە هیندی زمانەکان‌و ، لەحاڵەتی شەشەمدا بێجگە لە هەژارەکان‌و ، لەحاڵەتی حەوتەمدا بێجگە لە خوێندەوارەکانی دەنێو خۆی‌دا نەدەحەواندەوە ، بێگومان ئەوەش شتێکی ڕەوا نیەو لەگەڵ دادگەری‌و کاربەجێیی خودا ناسازێت •

جا بۆیە پەروەردگار مەودای بەرنامەکەی هێندە لێك کێشاوەتەوە ـ بە بەراوەژووی ڕێچکەو کوێرە ڕێ دەسکردەکانەوە ـ کە هەموو ئینسانەکان بتوانن لەژێر سێبەری‌دا بحەوێنەوەو بە یەکێك لەشوێن‌کەوتوانی حسێب بکرێن •

جا لەبەر ئەوەی ئێرەکانە جێی تەرخان کراوی توێژینەوەی ئەم باسە نیە[1] بەهێنانە بەرچاوی چەند دەقێکی ئیسلامی کۆتایی بە باسەکە دێنین :

---

(١) ئەڵقەی چوارەمی زنجیرەی (دەبەرێك ڕاچوونی ئیسلام‌و ڕێچکان مان بۆ لێکۆڵینەوەو چارەسەرکردنی ئەم مەسەلەیە تەرخان کردوە ، ئەمما حەیفێ جارێ چاپی بەچاوان نەدیوە ، وەك هەمو ئەڵقەکانی دیکەی ئەو زنجیرەیە •

١ ـ خوای گەورە دەفەرموێ : (يا ايها الذين آمنوا لاتتخذوا آباءكم وأبناءكم اولياء ان استحبوا الكفر على الايمان ومن يتولهم منكم فاؤلئك هم الظالمـون) توبة ـ ٢٣ ـ •

واتـە : ئەی بڕواداران بـابو برایانتـان مەگـرن بەدۆست کـە کافرێتیی‌یان هەڵبژارد بەسەر ئیماندا هەرکەسێکیش لەئێـوە بەدۆستیان حسێب کات ئەوانە ستەمکارن •

٢ ـ دیسان فەرموویەتی : (قد كانت لكم اسوة حسنة فى ابراهيـم والذين معه اذ قالوا لقومهم انا برآؤا منكم ومما تعبدون من دون الله كفرنا بكم وبدا بيننا وبينكم العداوة والبغضـاء ابـدا حتى تؤمنوا باللـه وحـده) ممتحنة ـ ٤ •

یانی : بەڕاستی ـ ئـەی مسوڵمانان ـ پێشڕەوێکی باشتان هـەیـە لەئیبراهیمو شوێن کەوتوانی‌دا کە بەنەتەوەی خۆیان گوت : ئێمە لێتـان بەرین‌و لەوەش کە دەی پەرستن لەباتی خودا بڕواتان پێ ناکـەین ، وە دوژمنایەتی‌و ڕق‌و قین لەنێوانمان‌دا هەیە هەتایە تاکـو بەتەنێ خـوا دەپەرستن •

٣ ـ هەروەها دەفەرموێ : (لاتجد قوما يؤمنون بالله واليـوم الاخـر يوادّون من حاد الله ورسوله ولو كانوا آباءهم او ابناءهم او اخـوانهم او عشيرتهم اولئك كتب في قلوبهم الايمان •••) مجادلة ـ ٢٢ ـ •

یانی : میللەتێکت وەدەست ناکەوێ بڕوایان بەخواو بەڕۆژی دوایی هەبێ ، کەسێکیان خۆش بوێ کە دوژمنایەتی خواو پێغەمبەرەکەی دەکات، با ئەوانە بابیان یان کوڕیان یان برایان یان عەشیرەتیان بن،ئەوانە ـ واتە ئەو مسوڵمانانە ـ خوا ئیمان وبڕوای لە دڵیان‌دا جێ گیر کردوە •

کەواتە : برای خوێنەری ئازیز مادام خۆت بەشوێن کەوتووی ڕێبازی خوا دەزانیو دەتەوێ لەتاقی کردنەوەی ئەم ژیانەتدا دەرچیو لەئاوری دۆزەخێ سەر فراز بیو بە بەهەشتی بەرین شاد بی بۆت نیە دۆستایەتیو برادەرایەتی بگری لەگەڵ بابایەکی بێدینو نامسوڵماندا با باب‌و براو خزمو خوێشیش بێ ، تەنیا لەکاتێکدا نەبێ کە بتەوێ بەرەو سەرچاوەی زوڵاڵو سازگاری بەرنامەی خوای بەخشندەی بێنی ولە چەنگ گومڕاییو سەرگەردانی ڕزگاری کەی ، بەڵێ تەنیا لەحاڵێکی وادا نەبێ بۆت نیە لێی نیزیك وەبیو لەگەڵیدا بگەڕێیو تێکەڵاوی لەگەڵدا بەرقەرار بکەی •

لێرەدا دەمەوێ بەخێرایی نیگایەك بخشێنین بە مەسەلەیەکدا کە لەسەر دڵی زۆر کەس بۆتە گرفتو گرێ کوێرە ، ئەویش مەسەلەی نەتەوایەتییە :

هەڵبەتە وەك گوتمان لێرەدا تەنیا سەرنجێکی خێرایی دەدەینە ئەو مەسەلەیە چونکە لەجێیەکی دیکەی تەرخان کراودا تا ڕادەیەك ئاوەڵامان کردۆتەوە :

خوای مەزن ئیسلامی بەگوێرەی سرووشتی ئینسان ناردووەو هیچ جۆرە کەمو کەسرىو زیادە ڕەوییەکی تێدا نایەتە بەرچاو •

مەسەلەی خۆشەویستی گەلو نیشتمانیش یەکێکە لە غەریزە پێك هێنەرەکانی سرووشتی ئینسان ، مادام وایە پێویستە لەئیسلامدا ئەو غەریزەیەش ڕەچاو کرابێت ، هەر وەك چۆن گشت غەریزەکانی تری ئادەمی تێدا ڕەچاو کراوەو حیسابیان بۆکراوە ، وەك غەریزەی : خواردنو خواردنەوە (وکلوا واشربوا ولاتسرفوا) اعراف ـ ٣١ ، بخۆنو بخۆنەوەو زیادە ڕەوی مەکەن • غەریزەی جلو پۆشاك : (یابنی آدم قد انزلنا علیکم

لباساً یواری سوآتکم ٠٠) اعراف ـ ٢٦ ـ ، ئەی وەچەی ئادەم پۆشاکمان بۆ ناردوون ئەو ئەندامانەتان دادەپۆشێت کە حەز ناکەن بەدەرەوە بن ٠ وە غەریزەی شت هەبوون (التملك) : (یا أیها الذین آمنوا لاتهلکم اموالکم ٠٠) منافقون ـ ٩ ـ ئەی بڕواداران ماڵو دارایی‌تان بێ‌ئاگاتان نەکات ٠ وە غەریزەی جینسی : (نساؤکم حرث لکم فأتوا حرثکم أنی شئتم ٠ ٠) بقره ـ ٢٢٣ ـ ژنانتان جێی زاووزێو بەرهەم هێنانی ئێوەن هەرکاتێکی ویست‌تان بچنە لای کێڵگەکانتان بچن ٠

هەروەها هەموو غەریزەکانی دیکەی ئینسان هەر بەم شێوەیە ، جا مادام لەسرووشتی ئینسانیش‌دا هەیە کە ئەو میللەتەی خۆش بوێ کە لەنێویاندا پێ‌گەیوەو ئەو خاكو ئاوەی خۆش بوێ کە تێیدا پێ‌گەیوە ، نابێ ئیسلامەتی ڕێی لەئینسان گرتبێ کە گەلو هۆزو خاك نیشتیمانەکەی خۆش بوێ ، چونکە ئەگەر گریمان ڕێی لێ‌بگرێ مانای وایە ڕێ لەغەریزەیەکی ئینسانی دەگرێ ، ئەمما چونکە چ ئینسانیش‌و چ ئیسلامیش هەردووکیان لەکارگەی بەدی هێنەرێك‌دا دروست بوون‌و ڕەخساون مەحاڵەو چاوەڕوان نەکراوە کە تێك بگیرێن‌و لە ڕاستێك ڕابێن ٠

کەواتە ئیسلامەتی دژی ئەو چەشنە نەتەوایەتی‌یە نیە کە سرووشتی ساغی ئینسان دەی خوازێ ، بەڵام ئەو چەشنە نەتەوایەتی‌یەی لە ئەندازەی سرووشتی خۆی دەچێتە دەرێو دەبێتە ڕەگەز پەرستایەتی‌و بت پەرستێتی‌و بەکورتی دەبێتە (فاشیزم‌و شۆڤێنیزم) ئەوە بەهیچ ڕەنگێك لەبەرنامەی خوادا ڕەوا نیەو بەتوندی تاوانبار دەکرێ ، چونکە ئەو کاتە لەگەڵ بنچینە ئیسلامی‌یەکەدا تێك دەگیرێن‌و دژایەتی پەیدا دەکەن ، هەڵبەتە هەر شتێکیش لەگەڵ دەستوورو یاساکانی بەرنامەی خوادا دژ بوەستێ ڕەفز

دەکرێ‌و مۆری ناهەقی پێوە دەنرێ ، چونکە ئێمە لەسەر ئەو بنچینەیە پەروەردگارمان بەخوای خۆمان زانیوەو دەی‌پەرستین‌و گەردن کەچی بەرنامەکەی دەبین کە لەهەموو سیفەتێك‌دا تەواوەو بێ لەکەیەو هەرچی بی‌فەرموێ (١٠٠٪) ڕاستەو بێ‌خەوشە .

خوێنەری ئازیز ئەوەش کۆمەڵێك بوون لەو گەوهەرانەی کە بەچاوی بێ‌هێزی بەندە لە دەریای دەوڵەمەندی (اياك نعبد واياك نستعين)دا دیتران ، بەڵام نەچی وابزانی هەموو شتێك گوتراوەو لەبنی کدووی دراوە چونکە قەت قەت سنووردار (محدود) بۆی نالوێ بێ سنوور (لامحدود) دەورە بدات‌و دەنێو خۆی بگرێت ، ئایا لەبەرداخێك‌دا ئاوی زەریاکان دەحەوێتەوەو جێی دەکرێتەوە ؟!

ئێستاش نۆرەی ئایەتی شەشەمینەو دەمێکە چاوەڕوان دەکا ، (ولقد يسرنا القرآن للذكر فهل من مدّكر ؟) قمر - ١٥ - یانی : بەڕاستی قورئانمان سێنا کردوە بۆ حاڵی بوون ئەوە کەس نیە بێ لێی حاڵی بێ ؟!

تەفسیری ئایەتی شەشەم

« اهدنا الصراط المستقیم » ڕێنمایی‌مان کە بۆ ڕێی ڕاست •
مانای وشەکان :

اهدنا : (راغب الاصفهانی) دەڵێت : (الهدایة ـ دلالة بلطف)
واتە : هدایەت ڕێنمایی کردنێکی هێدی‌و نەرم‌و نیانە •

ئینجا دەڵێت : (ڕێنمایی کردنی خواش بۆ ئینسان چوار شێوەی هەیە :
یەکەم : ئەو ڕێنموونی‌یەی کە هەموو ئینسانێکی گرتۆتەوە ئەویش بریتی‌یە لە ژیری‌و فام‌و تێ‌گەیشتن، وەك فەرموویەتی : (قال ربنا الذی اعطی کل شیء خلقه ثم هدی) •

دووەم : ئەو ڕێنموونی‌یەی کە لەسەر زمانی پێغەمبەران(علیهم‌السلام)و کتێبە خوایی‌یەکان ناردوویەتی ، وەك فەرموویەتی : (وجعلنا منهم أئمة یهدون بامرنا •••) •

سێیەم : ئەو ڕێنموونی‌و یارمەتی‌دانەی تایبەتە بەو کەسەوە کە هیدایەتی دراوەو ڕێبازی خوای گرتوە ، خوای گەورەش لەم بارەوە فەرموویەتی : (والذین اهتدوا زادهم هدی) ، وە فەرموویەتی : (ومن یؤمن بالله یهد قلبه •) •• هتد •

چوارەم : ڕێنمایی کردنی ڕۆژی دوایی بۆ چوونە نێو بەهەشتێ ، وەك فەرموویەتی : (الحمد لله الذی هدانا لهذا ••)

هەڵبەتە ئەو چوار هیدایەتانەش پێکەوە پەیوەستن و هەرکامێکیان ئەنجامی ئەوی پێش خۆیەتی ، چونکە کەسێك ئی یەکەمیانی بۆ نەڕەخسابێت ئی دووەمی لێ چاوەڕوان ناکرێ ، وە کەسێك ئی دووەمی نەبێت ئی سێیەمی بۆ پەیدا نابێت ، وە هیچ کەسێك ئی چوارەمی بۆ نایەتە دی تاکو ئەو سێیانەی پێشەوەی تێدا نەهاتبنە دی ... »[1] .

دیارە لێرەدا وشەی (هدایة) بە مانای سێیەمیان بەکار هێنراوە واتە : ئەو ڕێنموونی یەی کە خوا دەی‌دات بەو ئینسانەی کە ڕێبازی خوای گرتوە . پێشەوای توێژەرەوانی قورئانیش (ابو جعفر الطبری) هەر لەسەر ئەم ڕایەیە وەك دەڵێت : (ومعنی قوله « اهدنا الصراط المستقیم » فی هذا الموضع عندنا : وفقنا للثبات علیه) .

یانی مانای (اهدنا ...) لەم شوێنەدا لەکن‌مە : یارمەتی‌مان بدە کە لەسەر ڕێی ڕاست بمێنینەوە[2] .

الصراط المستقیم : ابو جعفر الطبری) دەڵێ : (اجمعت الامة من اهل التأویل جمیعا علی ان الصراط المستقیم هو الطریق الواضح الذی لا اعوجاج فیه وکذلك ذلك فی جمیع لغات العرب ..)

واتە : گشت توێژەرەوانی قورئان لەسەر ئەوەن کە (الصراط المستقیم) ئەو ڕێیە ئاشکراو ڕاستەیە کە هیچ پێچ و پەناڵی تێدا نیە ، هەروەها لەهەموو زار ـ دیالێکت ـ ە کانی عەرەبیش‌دا هەر وایە .

ئنجا دوای چەند قسەیەکی دیکە دەڵێت : وە ئەوەی کە بەلای منەوە چاترە بۆ مانای ئەم ئایەتە واتە : (اهدنا الصراط المستقیم) ئەوەیە کە

---

(۱) (معجم مفردات الفاظ القرآن) راغب الاصفهانی پیتی هـ لاپەرە (٥٣٦) .

(۲) جامع البیان بەرگی یەکەم تەفسیری سوورەتی فاتیحە ئایەتی‌شەشەم .

مەبەست لێرەدا ئەمە بێت : یارمەتیمان بدە کە لەسەر ئەو ڕێبازە بەرقەرار بین کە هەڵت بژاردوەو بەندە خۆشەویستەکانی خۆتت بۆ ڕێنمایی کردوە، کە ئەویش ریێی ڕاستە •

چونکە هەر کەسێك ڕێنمایی بکرێو یارمەتی بدرێ بۆ گرتنی ئەو ڕێیەی ئەوانە گرتوویانە کە خوا پێداون لەپێغەمبەرانو صدیقانو شەهیدان ئەوە ڕێنمایی کراوە بۆ ئیسلامو باوەڕ بە پێغەمبەرانو یا بەند بوون بە قورئانەوەو ئیش کردنی بەوە کە خوا ئەمری پێکردوەو ڕەوینەوە لەوە کە خوا بەرگری لێکردوەو شوێن کەوتنی ڕێو شوێنی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)و ڕێو شوێنی ئەبوبەکرو عومەرو عوسمانو عەلی خوایان لێ ڕازی بێو هەر بەندەیەکی تری خواپەرست ، هەموو ئەوانەش لە (الصراط المستقیم)دا هەن[1] •

کەواتە : پوختەی قسان ئەمەیە کە مانای : (اهدنا الصراط المستقیم) یانی : خوایە ڕێنمایی‌مان بکە بۆئیسلامو یارمەتی‌مان بدە کە لەسەری بەردەوام بین •

ئێستاش بابچینە سەروکاری ئەو مرواریو گەوهەرانەی لە دەریای دەوڵەمەندی‌دا هەنو بەپێی تواناو بۆ لوان بڕێکیان لێ دەرێنینو لەسەر سینی زمانی کوردی بۆ خوێنەرانی ئازیزیان ڕانوێنین :ـ

★ گەوهەری یەکەم :

بەرنامەو ڕێبازی ژیان پێویستە تەنیا لەلایەن خواوە نەخشەی بۆبکێشرێو دابنرێ ، چونکە ئینسان هەر چەندە زاناو بلیمەتو لێهاتوو

---

(١) سەیری (جامع البیان) بکە بەرگی یەکەم تەفسیری سوورەتی فاتیحە •

بێ شتی وای لەباراندا نیەو لەئاقار کاری وادا داماوو دەستەوستانە • بۆ سەلماندنی ئەم قسەیەش دوو بەڵگان دێنینەوە :

بەڵگەی یەکەم : بێزاریو ناڕەزایی دەربڕینی زاناو مشوور خۆرانی وڵاتە ڕۆژئاوایییو ڕۆژ هەڵاتییەکان سەبارەت بەو بارو دۆخەی تێیدا دەژینو بەو ڕێو ڕەسمو دەستوورانەی حوکمیان بەسەردا دەکەن ، وە ئیعتیراف کردنیان بەکەمو کوڕیو ناتەواوی ئەو ڕێچکانەی ئینسان دای ناون •

هەڵبەتە ئێمە ناتوانین قسەو هەڵوێستی هەمو ئەو زاناو ڕدێن سپییانە بخەینە بەرنیگا کە بەدەست شارەستانەتییە ماددییە بێ ئەخلاقو بێ بێ ڕووحەکەیانەوە زاڵەیانە چونکە نەك هەر لەقەرەی چەند لاپەڕەیەك بگرە لەقەرەی چەند کتێبێکیشدا نین ، بەڵام لوێچێك نیشانەی تەغارێکییەو چەند نموونەیەك دێنینەوە :

١ ـ شایەتی دانی دکتۆر (الکیس کاریل) کە پاداشی (نۆبل)ی ستاندوە ئەو کابرایە لەکتێبی (ئینسان ئەو نەناسراوە !)دا دەڵێت :[1] •

(•• هەر چەندە پزیشکانو فێرکارانو زانایانی تەندروستی زان بەدڵاوایییەوە هەوڵو تێکۆشانی خۆیان بەخت دەکەن بۆ سوودی ئینسان ئەمما نەگەیونە ئامانج ، چونکە ئەوان چەند نەخشەو پیلانێکیان ڕۆناوە کە تەنیا بەشێك لە ڕاستییان دەنێو خۆ گرتوە •

وە دەگونجێ ئەم قسەیە سەبارەت بەوانەش بگوترێ کە ئارەزوو و خەیاڵو ویستەکانیان بە ئارەزوو و خەیاڵو ویستێکی تر دەگۆڕنەوە لە پێناوی هێزو پێزی ئینسانیدا[2] ••• وە ئەو خاوەن بیردۆزانە

(١) سەیری کتێبی : (الانسان ذالك المجهول) بکە ص٢٩ ، ٣٠ ، ٣١ •

(٢) وادیارە وەرگێڕە عارەبەکە چاك نەی توانیوە چەمکی ئەو یەكدوو دێڕە دەربڕێ ، هەڵبەتە ئەمنیش ئەو چی نووسیوە هەر ئەوەم وەرگێڕاوەتەوە •

شارەستانەتی یەك دروست دەکەن کە هەرچەند بە ئامانجی وەدەست هێنانی بەختەوەری مرۆڤ ڕەخسێنراوە بەڵام تەنیا لەگەڵ ڕواڵەتێکی ناتەواو یان شێوێنراوی ئینساندا دەگونجێ • (باش سەرنج دە) •

ئەو ڕژێمو بەرنامانەی خاوەن بیردۆزەکان لەبیری خۆیاندا دروستیان کردون هیچیان دەباراندا نیە ••• ئاخر بەندەکانی شۆڕشی فەڕەنساو خەیالاتی «مارکس» و «لینین» تەنیا بەسەر چەند بابایەکی وشكدا دەچەسپێن •• مادام وابێ پێویستە بەئاشکرا بزانرێ کە دەستوورو ڕێو ڕەسمی پەیوەندی یەکانی ئینسانەتی تا ئێستا نەناسراون ! ، چونکە زانیاری یە کۆمەلایەتیو ئابووری یەکان چەند زانیاری یەکی گۆترەکارین •

بەو پێیە دەردەکەوێ کە ئەو بارو دۆخەی زانیاریو تەکنۆلۆجیا تێیدا سەرکەوتوەو بۆ ئینسانی ڕەخساندوە لەگەڵ ئینساندا ناسازێ ، چونکە هەر لەخۆوەو بەگۆترەکاری دروست کراوەو بەبێ ڕەچاوکردنی هیچ چەشنە تێوەڕامانێك لەسرووشتی ئینسان ڕۆنراوە •

ئنجا درێژە بەقسەکانی دەداو دەڵێت :

پوختەی مەبەست ، زانیاری یە ماددی یەکان فرە وەپێش کەوتوونو پەرەیان ستاندوە ، ئەمما زانیاری یە ئینسانی یەکان لەحاڵەتێکی سەرەتایی دان، هۆی هێواشی بەرەوپێش چوونی زانیاری ژیان (علم الحیاة)یش دەگەڕێتەوە بۆ حاڵەتە جۆر بەجۆرەکانی ژیانی ئینسانو بارو زرووفەکانی ، وە هاڵۆزی دیاردەی ژیان ، وە بۆ جۆری پێك هاتنی ژیریمان کە زۆر زۆر دڵخۆشە بە نقووم بوون لە دنیای ماددیو میکانیکیدا •

••• پێویستە ئینسان پێوەری هەموو شتێك بێت بەڵام واقیع بە پەراوەزووەوەیە ، ئینسان زۆر ڕێز پەڕو غەریبە لەو دنیایەدا کە دروستی کردوە ، ئینسان نەی توانیوە دنیای خۆی ڕێكو پێك کات چونکە

شارەزایی ڕاستەقینەی دەربارەی خۆی نیە ... ئەو نێوەندەی کە زیری و زانستی‌مان هێناویەتە دی گونجاو نیە بۆ مە ... ئێمە گەلێکی چارە ڕەشین چونکە ژیری و ڕەوشتمان دادەبەزێ و نزم دەبێتەوە ..

ئەو دلە ڕاوکێ و غەم و پەژارەیەی دانیشتوانی شارە هاوچەرخەکان بە دەستی‌یەوە دەناڵێنن زادەی ڕژێمە سیاسی و ئابووری و کۆمەلایەتی‌یە - کانیانە .. ئێمە کوشتەی دواکەوتوویی زانیاری‌یە ئینسانی‌یەکانین لە زانیاری‌یە ماددی‌یەکان .

ئنجا دەڵێت : تاقە ڕێی چارەسەرکردنی ئەم گیروگرفتەو لابردنی ئەم کۆسپە پەیداکردنی زانیاری‌یەکی قوڵترە بەنەفسی خۆمان ... جا مادام شارەستانەتی ماددی هاوچەرخ حاڵەتی سرووشتی ژیانی تێك شکاندووە شێواندوویەتی ، زانیاری ئینسان - ناسی لەهەموو زانیاری‌یەك پتر بۆتە پێویست .. »

بەڵێ لەڕوانگەی (الكسيس كاريل)ەوە پتر شارەزا بوون دەربارەی ئینسان تاقە ڕێی چارەسەرکردنی گیروگرفتەکانمانەو تاقە ڕێی ڕاست کردنەوەی لاتەڵی و خواری باری ژیانی شارەستانەتی ماددی ئەمڕۆیە ، بەلام لەڕاستی‌دا (الكسيس كاريل) پەی بە دەرمانی ڕاستەقینە نەبردوەو زۆریش جێی گلەیی نیە چونکە ئەو لە نێوەندێکی وادا ژیاوە کە لەئیسلام بێ‌خەبەری تاڕادەیەکە هەندێکیان هەر ناویشیان نەبیستوە دەنا لەڕاستی‌دا ئەو تاکە ڕێ و ئەو تاقە دەرمانەی دکتۆر(كاريل) بەدوای‌دا وێڵە تەنیا ئیسلامە ، بەڵێ تەنیا ئیسلامە کە هەموو لایەنەکانی مرۆڤ ڕەچاو دەکاو هیچیان پشت‌گوێ ناخات ، تەنیا ئیسلامە کە وێڕای گرنگی دانی بە پیشەسازی و ئاوەدانی گرنگی‌یەکی زۆریش بە لایەنی ڕووحی و ئەخلاقی ئینسان دەداو نا یەڵێ لاتەڵ بێ و خوارو خێچ بێت .

دیسان دەکاریل دەڵێت :

(لەڕاستی‌دا مرۆڤایەتی هەوڵێکی زۆری داوە خۆی بناسێ ، بەڵام لەگەڵ ئەوەش‌دا ئێمە خەزێنەیەك زانیاری‌و تێبینی‌مان هەیە کە زاناو فەیلەسووف‌و شاعیرو زاناگەورە ڕووحی‌یەکان کۆیان‌کردۆتەوە ، تا ئێستا تەنیا چەند لایەنێکی دیاری کراومان لە نەفسی خۆمان ناسیوە ، ئێمە نازانین ئینسان بەشێوەیەکی گشتی بریتی‌یە لەچی .. ئێمە هەر هێندە دەزانین ئینسان لەچەند پارچەیەکی لێك جوودا پێك هاتوە .. هەر کامێکمان پێك‌هاتوە لەکۆمەڵە تارمایی‌یەك لەنێوەڕاستی‌دا ڕاستی‌یەکی نەناسراو هەیە !!

.. لەڕاستی‌دا نەزانی‌یەکەمان هەمە لایەنەیە ، چونکە زوربەی ئەو پرسیارانەی ئەوانە ئاڕاستەیان دەکەن کە دەربارەی مرۆڤ لێ دەکۆڵنەوە بەبێ وەڵام ماونەوە چونکە چەند لایەنێکی بێ سنوور لە دنیای شێرراوەمان‌دا هەن کە هەتا ئێستا پەیان پێ نەبراوە .

ئێمە تا ئێستا وەڵامی زۆر پرسیاران نازانین بۆ وێنە :

چۆن مادە کیمیایی‌یەکان پێکەوە دەنووسێن بۆ پێکهاتنی ئەندامەکانی خانە ؟ !

چۆن (کرۆمۆسمەکان) کە لەنێوەڕاستی هێلکۆڵەی پیتێنراو (البويضة الملقحة) دا هەن سیفەتەکانی ئینسان لەو هێلکۆڵە وەر دەگرن ؟!

چۆن خانەکان سەربەخۆ بەکۆمەڵ ڕیزدەبن‌و دەبنە هۆی پێکهێنانی شانەو ئەندامەکان ؟! ئەو خانانە هەر دەڵێی پۆلە مێروو و مێشەنگوینەن پیشەکی ئەو ئەرکە دەزانن کە بۆیان دیاری‌کراوە ؟

پێکهاتنی سرووشتی دەروونی‌و فسیۆلۆجی‌مان چۆنە ؟!

ئێمه دەزانین که لەچەند شانەو ئەندامو شلەیەك پێکهاتووین ، ئەمما پەیوەندی نێوان شعوورو دەماغ (مێشك) تا ئێستا نهێنی‌یە •

ئێمه تا ئێستا پێویستی‌مان به شارەزایی تەواو هەیه دەربارەی فسیۆلۆجیای خانەکانی مێشك •• تا چ ئەندازەیەك ئیرادە کار دەکاتە سەر لەش ؟

ژیری چۆن تەئسیری تێ دەکرێ لەلایەن ئەندامەکانەوە •••

ئێمه تا ئێستا زۆر دوورین له ناسینی ماهیەتی پەیوەندی‌یەکانی نێوان پەیکەری ئێسکی‌و ماسوولکەو ئەندامەکان‌و جۆرەکانی چالاکی ژیری‌و گیانی •

وه تا ئێستا ئەو عامیلانه ناناسین که دەبنه هۆی هاوسەنگی مێشك‌و بەرهەڵستی کردنی ماندوویی‌و تێکۆشان دژی نەساغی‌یەکان •• ئێمه نازانین چۆن هەستی ئەدەبی‌و هێزی دەربڕین‌و جورئەت زیاد دەبن •

ئەمانەو چەندین پرسیاری تری نەژمێرراو دەگونجێ بکرێن ••• بەڵام گشتیان بێ وەڵامن ئاشکرایه که هەرچی زانایان پێشکەشیان کردوه لەوەدا که پەیوەندی هەیه بەئینسانەوه : هەتا ئێستا ناتەواوه ، وه زانستی‌مان سەبارەت بەخۆمان هەر لەقۆناغی سەرەتایی دایه[1] •

کەواته به ئیعتیرافی گەورەترین زانای ژیان ناسی ئەوروپا زانیاری‌مان دەربارەی ژیان‌و ئینسان زۆر کەم‌و کورتەو هەر لەقۆناغی سەرەتایی دایه ، وه ئەو ژیانەی که تێیدا دەژین‌و پڕه لەتەنگ‌و چەڵەمەو گێرمو کێشه زادەی نەشارەزایی‌و کەم‌و کورتی‌و ناتەواوی شارەزایی‌یەکانمانه دەربارەی خۆمان •

هەڵبەته کەسێکیش هێنده نەشارەزاو نەفام بێت دەربارەی خۆی

---

(١) (الانسان ذلك المجهول) ص١٣ ، ١٤ • وەرگێرانی عادل شفيق •

بۆی نیەو ڕەوانیە هەستێت بەدانانی بەرنامەی ژیان بۆ خۆی ، چونکە شتێك لەسەر نەفامیو نەزانی دابمەزرێ هەر ناتەواو و کەمو کەسر دەر دەچێت وەك گوتراوە :

خشت اول چون نهاد معمار کج

تا ثریا میرود بنیان کج[۲]

ئێستاش بابچینە لای یەکێکی تر لەبلیمەتو شارەزایانی شارستانەتی ماددی بزانین چ سکالآیەکی هەیە سەبارەت بە شارەستانەتی یەکەیانو چەند بێزارو نا ڕازی یە لێ ی :

٢ ـ شایەتی دانی (رینیە دوبو) هەلگری پاداشی نۆبل لەزانیاری یەکاندا : ئەو کابرایە لە کتێبی : (انسانیة الانسان ، نقد علمی للحضارة المادیة)دا دەڵێت :

(زانیاریو تەکنۆلۆجیا ئامێرێکن هیچ ڕەوشتو ئەخلاقیان نیەو دەگونجێ بەکار بێنرێن بۆ خێر یان بۆشەڕ یان بۆ ئاوەدانی یان بو کاول کردنێ ـ)

(ـ ئێمە لافی ئەوە لێ دەدەین کە لەچاخی زانیاری دا دەژیەین ، بەلآم لەڕاستی دا مەیدانی زانیاری ئەمرۆ هاوسەنگی یەکی وای تێدا نیە • کە مەودا بدات بەزانیاری لەهەلسوڕانی کاروباری مرۆڤدا سوودبەخش

---

(٢) واتە : کەوەستا خشتی یەکەمی بەناڕێکی دانا ، ئەگەر خانوو تا (ثریا ـ کۆ) بڕوا هەر خوار دەبێ • (کۆ : کۆمەلە ئەستێرەیەکن) •

بێت ـ)[1]

(•• بڕوابوون بەمە کە دنیای هاوچەرخ پووچ‌و بێ‌نێوە شتێك نیە هەرکورت کرابێتەوە لەسەر فەیلەسووفەکان‌و ئەدیبە بەرزەکان ، بەڵکو شتێکە لەنێو گشت کۆمەڵە ئابووری‌و کۆمەڵایەتی‌یەکان‌دا باوەو کاردەکاتە سەر هەموو دیاردەو چالاکی‌یەکانی ژیان) • [2]

(•• ئینسانی ئەمڕۆژگارە لەزۆرلاوە وەك ئەو ئاژەڵە کێوی‌یە دەچێ کە ژیانی خۆی لەباغی گیانداران (حدیقه الحیوانات)دا دەباتە سەر،ئینسانی ئەمڕۆ وەك ئەو ئاژەڵە خۆراك‌و پارێزگاری لێ‌کردنی تەواوی هەیە،بەڵام لەو هاندەرە سرووشتی‌یە بنەڕەتی‌یانە بێ بەشە کە بنچینەی زۆر لەئەرکە جەستەیی‌و ڕووحی‌یەکان‌نی ، ئینسانی ئەمڕۆ نەك هەر بەبرای ئینسانی بێگانەیەو بە سرووشت بێگانەیە بەڵکو زۆر لەوە گرنگتر ئەمەیە کە بەخۆشی بێگانەیە) [3]

(•• ئەو ڕەش‌بینی‌یە نوێ‌یە بەزۆری هەڵقوڵاوی سەرچاوەی دڵنیا نەبوونی گشتی‌یە بەهۆی دەرك‌کردنی ئەمە کە زانیاری توانای چارەسەرکردنی گیروگرفتەکانی ئینسانی نیە •)

(•• زانیاری بەوە تاوانبار دەکرێ کە بەکاردەهێنرێ بۆ ڕووخاندنی بنچینە دینی‌و فەلسەفیەکان بۆ ئەوەی چەند جێگر (بدیل)ێکی وایان لەشوێن‌دا دابنێت کە ڕەوشت‌و ڕەفتاری ئینسان ئاڕاستە بکات‌و تێڕوانینێکی

---

(١) (انسانیة الانسان) ص٢٥•

(٢) سەرچاوەی پێشوو ص٣٣ •

(٣) سەرچاوەی پێشوو ص٣٣ •

(٤) سەرچاوەی پێشوو ص٣٣ •

ماقووڵو بەقیمەت پێش کەش بکات سەبارەت بە بوونەوەر ۰)[1]

(۰۰ وەئێمە ناتوانین شێوازی ژیانمان بگۆڕین مادام چەند ڕەوشتێکی کۆمەڵایەتی نوێ نەیەنینە کایە ۰۰ بەڵکو دینێکی کۆمەڵایەتی نوێ ۰۰ جا کەیفێ خۆیەتی شێوەی ئەو دینە نوێیە هەر چۆنێك بێت پێویستە بنچینەکەی پێکەوە هەڵکردنو پێکەوە گونجانو تەبایی بێت لە نێوان ئینسانوسروشتدا لەباتی ئارەزووی شێتانە بۆ چەوساندنەوەو زاڵبوون)[2]

(۰۰ هەوڵدانیش بۆهێنانەدی هەڵوێستێکی ئینسانی گەردنکەچ نەبوو بۆ فەرمانەکانی تەکنۆلۆجیا بەرەودوا گەڕانەوەو تێشکان نیە بەڵکو هەڵوێستێکی بەرەوپێش چوونەو کۆششێکی پاڵەوانانەیە ۰)[3]

(۰۰ زۆرکەس ماندووبوون لەم ڕاکردنە شێتانەدا بۆ گۆڕینی بەردەوام ، وە ئەوانەی بەتەمەنن ماندووبوون ، بەڵام تازە پێگەیشتوان وایان لێهاتوە هیچ بایەخێکی تێدا بەدی ناکەن ، وەکاتێك ئەوانە هاڵۆزی ئەم ژیانە سەرگێژکەرە دەبینن و ئەو هەموو تێکۆشانە دەبینن بۆداهێنانی تەکنۆلۆجیای نوێ تاکو ئەو گیروگرفتانە چارەسەر کات کە هەر نەفسی تەکنۆلۆجیا خوڵقاندوونی !! هاوار دەکەن :

(ئەم جیهانە بوەستێنن ، ئێمە دەمانەوێ بچینە دەرێ[1]

دیسان رینیەدوبو دەڵێت :

---

(۱) سەرچاوەی پێشوو ٦٣ ۰

(۲) سەرچاوەی پێشوو ٦٣ ۰

(۳) سەرچاوەی پێشوو ص٢٣٢ ۰

(۱) سەرچاوەی پێشوو ص(١٩٨) ۰

(••• زۆربەی زۆری گیروگرفتەکانی ئینسان لەدنیای هاوچەرخدا دەگەڕێنەوە بۆ خۆدانە بەر تەئسیری شارەستانەتیو شارنشینی پیشەسازی، وە پیس بوونی دەوروبەری جۆراو جۆر وەتێکچوونی فسیۆلۆجی کە لە گۆڕانە کتوپڕی یەکانی شێوازەکانی ژیان پەیدا دەبێ • وە دوورکەوتنەوە لە مەیدانە سرووشتی یەکانی ژیانو دەوروبەر ، تەگەرە عاتیفی یەکان ، گۆشەگیری دەروونی لەشارە قەڵەبالغەکاندا ، وە ووشکیو ماندوویی و ڕابواردنی ناچاری - بەکورتی هەموو ئەو بارودۆخانەی تەکنۆلۆجیا دروستی کردوون بەبێ یاساوپرۆگرامو بێ‌نەخشەکێشانو سنوور بۆ دانان ئەمانە گشتیان تەئسیر دەکەنە سەر هەر کەسێك لەدانیشتوانی وڵاتە دەوڵەمەندەکان بەبێ جیاوازی ، ئەم تەئسیرانەش شتێکی ڕەسەن نین لەسرووشتی ئینساندا بەڵکو کاردانەوەی سرووشتی ئینسانن لەبەرامبەر شتە داهێنراوە تەکنۆلۆجیو کۆمەڵایەتی یەکاندا •)

ئەوەش ئیعتیرافی یەکێکی‌تر بوو لەکەڵە بلیمەتو زاناکانی دانیشتووی شارەستانەتی ماددی لەسەر پووچی شارەستانەتی یەکەیانو دەستەوستانی زانیاری لەئاقار هێنانەدی بەختیاریو خۆشبەختی بۆ ئینسان •

٣ - ئیعتیرافی (ڕوجیە گارودی) فەیلەسووفی مارکسی فەڕەنسایی :

ڕوجیەگارودی کە بەگەورەترین پێشەوای مارکسیزم حسێب دەکرێ لەسەدەی بیستەمداو تەنانەت مارکسی یەکان بە نوێ‌کەرەوەی مارکسیزمی لەقەڵەم دەدەن،لەماوەی پێشوودا بە شێوەیەکی ڕەسمی ئیسلامبوونی خۆی دەربڕیو وازی لەبیردۆزەی مارکسیزم هێناو لەبیری ماتریالیستی یەوە بەڕێیەوە بۆ بیری خواناسیو مسوڵمانەتی ، جا بەدەردی کوردەکە گوتی : بەسەد حەکیم هێندەی دەردەدارێك نازانن ، دەبا بزانین گارودی ئەو مسوڵمانو کۆنە مارکسیست ڕای چیە سەبارەت بەو بیردۆزانەی ئینسان

داناون‌و بەو شارەستانەتی‌یە ماددی‌یەی لەسەر بنچینەی زانیاری ڕووت‌وپچڕاو لەئاین ڕۆنراوە :

دکتۆر (محمد جابر الانصاری) لەچاوپێکەوتنێك‌دا لەگەڵ ڕۆجیە گارودی‌دا ئەم‌وتووێژەمان بۆ دەگێڕێتەوە :[1]

دکتور محمد جابر : بۆچی لە مارکسیزم هەڵگەڕاویەوەو دژی شارستانەتی ڕۆژئاوای سەرمایەداری دەوەستی‌و دەستت کردوە بە بانگەوازی کردن بۆ بەرنامەیەکی نوێ ٠٠ کە ئیسلامە ؟

ڕوجیە گارودی : گەورەترین تاوانی شارەستانەتی ڕۆژئاوا ئەمەیە کە تەنیا پشتی بە بەرەوپێش چوونی ماددی بەستووە٠٠زیادی بەرهەمهێنان‌و هەڵکشینی ئاستی ڕابواردن بەتاقە پێوەری پێش‌کەوتن‌و بەختیاری دەزانێ، بەڵام ئایا ئەنجام چ بوو ؟ ئەنجام چ بوو پاش بەرهەمهێنانی زۆر لەترومبێل‌و مەکینەو ئامێری کامپیوتەر ؟ پاش زۆر لەبانق‌و سەرمایەی گەورە ؟ پاش شارو ڕێوبان‌و کارگەو فابریقەخانەی زۆرو زەوەند ؟!

دوای ئەم هەموو بەرهەمهێنانە سەرمان بەکوێ دەگات ٠٠ کوا بەرەوپێش چوون لەلایەنی ڕووحی‌و ڕەوشت‌و ئاکاری بەرزو ڕەفتاری ئینسانانەو بەختەوەری ڕاستەقینە ؟!

تاقە ئەنجامی ئەم بیردۆزە مادی‌یە ئێستا ئەوەیە کە جیهانی ئەمڕۆ هۆی خۆ لەنێو بردنی نەك جارێك سەدان‌جار وەدەست هێناوە ٠٠ بەڵام بەبێ هەڵکشین‌و فرازووبوونی هاوسەنگ‌و بەرامبەر لەڕەوشت‌و ئەخلاق‌و ئاکارەڕوحیەکان کە دەبنە بەرچ‌و لەمپەڕ لەڕێی هێزی وێرانکاری مرۆڤ‌دا ٠

---

(١) ئەو چاوپێکەوتنە لەگۆڤاری (الدوحة)ی ـ قطری ـ ی‌دا لەژمارەی (٨٤)ی ساڵی ١٩٨٢ تۆمار کراوە لاپەڕە (١٠ ، ١١ ، ١٢ ، ١٣) ٠

ئنجا مارکسیزمیش هات تاکو هەمان تاوان دووبارە بکاتەوە بەڵام بە شێوەیەکی تر ، مارکسیزمیش بیردۆزەی هەڵکشینو بەرەوپێش چوونی سەرمایەو دارایی کردە سەنگی مەحەکو پێوەری پێش کەوتنو کامەرانی ئینسان ، زیاد لەمەش بەرەوپێش چوونی سەرمایەو لایەنی ماددی کرد بەقانوونێکی حەتمیو بەردەوام بۆ فراژوو بوونی سۆشیالیزم ، ئنجا ڕژێمی سەرمایەداریو ڕژێمی مارکسیزمی کەوتنە پێش بڕکێ لەیەك مەیداندا ، مەیدانی بەرهەمهێنانی ماددی بەردەوام هەتا هەتایەو بەبێ ئامانج •

تاقە جیاوازییەك کە هەبێت لەنێوان ئەو دوو ڕژێمەدا ئەمەیە کە یەکێکیان تاك (فرد) دەکاتە بنەمای ڕژێمەکەیو یەکێکیشیان کۆمەڵ،بەڵام مێژوو بەرەو دوا ناگەڕێتەوەو حەتمەن دەبێ بەرنامەو پەیڕەوێکی دیکە هەبێت بۆ دروست بوونی شارستانەتیو گەشەکردن •

شتێکی سەلمێنراوە لەڕوانگەی منەوە کە سۆشیالیزم لەسەر ئەم بنچینە ماددییەی ئەمڕۆ مەحاڵە ، سۆشیالیزم نایەتە دی بەبێ گەشەکردنو فراژووبوونی ڕووحیو ئەخلاقی لەسەرووی ماددەوەو لەسەرووی گەشەکردنی ئابوورییەوە ، هاتنەدی ئەمەش مەحاڵە چ لە ڕژێمی سەرمایەداریداو چ لە ڕژێمی مارکسیزمدا چونکە هەردووکیان کەوتوونە هەمان هەڵەوە کە بریتییە لەهەوڵدان بۆ هێنانە دی شارستانیەتی بەبێ ئیمانوعەقیدەو بەبێ لایەنی ئەخلاقیو ڕووحی) •[1]

بەڵێ خوێنەری ئازیز ئەوەش ڕای گەورەترین پێشەوای مارکسیزمی سەدەی بیستەمە سەبارەت بەڕژێمو فەلسەفەی ڕۆژهەڵاتو ڕۆژئاوا بەتەعبیرێکی تر مارکسیزمو کاپتالسیم ، وەك دیتمان بڕوای وایە کە هیچ

---

(١) لەگەوهەری دووەمدا دیسان دەگەڕێینەوە سەرگاوردی قسە بەنرخەکانی •

کامیان پێزو برستی ئەوەیان نیە بتوانن شارستانەتی ڕاستەقینە بێننە دیو خۆشبەختیو کامەرانی بۆ کۆمەڵی ئادەمیزاد فەراهەم بێنن •

بەپشتیوانی خوا لەگەوهەری دووەمدا دەری دەخەین کە گارودیو هاوبیرانی چ بیروباوەڕو بەرنامەیەك بەچارەسەرو شیفای زامی ئینسانەتی دەزانن •

٤ ـ ئیعتیرافی (میلۆفان دوجیلاس) ئەندامی لیژنەی مەرکەزی حیزبی شیوعی یۆغسلافیای پێشوو •

میلۆفان دوجیلاس کە یەکێك بوو لەئەندامە هەرە بەرزەکانی حیزبی مارکسیزمی یۆغسلافیایی چۆنیەتی کەوتنە گومانو هەڵگەڕانەوەی خۆی لەبیردۆزەی مارکسیزم ئاوا دەگێڕێتەوە :

(•• ئەمن هەموو شتێکم لەبیرە بەڕۆژو سەعاتەوە هەروەك چۆن تۆبەکار وەختی تەجەللاو درەوشانەوەی خوای لەبیر دەمێنێ :

ئەوە هەمووی لەشەوی ۷ ، ۸ ی کانوونی یەکەمی ساڵی ۱۹۵۳ ز دا ڕوویدا ، پاش ئەوەی وەك شەوانی تر چوومە سەر جێو نووستم ، کتوپڕ لەنێوە ڕاستی شەوێدا وەخەبەر هاتم ، بیرێکی نوێ هاتە مێشکمەوە بەڵام یەکسەر بڕیارمدا کە مەحاڵە واز لەبیرو باوەڕەکەم ـ مارکسیزم ـ بێنم ، ئەمن لەو سەروحەدیدا چەند وتارێکم لەڕۆژنامەی حیزبدا نووسیبوو کە بەعزێك بە (کۆنەپەرستی)یان لەقەڵەم دابوو •

دەمزانی کە ڕایەکانم ئەوەندە ناخایەنێ دەبنە هۆی تێکچوونی پەیوەندیم لەگەڵ هاوڕێیانی لیژنەی مەرکەزیم ، ئەوانەی کە هەموو تەمەنی لاویو زوربەی تەمەنی (قەیرەیی)م لەگەڵدا بردبوونە سەر ، لەئاواتێکی هەرە بەرزمان دەکۆڵیەوەو پاش ئەوەی دڵیخۆمان زۆر پێخۆش کردو خەفەتمان لێخواردو ئارەقو خوێنمان لەڕێدا ڕشت ، بۆمان دەرکەوت کە وڕێنەیەکەو هاتنەدی مەحاڵە •

خێزانەکەم (ستیفانیا) بەئارامی نووستبوو لەولای ژوورەکەوە ، بەڵام هەستم بەهەبوونی دەکرد لەنێو تاریکیو ئارامی شەوگاری بێ برانەوەدا •

ویستم زەینم لەسەر ئەم جۆرە شتە مەترسی لێکراوانە هەڵەنگێوم ئەمما فایدێی نەبوو دەتگوت بڕیارێکی کۆتایی لەنەفسمدا دراوە ، شتێك کە ناچارم ژیانمو ئاواتەکانمو لەهەمووشی گرنگتر خاوو خێزانمی لەپێناودا دانێم ، دەمزانی کە هیچ هیوام نیە لەم جەنگەدا ، لەو دەمەیدا چارەنووسی (تروتسکی)م وەبیر دەهاتەوەو لەدڵی خۆمدا دەمگوت : وا چاترە پیاو وەك (ترۆتسکی) بێت نەك (ستالین) ، واچاترە کە تێشکێو بهاڕێ نەك خیانەتو ناپاکی لەگەڵ ویژدانو هەستو نەستی ئینسانانەیدا بکات•

تەنانەت بیرم لەو ساڵە درێژانەی گرتووخانەش دەکردەوە ، کە دیاری کرابوو بۆ یەکێك کە حوکم درێت بەسزای خیانەت !! یان سزای پڕوپاگەندەی دژانە (الدعایة المعادیة) کە بریتیبوو لە (٧،٩)ساڵ ئەوانەم بەزەینداد دەهات وەکو حوکمەکە دەرچووبێت •

ئاوا ـ بەخەیاڵ ـ خۆم بەتەنێو بەسووك سەیرکراو دەهاتە بەر چاو پاش ئەوەی هاوڕێیانم خیانەتیان لەگەڵدا کردمو سزای تۆقێنەر خاوو خێزانمی گرتەوە •

ئەمما ئەو ململانێ سەختەی لەدەروونمدا دەگەڕا بەزوویی کۆتایی پێهات تەنانەت پتر لەچەند دەقەیەکی نەبرد ، یەکسەر هاتمەوە سەرخۆمو زەینم کۆ بۆوە دوای ئەوەی بەهۆی خەواڵوویی‌یەوە پەرت بووبوو •[1]

چونکە دەمزانی بەڵێ دەمزانی کە حەقیقەتی من لێرەدایەو مەحاڵە

---

(١) مجتمع غير كامل الشيوعية المتفككة ، ميلوفان دوجيلاس ص٢٨ •

وازی لێ بێنم ، هەر چەند بەلایەکی ئەستەمیش چاوەڕێم کات کەپێی‌دا تێپەڕبم .

ئنجا ڕۆیشتم بۆ ژوورەکەم چەند دێڕێکم نووسی کە ئەمانەم ڕەگەڵ خستبوون :

ناکۆکیم لەگەڵ سەرۆکانی حیزبدا پێهەلاّ چووەو پێویستە خۆمیان لێ بپچڕێنم .. هەڵبەتە پاش ئەوەش بەسێ هەفتان بەشێوەیەکی ڕەسمی هەواڵی هەڵوێستی دەوڵەتم پێ‌ڕاگەیەنرا لە دژی من .[٢]

بەڵام مادام خۆ بەختکردنم بەژیانم لەپێناوی ویژدانمدا ، وە زاڵکردن‌و هەڵبژاردنی ڕایەکانم بەسەر واقیع‌دا بەئیمان دابنرێ ، کەواتە ئیمانی خۆمم لەو شەوەوە دیتۆتەوەو گیانی هیواو بڕوا بەخۆبوویی هێزی پێدا کردووم تاکو ڕووداوەکانی ڕۆژگارو کۆسپەکانی بێ ڕووبەڕوو بم ، هەروەك چۆن ئەو ئیمانە درابوو بە هاوڕێ پیرە گیراوەکانم [٣] .

لەشوێنێکی تردا دەڵێت :

(... سۆزو پەرۆشی ئینسان بۆ پەروەردگاری ئاسمانەکان ناگونجێ لەدڵی ئینسان داڕنرێ ..)

هەروەها دەڵێت :

(... نوسراوەکانی مارکس وەك نوسراوی باقی نووسەرە بلیمەتەکان بریتی‌یە لەپێکەوە جۆش‌دانی بیردۆزە جوێ جوێ‌کان،چونکە ئەو بیردۆزەکەی لێك‌داوە لەئابووری سیاسی ئینگلیزی (الاقتصاد السیاسی الانگلیزی) (آدم سمیث وریکاردو)وە سۆشیالیستی فەرەنسایی (سان

---

(٢) سەرچاوەی پێشوو میلوفان روجیلاس ص٢٩ .

(٣) سەرچاوەی پێشوو میلوفان روجیتس ص٣١ .

(٤) سەرچاوەی پێشوو میلوفان روجیلاس ص٣٨ .

سیمون‌و فوریه)وه فەلسەفەی ئەڵمانی کلاسیکی (کانت‌و هیگل‌و وفیورباخ) •[1]

لەجێیەکی تردا دەڵێت :

(••• وە ئەوەی کە پێویستە کەرەتێکی تر زۆر بە ڕوونی باس بکرێت ئەوەیە کە ئەم کتێبە (کتێبی‌ناوبراو) نایەوێ مارکسیزم شی بکاتەوەو تەفسیری بکات بەڵکو دەیەوێ دەری‌خات کە بەکارهێنانی توندو تیژی‌و خەراپەکاری لەژیانی ئینسان‌دا‌ـتاك‌و کۆمەڵـشتێکی حەتمی‌وفەڕزە لە کاتێك‌دا مارکسیزم بە شێوەیەکی گشتی بەسەر کۆمەڵگایەك‌دا بچەسپێنرێ یان باشتر بڵێین بسەپێنرێ) •[2]

لەشوێنێکی تردا دەڵێت :

(••• ئەمن بۆیە هێندە دەگەڕێمەوە لای (ئانیشتاین)و فیزیایەکەی، تاکو ئاماژە بکەم بۆ ئەو مەیدانە پان‌و بەرینەی زانیاری نوێ داگیری کردوە دوای ئەو چاخەی لینین‌و ستالین (یاسا دیالکتیکی یەکانیان) تێدا داڕشت، کەواتە زۆر گرنگە کە بۆ یەکەم نیگا هەست بەو جیاوازی‌یە بکەین لەنێوان شێوەی ئەو دنیایەی فەلسەفەی مارکسیزم دروستی کردوەو ئەو شێوەیەی ئانیشتاین یان زانیاری نوێ هێناویەتە دی ••) •[3]

دیسان دەڵێت :

(••• زانستی هاوچەرخ نەك هەر جوێیە لەو بیردۆزانەی لینین‌و ئەنگلز داکۆکی‌یان لەسەر دەکرد بەڵکو زانستی هاوچەرخ ئەو بیردۆزانە پووچ دەکاتەوە •

---

(١) سەرچاوەی پێشوو ص٤١ •

(٢) سەرچاوەی پێشوو ص٦٤ •

(٣) سەرچاوەی پێشوو ص٦٩ •

ناسرانی ماددەو هەرچی ئێمە دەربارەی دەیزانین گەردن کەچە بۆ گۆڕانکاری‌و بەهیچ کلۆجێك ڕەوا نیە کورتی بکەینەوە لەسەر ئەو ئەندازەیەی هەستەکانمان دەیزانن ، ناسینی ماددە (ماتەر) بەشێکە لە ناسینی تەواوی جیهان ، ناسینی جیهانیش لە چاخێکەوە بۆ چاخێکی ترو لەبلیمەتێکەوە بۆ یەکێکی تر کە سەرگەرمی ناسینی فەرقی هەیە) .[1]

هەروەها دەڵێت :

(ئەو ئەنجامەی کە دەگونجێ بیگەینێ لەئەنجامی توێژینەوەمان دەربارەی کۆمۆنیزم‌و هەر ئیدۆلوژیەکی تر ئەوەیە کە : ئیدولوژی کۆمۆنیزم لە چەند هۆیەکی عیلمی پەیدا نەبووە ، بەڵکو چەند عامیلێکی سیاسی داخوازی کردوە ئەویش داخوازی‌یەکانی حیزبن ، ئنجا لەدوایی‌دا بۆیەیەکی عیلمی لێ‌دراوەو پێش‌کەشی جیهان کراوە وەك زانیاری‌یەك‌و وەك بیروباوەڕێکی عیلمیانە کە تەفسیری جیهان دەکات) .[2]

خوێنەری ئازیزوبەڕێزم :

ئەمە ئیعتیرافی چوارکەس بوو لەگەڵە زانایانی ڕۆژهەڵات‌و ڕۆژ ئاوا دوویان (ئەلکسیس کاریل‌و رینیە دوبو) نوێنەری شارستانەتی ڕۆژ ئاوان دووشیان (روجیە گارودی‌و ملیۆفان دوجیلاس) نوێنەری شارستانەتی ڕۆژ هەڵاتی مارکسیزمی ، وەك دیتمان هیچ کامیان لەڕوانگەیەکی ئیسلامی‌و ئایینی‌یەوە ڕەخنە لەڕژێمەکانیان ناگرن تابڵێین: ئەوانە عاتیفەی دینی باڵی پێوە ناون ئەو قسانە بکەن ، بەڵکو هەموویان لەسەر بنچینەیەکی زانستیانەو واقیعی‌یانە قسە دەکەن ، بەڵێ ئەوانە کەڵە

---

(١) سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە ٧٦ .

(٢) سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە ٨٤ .

زاناو چاوساغانی شارستانەتی ڕۆژهەڵاتو ڕۆژئاوان ـ کە سەدان نموونەی تری وەك وانیش هەن ـ ئیفلاسیو مایەپووتی شارستانەتی ماددیو دوور لە خوایی دەخەنە ڕووو بەوپەڕی بێ پەردەییەوە دەری دەبڕن کە ڕێچکە دەسکردەکانو بیردۆزەِ ئینسان کردەکان زۆر لەوە کەمترن کە بتوانن خۆش بەختیو کامەرانیو ئاوەدانی ڕاستەقینە بۆ ئینسان دابین بکەن •

بەڵێ هەموویان بەیەك دەنگ ئەو ڕاستییە دەڵێن کە قورئانی مەزنو قسەلەجێ بەر لە (١٤٠٠)ساڵ ڕای گەیاندوە : (فماذا بعد الحق الا الضلال) ،لەدوای هەق (ئیسلام) بێجگە لەسەر لێشێواوی چیدی هەیە ؟! کەواتە ڕاستە دەبێ بەرنامەی ژیان تەنیا لەلایەن خواوە دابنرێو بەس •

ئێستاش با بێینە سەر بەڵگەی دووەمی ڕاستیەتی گەوهەری یەکەم :

بەڵگەی دووەم :

ناخۆشیو پڕ تەنگو چەڵەمەییو سەر لێشێواوی ژیانی دانیشتوانی شارستانەتی ماددی دوور لەخواو نائیسلامی ئەم ڕۆژگارە :

زۆر کەسی بیرکورتو ساویلکە پێیان وایە دانیشتوانی دەوڵەتە ڕۆژهەڵاتو ڕۆژئاواییە بێ دینو نائیسلامییەکان لەو پەڕی بەختەوەریدا دەژینو لەهیچیان کەم نیەو بەهەشتیان لەدنیایەدا بەنسیب بوە !!

بەڵام لەڕاستیدا خەراپ حاڵیبوونو بەهەڵەدا چوون ئێستاش بۆ خاتری وەی ئەو خەراپحاڵی بوونو بەهەڵەدا چوونەمان بۆ دەرکەوێ با سەرنجێکی خێرایی ەو وڵاتانە بدەین :

١ ـ پێشبڕکێ کردن لەزیاتر دروستکردنو داهێنانی چەکی کوشندەو قڕکەر :

لەساڵی (١٩٧٧ز) ڕێکخراوی یۆنسکۆ کۆنگرەیەکی بەست کە(٣٣) کەس لەزانایانو هونەرمەندانو فەیلەسووفانو سیاسەتمەداران بەشداریان تێداکرد کە تێیاندا هەبوو پاداشی (نۆبل)ی وەرگرتبوو ، کارەکانی ئەو کۆڕە لەچوار سوڕگەدا دەسووڕان :

أ - ئایا ئینسان سەرپەشتیکەرە یان بووکەشووشەیە بەدەست بەرهەمەکانییەوە ؟

ب - ئینسان لەبەرامبەر هێزەکاندا •

ح - گرێکوێرەیەکی کۆمەڵایەتی تر •

د - جەنگی بەردەوامی ڕۆشنبیری •

هەڵبەتە ئێمە نامانەوێ هەموو وتووێژەکانی ئەو کۆڕە لێرەدا تۆمار بکەین و تەنیا ئەو باسەی (شین ماکبراید) دەنووسین لەژێر ناوونیشانی (شتنی زەین بەبۆمبایەکی باشو خاوێن !) لەگەڵ دووکورتە باسی (فیلیب نویل) و (فیلی برانت) شین ماکبراید دەڵێت :

(••• لەگەڵ دانپێدانانی سەرۆکانی ئەمریکاو ڕووسیا کە پێویستە چەکی ئەتۆمی کەم بکرێتەوە یان نەهێلرێ ، بەلام چەکی ئەتۆمی هەر لەزیاد بوون دایە ، تەنانەت قسەکردن دەربارەی کەم کردنەوەی چەکی ئەتۆمی هەر لەبەر چووە ، تا ئێستا واتە ساڵی (١٩٧٧)چەکی کۆکراوەی ئەتۆمی بایی ئەوە دەکات (٢٠)کەڕەتان هەموو کۆمەڵگای مرۆڤایەتی لەنێو بەرێ !!

ئنجا ماکبراید دەربارەی بۆمبای نیوترۆنی دەڵێت :

(••• ئێستا جۆرە چەکێکی کاریگەرترو هەرزانتریان دیتۆتەوە کە ژمارەیەکی زۆر دەکوژێ بەهۆی تیشك دانەوە (اشعاع)ەوە ، ئەویش

بۆمبای (نیوترۆنی)یە ، ئەم بۆمبایە زور زیاتر لە بومبای کۆن کاردەکات وێڕای ئەوەش هیچ کارناکاتە سەر خانووبەرەو شمەك !!

بێگومان ئەوە یەکێکە لەشێوازەکانی نەهێشتنی ئینسان ، بەڵام لەچەند هەفتەی پێشوودا هەندێك لە شارەزایانی چەكو تەقەمەنی هەواڵیان پێدام کە ئێستا کۆششێکی زۆر سەرف دەکرێ بۆ دروستکردنی بومبایەکی سەروی دەنگ (القنبلة فوق الصوتية) کە دەتوانێ مێشکی ئینسان بهەژێنێو دانیشتوانی ناوچەیەك بکاتە شێتوشوور ، ئەوەش بەهۆی لەنێوبردنی خانەکانی مێشك بەتایبەتی ... ئەم بۆمبایەش وەك دەڵێن : لەهەموو ئەوانی پێشوو مرۆفانەترە چونکە ئینسان ناکوژێ ، تاقە شتێك کە دەیکات ئەوەیە کە ئینسانەکان دەکاتە ئاژەڵ یان ڕووەك .. !!) .
دوای ئەوە ماکبرایــد وێنەیەکی ترمان دێنێتە بەرنیگا لەو کارانەی کاربەدەستو بلیمەتانی سەدەی بیستەم پێیانەوە خەریکن :

(... چەند مانگێك لەمەوبەر هەواڵێك بڵاوکرایەوە کە سەرنجی کەسی ڕانەکێشا لەخەڵکی ئەورووپا ئەو هەواڵە دەیگوت :

وەزارەتی جەنگی ئەمریکا (٤٥٫٠٠٠) چلوپێنجهەزار کۆرپەی بەستراو (مجمد)ی لەکۆماری کۆریاوە هێناوە کە بەهۆی لەبارچواندن (الاجهاض)ەوە دەسگیرکراون ، هۆی ئەوەش ئەمەیە کە ئەم کۆرپانە پێویست بوون بۆ تاقیکردنەوەی تەئسیری تیشکی بۆمبایی لەسەر پێستی ئینسانی تازە بەستراو ..) !!

ئنجا دەڵێت :

(ئەوەی باسمکرد بەڵگەیەکی نوێترە لەسەر ڕووخانی ڕەوشتوخوو لەدنیادا ، ئەو بەرەوپێش چوونەی مرۆڤایەتی بەخۆیەوەدی لەشەڕی دووەمی جیهانی بەولاوە وێڕای ویش ڕەوشتوخوو هەستکردن

بەڵێ پرسراوی پەرەی نەستاندوە٠٠لەم (٣٠)سی ساڵەی دوایی‌دا ڕووخانێکی تەواو ڕووی‌دا لەئەخلاق‌و ڕەوشت‌داو زانیاری دین‌وڕەوشت لەگەڵدا نەبوو بۆتە جێی مەترسی بۆ مرۆڤایەتی‌و هەڕەشەی لەنێوبردنی لێ دەکات) ٠

لەهەمان کۆنگرەدا (فیلیب نویل بیکر) لەژێر ناوونیشانی : (دڕندەی چەکە نێوکیەکان)دا گوتی :

هیتلەر شەش ساڵان جەنگی‌کردو دنیای پڕکرد لەجەنجاڵ لەگەڵ ئەوەش‌دا بۆمبای ئەتۆمی لەبەر دەست‌دانەبوو ، جەنگی وی هەر بە چەکە کۆنەکان بوو ، بەلاّم ئێستا دکتۆر (هربرت یورك) لەساڵی (١٩٧٣)دا نووسیویەتی کە چەکی هەڵگیراوی ئەتۆمی ئەمریکا دەگاتە (١٥٫٠٠٠) میگاتەن (میگاتەنێك یەك ملیۆن تەنە) ٠

لەماوەی ئەو شەش ساڵەدا (١٩٣٩ـ١٩٤٥)هاوپەیمانەکان (الحلفاء) (٢و١) ملیۆن تەن تەقەمەنی‌یان خستە خوار لەسەر ئەڵمانیا کە بوو بەهۆی کاول‌کردنی ئەڵمانیا لەسەرێوە بۆ خواریّ‌و لەڕۆژهەلاّتەوە بۆ ڕۆژئاوای ، بەلاّم ئەو ئەندازەیەی کە لەماوەی شەش ساڵاندا لەسەر ئەڵمانیا خرایە خواریّ ئێستا هەر یەك بۆمبا هاوێژ دەتوانێ لەماوەی یەك چرکەدا لەیەك جێدا فڕێی داتە خواریّ !! ٠ هەڵبەتە ئەوە لەساڵی (١٩٧٣)زدا بوە !! [١]

بەڵێ شێتی چەك دروست‌کردن گەیوەتە ڕادەیەك کە بەپێی هەواڵی ئەمریکا کە لەساڵی (١٩٨٠) بلاّوی کردەوە ئەمڕۆ قیمەتی چەك سازی لەجیهان‌دا لەهەر دەقەیەك‌دا گەیوەتە یەك ملیۆن دۆلار کە ئەگەر لەگەڵ

(١) سەیری گۆڤاری (العربی) کوێتی بکەژمارە ٢٨٧ ی ساڵی ١٩٨٢ لاپەڕە [١٤،١٦،١٧،١٨)

سالی (١٩٠٠)دا بەرامبەری پێ بکەین (٣٠)بەرامبەرە بەپێی هەمان هەواڵ (٤٠٠٠٠٠) زانای پلەیەکەم سەرگەرمی دروستکردنی چەکی نوێی ئەتۆمی ترن ، ئەوە لەکاتێکدا دەکرێ کە دەتوانرێ بە دووهەزار بۆمبا لەیەکەمین سەعاتی جەنگدا (١٧٥)ملیۆن ئینسان لەدانیشتوانی شوێنە قەڵەباڵغەکان بکوژرێ ، وە لە ئەمریکا (٢٤٠٠٠٠) بۆمبای (مگاتنی) هەیە کە دەڵێن دەتوانێ (١٢)جاران هەموو گۆی زەوی تەخت کات!!وە لەرووسیادا (٨٠٠٠٠)ولە بەریتانیا (١٥٠٠٠)بێگومان چین و فەرەنساش لەمجۆرەیان هەیە !!

(فیلی برانت)لەباسێکیدا لەهەمان کۆنگرەی ناوبراودا دەڵێت :

(••• ئەو ماڵودارایی‌یەی کە لەچەك و تەقەمەنی ئەمڕۆدا خەرج دەکرێ هەر ئی دانەڕۆژێکی بایی بەڕێوەبردنی هەموو ئەو ڕێکخراوە تەندروستی‌یانەی جیهان دەکات کە تەرخانن بۆ لەنێوبردنی مەلاریا (لەرزوتا) ، وە نرخی یەك فڕۆکەی (نفّاثة) [٢٠ ملیۆنْ دۆلار] بەشی دروستکردنی (٠٠٠ر٤٠) دەرمانخانەی لادێ‌یی‌یانە دەکات !! [١]

تاقی‌کرانەوەی بۆمبای ئەتۆمی لەیەك شاری یابانی‌دا [٢]

شەشەم ڕۆژی مانگی ئابی (١٩٤٥)سەر لەبەیانی عاسمانی (هیروشیما) بێ گەردو دڵگیر بوو ، خەڵکی تازە لەماڵێ وەدەر دەکەوتن و ڕووەو کەسابەت دەچوون ، بەڵێ لەو رۆژەدا سێ فڕۆکەی دوژمن بەرەو هێروشیما ملیان لێنا یەکێك لەو فڕۆکانە تەنیا یەك بۆمبای لەسەر شاری هێروشیما خستە خوارێ و لەبەرزایی (٥٧٠)مەتر تەقی‌یەوەو هەورێکی زەبەلاحی لەسەر شاری ناوبراو دروستکرد •

---

(١) گۆفاری (العربی) ژمارە ٢٧٧ ساڵی ١٩٨٢ لاپەڕە ١٩ •

(٢) سەیری (مفاسد تمدن غرب)بکە لاپەڕە ٤١ مهرداد مهرین •

هەر بەکەوتنە خوارەوەی بۆمبای تاین زیاتـرلە (٢٠٠٠٠٠)کەس کوژران‌و باقی دانیشتوانیش خەراپ بریندار بوون •

(٢٠)دەقەقە پاش تەقینـەوەی بۆمبـای گۆرین ئاوریکی هەمـەلایەنە سەرتاپای شاوی گرتەوەو لەگەڵ باران بارینیش‌دا هەتا سـەعات (١٠)ی ڕۆژی دوایی بەردەوام بوو •

تاوێك دوای تەقینەوەی بۆمبای تاین بایـەکی بەهێز هـەڵی‌کرد کە بوو بەهۆی هەڵقەندنی چەندەها دارو درەخت‌و فڕێدانی چەندەها ئینسان‌و ڕووخاندنی سەدان خانووبەرەو شووشەی پەنجـەرەو دەرگاکانی شـار وەك خەنجەری تیژوبڕندە بەم‌لاولادا بڵاوبوونەوە •

ئەندازەیەکی کەم لەدانیشتوانی شـار کە نەمردبوون زۆر بەپیـسی بریندار بووبوون‌و هەندێکیان پاش ماوەیەك مردن‌و هەندێکیشیان تووشی نەخۆشی شێرپەنجە (سرطان) بوون‌و بە دەردەداری گیانیان سپارد •

ئەمە ئەنجامی هاویژرانی بۆمبایەکی گچکەی ئەتۆمی کۆن بوو !!

جا ئێستا بەراوردێك بکە لەنێوان ئەنجامی ئەو بۆمبـایەداو ئەنجامی تەقێنرانی ملیۆنەها بۆمبای ئەتۆمی نوێ بزانە دنیا چی لێ بەسەر دێت ؟!!

٢ ـ هێندێك قڕن‌و هێندێك پڕن :

(مصطفى لطفي منفلوطي)لەیەکێك لەنوسراوەکانی‌دا دەڵێت : [١]

دوێ شەو بەکن پیاوێکی نەداردا ڕابووردم ، دیتم دەسـتی لەسەر زگی دانا بوو وا دیاربوو ئازاری هـەبوو ، بەزەییم پێی‌دا هاتـەوەو لێم پرسی چیتە ؟ گوتی ئازاری برسـیەتی تینی بۆ هێناوم ، بەوەنـدەی کـە لەدەسەڵاتم‌دابو یارمەتیـم‌دا ، ئنجـا ئـەوم بەجێ‌هێشـت‌و چـوومە لای

---

(١) سەیری (تاریخ الادب العربي) احمد حسن الزيات بکە لاپەڕە (٤٦٣) •

هاوڕێیەکی دەوڵەمەندو پارەدارم ، سەرم سوڕما کە دیتم ئەویش دەستی لەسەر زگی داناوەو هـەژارە برسـی‌یەکە چەنـدی زگ دێشـا ئەویش هێندە ، لێم پرسی چتە ؟! گوتی : زگم دێشێ ، گوتم : بەخـوا سەیرە : ئەگەر ئەو دەوڵەمەندە ئەوەندەی کە لێی زیاد دەبوو دابای بە هەژارەکە شتاقیان لەبەر زگیان وەئازار نەدەکەوتن ، خۆ دەبوایە بابای هەبوو هەر هێندەی خواردبا کە پێویستی پێ‌یەتی ، بەڵام لەبەر خۆپەرستی زیادەڕەوی تێداکردوەو بەشی نەدارەکەشی ڕاکێشاوەتە پێش خۆی ، خواش لەتۆڵەدا نووشی زگ‌زلی کردوە ، تاکو بابای ستەمکار خۆشیان لەخۆی نەبینێ،ئاوا ئەو پەندە وەڕاست دەگەڕێ کـە دەڵێت : زگ زلی دەوڵەمەند تۆڵـەی برسیەتی هەژارە !! .

بەڕاستی خوێنەری بەڕێز ئەو قوڵە نەزیلەیەی (منفلوطي)گێڕایەوە بەسەر گشـت دەوڵـەتە رۆژئـاوایـی‌و ڕۆژهەڵاتـی‌یەکانی ئەمڕۆدا دەچەسپێ،[1] دەبا برێك سەرنجی ژیانی ئابووری ئەو وڵاتـە بدەین ، بزانین لە چ حاڵێك‌دا دەژین :

أ ـ (جورج يخت) ڕاوێژ پێ‌کـراوی زانیاری پێشـووی ئەڵمانیا (المستشار العلمي السابق في المانيا) لە کتێبێکی‌دا بەناوی (افكار على حافة الهاوية) دەڵێ : برسیەتی بەرپرسیارە لەئاقار مردنی (٥٥) ملیۆن کەس هەر لە (٢٠) مانگ‌دا ، واتە لەهـەر (٢٠)مانگێك‌دا برسـیەتی هێنـدەی کوژرانی جەنگی جیهانی دووەم لەنێو دەبات !!

---

(١) هەڵبەتە دەوڵەتانی جیهانی سێ‌یەمیش هەر وان بەڵام ئێمە مەبەستمان هەیە کە تەنیا ناوی وڵاتە ڕۆژهـەڵاتی‌و ڕۆژئاوایی‌یەکـان دێنین ، مەبەستەکەش شێرراوە نیە !!

شارەزایان دەڵێن ئێستا لەجیهاندا (٥٠٠)ملیۆن ئینسان هەیە کە خۆراکی تەواوی دەست ناکەوێ‌و لەنەبوونی‌دا دەژیەت کەواتە (٨/١) هەشتیەکی جیهان لەبرسیەتی‌دا دەژین ، وە دەڵێن : ساڵانە ٤٠٪ی منداڵانی ئەفریقیا لەبرسانِ دەمرن ، هەروەها ساڵانە تەنیالە (برازیل) (٢٥٠ر٠٠٠) ٤/١ی ملیۆنێك منداڵ دەمرن لەبرسیەتی‌و نەداری‌دا ، ئەوە هەمووی لەحاڵێك‌دا کە ئەمریکا ساڵی بایی (٤٠)ملیار دولار گەنم دەسووتێنێ بۆ خاتری وەی نرخی گەنم دانەبەزێ‌و تووشی زەرەرێ نەبێت !!

پێم هیچ کەسێك گومانی نیە لەهەبوونی چەوساندنەوەو چینایەتی لەژێر سایەی ڕژێمی سەرمایەداری‌دا بۆیە بە پێویستی نازانم زۆر لەو بارەوە بدوێم بەڵام ڕەنگە هێندێك کەسی ساویلکە هەبن ئەوەی کە بە خەیاڵیان‌دا نەیەت هەبوونی دەوڵەمەندی‌و هەژاری‌و ڕژێمی چینایەتی بێت لەوڵاتە سۆشیالیستەکان‌دا لەژێر سایەی ڕژێمی مارکسیزم‌دا بۆیە بە پێویستی دەزانم نیگایەك بەبارودۆخی ئابووری بڕێك لە وڵاتە کۆمۆنیستەکان‌دا بخشێنین :

ئەندرەژید[1] نووسەری بەناوبانگی فەڕەنسایی دەڵێت :

(... هەردەم باس‌و خواسی دیکتاتۆری پڕۆلیتاریا (چینی کرێکار) یان بەگوێ‌دا دەداین ، بەڵام ئێمە زۆر لەواقیعەوە دوور بوین چونکە لەڕاستی‌دا دیکتاتۆری بۆروکراتی‌یە کە دەستی بەسەر پڕۆلیتاریادا

---

(١) ئەندرەژیدایەکێك بوو لەمارکسی‌یەکانی فەڕەنسا ، بەڵام دوای ئەوەی لە هاوینی ساڵی (١٩٣٦) یەکیەتی نووسەرانی ڕووسیا دەعوەتیان کردو چاوی بە ڕووسیا کەوت‌و هەموو شتێکی بەچاوی خۆی دیت کتێبێکی دانا بەناوی (گەڕانەوە لەڕووسیا)و لەوێ‌دا پەردەی لەسەر واقیع لابردو واقیعی ڕوسیای . دەرخست .

گرتوە،پرۆلیتاریا تەنانەت تـوانای هەڵبژاردنی نوێنەوە پارێزگـرەکانی خۆشیان نیە کە بەرگری مافە خوراوەکانیان بکەن •• !!) •[٢]

(ئەلکساندر سولژنیتسن) نووسەری ڕووسی بەناوبانگ کە بەهۆی ڕەخنە گرتنیەوە لەڕژێمی ڕووسیای مارکسـیزم گیراو دوایی لەڕووسـیا وەدەرێ نرا دەڵێت :

(•• لەڕاستی دانەوەی چینی کرێکاری وڵاتی‌مە وەدەستی‌دێنێ‌جگەلە سواڵ چیدی نیە ، کرێکاری مە تەنانـەت دەسـەڵاتی نیـە دیـفاع لەسادەترین مافی ژیانی خۆشی بکات ، چینی کـرێکاری ڕووسیـا مـافی کەمترین مان‌گرتن (اعتصاب)ی نیە بە مەبەستی زیادکردنی کـرێ یان چاکردنی هەل‌ومەرجەکانی ژیان •

هەر چەشنە مان‌گرتنێکی کرێکاران بەکارێکی دژ شۆڕشانە لەقەڵەم دەدرێ : ئێوە هـەرگیز ناتوانن لـەمان‌گرتنەکـانی کرێکـاری ڕووسـیا کەمترین زانیاری وەدەست بێنن[١] •

هەروەها دەڵێت : (واتە الکساندر سولژ نیتسن) :

(•• ئەم بیروباوەڕەـیانی مارکسیزم ـ کە بەمـیرات بۆمان جێماوە نەك هەر کاتی بەسەرچووەو باوی نەماوەو جێی دڵ پێ‌خۆش‌کردن نیە ، بەڵکو لەچاخی زێڕینی‌دا لەهەموو پێش‌بینی‌یەکانی‌دا وەدرۆ کەوتۆتەوەو هیچ کاتێك واقیعی نەبوە •

---

(٢) سەیری (بازگشت از شوروی)بکـە نوسـراوی ئەندرەژیـد لاپەڕە (١٢) •

(١) سەیری (بەزمامدارانی شوروی)بکە نوسراوی : الکساندر سولژ نیتسن) لاپەڕە (٩٦)•

ئەو پێش‌بینی‌یەی دەڵێت : گوایە چینی کرێکار هەموو کاتێـك لەبەر تەوژم‌وتینی برژوایی قەرار دەگرێ لەولاتـە سەرمایەدارەکان‌داو هیـچ شتێك وەدەســت نایەنێ ، سەرتاپا هــەڵەو ناتەواو بو ، خۆزگە ئێمـەش دەمان‌توانی وەك ڕژێمی سەرمایەداری کرێکارانمان لەلایەنی خۆراكو پۆشاكو پێداویستی‌یەکانی ژیانەوە دڵنیا بکەین !![٢]

ئەو بیردۆزەیە دەیـگوت : شۆڕشی مارکسـیزم بەخێـرایی دنـیا دادەگرێو دەوڵەتو دەسەلاتی فەرمانڕەوا (حاکم)نامێنێ بەلام دەرکەوت کە ئەم قسانە گشتیان پووچو بێ‌خەبەری بوون لەئینسانو سرووشت •

ئـەو بیردۆزەیـە دەیگـوت : جـەنگ دیاردەیەکـە پەیوەستە بـە سەرمایەداری‌یـەوە ، خـوا بـکا ڕۆژێك نەیە کـە بێ ڕەحمـانەترین‌و خوێناوی‌ترین جەنگی دنیا لە نێـوان دوو دەوڵەتی مارکسـیزم‌دا بـەرپا نەبێ !!

(••• تێ‌شکانی مارکسیزم ئەنجامی هەڵەو کەمتەرخەمی سەرۆكو ژەنەڕاڵەکانمان نیە بەڵکو بـەوردی ئەنجـامی دەســتوورو بنەماکـانی مارکسیزم ـ لینینیزمە ـ)•[١]

(••• ڕابەرانی کۆمۆنیـزم بـەهۆی پابەنـدی‌یان بە دەسـتوورە کۆنە وشکەکانیانەوە وایان بە خەیاڵدا دەهات کە گشت دنیا بێجگە لەدنیای کۆمونیزم بە هۆی ناکۆکی نێو خۆ دوچاری بەجێمان‌و شپرزەیی دەبن ، بەلام وا نەبوو ڕۆژئاوا چ لەلایەنی ئابووری‌و چ لە لایەنی فیکری لە ئێمە پێشکەوتو ترە) •

(اندرو سوخاروف) زانای گەورەی گەردیلەناسی ڕووسیایی کە

---

(٢) سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە (٧٥) •

(١) بەزمامدارانی شوروی : لاپەڕە (٧٦) •

بەتاوانی ڕەخنەگرتنی لەسیاسەتی ڕژێمی مارکسیزمی لەڕووسیا دەرکرا دەڵێت :

(••• ئینسان مادام ژیانی لەنێو ژوورێکی داخراودا بێت هەست بەوە دەکات کە لەگرتووخانە (سجن)دایە ، با هیچ جۆرە پێویستی یەکیشی بەوە نەبێت کە لەژوورەکەی بچێتە دەرێ ، هەتا ئەگەر شەووڕۆژ سەری خۆشی لە شیانەی ئەوژوورە نەدات ، دەتیمە ئێستا لەو نچەشنە گیراوانەین !! [٢] •

(اندرەژید) دەڵێ :

(••• ئەگەر لەڕووبارێکی گچکە بپەڕیەوە کە لەتەنیشت ئەو (سووخوز)ەیە [٣] دەگەیە چەند خانوویەکی نزم و پیس کە لەهەر یەکێکیاندا چوارکەس دەژین ، هەرکام لەو خانوانە دوومەترونیو بەدوومەترە (٢ × ٢½) ، هەر نەفەرێك پێویستە دوو ڕۆبل کرێی ئەو خانووە بدات ، هەر خواردنێکی چێشتخانەی (سووخوز) دوو ڕۆبلی گەرەکە ، بەڵام ئەم جۆرە نان خواردنە بۆ کەسانێك کە مانگانەیان لە(٧٥) ڕۆبل پتر نیە نالوێ ، بۆیە پێویستە هەموویان بێجگە لە نان بە یەك ماسی نێو قوتوو قەناعەت بکەن و ڕازی بن •[١]

لەجێ یەکی تردا دەڵێت :

(•• چۆن دەگونجێ لەبەرامبەر بەسووك سەیرکردنیان لانی کەم ئەمیەت پێ نەدانی خۆشبەختان و پارەدارانی ڕووسیا سەبارەت بە

---

(٢) سەیری کتێبی (کشورمن و جهان) بکە نوسراوی سوخاروف لاپەڕە (٦٣) •

(٣) (سووخوز)کێڵگەیەکی اشتراکی یە کە بەپێچەوانەی کولخۆز وە هیچ جۆرە خاوەنایەتی یەکی سەڵتی تێدا نابینرێ •

ژێردەستان واتە خزمەتکارانو کرێکارانو ژنانوپیاوانی کرێگرتە ـ چاتر بڵێم سەبارەت بەنەداران ـ تووڕە نەبمو هەست بە ئازاردانی دەروون نەکەم ؟ ! لە ڕووسیا چینایەتی نیـە ، بـەڵام هەژارو نەدار زۆرە ، زۆر زۆرە ، لەگەڵ ئەوەش‌دا ئەمن بۆیە گەشتم کرد بۆ ڕووسیا کە هەژاران نەبینم یان لانی کەم چەند سبەینەیەك هەژاران نەبینم .

پێویستە ئەوەش بڵێم کە لەڕووسیا هیچ جۆرە خێرخـوایی‌و چاکە کردنێك نیە ، چونکە لەپرۆگـرامی دەوڵەت‌دا هەیە کـە دەوڵەت ئـەو کارە ـ تێرکردنی دانیشتوان ـ بە ئەستۆوە بگرێ ، بۆیە هـیـچ پێویست ناکات خەڵکی هەندێکیان دەسگرۆیی هەندێکیان بکەن !!

لەوەوە جۆرە وشکی‌و سـاردی‌یەك لەپەیوەندی نێـوان خـەڵکی‌دا دەردەکەوێ ، هەرچەند بە ڕواڵەت هاوڕێی یەکترن) .[2]

میلۆفان دوجیلاس دەڵێت :

(هەموو ئەو لایەنە سەلبی‌یانەی مارکسیزم گومانی وابو لەداهاتوودا نایان هێڵێ لەنێو خـودی ئەویش‌دا پەیدا بـوونو بوونە بەشـێکی پێـك هێنەری ، مارکسیزم جووڵانەوەیەکی جەماوەری بوو بەناوی زانیاری‌یەوە وای ڕاگەیاند کە ئەو خەڵکەی لەژێر نیری زوڵمو زۆرو چەوساندنەوەدا دەناڵێنن بەهەشتیان لەسەر زەوی بۆ دروست دەکات ، لەسۆنگەی ئەوەوە ملیۆنەها ئینسانی بەکوشت‌دا لەپێناوی هێنانـەدی ئەو خەونەی لەهەوەڵی مێژووەوە خوتخوتەی دڵی مرۆڤایەتی دەدات ، بەڵام هەر هێندە زانرا بوو بەچەند دەوڵەتێکی بیروقراطیـانە کە لەسـەر دەسـەڵاتو گەورایـەتی‌و سەرچاوەکانی دارایی‌و بازاڕەکانی جیهانو هەر شتێکی تر کە دەوڵەتو

(١) سەیری (بازگشت از شوروی) بکە لاپەڕە ٤٤ .

(٢) سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە ٤٦ .

سیاسی‌یه‌کانی جیهان یه‌کتری له‌سه‌ر ده‌کوژن ، یه‌کدی ده‌کوژن‌و به‌رده‌وامیش یه‌کدی ده‌هاڕن •

••• شیوعیایه‌تی به ده‌به‌رکردنی کالاّی نیشتیمان په‌روه‌ری‌و به گرتنه‌به‌ری چه‌ند ڕێ‌یه‌کی تایبه‌تی کممه‌ندکێش کرا بۆ چه‌ند ڕێ‌یه‌کی نه‌زانراو که بوون به‌هۆی چه‌ندین گیروگرفت‌و به‌لاّ ، له‌ڕاستی‌دا مارکسیزم تۆوێکه به‌زه‌وی نیشتیمان په‌روه‌ری وه‌رکراوه‌و بۆته هۆی هێنانه به‌رهه‌می گیره‌وکێشه‌و چه‌رمه‌سه‌ری ، ڕه‌نگه ئه‌وه‌ش شتێکی چاوه‌ڕوان کراو بووبێ بۆ بیرۆزه‌یه‌ك لافی ته‌فسیر کردنێکی ته‌واوی بوونه‌وه‌ر لێ‌ده‌داو چاره‌نووسێکی دیکتاتۆرانه له‌سه‌ر ئینسان فه‌رز ده‌کات•

ئه‌و یاساو ده‌ستووره ئابووری‌یانه‌ی که شیوعی‌یه‌کان پێ‌یان وابوو به‌پێ‌ی نه‌خشه‌یه‌ك ده‌بێته هۆی لابرانی به‌رهه‌م‌هێنانی بازاڕو ده‌بێته هۆی ئه‌وه که هه‌ر ئینسانێك به‌پێ‌ی پێویست سه‌رف بکات ، یان لینین گوته‌نی: ده‌بێته هۆی گۆڕینی زێڕ بۆ کانزایه‌ك که ته‌نیا بو دروست‌کردنی ئاوده‌ستان به‌که‌ڵك بێت ، ئه‌و ده‌ستووره ئابووری‌یه ئه‌مڕۆ به‌دوای چاره‌سه‌رێك‌دا ده‌گه‌ڕێت له‌بازاڕی ئازاد دا ، له‌جێ‌ی لابردنی جه‌نگ - وه‌ك شیوعی‌یه‌کان بیریان لێ ده‌کرده‌وه - ده‌وڵه‌ته شیوعی‌یه‌کان ده‌وڵه‌ته گچکه‌کانیان کرده کۆیله ، ئه‌وه‌تا مرۆڤایه‌تی ئێستا له‌ژێر مه‌ترسی ناکۆکی نێوان دوو ده‌وڵه‌ته زله شیوعی‌یه‌کان‌دا ده‌ژیه‌ت واته ڕووسیاو چین ، ناکۆکی‌یه‌ك که که‌مترنیه له ناکۆکی ئه‌و ده‌وڵه‌ته شیوعی‌یانه له‌گه‌ڵ ده‌وڵه‌تی ڕژێمه کۆنه‌کان‌دا •

به‌م شێوه‌یه (ڕزگارکه‌رانی مرۆڤایه‌تی) به‌په‌له به‌ره‌و جه‌نگی نێو خۆیی ده‌چن‌و (به‌دی‌هێنه‌رانی به‌ختیاری) ناچار ده‌بن‌به خه‌م ڕزگارکردنی خۆیانه‌وه بن •

مارکسی‌یەکان بۆیان نیە جگە لەخۆیان گلەیی لەکەس بکەن لەسەر ئەو نەگبەتی‌و ڕۆژ ڕەشی‌یەی بەسەریان هات ، چونکە سووربوونیان لەسەر بڕوا بەوە کە لەتوانایاندا هەیە سرووشتی ئینسان بگۆڕن‌و هەوڵیان بۆ هێنانەدی خەونەکەیان بە ڕسقاندنی کۆمەڵگایەکی خەیاڵی ، تەنیا یەك ئەنجامی لێ هاتەدی ئەویش ئەوەیە کە بیرەکانیان‌و خۆشیان بوونە نێچیری ئەو توندوتیژی‌یەی هەڵیان ئایساند .

ئینسان لەژێر سایەی مارکسیزمدا سەلماندی کە بە زەحمەت ڕام‌دەکرێ هەر وەك لەگشت قۆناغە مێژوویی‌یەکانی تردا سەلماندوویەتی .

دیسان سەلماندی کە ناتوانێ خۆی بگونجێنێ لەگەڵ چەند بیردۆزەیەکی میسالیانەدا بە تایبەتی ئەو بیرە میسالی‌یەی کە خۆی خڕهەڵداوە لەتەسك کردنەوەی سنووری ئازادی‌و دیاری‌کردنی چارەنووسی‌دا) .[1]

لە جێ‌یەکی دیکەدا دەڵێت :[2]

(... ئێستا شیوعی‌یەکان خەون بە بەهەشتە زەمینی‌یە خەیاڵی‌یە بەزایەچووەکەیانەوە نابینن – واتە بەهەشتی برایەتی جیهانی – مەگەر بەقسە نەبێ !

گیروگرفتی مارکسیزم‌و ئەو گەلانەی لەژێر ڕکێفی‌دا دەژین هێندە پان‌و بەرین‌و هاڵۆزە هیچ ژیری‌یەك ناتوانێ دەخۆی‌دا وەحەوێنێ یان گرێ‌یەکانی بکاتەوە .

---

(١) (مجتمع غير كامل الشيوعية المتفككة . ميلوفان دوجيلاس . لاپەڕە (١٩،٢٠،٢١) .

(٢) سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە (١٥٦ ، ١٥٧) .

... ئەگەر بێت و وشەی (سەرمایە) بگۆڕینەوە بە وشەی (حیزب) ، دەتوانین بەچاوی خۆمان چارەنووسی شیوعیایەتی ببینین لە هەمان چارە نووس‌دا کە مارکس بۆ سەرمایەداری دیاری کردوە : (دەس بەسەرداگرتنی سەرمایە (حیزب) دەبێتە کۆسپ و لەمبەر لەڕێی ئەو بەرهەم هێنانەدا کە لەگەڵی‌داو لە ژێری‌دا گەشەی کردوە !!

(.. هەر خوا دەزانێ داهاتوو چۆن دەبێ ، بەڵام ئێمەی ئینسانی ئاسایش دەتوانین تێبینی بکەین کە مارکسیزم دوو هەڵەی پشت شکێنی کردوون :

١ ـ ئەو ئەنجامە کۆتایی‌یەی ڕەچاوی کردبو بۆ ڕژێمە سەرمایەداری‌یەکانی ڕۆژئاوا نەهاتە دی ، چونکە ئەو ڕژێمانە نەك هەر نەمردن بەڵکو زانیشیان چۆن ڕێ دەپێون لە پێش‌کەوتنی تەکنۆلۆجیادا .

٢ ـ ڕێکاری ژیان لە وڵاتە مارکسی‌یەکان‌دا زۆر نزمتر بۆتەوە لەو ئاستەی بۆیان دانابوو[1])

خوێنەری بەڕێز زۆر جاران کە لەگەڵ مارکسی‌یەکان‌دا دەکەویە گفت‌وگۆو بەهێنانەوەی چەندەها بەڵگەی واقیعی لەسەر پووچی مارکسیزم لە واقیعی ژیانی ئەو کۆمەڵگایانەدا کە بیردۆزەی مارکسیزمیان تێدا چەسپێنراوە ، پێت دەڵێن ئاخر بابە تا ئێستا ئەو بیردۆزەیە بەچاکی جێ‌بەجێ نەکراوەو خەتای بیرو باوەڕەکە نیە !!

بەڵام با بزانین (میلۆڤان دوجیلاس) چ دەڵێت لەو بارەوە :

(... ئەو تێ‌شکان‌و سەرنەکەوتنەش دەگەڕێتەوە بۆ زاتی مارکسیزم ، بۆیە وەك دەردەکەوێ چارەکردنی ئەستەمە ... مارکسیزم لە مل ملانێ دایە لەگەڵ ژیان‌دا ، وە ئەوانەی گۆڕی بۆ هەڵ دەقەنن هەر

---

(١) سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە (١٦٢) .

ئەو کەسانەن کە بە پێی ڕێنموونی یەکانی کار دەکەن ، لەماوەی پشت (جیل) ێـکدا سەرکردەکان لـــە شۆڕش گێڕی یــەوە گــۆڕان بۆ چەوسێنەرەوەو لەچەوسێنەرەوەیی یەوە بۆ بێ بەندو باریو جارێکیدی بیرەکانی مارکسیزمیان بەکار نەهێنا مەگەر وەك درووشمێکی بازرگانی .

وە ئەو هــەموو دەسکاری کردنەی سەرکردەکـانو بەرهــەڵستی نەفامانەیان لەئاقار واقیعی ژیانو بیردۆزەی نەگونجاوو پێکەوە دژدا شێوەی مارکسیزمی گۆڕیو دزێوی کرد ، ئەو مارکسیزمەی کە لە ڕابوردوودا جێی هیواو تروسکەی ئاواتی ملیۆنەها زەحمەتکێش بوو وای لێهـات بوو بە ناقۆلاترینو نالەبارترین ڕژێم !!)[1] .

٣ ـ ئەوە کــورتەیەك بــوو دەربــارەی واقیعــی پــڕ گیرەو کێشــەو (قڕیوبڕی) هەر دوو جیهانی ڕۆژ هەڵاتو ڕۆژ ئاوا ، ئێستاش با سەرێك لەژیانی ئەو وڵاتانە بدەین لەلایەنی کۆمەڵایەتیو ئەخلاقی یەوە :

أ ـ ڕەگەز پەرستی :

(.. لەشارستانەتی ڕۆژئاوادا ئینسانی سپی پێست لەهەموو شتێکدا جوێیە لەئینسانی ڕەش پێست ، ئەو ڕێیەی سپی پێیدا دەڕوات بەهــیچ کلۆجێك ڕەش بۆی نیە توخنی کەوێ ، وە کاتێك (سپی) ناچـار دەبــێ ئیش بە بابای (ڕەش) بکات ـ لەبەر هەرزانی کرێ کــەیان ـ لەســەری پێویستە هەر پاش دەست هەڵگرتنی لەکار یەکسەر لەکێڵگەی سپی یەکـان بچێتە خــوار بــۆ کۆڵیتەکانیان ، کە زۆر لە خانوو بەرەی سپی یەکانەوە دوورن !!

هەروەها سپی یەکان دەرگاو ڕێوبانی تایبەتی یان هەیە لە وەزارەتو

---

(١) مجتمع غير كامل الشيوعية المتفككة . ملیۆڤان دوجیلاس ، لاپــەڕە (١٦٧) .

دایرەکانی دەوڵەتدا ، وە شوێنی دانیشتنی تایبەتی‌یان هەیە لەنێو پاسی هاتووچۆدا ؟!)[١]

(••• لە چاخانەو باغی گشتی‌و گۆمی مەلەکردنیش‌دا سپی‌یەکان ئیمتیازی تایبەتی‌و قانوونی خۆیان هەیە !

بۆ وێنە لە (جوهانسبورغ)دا کە بە دەوڵەمەندترین شاری دنیا دادەنرێ ، لێك جوێ کردنەوەی ڕەگەز پەرستانەی ڕەش‌و سپی تەنیا لە ترومبێلە گشتی‌یەکان‌و چێشتخانەو شانۆو خەستەخانەکان‌دا بەڕێوە نابرێ ، بەڵکو لەبینا گشتی‌یەکانیش‌دا دەرگاو ئەسانسۆر (مصعدة)ی تایبەتی هەیە بۆ سپی‌یەکان‌و جۆرێکی تریش بۆ ڕەشەکان !!

لە قەراغ دەریاکان‌دا هەموو کاتێك ئەندازەی (٥٠٠) مەتر هەیە کە ڕەش پێستەکان لە سپی‌یەکان جوێ دەکاتەوەو بۆیان نیە تێکەڵ بن !![٢] •

•• هەڵبەتە خانوو بەرەی سپی‌یەکان‌و ژن‌و ژن خوازی‌یان جوێیە لەڕەش پێستەکان بەڵام ئایا تەنیا ئەوەندە هەیە لە هەگبەی شارستانەتی ماددی‌داو هیچی‌دی سەبارەت بە ڕەگەزپەرستی ؟ دیارە نەء •

لەخوارووی ئەفریقادا پێویستە هەر ئەفریقایی‌یەك ئیجازەی هاتووچۆ (اجازة مرور)ی پێ‌بێ کە تێ‌ی‌دا نوسرابێ ئەو کەسە بۆی هەیە لە گەڕەکی سپی‌پێستەکان‌دا دانیشێ لە نیزیك شاری (جوهانسبورغ) وە تێ‌ی‌دا نوسرابێ بۆی هەیە بچێتە نێو شار بۆ ئیش کردنێ وە تێ‌ی‌دا بێت کە بۆی هەیە بە شەوێ لەنێو شاردا بمێنێتەوە !)[٣] •

---

(١) سەیری (صور متقابلة من حضارتين متقابلتين) بکە (هادی المدرسی) لاپەرە (٢٩) •

(٢) سەرچاوەی پێشوو لاپەرە (٣٣) •

(٣) سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە (٣٦) •

... وە لە ڕۆدیسیا کە (٩٠) هەزار سپی دەستیان بەسەر چارەنووسی (١٦) ملیۆن ڕەش‌دا گرتوە ، هەر بەهەمان پێ‌و دان حیساب لەگەڵ ڕەش پێستەکان‌دا دەکرێ ، بۆ وێنە :

(جوردون وود) ئەفسەرێکی پێشووی سوپای سپی پێست لە لەندەن بە ڕۆژنامەنوسەکانی گوت : بە فەرمانی (أیان سمیث) سەرۆك وەزیری سپی دوو ئەفریقایی مەدەنی بێ‌چەك‌و بێ تاوانم کوشت .

هەروەها گوتی : لە ڕۆدیسیا یاسای هەڵس‌وکەوت لە نێوان سپی‌و ڕەش‌دا ئەمەیە : ئەی سپی هەوەڵی ڕەش بکوژە،ئنجا بپرسە بۆچی بێرەدا دەڕۆیی ، یان لێردا ڕاوەستابوو ؟!

دیسان گوتی : زۆر جاران لەگەڵ برادەرانم‌دا ئەفریقایی‌یەکانم کوشتوون‌و ئنجا پارچە پارچەم کردوون‌و دەرخواردی کەرگەدێنانم داون، هەر چەندە هیچ کام لەوانەش چەکیان هەڵنە گرتوە .

هەروەها (جوردون وود) چەند وێنەیەکی پێشان داوە لە کۆمەڵە قامك‌و گوێ‌و لووت‌و ئەندامی جینسی بڕاوی ڕەش پێستەکان ..)[1] .

(... لە ئەمریکاش تا ئێستا دیاردەی چەوسێنرانەوەی ڕەش‌پێستەکان هەر ماوە بۆ وێنە :

لە بیست ویلایەتی ئەمریکی‌دا ڕێگە بە ڕەشەکان نادرێ کە لەگەڵ سپی‌یەکان لەیەك قوتابخانەدا بخوێنن .

دیسان لە زوربەی ویلایەتەکانی ئەمریکادا ڕێگە نادرێ کە پیاوێکی ڕەش ژنێکی سپی بێنێ یان بە بەراوە ژووەوە .

لەمەیدانی ئیش کردنیش‌دا قانوونی هەندێك لە ویلایەتەکان ڕێ بە کرێکارە رەشەکان نادات کە لەگەڵ کرێکارە سپی‌یەکان لەیەك شوێن‌دا

---

(١) سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە (٣٧ ، ٣٩) .

بن ، هەروەها کرێکارە ڕەشەکان بۆیان نیە لەو دەرگایەوە هاتوو چۆ بکەن کە تایبەتە بە سپی یەکانەوە !) •

لەمەیدانی کۆمەڵایەتیش‌دا قانوونی (١٤) ویلایەت حوکم دەکات بە جوێ‌کردنەوەی نەفەرە سپی‌یەکان لە ڕەشەکان لە شەمەندەفەران‌دا ، وە لە ژووری تەلەفۆن کردن‌و لەخەستەخانەدا ، تەنانەت لە خەستەخانەی نەخۆشی‌یە مێشکی‌یەکانیش‌دا ، جیاوازی لە نێوان شێتی سپی شێتی ڕەش‌دا دەکەن ! !

وە تەنانەت لە کەنیسەکانیش‌دا جیاوازی ڕەگز پەرستانە هەیە !!

ئەمە هەمووی لەکاتێك‌دا کە (١٠٪)ی دانیشتوانی ئەمریکا ڕەشن واتە (٢٣) ملیۆن !!

جێی سەرنجە کە ڕێژەی خۆکوشتن (انتحار) لە ڕیزی ئەو گەنجە ڕەشانەدا کە تەمەنیان لە نێوان (١٥-٢٤) دایە زۆر زۆر بوە ، خۆ لەنێو ئافرەتان‌دا ڕێژەکە (٣) چەندانە بوە !

دیسان تەمەنی ئینسانی ڕەشی ئەمریکایی بە (٦) ساڵ کەمترە لە ئی سپی ، وە ڕێژەی مردووانی دایك‌و شیرەخۆرە ڕەشەکان دەگاتە (٣) سێ ئەوەندەی ئی سپی پێستەکان •[1]

ب - بێ ئەخلاقی‌و ڕەوشت پیسی :

(••• هەر لە پێنج کچی ئینگلیزی کە دەچن بۆ کەنیسە یەکێکیان زگ پڕە ، وە لە لەندەن هەموو ساڵێك زیاتر لە (٥٠٠٠٠) بیژوو (زۆڵ) لە دایك دەبن ، وە لە هەر (٢٠) منداڵێك یەکێکیان زۆڵە !!

لە ئەنجامی ئەو هەموو بەرهەڵدایی‌یە یە کە لە ویلایەتی (کالیفورنیا) لە ساڵی (١٩٥٦)دا لە (٨٧٤٥٢) ژن هێنان (٤٤٧١)تەڵاق دان ڕووی‌دا ،

---

(١) سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە (٤٤ ، ٤٥ ، ٤٩) •

هەروەها لە بەریتانیا : ژنان لە تەعدا لێ‌کردنی جینسی مەترسی‌یان هەیە ، وە باوکان مەترسی ژنان‌و کچانیان هەیە •

تەنانەت ماوەیەك لەمەوبەر پیرەژنێکی (٩٠) ساڵە کەوتە بەر ڕکێفی تەعداو

ماوەیەك لەمەوبەر پیرەژنێکی (٩٠) ساڵە کەوتە بەر ڕکێفی تەعداو

کوتەك لێدانی (٣) کەسی لاو کە تەمەنیان لە (١٧) ساڵ پتر نەبوو ، پیرەژنە کە سەرەڕای شکانی دەم‌وچاوو شەویلاگەی سێ پەراسووشی شکابوون !!

لەهەر (١٥) ئافرەتی پیر یەکێکیان مەترسی تەعدای جینسی لێ دەکرێ ، ژنان لەم تەمەنی پیری‌یەدا لە هەموو کەسێکی دیکە زیاتر جێی مەترسی تەعدان •

لە (٥٠٪) ژنانی (٦٥) ساڵەو زیاتر مەترسی هێرش بردنە سەرو تاڵان کردن‌و گیرفان بڕینیان هەیە !

لەهەر (١٥) ژن (٧) یان مەترسی‌یان لێ دەکرێ کە شەوێ بەسەر شەقامەکان‌دا بڕۆن •

گرینگ‌ترین سەرژمێر (آمار) کە بەدەست گەیوە ئەوەیە کە نیوەی خەڵکی بەریتانیا چ ژن‌و چ پیاو چ گەنج‌و چ پیر لەهێرشی شەوانەی سەر کوڵان‌و جادەکان دەترسێن •

لە هەر (١٠) کەسێك چوار لەدایك‌و باوکان مەترسی منداڵەکانیان هەیە کە لە دەمی یاری‌کردن‌دا بێگانە زیانیان لێ بدەن •

لە هەر (١٠) دایك‌و باب (٣) یان مەترسی زیان گەیاندنیان هەیە بە منداڵەکانیان لەدەمی چوون‌و هاتنەوە لە مەکتەب •

زوربەی زۆری ئەو تاوانانەی کە لە ئەمریکاو ڕووسیاو ئەورووپادا ڕوو دەدەن بەهۆی خوو پێوەگرتنی خەڵکی ئەو شوێنانەوەیە بە ئارەق (مەی) خواردنەوەوە •

یەکێك لەسەرکردەکانی ئەمریکا گوتی : ئەمریکا لە ماوەی (١٠) ساڵدا (١٨) هەزار بیلیون دۆلاری لە مەی خواردنەوەدا سەرف‌کردوە ، لەئەنجامی ئەوەدا پتر لە (١٠٠٠٠٠) سەد هەزار گەنج براونە (دار المساکین)و[1] (٢٠٠٠) دوو هەزار خۆیان کوشتوەوە (١٥٠٠٠٠) سەدو پەنجا هەزار ئافرەت بڕاونە بەندیخانەو (١٥٠٠) هەزارو پێنج سەد کەس کوژراوەو (٢٠٠٠٠٠) دوو سەد هەزار ژن بێوە ژن بوەو یەك ملیۆن (١٠٠٠٠٠٠) منداڵ بێ باب بەجێ ماوە •

دیسان بەهۆی ئەو مەی خواردنەوەوە لە ئەمریکا لە هەر (٢٥)دەقەدا یەك تاوانی گەورەو لە هەر (٢٤) سەعاتدا (٣) قەتڵو پێنج زینای بە زۆرە ملیو سێ دزی گەورەو سێ هەزار دزی گچکە ڕوو دەدات •

ڕۆژنامەی (پراڤدا)ی ڕووسی نوسیویەتی : (خواردنەوەی مەی لە ڕووسیادا بۆتە هۆی زیاد بوونی ژمارەی تاوانو غایب بوونو کەمو کەسری لەکاری کارخانەکاندا)[2] •

سولژنیتسن دەڵێت :

(•• مەترسی مەی خواردنەوە لەکۆمەڵگای ڕووسیاییدا شتێك نیە گومانی لێبکرێ ، تازە ڕۆژنامەی (ژن مین ژیبائو) چاپی پکین نووسیویەتی :

(•• کۆمەڵگای ڕووسیا دووچاری خەراپەکاری ، دزی ، سوود خۆری ، داوێن پیسیو مەی خواردنەوەو ماددە بێ هۆش کەرەکان بوە ، بڵاو بوونەوەی ئەو خەراپیو ناتەواوییانە ماهیەتی کۆنەپەرستانەو مشەخۆری کۆمەڵگای ڕووسیاییمان بۆ دەردەخات •

---

(١) خانووی پەك کەوتان •

(٢) مفاسد تمدن غرب لاپەڕە (٣٢ ، ٣٣ ، ٣٤) از مهرداد مهرین •

کرێکارانی ڕووسیا زوربەیان چونکە ناتوانن هەستو نەستی دژ بـە دەوڵەتی خۆیان سەبارەت بە کاربەدەستانی خۆیان دەربڕن پەنا دەبەنە بەر (مەی) ، شەخسیمام نێوەندی ڕووسیایی دوو هێندەی شەخسی مام نێوەندی ئەمریکی مەی بەکاردێنێ ، وە هەر ساڵێك (٦ـ٧) ملیۆن نەفەر لە خەڵکی ڕووسیا بە مەبەستی تەرك کردنی مەی دەبرێنە دەزگا وریا کەرەوەکانەوە ، سەرەڕای ئەمەش ماددە بێهۆش کەرەکان زیادیان کردوەو لە بارتەقای ویشدا سزاو جەزرەبەی ئەو ماددە بێ هۆش کەرانەش هەڵکشیوە .

چونکە پلەی بڕوانامە (الشهادة) یەکێکە لەو ڕێیانەی لێیانەوە دەگەی بە ناوو شۆڕەتو سامان لە ڕووسیادا ، زوربەی خـەڵکی وێ دەستیـان داوەتە دزین یان کڕینی بڕوا نامە .

... داوێن پیسی دیسان وردە وردە لە ڕووسیا تەشەنە دەکاتو ئـەو نەخۆشیyانەش کە ئەنجامی سرووشتی وین پەرە دەستێنن ..)[1]

(... پزیشکانی ستۆکهولم لەکتێبۆلکەیەكدا کـە لە پاریس بـڵاو کرایەوە دەریان بڕی کە منداڵێك بە سەرخـۆشی نـەدایك بوە بـەهۆی بەردەوامی دایکی لەسەر مەی خواردنەوە !!

لە ئەڵمانیا سێ پزیشك وتووێژێکیان کرد لەگەڵ قوتابیانی زانکـۆی (بۆن) بۆ زانینی ئەندازەی بڵاوبوونەوەی خواردنی ماددە بێهۆش کەرەکان لەنێو قوتابیاندا ، وە دەرکەوت کە $\frac{1}{6}$ ی قـوتابیان جـۆرێك لـەو ماددە بێهۆش کەرانە دەخۆن ، قوتابیانی کولێجی (پزیشکیگەری) لـەپێش هەموانەوە دێن ..)[2] .

---

(١) بەزمامدارانی شورەوی [سولژنیتسن] لاپەڕە (٢٢ ، ٢٣) .

(٢) (صور متقابلة من حضارتين متقابلتين) هادی المدرسی . لاپـەڕە (٦٣ ، ٦٥) .

(... بەڵام ئەگەر ئەنجامی ئەو پشکنینە کە لەزانکۆی (بۆن)دا بەڕێوە برا بەرامبەری پێ بکرێ لەگەڵ ئەوەی بەڕێوە برا بۆ قوتابیانی زانکۆی (سوربون) لە ساڵی (١٩٧٦) دەبینرێ کە ڕێژەی زانکۆی سوربون زیاترە لەو بارەوە چونکە لە زانکۆی سوربون‌دا ڕێژەی قوتابیانی مەی خۆر گەیوەتە (٦٣٪) .

(... پۆلیسی فەرەنسی ڕای گەیاند کە نیوەی تاوانەکانی پاریس بەهۆی ماددە بێ هۆشکەرەکانەوە دێنە دی ، چونکە بابای مەی خۆر دەبێتە دزو ڕێگرو پیاوکوژ ، بۆ هێنانەدی ماڵ دارایی بۆ کڕینی پێویستی‌یەکانی .

(... لە ئەمریکا (٣٥) ملیۆن کەس مادده سەرخۆش‌کەرەکان بەکار دێنن ... لە نێویان‌دا هەرسێك کوڕەکەی (کارتەر) هەن ، هەروەها هەر بە شەش سەعات لە ئەمریکا نەفەرێك دەمرێ تەنیا بە هۆی (هیرۆیین)ەوە !!

(... وە لە ئیتالیا یەکێك لە دەزگا کۆمەڵایەتی‌یەکان ڕای گەیاند کە بەردەوامی لەسەر مەی خۆری پر مەترسی‌ترین نەخۆشی کۆمەڵایەتی‌یە کە تووشی گەل هاتوە ، وە ڕاپۆرتەکان ئامازە دەکەن کە ژمارەی مەی خۆران گەیوەتە (٤) ملیۆن کەس ، مەی خواردنەوە لە ئیتالیا سێ‌یەمین هۆیە بۆ مردن لەدوای شێرپەنجەو نەخۆشی‌یەکانی دڵ .

بەڵام ئایا هۆی ئەو هەموو مەی خواردنەوە چیە ؟!

یەکێك لەپزیشکە فەرەنسایی‌یەکان دەڵێت : (ئێمە لە کۆمەڵگای خۆمان‌دا بەختیاری نابینین ، مادده سەرخۆش‌کەرەکان تاقە هۆی وەدەست هێنانی بەختیاری زایە بووو لەدەست چوو مانن)[1] .

---

(١) سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە (٦٥ و ٦٧)

هەڵبەتە هۆی نەبوونی بەختیاریو کامەرانیش : نەبوونی ئیمانو عەقیدەو هەبوونی خەفەتو دڵەڕاوکێو بێ ئیشیو بڵاو بوونەوەی داوێن پیسیو بەسێنایی وەدەست هێنانی مادده بێهۆش کەرەکانە •

ج ـ هەبوونی مەترسیو هەست نەکردن بە ئاسایش :

(••• بەشێوەیەکی گشتی لە ئەمریکا لەهەر چرکەیەکدا تاوانێکو دزی یەك دەقەومێ !

وە لە هەر (٣٠) چرکەدا دزی یەکی چەکدارانە :

وە لە هەر (٦٠) چرکەدا دزینی کچێك !

وە لە هەر (٥) دەقەدا دزینی ترومبێلێك !

وە لە هەر (١٠) دەقەدا ڕوداوێکی کوژران !

وە تەنیا لە ساڵی (١٩٧٤) دا (١٠) هەزار ئەمریکی کوژران[1] •

(•• وە لەگەڵ ئەوەش دا دەوڵەت هەر ساڵێك (٩١) ملیار دۆلار خەرج دەکات بۆ نەهێشتنی تاوان ، وە لە بەندیخانەکان دا (٣٥) هەزار تاوانباری مەترسی لێکراو هەن !

(••• سەرژمێری یەکانی ئەڵمانیای ڕۆژئاوا دەڵێن :

١ ـ (٣) ملیۆن تاوان لە ئەڵمانیا ڕوو دەدات لەهەر ساڵێکدا •

٢ ـ لە (٢٠٪)ی ئەڵمانیەکان حەوجێی پزیشکی نەفسین واتە لە (٦٠) ملیۆن (١٢) ملیۆن سەر لەخەستەخانە ژێریو دەروونی یەکان دەدمن •

٣ ـ لە ئەڵمانیا هەموو شتێك قابیلی دزرانە هەر لە پێڵاوو خانوو بەرەوە بیگرە هەتا شەمەندەفەرو بەنزین خانەو چەك •

---

(١) سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە (٨٩) •

٤ ـ چینایەتی (فری‌وبری) لە کۆمەڵگای ئەڵمانی‌دا بە پیسی
١
بڵاو بۆتەوە چونکە لەگەڵ دەوڵەمەندی ئەو دەوڵەتەدا ـــــ ی دانیشتوان
٤
لە هەژاری‌دا دەژین ، (٥) ملیۆن خێزان[٢] سەرمایەی مانگێکیان ناگاتە (٥٠٠) مارك ، واتە (٦٠) دینار ، بەڵام ١٢ هەزار خێزان سەرمایەی هەر ساڵێکیان پترە لە (١) ملیۆن مارك !![١]

هەڵبەتە باقی دەوڵەتەکانی تریش وەك : سویدو نەرویجو ئیتالیاو ئەرجەنتین‌و بەریتانیاو هتد لە هەمان بارو دۆخ‌دا دەژین .

د ـ کپ‌کردنی ئازادی ئینسان‌و تواندنەوەی ئیرادەو پلیشاندنەوەی کەسایەتی لە کۆمەڵگا مارکسیزمی‌یەکان‌دا :ـ

(ئەندرەژید) دەڵێت : (لە ڕووسیا هەمیشەو لەپێش هەموو شتێك‌دا پێویستە ئەوە لەبەرچاو بگیرێ کە سەبارەت بە هەر مەسەلەیەك‌و بە هەر شتێك پێویستە تەنیا یەك بیرو باوەڕو هەڵوێست هەبێت‌و بەس ... [٢] .

هەروەها دەڵێت :

(.. دام‌و دەزگای خوێندن‌و فێرکردن لە ڕووسیا تەنیا ئەو شتانە باس دەکات کە بتوانێ بیرو هۆشی خەڵك ئامادە بکات کە درودو سڵاو بۆ دیداری دەوڵەت بنێرن ، وە نووکی پەروەردەو فێرکردنی ڕووسیایی تەنیا بەم مەبەستە تیژ کراوە .

---

(٢) واتە هەر خێزانێك لەو (٥) ملیۆنە .

(١) سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە (٩٨ ، ٩٩) .

(٢) بازگشت از شوروی لاپەڕە (٣٦) .

... دەزانین کە بە ڕواڵەت لە ڕووسیا ڕەخنە لەخۆ گرتن (النقد الذاتی) زۆر بەگرنگ سەیری دەکرێو دایمە لەسەر زاریانە ، ئەمن کە لەدوورڕا شتێکم لەو بارەوە دەبیست زۆر دڵم پێ خۆش دەبوو بیرم دەکردەوە کە ئەگەر بە دڵسۆزی بەکار بێنرێ ئاکامی زۆر چاکی دەبێ، بەڵام زۆر زوو زانیم کە ئەو ڕەخنە لەخۆ گرتنە هیچ شوێنەوارێکی نیە ، بێجگە لەچەند ڕەخنەیەکی جوزئیو گچکەلۆکە ،وەك : بۆچی گۆشتاوی نیوەڕۆ ناخۆش بوو ؟!

بێجگە لەم چەشنە ڕەخنە گچکانە ڕەخنە لەخۆگرتن تەنیا لەو جوغزەدا خڕ هەڵدراوە کە لەخۆیان یان لەیەکێکی‌تر بپرسن : ئایا فلانو فیسارە مەسەلە بەپێی دەستووری ڕژێم بوو یان نا ؟ ئەمما دەربارەی خودی دەستوورو بەرنامەی دەوڵەت هەرگیز باسێك یان ڕەخنەیەك نایەتە دی ، ئەوەی کە باسی لێ بکرێ تەنیا ئەوەیە کە ئایا فلانە ئیشو فلانە قسە وەکو پەیڕەوو پرۆگرامی پیرۆزە یان نا ؟ وە هاوار بە حاڵی کەسێك کە نەختێك لاقی لەو بەڕەیە تێ‌بەڕێنێ ... !!)[1]

(... ڕژێمی شیوعی بەرگری لە دانیشتوانی خۆی دەکات لە زانینی هەواڵو ڕووداوەکانی دنیا ، وە هیچ هەواڵێك بە ئینسانی نێو وڵاتە شیوعی‌یەکان ناگات مەگەر ئەو هەواڵانە نەبێ کە ڕژێم دانیان پێدا دەنێ ، بۆ وێنە ئامێری ڕادیۆ نیە غەیری ئەو جۆرانە کە توانای وەرگرتنی شەپۆلی ئیستگاکانی تریان نیە .

دیسان ئامێرەکانی شێواندن (تشویش) یش کاری خۆیان دەکەن لەئیستگاکاندا تاکو ئەوانەی ئامێری گەورە شك دەبەن نەتوانن لە دەرەوەی ڕووسیا بەڵەد بن !

---

(١) سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە (٣٨)

وه ئەندازەی ئەو ئامێرانەی بۆ شێواندنی شەپۆلی ئیستگاکانی دەرەوە دانراون لە وڵاتــە مارکسیزمی یەکان‌دا به دەورو بــەری (٢٥٠٠) ئامێر دەگەن •

وەئەو پارەیەی لەدروستکـردنیان چــوە بە (١٠٠) مليـۆن دۆلار دەگـــات •

هەروەها ساڵانە نزیکەی (٣٥) ملیۆن دۆلار خەرج دەکەن ، واتە چوار ئەوەندی کە سەرف دەکرێ لە هەموو ئیستگا غەیرە شیوعی‌یەکان دا کمشەپۆلەکانیان دەنێرن بۆ وڵاتە شیوعی‌یەکان •

سەربارەی ئەوەش ڕژێمە شیوعی‌یەکان بەرگری هاتنە ژوورەوەی هەر جۆرە کتێبێك دەکەن کە لەگەڵ باوەڕی پیرۆز (مقدس) ی ڕژێـم‌دا ناڵوێ‌و کاربەدەستانی دەوڵەت لیستەی ئەو کتێبانە ئامادە دەکەن کە میللەت بۆی هەیە بیان خوێنێتەوە •

شتێکی سرووشتیشە کە لەبارو دۆخێکی وادا گــەل تا ئەندازەیــەك ڕازی دەبێت لــە ڕژێم ، چــونکە هیــچ شتێکی‌تر شــك نابات لەجــێی‌دا دای نێت •[1] •

خوێنەری ئازیز پێم وایە بە خستنە ڕووی چەند نموونەیەکی دزێوو ڕەش‌و تاڵ لە ژیانی کۆمەڵگا ڕۆژهەڵاتی‌و ڕۆژ ئاوایی‌یە لاڕێ بوەکان لەڕاستە شەقامی ژیان ، لە بەرنامەی خوا ، ماندووم کــردی‌و دەروونــم ئازاردای ، بەڵام داوای لێ‌بوردنت لێ دەکەم چونکە چارم ناچار بوو ، بۆ خاتری وەی چاتر قەدری ڕۆژی ڕووناکی ئیسلامــەتی بزانــی چــەند تابلۆیەکت لەشەوگاری ئەنگوستە چاوی ڕێچکە دەسکردەکان بخەمە بەر

---

(١) سەیری کتێبی (لا للرأسمالية لا للماركسية نعم للاسلام)بکە نوسراوی

هادی المدرسی ، لاپەڕە (١٩٣ ، ١٩٤) .
نیگا ، ئیستاش بۆ ئەوەی بڕێك دڵو مێشکت مشتومالّ بکرێو تیف تیفە بدرێ ، چەند قسەیەکی خۆشت بۆ دەگێڕمەوە کە دانیشتوانی هەژارو برسی ڕووسیای بێبەش لە ئازادی دەربڕینی بیروڕا کردوویانە بە شێوازی دەربڕینی هەستو نەستیان :

یەکەم :- پەیکەری ئیسقان چیە ؟!

+ : بابای جوتیارە دوای ئەوەی بەروبوومەکەی تەسلیمی لەدەوڵەت دەکات هەر وەها بەرز لە تەسلیم کردنیشی !!

دووەم :- ئادەمو حەووا چ ڕەگەزێکیان هەبوو ؟

+ : بێگومان ڕووسیایی بوون .

- : بۆچی ؟

+ : چونکە بە ڕووتوقووتی دەژیانو بڕواشیان وابو لەبەهەشتێدان!

سێیەم - : سەرمایەداریەتی چیە ؟

+ : بریتی‌یە لەچەوساندنەوەی ئینسان بۆ ئینسان .

- : ئەدی شیوعیایەتی چیە ؟!

+ : ئەو ڕاست بە بەراوە ژووەوەیە : چەوساندنەوەی ئینسانە بۆ ئینسان !!

چوارەم :- : هۆیە سەرکی‌یەکانی بەرەوپێش نەچوونی کشتوکاڵی ڕووسیا چین ؟!

+ : ئەو هۆیانە بەڕیز ئەمانەن : زستان ، بەهار ، هاوینو لەکۆتایی‌دا پاییز !!

پێنجەم : - : ئایا ڕێ دەکەوێ فیل تووشی (قۆڕی) ببێ ؟!

+ : بەڵێ ، ئەگەر بیەوێ باری ئابووری‌مان بەرزکاتەوە !!

شەشەم : - : ئەگەر ئینسان مرد چی لێدەکەن ؟!

+ : ئەگەر ئینسانی چاك بووبێ هیچ ، ئەمما ئەگەر خراپ بووبێ ڕژێمی شیوعیایەتی بۆ دروست دەکەنو دەیخەنە نێوی !!

حەوتەم : - : ئایا دەگونجێ خوا بپەرسترێ ؟!

+ : هەتا بەڕێزان سەرکردەکانی حیزب هەبن .. نەخێر !!

هەشتەم : - : باش ئەوەی ڕژێمی مارکسیزمی دەڕووخێ چ دەقەومێ ؟!

+ : کۆتایی بە سەردەمی دەوڵەت دێو چاخی مرۆڤ دەست پێدەکات !

نۆیەم : - : لەکۆنگرەی حیزبە شیوعیەکاندا چ دەڵێن ؟

+ : دەڵێن : ئاوا کار دەکەین ، ئاوا دروست دەکەین ، وە ئاوا میللەتان دەخۆین !

دەیەم : - : چەند کات پێویستە بۆ رووخانی شارشتانەتی مارکسیزم ؟

+ : هیچ .

- : بۆچی ؟

+ : چونکە هەر دروست نەبوە تا پێویست بەڕووخانێ بکا !

یازدەم : - : منداڵێك لە بابی پرسی :

۸ + ۸ .. چەند دەکات ؟!

بابی گوتی : پێش هاتنە کەیەی ڕژێمی شیوعی دەی کردە (١٦) ، ئەمما ئێستا نازانم ، چونکە پێوەرەکان زۆر گۆڕراونو نازانم بە تەواوی ئەنجام چیە ! [١]

---

(١) سەیرە کتێبی (لا للرأسمالية ، لا للماركسية ، نعم للاسلام) بکە ، هادی المدرسی ص١٤٥ - ١٦٢ .

لێرەدا کۆتایی بە گەوهەری[2] یەکەمی ئەم ئایەتە مەزنە دێنین‌و دەچینە خزمەت گەوهەری دووەمی •

بەڵام بەر لەوەی دەست بکەین بە تێوەڕامانی گەوهەری دووەم وای بە چاك دەزانم پوختەی گەوهەری یەکەم لەچەند دێڕێکدا بخەمەوە بەر چاو :

لە لاپەڕەکانی پێشوودا دوو بەڵگەمان هێنایەوە بۆ سەلماندنی ڕاستی‌یەك ئەویش ئەوەیە کە بەرنامەو دەستووری ژیان بە تەنێ خوا دەتوانێ نەخشەی بکێشێ‌و دیاری بکات ، چۆنیەتی فامرانەوەی ئەو ڕاستی‌یەش لە ئایەتی (اهدنا الصراط المستقیم) ئاوایە :

بەندەکان پاش ئەوەی گوتیان : ئەی خوایە بەس تۆ دەپەرستین‌و هەر هاواری تۆ دەکەین ، زانیان کە پەرستنی خوا بەبێ بەرنامەو پەیڕەوێك ناچێتە سەر ، ئنجا گوتیان : (اهدنا الصراط المستقیم) ڕێی ڕاستمان پێشان دە ، چونکە زانیان کە ڕێی ڕاستی ژیانی ئینسان هەر خوای ئینسان دەتوانێ دیاری بکات •

ئەو دوو بەڵگەیەش کە هێنامانەوە بۆ سەلماندنی ئەو ڕاستەیە بریتی بوون لە :

یەکەم : خستنە ڕووی دان پێداهێنان‌و ئیعتیراف کردنی چەند کەسێك لەزاناو پسپۆڕانی شارستانەتی ماددی بە هەردوو بەشی ڕۆژ هەڵات‌و ڕۆژ

---

(2) هەڵبەتە پێویستە خوێنەری خۆشەویست بزانێ کە ئەوەی لێرەدا باس کرا سەبارەت بە ڕژێمی سەرمایەداری‌و مارکسیزمی لوێچێك بوو لەتەغارێك‌و بە پشتیوانی خوای گەورە لەداهاتوودا نوسراوێکی سەربەخۆ تەرخان دەکەین بۆو مەبەستە •

ئاوایەوە ، سەبارەت بە نەگونجان و بە کەڵك نەهاتنی ئەو بیردۆزەو ڕێچکانەی کە ئینسان دای ناون و شارستانەتی ماددی یان لەسەر بەندە .

دووەم : خستنە ڕووی زیانی ناقۆڵاو دزێوی کۆمەڵگای ئەو شارستانەتی یە لەچەند لایەنێکەوە ، کە بێ سەرەو بەرەیی و پەشێوی و بێ ئەخلاقی و بەد ڕەفتاری و دڕندەیی و دڵە ڕاوکێ و تاوان و خەراپەکاری و بێ نرخ کردنی ئینسان چەند دیمەنێکی زەقی ئەو شارستانەتی یە بوون .

لە ئەنجامی ئەوەش دا بۆمان دەرکەوت : کە ڕاستە غەیری خوا لەبارانی دا نیە ڕێبازو دەستوور بۆ ئینسان دانێ و خۆ ئەگەر داشی نا بێجگە لە خەراپەکاری و بێ سەرەو بەرەیی و کوێرەوەری هیچی دی بۆ مرۆڤایەتی نایەنێتە دی چونکە بڕکە گوژاڵك هەر ئەوەندەی لێ دەوەشێتەوە قەلەفسان بگرێ !!

★ گەوهەری دووەم :

تەنیا بەرنامەو ڕێبازی خوا ڕاست و دروستەو هەر بیروباوەڕو ڕێچکە یەکی دیکە خوارو خێچ و ناتەواوە :

چۆنیەتی دەلالەت کردنی ئەو ئایەتە لەسەر ئەم ڕاستی یە ئاوایە :

پەروەردگار ئیسلامی شوبهاندوە بە ڕێ و بانێکی ڕاست و بێ گرێ و قۆرت ، جا هەر وەك چۆن کۆی : ٢ + ٢ دەکاتە (٤) و هەر ژمارەیەکی تر غەیری (٤) دانێین هەڵەیە ، ئەو بەرنامەیەش کە دەبێتە هۆی بەختەوەری ئینسان لە دنیاداو سەرفرازی لە پاشە ڕۆژدا تەنیا ئەو ڕێبازەیە کە لەگەڵ سرووشت و واقیعی مرۆڤایەتی دا دەگونجێ ئەویش تەنیا ئیسلامە ، چونکە تەنیا ئیسلام بەرنامەو پەیڕەوی خوایە (ان الدین عندالله الاسلام) ، هەڵبەتە هەر خواش ئاگاو شارەزایە بە سرووشتی ئینسان چونکە بەدی هێنراوی

خۆیەتی بەڵام غەیری خوا یان هاوتای مرۆڤە کە باقی ئینسانەکانن ، یان کەمترە لە مرۆڤ کە ئاژەڵو ڕووەکو ماددەی ڕەقوتەقە •

بێگومان ئێمە لێرەدا مەودامان نیە یەك یەکی ڕێچکەو بیردۆزە دەسکردەکان بدەینە بەر نشتەری توێژینەوەو یەکالآ کردنەوە ، چونکە ئەم نوسراوە بۆو مەبەستە تەرخان نەکراوە[1] ، بەڵام لێرەدا دوو کاران ئەنجام دەدەین :

١ ـ خستنە ڕووی چەند تابلۆیەکی دڵ بزوێن لە شارستانەتی ئیسلامی ، کە لەژێر سایەی غەیری ئەو شارستانەتی‌یەدا بەخەونیش نەدیتراون •

٢ ـ خستنە ڕووی ئیعتیراف پێکردنو گەواهی دانی بێگانەکان سەبارەت بەبێ هاوتایی‌و نموونەیی ئیسلام •

أ ـ چەند تابلۆیەکی دڵبزوێن لەشارستانەتی ئیسلامی :
یەکەم :

پاش ئەوەی (سعد بن ابی وقاص) دەستی بەسەر خەزنەکانی کیسرا داگرت ، ئەو خەزنانەی کە پاشاکانی فارس بە درێژایی چەند سەدە خەریکی کۆکردنەوەی بوبوون ، هەمووی ناردن بۆ کن (عمر بن الخطاب) خەلیفەی دووەمی ئیسلام ، وەختێك (عمر) چاوی پێکەوتن فەرمووی : ئەو میللەتەی ئەمەی بەسەلامەتی گەیاندوە بەڕاستی دەست‌پاکن ! (علي بن ابی

---

(١) لەنوسراوەکانی تردا هەر کام لەمارکسیزمو فرۆیدیسمو داریۆنیسمو ئەگزیستانسیالیزم بەکورتی دراونە بەر نشتەری ئاوەڵا کردنەوە وەو ڕەخنەیان لێگیراوە بۆ وێنە سەیری ئەڵقەی (یەکەمو دووەمو سێیەم) زنجیرەی (دەبەرێك ڕاچوونی ئیسلامو ڕێچکان) بکە •

طالب) گوتی : ئەتۆ دەست پاکیت کردوە بەپێمە میللەتەکەشت چاوی لەتۆ کردوە ، ئەگەر ، ئەتۆ تێ‌ی‌دا لەوەڕابای میللەتەکەشت تێ‌ی‌دا دەلەوەڕا !

دووەم :

(هرقل) گەورەی ڕۆم لە (قسطنطیة) پرسیاری لەیەکێك لەپیاوەکانی کرد کە مسوڵمانەکان بە دیل گرتبوویانو پاشان بەرهەڵدا بوو بوو ڕای کردبوو ، پێ‌ی‌گوت : دەربارەی ئەو میللەتە هەواڵم بدەیە ، ئەویش پێ‌ی گوت : وات هەواڵ دەدەمێ وەك تێیانـەوە ڕامێنی ، ئـەوان بـە ڕۆژێ سوارچاکنو بەشەوێ خواپەرستو گۆشەنشینن ، بە پارەو هەق نەبێ شتی کەس ناخۆن ، بەبێ سڵاوکردن وەژووری ناکـەون ، هـەر کـەسێکی دەگەڵی‌دا بجەنگێن لەبنی دێنن .

هرقل گوتی : ئەگەر لەم قسانەت‌دا ڕاست بکەی بن‌پێ‌ی مـن بـە میرات دەگرن !!

سێیەم :

(عمر بن عبدالعزیز) دوای هەڵبژێرانی بەخەلیفە چۆ سەر مینبەرو دوای ئەوەی سوپاسو ستایشی خوای کرد ، ئنجا گوتی :

(أمّا بعد) ، لە دوای پێغەمبەرتان چ پێغەمبەری دی نین ، وە لە دوای ئەو کتێبەی بۆی نێرراوە چ کتێبی دی نین .

بزانن هەرچی خوا حەڵاڵی کردوە حەڵاڵە تا ڕۆژی دوایی ، بزانـن ئەمن یاسادانەر نیمو شوێن کەوتووی یاسای خوام .

ئاگادار بن هیچ کەس بۆی نیە گوێ ڕایەڵی بکـرێ لەسەرپێچـی فەرمانی خوادا ، وە ئاگادار بن ئەمن لـەوە چاتـر نیمو یەکێکم لەتێوە ، ئەوەندە هەیە خوا باری منی لە هەمووانتان گرانتر کردوە !!

چوارەم :

نێرراوەکانی (مقوقس) ئاوا باسی سەربازە مسوڵمانەکانی (عمرو بن العاص) یان کرد : میللەتێکمان دیت مردنیان لەکن خۆشەویستتر بوو لە ژیان ، وە خۆ بەگچکە حسێب کردنیان پێ چاتر بوو لەپایەوپلە ، هیچیان دڵیان بە دنیاوە نەبوو ، بەڵکو هەر لەسەر عەرزێ دادەنیشتن ، سەرکردەکەیان وەك یەکێك لە خۆیان بوو ، خاوەن پایەو پلە لەبێپایەو پلەکان جوێ نەدەکرانەوە ، وە کاتێك نوێژ دەبوو هیچیان وە پاش نەدەکەوتن ، دەستو دەمو چاوو لاقی خۆیان دەشتو بەگەردن کەچی نوێژیان دەکرد .

پێنجەم :

(عمر بن عبدالعزیز) بۆ شارەکانی (شام) هەواڵی نارد کە ناوی هەر کام لەکوێرو بێ دەستو پێو شەپلە لێدراوو پیرو کەنەفت لە (دیوان)دا بنووسرێ‌وهەر کوێرێك ئیسانێکی بۆ تەرخان بکرێ بۆ دەستڕاکێشانی‌وهەر بەدوو پیرخزمەتچەیەکیان بۆ دابنرێ،وەفەرمانی‌دا کەناوی‌هەمووهەتیوێکی بو بنووسن ، وە ژیانی ئەو ئافرەتە هەژارانەی (تأمین) کرد کە مێردیان نەکردوەو بێ سەرپەرشتی کەرن ، وە چێشتخانەیەکی دروست کرد بۆ هەژارو نەدارو ڕێبواران !!

شەشەم :

(عمر بن عبدالعزیز) نامەی نارد بۆ (والی) یەکەی لە (مصر) گوتی : بیستوومە لە (مصر) کۆمەڵە حوشترێکی بار هەڵگر هەنو هەر حوشترێك (١٠٠٠) (رطل) لێ بار دەکرێ ، جا ئەگەر ئەم نامەیەی منت پێ گەیشت نەبیستمەوە هیچ حوشترێك لە (٤٠٠) (رطل) زیاتری لێ بنرێ !!

حەوتەم

(یونس بن عبید) چەند کاڵاو بەرگێکی جوێی لەکن بوون ، هێندێکیان نرخیان (٤٠٠) درەم بوو ، هەندێکیشیان (٢٠٠) درەم ، ڕۆژێکی بۆ خۆی چوو بۆ نوێژیێو برازاکەی لە دوکانێ دانا ، دەشتەکیەك هات یەکێك لەو دەستە جلانەی سەوداکرد کە (٤٠٠) بایی بوون ، بەڵام برازاکەی یەکێکی (٢٠٠) بایی نیشان داو ئەویش پێی قایل بوو کڕی ، کابرای دەشتەکی دەستە جلەکەی بەدەستەوە گرتو ڕۆیی ، «یونس» لەڕێیە تووشی بووو دەستە جلەکەی ناسی‌یەوەو لێی پرسی بە چەند ت کڕی ؟ گوتی بە (٤٠٠) درەم ، یونس گوتی : تەنیا (٢٠٠)ی دێنێ بڕۆ بیدەوە بە خاوەنەکەی ، دەشتەکی‌یەکە گوتی ئەمە لەکن مە (٥٠٠) یش دەکات : (یونس) گوتی بڕۆ بیدەوە چونکە ئامۆژگاری مسوڵمانان چاترە لە دنیاو لەوەی تێی‌دایە !! دوایی ناردیەوە بۆ دوکانەکەی‌و (٢٠٠) درەمەکەی دایەوە ، وە لەگەڵ برازاکەی بوو بە دمە قاڵی‌یان‌و پێی گوت ئەوە بۆ شەرمت نەکرد ؟ بۆ لەخوای نەترسای ؟! نیوە لەنیوە قازانج بکەی ؟ گوتی : من کەپێم فرۆت ئەو ڕازی بوو ! ئەویش گوتی : بریائەوەی بۆ خۆت پێت خۆشە بۆ ویشت پێ خۆش بایە !!

هەشتەم :

(وفد)ی (بنی تمیم) هاتە کن (عمر بن الخطاب) کە دەنێو واندا گەورەکەیان (أحنف بن قیس) هەبوو کە ئەگەر تووڕە بووبا (١٠٠٠٠٠) شمشێر بۆی تووڕە دەبوو بێ‌وەی بپرسن بۆچی تووڕە بووی، تەماشایان کرد (عمر) حوشتری زەکاتێ دەرمان دەکات بە (قەتران) ، (عمر) گوتی : وەرە (أحنف) جلەکانت دانێو ئەو حوشترانەم لەگەڵ دەرمان کە چونکە هەقی هەتیوو هەژارو بێوەژنان‌و ڕێبوارانی تێدایە ،

پیاوێك گوتی : ئەی گەورەی مسوڵمانان کۆیلەیەك ڕاسپێرە ئەو ئیشەتان لەباتی بکات،(عمر) گوتی : دایکت‌سینگت بۆ بکوتێ،جاکێ لە من‌و لە(احنف) کۆیلە ترە ؟ هەر کەسێك ئیشی مسوڵمانان بـە ئەستۆوە گـرێ کۆیلەی مسوڵمانانە !!

نۆیــەم :

گرانی‌یەك ڕووی کردە مسوڵمانان لە سەردەمی (عمر بن الخطاب)دا (خوای لێ ڕازی بێ) ، (عمر) ڕۆن‌و سپیایی لەخـۆی حەرام‌کـردو هێندەی (زەیت) خوارد تا ڕەنگی تێك چوو ، دوای ئەوەی لەو بـارەوە دواندیان گوتی : بەخوای ڕۆنم ناچێتە سەر زاری هەتا مسوڵمانە هەژارەکان نەیخـۆن .

وە یەکێك لەهاوەڵانی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) گوتی : ئەگەر ئەو برسیەتی‌یە لەنێو نەچووبایە پێم وایە (عمر) لەخـەفەتان دەمـرد .

دەیەم : شاری (قرطبة) لە سەردەمی (عبدالرحمن الثالث الاموى)دا کە پایتەختی (اندلس) بوو شەوێ بە چرایان ڕۆشن دەکرایەوە ، وە بابای پیادە تا ماوەی (١٠) میلان لەبەر تیشکی چراخانەی شاردا دەڕۆیی ، وە ژمارەی دانیشتوانی پتر لە (ملیۆنێك)بوون ، بەڵام گەورەترین شاری ئەورویا ژمارەی دانیشتوانی لە (٢٥٠٠٠) تێ نەدەپەڕی .

هەروەها (٩٠٠) گەرمـاوی لـێ‌بوو (١٧٠) ئافرەتی لێ‌بوو کـە بەخەتی کوفی قورئانیان دەنووسی ، وە (٥٠) خەستەخانەی لێ‌بوو !!

یـازدەم :

(فضل بن الربيع) وەزیری (هارون الرشيد) لەکن (ابى يوسف القاضي) شایەتی‌دا بەڵام (قاضی) شایەتی‌یەکەی قبووڵ نەکرد : خەلیفـە

لەو بارەوە گلەیی لێ‌کردو پێی گوت : بۆچی شایەتی‌یەکەت وەر نەگرت ؟!

(ابو یوسف) گوتی : چونکە گوێم لێ‌بوو ڕۆژێکی پێی گوتی : ئەمن کۆیلەی تۆم ، جا ئەگەر ڕاست بکات کۆیلە بەشایەد ناشێ‌و ئەگەر درۆشی کردبێ درۆزن بۆی نیە شایەتی‌یە بدات ، ئەگەر لە کۆڕی تۆدا گوێ نەداتە درۆیە لەکۆڕی منیش‌دا گوێی ناداتێ ، هەڵبەتە (هارون الرشید) ڕەزامەندی پێشان‌دا !!

دوازدەم :

(یحیی بن سعید) دەڵێ : (عمر بن عبدالعزیز) ناردمی بۆ کۆکردنەوەی زەکاتی ئەفریقیا کۆم کردەوەو بە دوای فەقیران‌دا گەڕام کە بیان دەمێ کەسم وەچەنگ نەکەوت‌و کەسیش لێی وەرنەگرتم ، ناچار چەند کۆیلەیەکم پێ کڕی‌و ئازادم کردن !!

سێزدەم : لە تابلۆ دڵ بزوێنەکانی شارستانەتی‌یە ئیسلامی‌یەکەمان ئەوەیە :

کە مسوڵمانان چەند شتێکیان (وقف) کردوە کە قازانجەکەی خەرج‌بکرێ بۆ تێر کردنی ئەو سەگە برسی‌یانەی خاوەنیان نیە ، تاکو برسی نەبن‌و یان بەمردن یان بەڕاگرتن بحەسێنەوە .

هەروەها چەندەها شتی تریان (وقف) کردوە کە بە قازانجەکەی کۆمەڵێك ئینسانی دەنگ خۆشیان پێ بەکرێ گرتوە کە بەدرێژایی شەوگار بەدەنگی ناسك‌و دڵتەزێن گۆرانی‌و سروودی ئایینی بڵێن بەشکم بابای نەخۆش‌و ڕێبواری ئاوارەو بێ‌هاودەم فەرامۆشیان بێت !!

چواردەم :

(عبدالملك بن مروان) لەدەمی حەج‌دا ئەمری دەکرد بانگەواز بکرێ

که هیچ کەس فتوا نەدات بێجگە لە (عطاء بن رباح) پێشەواو زانای خەڵکی مەککە •

بەڵام دەزانن ئەو (عطاء)ە چۆن بووە ؟!

ڕەش‌و یەك چاوو کونە لووت فش‌و شەل‌و پرچ‌لوول‌و شەپلە لێدراو بـوە لەکاتێك‌دا لە جوغزی دەرس گوتنەوەی‌دا دادەنیشت لەنێو هەزاران لەقوتابیانی‌دا وەك قەلە ڕەشەیەکی هەڵنیشتوو لەکێلگەی لۆکەدا خـۆی دەنواند !!

پازدەم :

تەنیا لەیەك کتێبخانەدا لە (اندلس) (٦٠٠٠٠٠) بەرگ کتێب هەبوە کە تەنیا لیستەی ناوەکانیان (٤٤) بەرگ بوە •

وە لە (اندلس) دا (٧٠) کتێبخانەی گشتی هەبوە بێجگە لە کتێبخانە تایبەتی‌یەکان[1] •

شازدەم :

(ابو بکر الصدیق) بەر لە هەڵبژێررانی بە خەلیفە چەند بێوەژنێـك کە مێردەکانیان لە ڕێی خوادا شەهید کرابوون‌و چەند هەتیوێك کـە بابیان نەمابوو لەژێر باڵی‌دا حەوابوونەوەو بۆ هێندێکیان شیری دەدۆشی‌و بۆ هەندێکیشیان چێشتی لێدەنا •

ئنجا کاتێك بـوو بەخەلیفـە بیستی‌یەوە کە بێوەژنـەکان خـەفەتیان خواردوە چونکە لەمەودوا لەو خزمەتە گەورەیە بێبەش دەبن کە ئـەو پیاوە باشە پێش‌کەشیانی دەکرد ، بەڵام بەهەڵەدا چووبوون •

ڕۆژێکی لەیەکێك لە دەرگاکانی داو کچۆڵێك بەپەلە دەرگاکـەی

---

(١) ئەو پازدە تابلۆیەم لەکتێبی (روائع اسلامیـة)ی ابراهیـم نعمـة وەرگرتوە •

کردەوەو دەسبەجێ قیژاندی : ئەوە شیردۆشەکەیە هۆی دایە !!

دایکەکەش کە دێت دەبینێ لەگەڵ خەلیفەی گەورەدا ڕوو بەڕوو دەبێت ، بەشەرمەوە بەکچۆلەکەی دەڵێت :

بابەن وێران بۆ ناڵێی خەلیفەی پێغەمبەری خوا ؟!

ئەبوبەکریش سەر نەوی دەکاو لەبەرخۆیەوە بچەند قسەیەکی دەکات •

ڕەنگە گوتبێتی : لێی گەڕێ ، بەخۆشەویستترین ڕەفتارم وەسفی کردوم ، ئنجا شیردۆشەکـە وەك جـاران دەست دەکاتەوە بەپیشەکـەی خۆی‌و دەست دەکـات بەشـیر دۆشین بۆ بێـوە ژنان‌و هـەویر شێـلان بۆهەتیوان !![٢] •

حەقدەهەم : لەسەردەمی خەلیفایەتی (عمر بن الخطاب)دا (محمد)ی کوڕی (عمرو بن العاص) کە هاوڕێی پێغەمبەرو والی (میسر) بوە ، قەمچی لەکوڕێکی هەژار دەدات چونکە لە ڕمبازێن‌دا ئەسپی وی وەپێش ئەسپەکەی کەوتۆتەوەو پێی دەڵێت بیگرە لە دەستی باب گەوران (ابـن الاکرمین) ! کوڕەش دەچێتە شکات بۆلای (عمر) !

گـەورەی مسوڵمانـان فـەرمان دەنێرێ بـۆ (عمرو بن العـاص) و کوڕەکەی (محمد) کە بێن بۆ مەدینە ، جا ئێستا با لە (انس بن مالك) گەڕێین بۆ خۆی چۆنی ڕووداوەکە دیوە ئاوا بۆمان بگێڕێتەوە :

•• بەخوای ئێمە لەکن (عمر)ی دانیشتبوین ، کە دیتمان (عمرو بن العاص) بەکراس‌و دەربێیەکەوە دێ ، (عمر) کەوتە چـاوگێڕان لـە

---

(٢) سەیری (خلفاء الرسول)ی خالد محمد خالد بکە لاپەڕە (١٣٢ ، ١٣٣) چاپی دووەم •

(محمد)ی کوڕی (عمرو) ئنجا پرسی کوا میسری یەکە ؟!

گوتی ئەوەتام گەورەی مسوڵمانان •

(عمر) گوتی ئەم قەمچی یە بگرەو پێی لەکوڕی باب گەورەی بدە !

ئنجا میسری یەکە هێندەی لێدا هەتا کوڵو دۆیە خۆی لێ گرتو ئیمەش زۆرمان پێخۆش بوو کە لێی دات ، ئنجا هێندەی لێدا هەتا پێمان خۆش بوو کە وازی لێ بێنێ (عمر)یش لێکدا لێکدا دەیگوت : لێدە لە کوڕی باب گەوران !!

ئنجا (عمر) گوتی : ئەوجا وەرسووڕێ بۆ سەری ڕووتاوەی (عمرو)ی ، سوێند بە خوای بەبشتو قەوەتێ بابی نەبا لێی نەدەدای !

کابرا گوتی : ئەی گەورەی مسوڵمانان مافی خۆم وەرگرتەوەو دڵم سێبووری هاتو لەوکەسەمدا کە لێی دابووم •

ئنجا (عمر) ئاوڕی وە (عمرو)ی داو گوتی : ئەی (عمرو) کەنگێ خەڵکتان کردوە بەکۆیلە (عبد) ئەدی بەئازادی لە دایك نەبوون ؟!!

(متى استعبدتم الناس وقد ولدتهم امهاتهم احرارا ؟!)

ئنجا ئاوڕی وە میسری یەکەی داو گوتی بڕۆ خوات لەگەڵ ، ئەگەر نیگەرانی یەکیشت بوو نامەم بۆ ڕەوان بکە !![1]

خوێنەرانی بەڕێز ئەوانە چەند تابلۆیەك بوون لە شارستانەتی دەوڵەمەندی ئیسلام کە وەك لوێچێك وان لە نەغارێك لەچاو هەزارەها تابلۆی دیکەدا کە ئاینی بەرزی ئیسلام لە واقیعی ژیاندا هێناونیە دی لەکاتێکدا حوکمی پێ کراوەو بەڕێوە براوە !!

٢ ـ خستنە ڕووی ئیعتیراف پێ کردنو گەواهی دانی شارەزایانو

---

(١) سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە (٢١٩ ، ٢٢٠) •

لێکۆڵەرەوانی بێگانە سەبارەت بەبێ هاوتایی ئیسلام :

یەکەم : لەو دواییەدا کتێبێك دەرچووە بە ناوی (گەورەکانی مێژوو)[2] بەزمانی ئینگلیزی بە قەڵەمی زانای گەردونگەری ئەمریکایی (مایکل اچ • هارت) ناوی (١٠٠) کەسی تێدا نووسیوە کە بەگەورەترین پیاوی مێژوو حسێب دەکرین •

بەڵام لەپێش هەموانەوە ناوی (محمد) پێغەمبەرمان (صلی الله علیه وسلم)ی نوسیوە لەگەڵ ئەوەش‌دا نووسەر بابایەکی مەسیحی‌یە !

دووەم : پزیشکی ئەمریکایی (فکتور رۆبنصون) بەراوردی کردوە لەنێوان ژیانی مسوڵمانانی (اندلس)و ژیانی ئەوروپایی‌یەکان‌دا لە یەك قۆناغی مێژوویی‌دا گوتوویەتی :

ئەوروپا دوای خۆرئاوا دەبوو بە تاریکە شەوێکی ئەنگوستەچاو ، بەڵام (قرطبة) بەچرا گشتی‌یەکان ڕۆشن دەکرایەوە ، وە ئەوروپا پیس بوو بەڵام لە (قرطبة)دا (١٠٠٠) گەرماو دروست کرابوو ، وە ئەوروپا لەقوڕێ‌دا قم بوو بوو بەڵام (قرطبة) شەقامەکانی بەردڕێژ کرابوون !! وە سەربانی کۆشکەکانی ئەوروپا پڕبوون لەکونی لوولە سۆبان ، بەڵام کۆشکەکانی (قرطبة) بە نەخش‌و نیگار ڕازێنرابوونەوە ! وە ئاغاو زلە زلەکانی ئەوروپا ئیمزای خۆیان نەدەزانی بەڵام منداڵانی (قرطبة) دەچوونە قوتابخانان[1] •

سێیەم : (الکس لوزان) فەیلەسووفی فەڕەنسایی دەڵێت :

---

(٢) ئەو کتێبە وەرگێڕاوەتە سەر زمانی عارەبی بە ناونیشانی (المائة الاوائل) سەدە یەکەمەکان •

(١) سەیری کتێبی (روائع اسلامية) بکە لاپەڕە (٥٢) •

(هیچ کتێبێك نیه که بیردۆزه زانیاری‌یه‌کانی تێدا بن ، هه‌تا ئه‌گه‌ر بیردۆزه ڕیازی‌یه‌کانیش بن ، زانیـاری به‌شێکیان لێ وه‌درۆ نه‌خاتـه‌وه ، ته‌نانه‌ت ئه‌و کتێبانه‌ش که له‌سه‌ده‌ی بیسته‌م‌دا نوسراون ، بێجگه له قورئانی به‌خشنده !![٢])

چواره‌م : (ڤۆلتێر) مێژووزانی فه‌ڕه‌نسایی ده‌ڵێت :

هه‌وه‌ڵ کات‌ژمێر که له ئه‌وروپا ناسرا ئه‌وه بوو که (هارون الرشید) بۆ (شارلمان) پاشای فه‌ڕه‌نسای نارد له‌ساڵی (٨٠٧)ز ، بێگومـان له‌وده‌می‌دا زۆر سه‌رسووڕهێنه‌ر بوو ، ته‌نانه‌ت دانیشتوانی کـۆڕی پـاشا تێ‌ی‌دا گێژ بوو بوون .

پێنجه‌م : (برترٖاندراسل)ی فه‌یله‌سووف ده‌ڵێت :

.. به‌ڵکو له‌و ڕۆژه‌ی‌دا که ئه‌وروپا له بنی نه‌فامی‌دا ده‌ژیا ، زانیاری‌یه جۆر به جۆره‌کان ، فه‌لسه‌فه ، هـونه‌ره جـوانه‌کان شیعر له‌چین‌و لـه وڵاته ئیسلامی‌یه‌کان‌دا لاقیان چه‌قاندبوو !

ئه‌وروپایی‌یه‌کان به‌بێ شه‌رمی یه‌کی ته‌واوه‌وه ئه‌و چاخه به‌چاخـی تاریك داده‌نێن ، له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌ش‌دا تاریکـی ته‌نیا ئه‌وروپای گـرتبۆوه ، ڕاست‌تر بڵێین : ئه‌وروپای مه‌سیحی چونکه (اسپانیا) اندلس که له‌ژێر ده‌سه‌ڵاتی مسوڵمانان‌دا بوو ، خاوه‌نی شارستانه‌تی‌و ڕۆشنیری‌یه‌کی فراوان بوو [١] .

شه‌شه‌م : ڕۆجیه گارودی فه‌یله‌سووفی مارکسی فه‌ڕه‌نسایی کـــه ماوه‌یه‌ك له‌مه‌وبه‌ر به‌شێوه‌یه‌کی ڕه‌سمی مسوڵمانه‌تی خـۆی خسته ڕوو ،

---

(٢) سه‌رچاوه‌ی پێشوو لاپه‌ڕه (٥٨) .

(١) (اعترافات دانشمندان بزرگ جهان) لاپه‌ڕه (١٠٢ ، ١٠٣) .

پاش ئەوەی هەرکام لەڕژێمی سەرمایەداریو ڕژێمی مارکسیزمی دەداتە بەر نشتەری ڕەخنەو هەڵسەنگاندنو دەری دەخات کـە شتافیان ئەوەیـان دەبارانەدا نیـە بەختیاریو کامەڕانی بۆ ئینسانەتی وەدەست بێنن چونکە تەنیا پشت بە بەرهەمی ماددیو تەکنۆلۆجیا دەبەستنو ئاوڕ وەلایەنی گیانیو ڕەوشتو ئەخلاق نادەن ، دەڵێت :

« ••• لە شارستانەتی ئیسلامیدا ئـەو لێك پچڕاندنەو ئەو پارچـە پارچە کردنە ڕووی نـەدا ، لەئیسلامدا زانیـاری پەیوەستە بە دینەوە و کردەوە پەیوەستە بەباوەڕەوە ، فەلسەفە لە پێغەمبەرایەتی سەرچـاوەی گرتوەو پێغەمبەرایەتی بەژیریەوە بەستراوەتەوە ، زەوی لەئاسمانـیەوە دوور نیـەو ئاسماو بەزەویەوە نووساوە ، پێش کـەوتنی شارستانەتیش بەرەو خوا دەڕوات ••• ئەم یەکتاییە لەچەمکی شارستانەتیو لەچەمکی کۆمـەڵگادا ، دنیـای پەرتـەوازەو لێـك پچڕێنـراوی ئـەمڕۆ زۆری حەوجێیە ••• ئەوەش بوو کە کەمەند کێشی کـردم بـەرە تێڕوانینێکی ئیسلامیانە لەبوونەوەر[1] •

حەوتەم : (ژوڵ لابوم) ڕۆژهەڵاتناسی فەڕەنسی دەڵێت :

ڕێنموونیەکانی قورئانو ئامۆژگاریەکـانی بەتەنـێ بۆ سـەرۆك تیرەکان نەبوون ، بەڵکو هەمە لایەنەیەو ، خەڵکی لەهەر ڕەگەزو نەتەوەیەك بێ پێویستە دادگەرانە پلەو پایەی ئینسـانەتی لەلایەنی زانیاریەوە بـەر لەهاتنی ئیسلام موتاڵا بکەن ، تاکو دانی پێدابنێن کە زانیاریو فێرکردن بە مانای بەرفراوانی بەهۆی مسوڵمانانەوە بەجیهان گەیەنرا ، وە مسوڵمانان زانیاری خۆیان لە قورئان دەرهێنا کە وەك دەریایەك بوو چەند ڕووبارێکی

---

(١) سەیـری گۆڤـاری (الدوحـة) بکـە ژمـارە (٨٤) ی ساڵـی (١٩٨٢) لاپەڕە (١٣) •

لێ هەڵبگیرێ ۰

قورئان هەمیشە زیندووەو هەر کەسە لەخەڵکی دنیا بەئەندازەی بۆچوونو توانای خۆی بەهرەی لێ وەردەگرێت[2] ۰

هەشتەم : (جرجی زیدان) مێژوونووسی بەناوبانگی مەسیحی نووسیویەتی :

(۰۰۰ لەهەر جێیەك ئیسلام حوکمی گێڕابا زانیاریو ئەدەب بە خێرایی هەنگاوی بەرەو پێشەوە دەنا !)[3]

نۆیەم : (درایبر) مامۆستای زانکۆی نیویۆرك دەڵێت :

زانکۆکانی مسوڵمانان پڕبوون لە خوێندکارانی ئەورووپایی ، کە بەئومێدی وەدەست هێنانی زانست بەرەو ئەو وڵاتانە ملیان لێنابوو ، نەك تەنیا هەر خوێندکاران بۆ فێربوونی زانست دەچوونە وڵاتی مسوڵمانان بەڵکو پاشاو سەرکردەکانی ئەورووپاو ڕۆژئاوا دیسان بە مەبەستی تیمارکردنی نەخۆشییەکانیان بەرەو وڵاتی مسوڵمانان دەکەوتنە ڕێ[1] ۰

دەیەم : (سیدلو) مێژوو نووسی بەناوبانگی فەڕەنسی دەنووسێ :
مسوڵمانان لەسەدەکانی نێوەڕاستدا لە زانیاریو فەلسەفەو هونەرەکاندا تاقە مەردی ڕۆژگار بوونو بۆ هەر جێیەك چووبان زانیاری خۆیان بڵاو دەکردەوە ، تاکو زانیارییەکانیان گەیشتنە ئەورووپاو بوو بەهۆی

---

(۲) (اعترافات دانشمندان بزرگ جهان) لاپەڕە (۵۷ ، ۵۸) ۰
(۳) (تأریخ تمدن اسلامی) ج۱ ص۲٦۳ ، لەسەرچاوەی پێشووەوە
(۱) اعترافات دانشمندان بزرگ جهان لاپەڕە (۱۲۵) ۰

شۆڕشی زانستی ئەوروپا)[٢] •

یازدەم : (همبلت) زانای گەورەی ئەوروپایی دەڵێت :

پێویستە مسوڵمانان بە دامەزرێنەری ڕاستەقینەی زانیاری یە سروشتی یەکان (العلوم الطبيعية) بژمێررێن ![٣]

دوازدەم : پرۆفیسۆر (هاکنج) زانای بەناوبانگی ئەمریکایی و مامۆستای زانکۆی (هاروارد) دەڵێت :

ڕێی پێش کەوتنی وڵاتە ئیسلامی یەکان ئەوە نیە کە لاسایی ڕژێم و بیردۆزەکانی ڕۆژئاوا بکەنەوەو بکەونە شوێنیان •

هەندێ کەس دەپرسن ئایا لەئیسلامدا ئەو تین و گوڕە هەیە کە بتوانێ بیروڕای نوێ نوێ بخاتە بەرچاوو یاساو دەستووری جوداو بێلایەن بخاتە بەرنیگای ئینسانەتی کە بەتەواوی لەگەڵ پێویستی و داخوازی یەکانی ژیانی نوێدا بگونجێن ؟!

وەڵامی ئەو پرسیارە ئەوەیە کە نەك هەر لەڕێبازی ئیسلامدا هەموو چەشنە وزەو ئامادەیی یەك هەیە بۆ بەرەوپێش چوون و بەرز کردنەوەی ئاستی ژیان بەڵکو تواناو دەسەڵاتی ئیسلام لەو بارەوە لەهەموو ڕژێمەکانی تر زیاترە •

گیروگرفتی وڵاتە ئیسلامی یەکان ئەوە نیە کە لەئایینی ئیسلامدا هۆیەکانی پێش کەوتن چەنگ ناکەون ، بەڵکو مەسەلە نەبوونی ئیرادەو ویستی پێویستە بۆ سوود وەرگرتن لەو هۆو ئامرازانە •

ئەمن بە تەواوی واقیع بینی یەوە دەزانم کە شەریعەتی ئیسلام هەموو بنچینەو بنەڕەتە پێویستەکانی تێدان بۆ بەرەو پێش چوون و هرازوو بوونی

---

(٢) سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە (١٣٠) •

(٣) سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە (١٣٢) •

ئینسانەتی)[1]

خوێنەری ئازیز ئـەوە چـەند دان پێـدا هێنانێکی زانـاو شارەزایە بێگانەکان بوون بەگەورەیی‌و بێ هاوتـایی بەرنامـەی خـوا ـ ڕێبـازی ئیسلام ـ دا ، هەڵبەتە ئێمە نامانەوێ لێرەدا بە هێنانەوەی دان پێدانانی ئەو زانایانە ڕاستی‌و تەواویەتی ئیسلام بچەسپێنین ، چونکە ئیسلام پێویستی بە شایەتی دانی کەس ناکاو وەك زێڕی سوور وایە زێڕی سووریش کـورد گوتەنی : لەئاوری ناترسێ • بەڵکو مەبەستمان لێرەدا ئەوە بوو کە دەری خـەین :

قسەی ناحەزانی ساویلکەو لە دنیا بێخەبەری ئیسلام سەبارەت بـە دژایەتی نێوان ئیسلام‌و زانیاری‌و پێش‌کەوتن‌و ••• هتد فـڕی بەسـەر ڕاستی‌یەوە نیەو دەعوایەکی بێ شایەدە •

ئێستاش خـوێنەری خـۆشەویست ! لەمـە زیاتر ناتوانین چیـدی وەدوای گەوهەری دووەم کەوین‌و ڕوونی کەینەوە کە بێجگە لەئیسـلام گشت بیردۆزەو ڕێچکەکان قەڵب‌و ناتەواوو کـەم‌و کـەسرن‌و ناچاریـن پەردە لەسەر گەوهەرێکی دیکەی ئەم ئایەتە مەزنە هەڵدەینەوە

★ گەوهەری سێیەم :

بۆچی ئیسلامەتی بە (الصراط المستقیم) ناو براوە ؟!

خوای گەورەو کاربەجێ لەکۆتایی سوورەتی (تکویر) دا دەفەرموێ :

(ان هو الا ذکر للعالمین ، لمن شاء منکم ان یستقیم •••) واتە ئەم قورئانە بێجگە لە ئامۆژگاری بۆ گشت مرۆڤایەتی چی‌تر نیە ، بۆ هەر

(١) سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە (١٣٦) •

کامێکتان بیەوێ ڕاست بێ •

بەڵێ ئیسلام بۆیە ناو براوە بە ڕێی ڕاست چونکە بەرنامەو ڕێبازێکە لەگەڵ سرووشتو ماهیەتی ئینساندا یێکەڵ یێکەو بەرنامەو ڕێبازێکە داوا لەئینسان دەکات کەڕاست بێت •

ڕاست بێت بەرامبەر بە پەروەردگاریو بەندایەتیو فەرمانبەری بۆ بکات •

ڕاست بێت بەرامبەر بە پێغەمبەرو (صلی اللە علیە وسلم) بە گوێرەی ڕێنموونیو ڕێو شوێنەکەی بەڕێوەبچێو بیکاتە نموونەو پێشەوای بەرزی خۆی لە هەموو بوارەکانی ژیانیدا •

ڕاست بێت بەرامبەر بە کۆمەڵی مسوڵمانانو ڕێزیان لێ بگرێو بەزەیی بەرامبەریان پێشاندداو زەرەرو قازانجیان بەئی خۆی بزانێو خەمخۆرو مشوور خۆریان بێت •

ڕاست بێت بەرامبەر بە ناحەزانی ئیسلامو مسوڵمانانو سەری بەرزی ئیسلامییانەی بە هیچ کلۆجێك نەوی نەکات لەئاقاریانداو لەژێر باری دوژمنایەتیو هەوڵو تەقەللای دژ بەخواو خەڵکیاندا هەرگیز پشتی نەچەمێو دوولا نەیەتەوە •

ڕاست بێت بەرامبەر بە نازو نیعمەتەکانی ژیانو لە بەرزەوەندی خۆیو خەڵکیو ڕەزامەندی خوادا بەکاریان بێنێو سوودیان لێ وەرگرێ، نەك خۆشیو لەزەتەکانی ژیان بکاتە بتێكو کڕنووشی بەندایەتی بۆ بەرێو لەبەر تێر کردنی غەریزەو ئارەزووە شەخسییەکانی ئاگای لە خواو خەڵك ببڕێ •

ڕاست بێت بەرامبەر بەبوونەوەرو بزانێت کە پەنجەی نیگارکێشی

خوا نیگاری کێشاوەو هەر گەردیلەو مۆلەکۆلو[1] خانەو داروبەردو تەڕو ئیشكو ئەستێرەو خڕۆکەو ڕووبارو دەریاو گردو نشێوو ئاگرو باو ... هتدێکی بەزانستی بێسنووری خوا خوڵقاوەو سۆزو بەزەیی و کاربەجێ یی و تواناو ئیرادەی خوا سەرپەرشتی دەکاو بەڕێوەی دەبات .

ڕاست بێت لەگەڵ خەڵکی دەوروبەری‌دا بە دەرو دراوسێو ماڵو منداڵو دایكو بابو خزمو خوێشەوەو ئەرکی سەر شانی خۆی بەرامبەر بەهەر کامێکیان بزانێو جێ بەجێی بکات .

وەڕاست بێت لەگەڵ نەفسی خۆی‌داو نەیەڵێ هێزی شەیتانو دارو دەستەکەی بە پەردەی ڕەشی‌تاوانو سەرپێچی‌و بەژەنگو ژاری‌دوور لە خوایی دای‌پۆشێو کون بڕی بکاتو تروسکایی ئیمانی تێدا بکوژێنێتەوە .

لەکۆتایی‌دا ڕاست بێت لەگەڵ ڕێبازو بەرنامەکەی‌داو تا دوا هەناسەی ژیانو دوا تنۆکی خوێنی گەشی لەپێناوی‌دا سەرگەمی هەوڵو کۆششو ڕەنج‌دان بێ .

بەڵێ بۆیە خوا ناوی لەئیسلام ناوە (الصراط المستقیم) چونکە هەڵوێستێکی ڕاستە لەئاقار خواو بوونەوەرو خەڵكو ژیاندا ، ئەو کەسەش کە بە پێی وی بەڕێوە دەچێ هەڵوێستێکی بیریو کردەوەیی ڕاستی دەبێت لەڕاست خواو بوونەوەرو خەڵكو ژیان‌دا .

بەڵێ ئینسانی مسوڵمان لەباتی بێ‌نمەکی‌و سپڵەیی‌و پێ نەزانی لەئاقار خوادا سوپاسو ستایشو بەندایەتی‌و ڕێزو فەرمانبەری پێشان دەدات .

وە لەباتی گەڕاندنەوەی خوڵقانی بوونەوەر بۆ چەند وشەیەکی داتاشراوی بێ نێوی وەك ڕێکەوتو سروشتو ئەزەلیەتی ماددە ، دان بە

---

(١) مۆلەکۆل ، واتە : گەردە (الجزيء) .

پەروەردگاری زاناو تواناو کاربەجێو بەبەزەیی‌دا دێنێ •

وە لەباتی خۆپەرستیو خەڵك نەویستیو زیان گەیاندنی بە خەڵك ، خۆنەویستیو خەڵك دۆستیو سوود گەیاندن بەخەڵك هەڵدەبژێرێ •

وە لەباتی پەرستنی ژیانی دنیاو بەهیچ سەیر کردنی ژیانی دوا ڕۆژ ، دنیا بە وەسیلەو جێی تاقی کرانەوە حسێب دەکاو ژیانی نەبڕاوەی دواڕۆژو ڕەزامەندی خوا دەکاتە ئامانجو لوتکە هیواو ئاواتی •

وە لەباتی ئەوەی تەنیا لەگۆشە نیگایەکی تەسکەوە سەیری ئینسان کاو بێ نرخێنێ وەك مارکسیزم کە ژیانی ئینسانی دەگەڕێنێتەوە بۆ تاقە عاملێك کە ئەویش ئابووری‌یە ، بە واتایەکی دی ئینسان لەگۆشە نیگای گەدە (معدة) ـ یەوە هەڵدەسەنگێنێو داروینیسم کە ئینسان بە ئاژەڵێکی ڕووت سەیر دەکاو لەگەڵ کەرو گایان‌دا حەشری دەکاو ، فرۆیدیسم کە ئینسان لە جڵێتاوی جینس هەڵدەکێشێو جگە لە پاڵنەری جینس هیچ شتێکی تر لە ئینسان‌دا نابینێو (أگزیستانسیالیزم) (بوێتی) کە تەنیا بڕوای بەتاك هەیەو (دورکایم) کە بە پێچەوانەی سارتەری (وجودی) یەوە تەنیا بڕوای بە کۆمەڵ هەیەو نیتشەی ئەڵمانی کە جگە لەکوتەكو هێز بڕوای بەهیچی دی نیەو ... هتد •

بەڵێ ئیسلام لەجیاتی ئەو تێڕوانینە لاسەنگ‌و لاتەڵانە بەشێوەیەکی هەمە لایەنە سەیری ئینسان دەکاو لەیەك کات‌دا دان دێنێ بەلایەنی گیانیو مەعنەوی ئینسان‌داو بەلایەنی ئابووریشیو بەلایەنی جینسی‌شیو بەلایەنی ئاژەڵیشیو بەلایەنی کۆمەڵایەتیشیو بەلایەنی تاکیشی‌دا بێ ئەوەی هیچیان لەسەر حسابی هیچیان دابنێت •

ئیسلام دەڵێت : ئینسان کائینێکی هاڵۆزو پڕ وردەکاری‌یەو هەر لەلایەنێك‌و دوان پێك نەهاتووەو ناش‌توانرێ تەنیا لەگۆشەنیگای

لایەنێکی یەوە بنرخێنرێ ، بەڵکو تەفسیرکردنی ئینسان تێروانینێکی گشتیو هەمە لایەنەی گەرەکە ، ئەو جۆرە تێڕوانینەش بێجگە لەخوای ئینسان لەژێر ڕکێفی کەس دا نیە ٠

کەواتە بێجگە لەئیسلام لەهیچ بەرنامەو مەکتەبێکی تردا ناتوانرێ هەڵوێستێکی ئینسانانە لە ئاقار ئینساندا پێشان بدرێ ٠

هەڵبەتە کەسێکیش ئاوا بەپێی بەرنامەی خوا بژیەت ژیانێکی ڕاستو دروستو بێقۆرتوگرێ دەژیەتو جووڵانو بزووتنی لەگەڵ پێڕەوی سرووشتی خۆیو بوونەوەردا ڕێك دەكەوێ ٠

چەند ڕازێکی سەرنج ڕاکێش لەم ئایەتە مەزنەدا :

أ ـ ڕازی یەکەم : لە بەکار هێنانی وشەی (صراط)دا شێرراوەتەوە :

وشەی (صراط) یانی ڕێی پێدا ڕۆیشتن • پەروەردگار بۆیە بەرنامەی ئیسلامی وە(ڕێ)یە چواندووە تا بزانین کە هەروەك چۆن مرۆڤ ناتوانێ بەبیروباوەڕ یان بەقسەی ڕووت بە (ڕێ) یەدا بڕوات بەڵکو پێویستی بەهەوڵ و تەقەللاو تێکۆشانێکی جەستەیی و کردەوەیی دەکات ، بەهەمان یێودانیش پابەندی بە بەرنامەو پەیڕەوی خواوە بە بیرو باوەڕو قسەی بەتەنێ نایەتە دی و ئارەق ڕشتن و بەکارخستنی ئەندامەکانی گەرەکە •

بەڵێ بۆ وەی ئینسان بتوانێ ڕێی خواپەرستی بگرێتە پێش پێویستی بە بەکارخستنی هەمو تواناو وزەیەکی ژیری و عاتیفی و جەستەیی هەیە ، پێویستە بە هەموو کیانی بەسەریدا بڕوات هەر وەك چۆن کە بە (ڕێ) یەكدا دەڕوات بە هەموو کیانی پێیدا دەڕوات •

ب ـ ڕازی دووەم : لە وشەی (مستقیم)دا شێرراوەتەوە :

چونکە هەر وەك چۆن ئەگەر بتەوێ (ڕێ) یەکی ڕاست درێژبکەیەوەو قۆرت و پێچانی پێ نەکەی ناچار دەبی سەدان ئاستەنگ و کۆسپ و دۆڵ و شیوان ببڕی بەهەمان شێوەش ئەگەر بتەوێ ڕێگای ژیانت بەبێ قۆرت و قولاب و فیسق و گرێ ببڕی ـ کە بریتی یە لەخواپەرستی و مسوڵمانەتی ـ ناچاری سەدان گیروگرفت و کەندو کۆسپ ببڕی و لەگەڵ سەدان کوێرەوەری و دەردە سەری و کێشەو بەرەدا ڕوو بەڕوو بی ، بەڵێ مادام بتەوێ پابەندی بەرنامەی خوا بی و لێی لانەدەی ناچاری سەدان کەڕەت لەگەڵ بەرژەوەندی شەخسی و هەواو نەفس و شەیتان و دوژمن و ناحەزانی خواو خەڵك و ناهەمواری و دەردەسەریدا بەشەڕ بێی و تێك هەڵبڕژێن •

ج ـ سێیەم ڕاز لە بەکارهێنانی وشەی (اهدنا) دا حەشار دراوە :
چونکە بە ڕواڵەت نابێ مسوڵمان بڵێ (اهدنا) [ڕێنمایی‌مان کە] لـــە سۆنگەی ئەوەوە کە مسوڵمان بە کەسێك دەگوترێ کە ڕێنمایی کردنی بۆ هاتبێتە دی ، کەواتە ، بە بەکارهێنانی (اهدنا) (تحصیل الحاصل) دێتە دی ، بەڵام ئەگەر قووڵتر لە ئایەتەکە ورد بینەوە دەزانین کە چ (تحصیل الحاصل) لە گۆڕێدا نین‌و وشەکە پڕ بەپێستی ئەو شوێنەیە کە تێ‌ی‌دا بەکار هاتوە ، چونکە ژیانی ئینسان بریتی‌یە لەکۆمەڵێك هەڵوێست ، ئینسان لە ماوەی ژیانی‌دا لە هەر ڕۆژو ساتێك‌دا چەند جـار تووشی ڕووداوی جۆراو دەبێ‌و هەر ڕووداوەش هەڵوێستێکی تایبەتی گـەرەکـە ، ئەمما دیتنەوەی هەڵوێستی ڕاست لەنێو کۆمەڵە هەڵوێستێکی. هەڵەدا شتێکـی ئەستەم‌و دژوارە لەبەر ئەمە پێویستە مرۆڤ لە هەر ڕۆژێك‌دا چەند جار داوا لە خوای گەورە بکات کە ڕێنمایی بکات •

جا خوا ڕێنمایی هەموانمان بکات لەهەموو هەڵس‌و کەوت‌و بزووتن‌و جم‌و جۆڵێکی ژیانمان‌دا ، ڕێنمایی‌یەك کە ببێتە هۆی هێنانە دی ژیانێکی مسوڵمانانەی خۆش‌و بەلەزەت لە دنیاداو هێنانە دی ڕەزامەندی (الله)و بەهەشتی بەرین لە پاشە ڕۆژدا ، جـا ئـەی خـوایە (اهـدنا الصـراط المستقیم) •

ئەلێرەش‌دا کۆتایی بـە تێوەڕامانمان دێنین لـە دەریای دەوڵەمەندی ئایەتی شەشەمین‌داو دەچینە خزمەت ئایەتی حەوتەم‌و کۆتایی •

تەفسیری ئایەتی حەوتەم

«صراط الذين انعمت عليهم غير المغضوب عليهم ولا الضالين »،مێن ڕێی ئەوانەی چاکەت لەگەڵدا کـردوون نەك لێتووڕەبوان وە نـەك گومڕا بوان •

مانای وشەکان :

الذين انعمت عليهم : ئەوانەی چاکەت لەگەڵدا کردوونو ئیمانت پێ بەخشیون کە بریتین لە پێغەمبەرانو صدیقانو شەهیدانو چاکان •

وەك دەفەرموێ : (ومن يطع الله ورسوله فاولئك مع الذين انعم الله عليهم من النبيين والصديقين والشهداء والصالحين وحسن اولئك رفيقا) نساء (٧٠) یانی : هەر کەس فەرمانبەری خواو پێغەمبەرەکەی بکات ئەوانە لەگەڵ کە سانێك دان کە خواچاکەی لەگەڵدا کردوون ، لە پێغەمبەرانو شەهیدانو چاکان ئەوانەش چاکترین هاوەڵو براذەرن •

جا ئێستا بۆ خاتری وەی چاتر مانای (الذين انعمت عليهم) بزانین وا باشە لە هەرکام لەو چوار تاقمە ورد بینەوە :

١ ـ النبين ـ پێغەمبەران : کەسانێکن خوای گەورە هەڵی بژاردوونو کردوونی بە ڕێنمایی کەری خەڵکی بۆ ڕێبازی خوا •

٢ ـ الصديقين : (راغـب الاصفهانـی)[1] دەڵێت : (صدیقون)

---

(١) (معجم مفردات الفاظ القرآن) راغب الاصفهانی ص (٢٨٥ ، ٢٨٦)

تاقمێکن برێك دەبەر پێغەمبەران دان •• وە (صدیق) بابایەکە زۆر ڕاستی لێ دەرکەوێ ، وەگوتراوە بە کەسێك دەگوترێ (صدیق) کە قەت درۆی بەزری‌دا نەیەت ، وەگوتراوە بە کەسێك دەگوترێ کە نەتوانێ درۆ بکات لەبەر خووگرتنی بە ڕاستگۆیی‌یەوە ، وەگوتراوە بە کەسێك دەگوترێ کە قسەو نێو دەروونی وەك یەك‌بن‌و بەکردەوە ڕاستی خۆی بسەلمێنێ •

٣ ـ الشهداء : دیسان (راغب) دەڵێت : شەهید ئەو کەسەیە کە خەریکی گیانەلاّیە (هەڵبەتە لەڕێی خوادا)[1] بۆیەش وا ناونراوە چونکە فریشتەی دێنە لا ، ئاماژەیە بۆو ئایەتە کە دەڵێت : (تتنزل علیهم الملائکة الا تخافوا) سورة (ص) ، یان بۆیە وا ناونراوە چونکە لەو دەمەی‌دا بەهەشتێ بەچاوان دەبینێ[2] •

٤ ـ الصالحین : کۆی (صالح)ە ، (صالح)یش دژی (مفسد و فاسد)ە ، کەواتە (صالح) ئەو کەسەیە لەهەر کارێکی‌دا چاکەو خێرو بەرژەوەندی مەردووم ڕەچاوکات •

المغضوب علیهم = (ابو جعفر الطبری) لە تەفسیرە مەزنەکەی‌دا
الضالین

لەکاتی تەفسیرکردنی سووڕەتی فاتیحەدا لەشەش حەوت ڕێگەوە نەقڵ دەکات کە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی (المغضوب‌علیهم: الیهود ، الضالین : النصاری) •

ئێستاش کە مانای یەك یەکی وشەکانمان‌زانی با بچینە سەروکاری مانا گشتی‌یەکەی :

---

(١) ئەوەی نێو دوو کەوانەکەم زیاد کرد چونکە وانەبێ قسەکە تەواو نابێ •

(٢) (معجم مفردات الفاظ القرآن) راغب الاصفهانی ص (٢٨٦) •

★ گەوهەری یەکەم :

ئاشکرایە کە ڕستە (صراط الذین انعمت علیهم) بریتی (بدل)ـە بۆ ڕستەی پێشوو (اهدنا الصراط المستقیم) ، کەواتە ئەگەر مەسەلەکە بکەینە مەعادەلەیەکی ماتماتیکی ئاوای لێدێ :

الصراط المستقیم = صراط الذین انعمت علیهم •

دەزانی ئەوەش چ دەگەیەنێ خوێنەری ئازیزو بەڕێز ؟!

ئەوەی لێ دەفامرێتەوە کە بەرنامەی خوا (صراط المستقیم) بوونی مەحاڵە بەبێ هەبوونی کۆمەڵی مسوڵمان (الذین انعمت علیهم) •

بەڵێ ڕێبازی خوا ـ وە هەر ڕێبازو بەرنامەیەکی تریش ـ حەوجێی بەهەبوونی کۆمەڵە ئینسانێك هەیە کە دەبنە بوونو کیانێکی واقیعیو کردەوەیی بەرنامەکە •

ئیسلامەتی بە هیچ کلۆجێك بیروباوەڕو بەرنامەیەکی تیۆریو بیری ڕووتو قووت نیەو نابێ ، بەڵکو ئیسلام بریتیـیە لەو بیرو باوەڕە واقیعیو زیندووەی کە کۆمەڵە ئینسانێك دەبنە تەرجەمەیەکی واقیعیو کردەوەیی بۆی ، وە لەهەر کاتو جێیەکدا ئیسلام بەشێوەیەکی کرداری ڕەنگ نەداتەوە لە کردەوەو ڕەوشتو خوو و هەڵسو کەوتی ڕۆژانەی کۆمەڵە ئینسانێکدا ، ناتوانین بڵێین لەوکاتو شوێنەدا ئیسلام هەیە ، هەڵبەتە ئەو جۆرە هەبوونەی ئیسلامیش شتێکی حەتمیو پێویستە لەهەموو چاخێکدا ، وەك خۆشەویست (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی (لاتزال طائفة من أمتي ظاهرین علی الحق حتی یأتي امر الله ••)[1] واتە : تاقمێك لە ئوممەتم لەسەر هەق دەمێننەوە هەتا ڕۆژی دوایی دێت بە فەرمانی خوا •

---

(١) مسلم ڕیوایەتی کردوە •

★ گەوهەری دووەم :

زانرا کە ئەو خوا پێداوانەی قورئانی مەزن فەرمانمان پێدەکات کە شوێن پێیان هەڵگرین پێغەمبەران و صدیقان و شەهیدان و چاکانن •

گومانیشی تێدا نیە کە لەپێش هەموو ئەوانەوە پێغەمبەرمان (محمد)و صلی اللە علیە وسلم هاوڕێکانی دێن • کەواتە پێویستە لەسەر ئینسانی مسوڵمان کە ئەوپەڕی ڕێزو حورمەت دانێ بۆ پێغەمبەرو هاوڕێکانی چونکە ئەوان پێشەوای مەن و هۆی گەیاندن و بەستنەوەمانن بە خواوە •

جا لێرەدا یاسایەکی فرە بایەخدار دەسگیر دەبێت ئەویش ئەوەیە کە ئەوانەی تانەو تەشەرو توانج و پلار دەگرنە هاوڕێیانی پێغەمبەرمان و بە خەراپە باسیان دەکەن ، ئەوانە تاوانێکی یەکجار گەورە لە دەفتەری کردوەکانیادا تۆمار دەکەن •

مسوڵمان دەبێ مسوڵمانانی براو خوشکی دڵنیا بن لەدەست و زمانی وەك پێغەمبەر (صلی اللە علیە وسلم) فەرموویەتی : (المسلم من سلم المسلمون من لسانه ویده)[1] ، جا بە تایبەتی کە ئەو مسوڵمانانە هاوەڵ و برادەری پێغەمبەری پێشەواو بناغە داڕێژی یەکەمین دەوڵەتی ئیسلامی بوو بن •

جا خوایە بۆ خاتری گەورەیی خۆت بمانگێری لەوانەی دەکەونە شوێن هاوەڵ و یارانی پێغەمبەرو بەزمانی حاڵ و گوتار ڕێزو حورمەتیان دەپارێزن • ئامین •

---

(١) (بخاری) و (مسلم) ڕیوایەتیان کردوە •

★ گەوهەری سێیەم :

مەبەست لە وشەی (انعمت) لەم ئایەتەدا نیعمەتی مسوڵمانەتی‌و بڕوا دارێتی‌یە ، واتە هەرچەند بە ڕواڵەت وشەی نیعمەت چەمکێکی گشتی هەیەو هەموو نازو نیعمەتێك دەگرێتەوە بەڵام لێرەدا تایبەتە بە نیعمەتی مسوڵمانەتی‌یەوە ، چونکە (الذین انعمت علیهم) لەگەڵ (غیر المغضوب علیهم ولا الضالین)دا ڕوو بەڕوو دەبێت ، جا ئەگەر بێت‌و وشەی‌نیعمەت بەنازو نیعمەتی ماددی لێك بدەینەوە ناچارین (المغضوب علیهم ولا الضالین) یش بەو کەسانە لێك دەینەوە کە لەبەهرەو نیعمەتەکانی خوا بێ‌بەشن بێگومان ئەم مانایەش لێرەدا ناگونجێ ، چونکە خوای کاربەجێ لە سووڕەتی (فجر)دا فەرموویەتی : (فاما الانسان اذا ما ابتلاه ربه فاکرمه ونعمه فیقول رب اکرمنی ، واما اذا ابتلاه فقدر علیه رزقه ، فیقول رب اهاننی ، کلا ...) فجر ١٦ ، ١٧ ،

لێرەدا دەبینین کە خوای مەزن ئینکاری ئەوە دەکات کە پێ بەخشینی دارایی‌و نیعمەتی دنیایی بەڵگەی ڕەزامەندی خوابێت لە بابای پێ بەخشراو، وە کەم کردنەوەی ڕۆزی نیشانەی ناڕەزامەندی بێت‌و دەڵێت نەخێر وا نیە .

★ گەوهەری چوارەم :

بێگومان کەسێك وەبەر دەستەی الذین (انعمت علیهم) بکەوێ تازە مەحاڵە بچێتە پێڕی (المغضوب علیهم ولا الضالین) بەڵام هۆی باسکرانی ئەو دوو تاقمە لێرەدا چەند شتێکە :

١ ـ ئیمان‌و بڕوای ئینسان تەواو نابێ هەتا ئومێدو مەترسی هەردووك تێدا

نەیەنە دی ، ئومێدو هیوای گەیشتن بە ڕەزامەندی خواو بەهەشتی بەرین، وە مەترسی سزای خواو چوونە دۆزەخ •

بۆیە پێویست بوو بابای مسوڵمان وێڕای باسکرانی پێڕی بەهەشتیان لەلای ، هەواڵی پێڕی دۆزەخیانیشی بکەوێتە بەر گوێ بۆ خاتری وەی لەباتی تاقە باڵنەرێك دوو باڵنەر باڵی پێوە نێن ، باڵنەری بە هەویا بوونی بەهەشتیو گەیین بە ڕەزامەندی خوا ، وە باڵنەری ترسان لە جەهەنەمیو ڕزگار بوون لەقەهرو سزای خوا •

بەڵێ ئینسان پێویستە بە دوو باڵی ترس‌و هیوا (الخوف والرجاء) بەرەو خوا بکەوێتە ڕێ •

٢ ـ مرۆڤی مسوڵمان پێویستە وێڕای هەبوونی خۆشەویستی بەرامبەر بەپێڕی خواپەرستان‌و بڕواداران بوغزاندن‌و ڕق‌و قینیش شك بەرێ سەبارەت بەپێڕی خوا نەناسان‌و بێ باوەڕان ، بۆیە پە روەردگار لە وەسفی هاوڕێیانی پێغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێ : (أشداء على الكفار رحماء بينهم) الفتح ـ ٢٩ ـ یانی : لەئاقار گاورو خوا نەناسان‌دا توندو تیژن‌و لەنێو خۆشیان‌دا میهرەبان‌و بە بەزەیین •

٣ ـ ئینسانی بڕوادار پێویستە هەر وەك چۆن تاقمی خوا پەرستان دەناسیو دەزانێ کێن‌و مەبەستیان چیە پێویستە تاقمی ناحەزانیشی بناسیو سەروبەریان لێك کاتەوە •

★ گەوهەری پێنجەم :

ڕازو نهێنی باسکرانی پێڕی بڕوادران بە یەك سیفەت‌و باسکرانی تاقمی دوور لە خوایان بە دوو سیفەت چیە ؟

بۆ ئەو پرسیارە دەتوانین دوو وەڵامان بخەینە ڕوو :

● یەکەم : خوای بێ هاوتا دەیەوێ تێمان بگەیەنێ کە هەق یەکێکەو جۆراو جۆر نیە ، بەڵام ناهەق (باطـل) بەپێچەوانەوە ، وەك لەجێیەکی دیکەدا فەرموویەتی : (وان هذا صراطي مستقيما فاتبعوه ولا تتبعوا السبل فتفرق بكم عن سبيله ۰۰۰) انعام ـ ۱۵۳ ـ یانی : ئەمە ڕاستە شەقامی منە پێیدا بڕۆن و بەڕێچکەکاندا مەڕۆن لەڕێی خوا هەڵەتان دەکەن ۰

بەڵێ هەق تەنیا یەکێکە ئەویش بەرنامەو پەیڕەوی خوایەو بەس ، بەڵام ناهەق زۆرەو زۆر چەشنی هەیە ، هۆی ئەو دیاردەیەش ئەوەیە کە سەرچاوەی هەق یەکێکە ، کە خوای باڵادەست و زانایە ، بەڵام سەرچاوەی ناهەق زۆرن ، چونکە سەرچاوەی ڕێچکە دەسکردەکان بریتییە لەهەواو ئارەزوو و بۆچوونی ئینسانەکان ، ئاشکراشە هەر ئینسانێك هەواو ئارەزوو و بۆچوونێکی تایبەتی و سەربەخۆی هەیە ۰

● دووەم : ئینسانەکان بەشێوەیەکی گشتی دەکرێن بەدوو بەشەوە ۰

۱ ـ مسوڵمانانی ڕێنمایی کراو ۰

۲ ـ لاڕێ بوانی سەرلێشێواو ۰

لە ئایەتی (اهدنا الصراط المستقيم)دا بەشی یەکەمی ئینسانەکان باسکراوە ۰

لەم ئایەتەش‌دا بەشی دووەمیان چونکە (المغضوب عليهم) ئەوانەن کە بیرو باوەڕێکی ڕاستیان هەیە بەڵام بەپێی ئەو بیرو باوەڕە بەڕێوە ناچن و کردەوەو ڕەفتاری ناڕاستیان هەیە ۰

(الضالين)یش ئەوانەن کە ڕێو ڕەسم و بەرنامەیەکی هەڵەیان هەڵبژاردوە ، واتە بیرو باوەڕو ئیدۆلۆژییەکی چەوت و بێخێریان هەیە ، هەڵبەتە کورد گوتەنی : نەکارێتە لەکفرێ هەڵدەکەوێ وە نەگۆزەی بـڕ

لەژەهریش ئاوی لێ دەڕژێ ، بابایەکیش بیرو باوەڕێکی هەڵەو بێخێری هەبێ کردارو ڕەفتاری ڕاستی لێ چاوەڕوان ناکرێ[1] •

★ گەوهەری شەشەم :

لەدەمی تەفسیر کردنی وشەکانی ئەم ئایەتەدا گوتمان (طبری) توێژەرەوەی بەناوبانگی قورئان لە تەفسیرە مەزنەکەیدا لەشەش حەوت ڕێگەوە نەقڵ دەکات کە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی : (المغضوب علیهم : الیهود ، الضالین : النصاری) •

ئێستا با بزانین ئەم فەرمایشتە چۆن لەگەڵ مانای گشتی ئایەتەکەدا دەسازێ ، •• لەهەموان ڕوونە کە ئینسان لەدوو بەشان پێك هاتووە :

یەکەم : گیان (روح) •

دووەم : لەش (مادە) •

مەبەستی بنەڕەتی ئایین ئەوەیە کە هاوئاهەنگیو هاوسەنگی (تعادل) بێنێتە دی لەنێوان گیانو لەشدا ، چونکە هەموو جۆرەکانی لەڕێ لادانو سەرگەردانیو گومڕایی دەگەڕێنەوە بۆ تێك چوونی هاوسەنگی نێوان گیانو لەش •

جا لەبەرئەوەی جوولەکان چاترین نوێنەری ئەو ڕێڕەوەن کە هاوسەنگی نێوان ڕووحو مادە دەشێوێنێ لە ئینساندا بەزیادەڕەوی کردن لە لایەنی ماددیدا لەسەر حیسابی ڕووح خوای گەورە باسی کردون بەوشەی (المغضوب علیهم) •

وە چونکە مەسیحییەکان ڕاستترین نوێنەری ئەو ڕێڕەوەن کە

---

(۱) لێرەدا وشەی « المغضوب علیهم والضالین » بەمانایەکی تر لێك دراونەوە جیا لەوێ پێشوو •

هاوسەنگی ئینسان تێك دەدات بە زیادەڕەوی کردن لەلایەنی ڕووحـیدا لەسەر حیسابی لایەنی ماددی ، خوای کار بەجێ ئەوانیشی باس کردووە بە (الضالین) •

کەواتە ئێمە لەبەر ڕۆشنایی ئەم فەرمایشتەدا دەتوانین ئاوا تەفسیری ئەم ئایەتە بکەین :

ئینسانەکان دەکرێن بە دوو بەشەوە :

بەشێکیان کە مسوڵمانن ئەوانەن کـە هاوسـەنگیو ڕێكو پێکیـان هێناوەتە دی لە نێوان ئەو ڕووحو ماددەیەدا کە لێی پێك هاتوون •

بەشەکـەی دیشیان کـە نامسوڵمانەکانن ئەزانەن کـە هـاوئاهەنگی ڕێكو پێکییان تێك داوە لەنێوان لەشو ڕووحدا ، جا یان بە زیادەڕەوی کردن لە لایەنی ماددیدا لەسەر حیسابی ڕووح کـە جووەکانن ، یـان بـەزیادەڕەوی لەلایەنـی ڕووحـیدا لەسـەر حیسابـی لـەش کـە مەسیحییەکانن •

★ گەوهەری حەوتەم :

شکی تێدا نیە کە هەر پیتو بڕگەو وشەیەکی ئەم قورئانە مەزنە بە ترازووو و کێشانو پێوان لەجێی خۆیدا ڕۆنراوەو لەهیچیدا گۆترەکاری بەکار نەهێنراوە ، (سبحان اللە) •

لەم ئایەتەشدا کە جوو و مەسیحییەکان لە ئاقـار مسوڵمانەکاندا لادەگیرێنو قەرار دەگرن نابێ بەخرتو خۆڕاییو بە هەوەنتە بێ ، دەبـا بزانین چ ڕازو نهێنییەك لەوەدا پەنهان کراوەو حەشار دراوە !

١ ـ ئەگەر چاوێك بە سووڕەتەکـانی قورئانی قسەلەجێدا بگێرێن دەبینین لە چەندین جێگەدا باسی فێڵو تەڵەکـەو دوژمنایەتی جـووولەکەو دیانەکان دەکات سەبارەت بە میللەتی ئیسلام بۆ وێنە :

له سووڕەتی (بقره)دا فەرموویەتی : (ولن ترضی عنك الیهود ولا النصاری حتی تتبع ملتهم) ، (١٢٠) •

واتە : جوولەکەو دیانەکان بە هیچ ڕەنگـێك لێتان ڕازی نابـن‌و واز نایەنن هەتا نەکەویە شوێن ئاینەکەیان •

هەروەها لەهەمان سووڕەتدا دەفەرموێ : (وقالوا لن یدخل الجنة الا من کان هودا او نصاری) ، (١١١) •

وە گوتیان هیچ کەس ناچێتە بەهەشتێ جگە لە جوو و دیانەکان •

لە سوورەتی (مائده) ش‌دا دەفەرموێ :

(وقالت الیهود والنصاری نحن ابناء الله واحباؤه قل فلـم یعذبکـم بذنوبکم) ، (١٨) •

واتە : جوو و دیانەکان گوتیان ئێمە کوڕانی خواو خۆشەویستانـی وین ، بڵێ ئەدی بۆ بەهۆی تاوانەکانتانەوە سزاتان دەدات •

لەهەمان سووڕەتدا دیسان دەفەرموێ : (یا ایها الذین آمنوا لاتتخذوا الیهود والنصاری اولیاء •••) (٥١) •

یانی : ئەی بڕواداران جوو و دیانەکان مەگرن بە دۆست •

٢ ـ ئەگەر سەیرێکی واقیعی مێژووش بکـەین دەبینین کـە هیـچ گەل‌و نەتەوەیەك هێندەی جوو و دیانەکان ئازاری مسوڵمانانیان نـەداوەو زیانیان پێ نەگەیاندوون •

فێڵ‌و تەڵەکەو هەوڵی ڕۆژو شەوی جووەکانی هەرسێك تیرەی (بنی النضیر) و (بنی قینقاع) و (بنی قریظة‌و جووەکانی (خیبر) و (فلسطین) دیمەنێکی زەقن لەمێژووی ئیسلامی‌دا •

هەروەها جەنگی ڕۆمەکان‌و شەڕی درێژخایەنی خاچ پەرستەکان‌و فێڵ‌و تەڵەکەی لە ژمارە نەهاتووی دیانەکانیش لەکەس پەنهان نین •

٣ ـ بۆ خاتری وەی چاتریش لەدوژمنایەتی جوو و دیانەکان حاڵی بین مەبارەت بەمسوڵمانانو پتر قسەلەجێی قورئانمان بۆ ڕوون بێتەوە وای بەچاك دەزانم دەستی خوێنەری بەڕێزم بگرمو گەشتێکی چەند دەققەیی پێ بکەم لەنێو بیشەڵانی فێڵو تەڵەکەو پیلانی جوو و دیانەکاندا ، بۆو مەبەستەش تەنیا دوو سەرچاوەی ئەو دوو نەتەوەیە هەڵدەبژێرم لەنێو دەیان سەرچاوەیاندا :

یەکەم : کتێبی : (بروتوکولات حکماء صهیون) یان (الخطر الیهودی) •

ئەم کتێبە بریتی‌یە لە کۆمەڵێك نەخشەو پیلانی جووەکان بۆ ژێردەست کردنی هەموو گەلە غەیرە جووەکان ، کە لە (٢٤) کۆڕدا گوتراونو ڕێك خراون • هەڵبەتە پڕ بەدڵ حەزم دەکرد کە بۆ خۆم یان یەکێکی‌دی بۆی لوابا هەموو کتێبەکەی وەرگێڕابایە سەر زمانی کوردی بۆ خاتری وەی گەلی کوردی خۆشەویستمان بە زمانەکەی خۆی ئاگاداری فێڵو تەڵەکەو پلانی سەهیۆنیزمی جیهانی بووبایە ، بەڵام هەر چۆنێك بێ چەند وێنەیەکی لێ دەخەینە بەر چاوی خوێنەران ، کەمیش نیشانەی زۆری‌یە :

١ ـ لە (بروتۆکۆل)ی یەکەمدا دەڵێن :ـ

(••• سیاسەت بە هیچ شێوەیەك لەگەڵ ڕەوشتو ئەخلاقدا ناگونجێ ، ئەو سەرکردەیەی پابەندە بە ڕەوشتەوە سیاسی‌یەکی هەڵکەوتوو و لێزان نیە ، لەبەر ئەوە لەسەر کورسی حوکم چەسپاو نیە •

بابای حوکم خواز ناچارە پەنا بەرێتە بەر فێڵو ڕیابازی ، چونکە ڕەوشتە بەرزەکانی مرۆڤایەتی وەك دڵسۆزیو دەست‌پاکی لەسیاسەتدا دەبنە ڕەوشتی نزمو نالەبار •

••• پێویستە ئەوانە خەسڵەتی وڵاتە غەیرە جووەکان بن ، بەڵام ئێمە ناچارین هیچ کاتێك بەو ڕەوشتانەوە پابەند نەبین •••

هەروەها لەهەمان پرۆتۆکۆلدا هاتوە :[1]

(٠٠٠ وە لەنێو مەسیحی یەکاندا کەسانێك هەن کە شەڕاب گومڕای کردوون ، وە گەنجەکانیان وەك شێتیان لێ بەسەر هاتوە بەهۆی ئەو داوێن پیسی و خەراپە کاری یەی کە مامۆستایانی مەو خزمەتکارەکانمان و کارەکەرەکانمان لە ماڵە دەوڵەمەندەکاندا و ئافرەتانمان بۆیان هێناونە کایەوە ٠٠) ٠

٢ ـ لە (برۆتۆکۆل)ی دووەمیشدا هاتوە :[2]

(٠٠٠ وا مەزانن کە قسەکانمان چەند وشەیەکی بێ نێون ، دیقەت بگرن : سەرکەوتنی داروین و مارکس و نیتشە ، هەر لە بەرایی دا نەخشەمان بۆ کێشابوو ، هەڵبەتە شوێنەواری بێ ئەخلاقیانەی ئەو چەشنە بیردۆزانە (بیردۆزەی مارکسیزم و داریونیسم و نیتشە) لە بیرو باوەڕی گەلە ساویلکەکان (غەیرە جووەکان) دا زۆر ئاشکرا دەبێت) ٠

٣ ـ لە (بروتوکۆل)ی سێیەمیشدا گوتراوە :[3]

(٠٠٠ ئێمە گەلەکان دەخەینە ژێر ڕکێفی خۆمانەوە بەهۆی سوود وەرگرتن لەهەستی حەسوودی و بوغزو قین ، کە لە ئەنجامی هەژاری و تەنگ و چەڵەمەدا لەدایك دەبن ، وە سوود وەرگرتن لەهەمان هەست و نەست شێوازی مە دەبن بۆ ڕامالینی هەموو ئەوانەی لە ڕێماندا دەبنە بەرچ !) ٠

---

(١) سەیری سەرچاوەی ناوبراو بکە (بروتوکول)ی یەکەم ، لاپەڕە (١٠٦ ـ ١٠٩) ٠

(٢) سەرچاوەی پێشوو (بروتوکول)ی دووەم ، لاپەڕە (١١٣) ٠

(٣) سەرچاوەی پێشو (بروتوکول) ی سێیەم ، لاپەڕە ١١٦

واتە لەڕێی پەیدا کردنی حەسوودیو دووبەرەکیو یەکتر بوغزاندن لەنێوان گەلانداو بە هۆی خوڵقاندنی هەژاریو کوێرەوەری ئەوگەلانە دەخەینە ژێر ڕکێفی خۆمانەوە ٠

٤ ـ لە (بروتوکول)ی چواردەمدا دەڵێن :

(٠٠ لەسۆنگەی ئەوەوە پێویستە لەسەرمان کە هەموو جۆرەکانی نیمانو بڕوا بڕووخێنین ، جاهەرچەندە ئەنجامی کاتیی ئەو هەڵوێستەش پێگەیاندنی کۆمەڵێك لامەزەبو بێ بڕوایە ، ئێمە زۆر گوێی نادەینێ ٠٠)[1] ٠

٥ ـ لە (بروتوکول)ی پازدەمیشدا گوتراوە :

(ئێمە لەکاتێکدا دەبینین هەموو جیهان دووچاری دڵە ڕاوکێو بەزارە بوە ئەوە ئەوەی لێ دەفامرێتەوە کە پێویست بوو ئاوا تووشی دڵەڕاوکێو خەمو خەفەتی بکەین ٠٠ بۆ وەی پتەویو خۆڕاگری یەکەی بشکێنین ٠)[2] ٠

٦ ـ لە (بروتوکۆل)ی حەڤدەمدا دەڵێن :[3]

(ئێمە گرنگییەکی زۆرمان تەرخان کردوە بۆ کەم کردنەوەی ڕێزی پیاوانی ئایینی لەگەڵە غەیرە جووەکاندا لەبەر چاوی خەڵکی ، بەوەش سەرکەوتنمان وەدەست هێناوە کە زیان بگەیەنین بە ئایینەکەیان ، ئەو ئایینانەی کە کۆسپێکی سەختن لە ڕێگەماندا ٠٠) ٠

خوێنەری ئازیز ئەوانە چەند نموونەیەك بوون لەفێڵو تەڵەکەو پیلانی

---

(١) سەرچاوەی پێشوو (بروتوکول)ی چواردەم ، لاپەڕە (١٥٢) ٠

(٢) سەرچاوەی پێشوو (بروتوکول)ی پازدەم ، لاپەڕە (١٥٧) ٠

(٣) سەرچاوەی پێشوو (بروتوکول)ی حەڤدەم ، لاپەڕە (١٦٧) ٠

(سهیونیزم)ی جیهانی نەك هەر دژ بەئیسلامو مسوڵمانان ، بەڵکو دژ بە هەموو مرۆڤایەتین •

ئیستاش بابچینە سەروکاری فێڵو تەڵەکەو پێلانی مەسیحی یەکان دژ بە ئیسلامو مسوڵمانان :

دووەم : کتێبی (الغارة على العالم الاسلامي) (هێرش بردنە سەر جیهانی ئیسلامی): کە بریتی یە لە باسێکی دوورو درێژ سەبارەت بەچالاکیو هەوڵو تەقەللای جووڵانەوەی (تبشیر) [بە مەسیحی کردن] لەجیهانی ئیسلامی دا ،کە گۆڤاری (مجلة العالم الاسلامي) فەرەنسایی بڵاوی کردەوە لەساڵی (١٩٣٠)ی زایینی دا •

هەڵبەتە لەو کتێبەدا نەخشەو پیلانی مەسیحی یەکان خراوەتە ڕوو سەبارەت بە چۆنیەتی تێکۆشانو چالاکی مەسیحی یەکان لە جیهانی ئیسلامی دا ، بێ گومان زۆرم حەز دەکرد کە ئەو کتێبە بە دەستو پەنجەیەکی ئیسلامی کورد زمان وەرگێڕرابایە سەر زمانی کوردی ، بۆ خاتری وەی گەلی کوردی خۆشەویستمان بە زمانەکەی خۆی نەخشەو تەڵەکەو پیلانی مەسیحی یەتی جیهانی دیبایە دژ بەئیسلامو مسوڵمانان •

ئیستاش لەم دەرفەتە تەسکەدا گوڵبژێرێکی ئەو کتێبە دەکەینو چەند نموونەیەکی لێ دەخەینە ڕوو :

١ ـ لەژێر سەردێڕی بڵاوکردنەوەی مەسیحایەتی لە (ئەفریقیا)دا گوتراوە :[١] •• مستر (بولس) گوتوویەتی : ئایینی ئیسلام تاقە کۆسپی سەر ڕێگەی بڵاو کردنەوەی مەسیحایەتی یە لە (ئەفریقیا) ، وە مرۆڤی مسوڵمان تاقە دوژمنی سەر سەختی مەیە چونکە بڵاو بوونەوەی (ئینجیل) نە نەفامی دانیشتوان نە بت پەرستیان نە تێکۆشانی گەلە مەسیحی یەکانو غەیرە مەسیحی یەکان بەرهەڵستی بۆ پەیدا ناکەن •

---

(١) (الغارة على العالم الاسلامي) لاپەڕە (١٥) •

٢ ـ لەژێر ناوو نیشانی : کـۆنگرەی قاهـیرەی سالـی (١٩٠٦)دا گوتراوە : [١]

(٠٠ لە (٤)ی (ابریل)ی سالّی (١٩٠٦) گۆنگرەکە دەست پێ کرا لەماڵی عرابی باشا ، وەرزمارەی نوێنەرانی جووڵانەوەکانی (تبشیر) گەیبۆ (٦٢) پیاوو ئافرەت ، وە ژمارەی نوێنەرانی (تبشیر)ی ئەمریکایی لەهیندو سوریاو وڵاتە عوسمانی‌یەکان‌و فارس‌و میسرەوە هاتبون (٢١) بوون ، وە نوێنەرانی (تبشیر)ی ئینگلیزی (٥) بوون ، وە لەو گۆنگرەیەدا نوێنەرانـی ئیسکت‌لەنداو ئەلمانیاو هولنداو سویدو دانمارك بەشداریان کردبوو ، وە (زویمر) سەرۆکی کۆنگرەکە بوو ٠

بەرنامەی کۆنگرەکەش بەم جۆوە بوو :

کورتەیەك دەربـارەی سەرژمێری مسولمانـان لەدنیـادا ، ئیسـلام لەئەفریقیادا ، ئیسلام لەژێر رکێفی عوسمانی‌دا ، ئیسـلام لە هینـددا ، ئیسلام لەئێران‌دا ، ئیسلام لەئەفغانستان‌دا ، ئیسـلام لە چین‌دا ، ئـەو بلاوکراوانەی کە پێویستە لەنێو مسولمانان‌دا بلاو بکرێنەوە چ مسولمانانی رۆشنبیرو چ عەوام ، ئیمان کردن بە مەسیحـی ، هەڵگەرانەوە لەئایین ، شێوازەکانی فریاکەوتنی ئەوانەی بوونە مەسیحی ، کاروباری ئافرەتانـی ئیسلامی ، چەند باسێك کە پەیوەستن بە پەروەردە کردنی (مبشر) ٠ کان‌و پەیوەندی نێوانیان‌و چۆنیەتی فێرکردن لەئیسلام‌دا ٠

هەموو ئەم باسانەش لەکتێبێك‌دا کۆکراونەوە بە ناوی (وسائل التبشير بالنصرانية بين المسلمين) شێوازەکانی بە مەسیحی‌کردن لەنێو مسولمانان‌دا

٣ ـ (٠٠ دوایی (زویمر) ی قەشە کتێبێکی دەربارەی بلاوکردنەوەی مەسیحایەتی بلاوکردەوە بە ناوی (جیهانی ئیسلامی هاوچەرخ) ٠

---

(١) سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە (١٩) ٠

لەبەشی یەکەمی ئەو کتێبەدا باسی ئەو ڕێگەیە کراوە کە پێویستە بگیرێتە بەر لەمەیدانی بەمەسیحی کردن (تبشیر)دا •

لە بەشی دووەم و سێیەمدا باسی ئەو کۆسپانە کراوە کە دەبنە بەرچ و تانە لەڕێی بەمەسیحی کردنی عەوامەکان داو چەند شێوازو ئامرازێك باس کراون کە دەبنە هۆی سەرنج ڕاکێشانی مسولمانان و خۆشەویست کردنی (مبشر)ەکان لەکن مسولمانان •

گرنگترین ئەو ئامرازو هۆیانەش ئەمانەن :

١ ـ موسیقا لێدان چونکە ڕۆژهەلاتیەکان زۆریان مەیل لێیە •
٢ ـ دامەزراندنی دام و دەزگا پزیشکییەکان لەنێو مسولمانان دا •
٣ ـ فێربوونی (دیالێکت)و زاراوەکانی عەوام •
٤ ـ خوێندرانی قورئان تا بزانن چی تێدایە •
٥ ـ گفتوگۆکردن لەگەڵ عەوامی مسولمانان بەپێی ئاستی زیرییان •
٦ ـ خوێندنەوەی وتارەکان بە دەنگێکی نەرم و فەسیح •
٧ ـ نابێ وشەی بێگانە لەوتارەکان دا بەکار بهێنرێ •
٨ ـ پێویستە زۆر گرنگی بەهەڵبژاردنی باسەکان بدرێ •
٩ ـ پێویستە شارەزای نەفسیەتی ڕۆژهەلاتی یەکان بین •

نووسەر ئەم دوو بەشەی کتێبەکەی بەوە کۆتایی پێ هێناوە کە زووربەی ئەوانەی بوونە مەسیحی عەوام و نەخوێندەوارەکانن •

لەبەشی چوارەمدا باسی ئەو کۆسپ و تەگەرانە کراوە کە لەڕێی بەمەسیحی کردنی مسولمانە ڕۆشنبیرەکان دا هەن •

لە بەشی پێنجەمدا نووسەر باسی ئەوەی کردوە کە لە کۆنگرەکەدا باس کراوە سەبارەت بەو بلاوکراوانەی پێویستە لەنێو مسولمانان دا بلاوبکرێنەوە بۆ وەی بیان کەن بەمەسیحی •

نووسەر دەڵێت : دکتۆر (أراهاس) کە پزیشکی (تبشیر)ە لەشام دەڵێت : (٣٢) ساڵم بەسەردا تێپەڕیوە خەریکی ئەزپیشەیەم (پیشەی بەمەسیحی کردن) هەتا ئێستا بێ هیوا نەبووم تەنیا دوو جاران نەبێ ، ئەویش لە کاتی بەرگری کردنی دەوڵەتی عوسمانی یان یەکێك لەشێخەکان لەدووان لەوانەی دەهاتنە لام •

وە ئەو دکتۆرە سەرژمێریکی هێناوە سەبارەت بەوانەی دەچنە لای گوتوویەتی : ٦٨٪ یان مسوڵمانن و نیوەی ئەوانەش ئافرەتن ، وە یەکەمین ساڵی هاتنی هاموشۆکەرانی گەیشتنە (١٧٥) و لەکۆتایی ساڵی ئیش کردنیدا گەیشتوونە (٢٥٠٠) •

ئنجا دکتۆر ئاوا کۆتایی بەقسەکانی هێناوە :

(پێویستە لەسەر پزیشکی (تبشیر) هیچ کاتێك فەرامۆش نەکات کە ئەو (مبشر) ە بەر لەوەی پزیشك بێ !!) •[1]

٤ ـ کاروباری ئافرەتان لە (تبشیر)دا :[2]

ئەم باسە بایەخێکی تەواوی پێ درابوو لەنێو ئەندامانی کۆنگرەی ناوبراودا چونکە تایبەتە بەنیوەی مسوڵمانانی دنیا ، (المس ولسون) گوتی : ژنانی (مبشرة) پەنا دەبەنە بەر قوتابخانەو عیادە پزیشکییەکان و سەردانی دێیە جووتیارییەکان تاکو مەسیحایەتی بڵاوکەنەوە •

٥ ـ کۆنگرەی ادنبرج ساڵی (١٩١٠)[3] •

ئەم کۆنگرەیە لەمانگی سبتمبری ساڵی (١٩١٠) بەسترا •••••• ئیشەکانی ئەو کۆنگرەیە لە (٩) بەرگدا بڵاو کرانەوە •

---

(٢) سەرچاوەی پێشوو ، لاپەڕە (٢٤) •

(١) کتێبی ناوبراو ، لاپەڕە (١٩ ، ٢٠ ، ٢١ ، ٢٢ ، ٢٣ ، ٢٤) •

(٣) سەرچاوەی پێشوو ، لاپەڕە (٤٠) •

لەو کۆنگرەیەدا (١٢٠٠) نوێنەر بەشداریان کرد ، کە دەنێو واندا (٥٠٢) یان ئینگلیز بوون‌و (٥٠٥) یان ئەمریکایی بوون تەنانەت (مستر روزفلت) سەرۆك کۆماری ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکایی پێشوو یەکێك بووە لە نوێنەرە ئەمریکایی‌یەکان بەلام نامەیەکی ناردووەو عوزری هێناوەتەوە لەبەر ئامادە نەبوونی •

وە گۆڤاری (الشرق المسیحی) دەڵێت :

(تبشیر)ی ئینگلیزی‌و ئیدلەندی ساڵێ (٢٫١٠٠٫٠٠٠) جنیە لەڕێی (تبشیر)دا خەرج دەکەن ، ئەمریکاو کەنەداش ساڵی (٢٫٠٠٠٫٠٠٠) جنیە خەرج دەکەن •

استرالیاو ئەفریقاو ئاسیاو هوڵندا (٣٠٠٫٠٠٠) (جنیە) خەرج دەکەن، وە باقی دام‌و دەزگاکانی (تبشیر) لەباقی کەرتی ئەوروپادا (٧٠٠٫٠٠٠) (جنیە) خەرج دەکەن •

لەهەمان گۆڤاردا هاتوە :

کە سوپای (مبشرین) دەگاتە (٩٨٫٣٨٨) مبشر ، چەند لیژنەیەك پاڵپشتیان دەکەن ئەندامەکانیان دەگەنە (٥٫٥٠٠٫٠٠٠) کەس ، وە ئەو ژن‌و پیاوانەی تەوراتی بلاو دەکەنەوەو بەشداری دەکەن لە بە مەسیحی کردن‌و ئامۆژگاری‌دا دەگەنە(٩٢٫٩١٣)کەس ، وە پەیمانگا کلێسایی‌یەکان دەگەنە (١٦٫٦٧١) ••• وە ژمارەی ئەو مامۆستاو قوتابی‌یانەی لەژێر چاودێری (مبشرین) دان دەگەنە (١٫١١٠٫٦٠٢) ، وە (٨١) قوتابخانەو زانکۆیان لەژێر دەستدا هەیەو (٧٫٩٩١) قوتابی تێدایە (٤٨٩) قوتابخانەی دینیان هەیە بۆ فێرکردنی مەسیحایەتی‌و دەرچواندنی مامۆستایان لە (مبشر) ان کە (١٢٫٥٤٣) قوتابی‌یان تێدایە •

دیسان (١٫٥٩٤) قوتابخانەی ئامادەیی‌یان هەیە (١٥٥٫٤٢٠) قوتابی‌یان

تێدایە، وە (٢٨ر٩٠١)قوتابخانەی سەرەتایی یان هەیە ژمارەی قوتابی یەکانی (١ر١٦٥ر٢١٢) دەبێ ، جگە لەمەش (مبشر) ەکـان (١١٣) قـوتابیانەی باخچەی ساوایانیان هەیە کە (٤ر٧٠٣) منداڵی تێدایە •

دیسان (٥٥٠) خەستەخانەیان دروست کـردوە لەگـەڵ (١٠٢٤) دەرمانخانە (٤ر٠٠٠ر٠٠٠) کـەس هاموشۆیان دەکـەن ••• وە (٢٦٥) پەناگایان دروست کردوە بۆ هەتیوانو (٨٨) بۆ ئەوانەی بەڵەکنو (٢١) بۆ منداڵانی بەڵەك ، وە سەرپەرشتی (٢٥) قوتابخانەی کـوێرانو (١١) پەیمانگای فریاکەوتنو (١٠٣) پەناگا بۆ تریاکی یەکـانوو (١٥) پەناگا بۆ بێوەژنان دەکەن •

ئەوە هەمووی ساڵی (١٩٠٢) بووە • خۆ ئەگەر بەراوردی پێ بکرێ لەگەڵ سەرژمێری ساڵی (١٩١١)دا هەڵکشێنێکـی زەبـەلاح دەبینرێ لەهەموو شتێکدا •

٦ ـ کۆنگرەی (لکنو) ساڵی (١٩١١)ی ز •

(مبشر) انی وڵاتە ئیسلامی یەکان دووەمین کۆنگرەی گشتی یان لە (لکنو الهند) بەست لە (٢١) ی ینایری ساڵی (١٩١٨) واتە (٥) ساڵ پاش بەسترانی کۆنگرەی قاهیرە ، هـەڵبەتە سەرۆکی ئەم کۆنگرەیەش (زویمر) ی قەشە بوو •

لەو کۆنگرەیەدا (١٦٨) نوێنەرو (١٣) میوان بانگ کرابوون •

١ ـ توێژینەوەو گفتوگۆ کردن سەبارەت بە بارودۆخی ئەمڕۆ •

٢ ـ هاندان بۆ فراوان کردنی مەیدانی فێرکـردنی (مبشر)ەکانو فێرکردنی ئافرەت •

٣ ـ ئامادە کردنی هێزو ئامرازی تەواو و بەرزکردنەوەی ئاستی خەبات کـردن •

خۆینەری ئازیز ئەوە مشتێك بووو لەجەواڵێك لەفێڵو تەڵەکەو پیلانی مەسیحیەتی جیهانی دژی ئیسلامو مسوڵمانان !!

لەکۆتایی‌دا :

خوێنەرانی ئازیزو بەڕێزم :

سوپاس بۆ خوای‌خاوەن بەخشش‌وچاکە کە یارمەتی‌داین‌کاتێکی‌خۆش پێکەوە بەسەربەرین لەبن سێبەری یەکێك لەدرەختە پڕپیتو بێزەکانی باخی قورئانی مەزن‌دا ، یارمەتی داین گەشتێکی خۆش بکەین بەنێو دەیاری دەوڵەمەندی پڕ گەوهەری یەکێك لەسووڕەتەکانی قورئان‌دا •

سوپاس بۆ خوا کە توانیمان (٣٣) دانە گەوهەری بەنرخو گرانبایی بەدەسمایەی زانیاری کەمو هیچ بەبەرەوە نەبوومان لەکۆگای ئاوەدانی سووڕەتی فاتیحە بکرین !

ئێستاش کاتی ئەوە هاتوە کە هەتا لەگۆشەیەکی دیکەی بەرنامەی خوادا بەدیدارتان شاد دەبمەوە ، خوا حافیزیتان لێ‌بکەم بتان سپێرم بەباوەشی پڕسۆزو بەزەیی پەروەردگاری مەزن‌و بالادەست •

ئەمما بەرلەوەی لێك جوێ‌بینەوە با وێکڕا ئەو فەرمایشتە پیرۆزەی پێغەمبەرمان (صلى الله عليه وسلم) بەزار بڵێین‌و بەدڵ سەرنج دەین :

(اللهم اني اعوذ بك من قلب لايخشع ، ومن دعاء لايسمع، ومن نفس لاتشبع ، ومن علم لاينفع ، اعوذ بك من هؤلاء الاربع) [١] •

خوایەگیان پەنات دێنمەبەر ، لەدڵێك کە - لێت - ناترسێ‌و ڕاناچلەکێ ، وە لە پاڕانەوەو سکالایەك کە نابیسترێ‌و قبووڵ نابێ ، وە لەنەفسێك کە تێر نابێ ، وە لەزانیاری‌یەك کە سوودبەخش نیە - واتە ڕەفتاری پێ ناکرێ - ، پەنا بەتۆ دەگرم لەم چوارانە •

---

(١) ترمذی ونسائی لە (ابن عمر) ەوە ڕیوایەتیان کردوە •

خوای مەزن و بێ هاوتا پشتیوانی هەموان بێ و دڵمان بەلای خۆیدا کەمەند کێش بکاو بەتیشکی ناسین و خۆشەویستی خۆی و پێغەمبەر و هاوەڵانی و شوێن کەوتوانی ڕووناکی بکاتەوە •

ئامین •

والحمد لله رب العالمين ، والصلاة والسلام على محمد وعلى آله وصحبه أجمعين ومن اهتدى بهديه الى يوم الدين •

ڕۆژی شەممە ڕێکەوتی ١٨/٦/١٩٨٣ی زاینی •

(٧) ڕەمەزانی (١٤٠٣)ی کۆچی

سەعات (١٠ر٣) پاش نیوەڕۆ

ڕانیە ، گەڕەکی قولە

بەندە : عەلی باپیر

وەتمان

فەرهەنگیلەی پوختەیەك دەربارەی ئیسلام

پیتی (ء)

ئـاوەز	زیری ، بیروهۆش
ئاقـار	ئاقاست ، راست بەراست ، بەرامبەر
ئـاوا	بەم شێوەیە ، بەم جۆرە
ئاستەنگ	لەمپەر ، تەگەرە ، کۆسپ
ئاوروچکە	ئاگرێکی بچووك
ئاماژە	ئیشارە
ئێرەیی	حەسوودی
ئێرەکانە	ئێرە ، ئەم شوێنە
ئەنگوستەچاو	تاریك وتەڵەم ، تاریکی یەکی دا ئەگەر پەنجەت بەچاوان دا بکەن نەی بینی
ئەنگاوتن	پێکان ، لێدان
ئەبڵەق بوون	چاو زەق بوون لەترس و حەژمەتان

پیتی (ب)

بەرهەست	هەست پێ کراو ، (محسوس)
بەهەڵێم	زەبر بەدەست ، گورج و گۆڵ
بەهەویا	بەتەما ، بەئومێد
بێ خەوش	بێ گەرد ، بێ لەکە
بڕێـك	تۆزێك ، هەندێك ، نەختێك
بۆخاتری وەی	بۆ ئەوەی

بێ ئەمیەت	بێ بایەخ ، بێ نرخ •
برست	هێزو توانا ، وزە
بارتەقـا	ئەندازە
بەراوەژوو	پێچەوانە
بێ ڕەزا	زەبەلاح ، گەورە ، بێ ئامان
بەتەنێ	بەتەنیا ، بەتەنها
بەربینگ پێ گرتن	یەخە پێ گرتن،بەرۆك پێ گرتن ،دەگژڕاچوون
بەو پێودانە	بەو شێوەیە ، بەو دەستوورە
بۆ دەتانێ خستن	بۆ سەلماندن ، قەناعەت پێ هێنان
بارێ بنەوە	لای بنەوە ، لای ژێرەوە
بریکار	برێتی ، جێگر ، (بدیل) •
بەچلو ئەنگاوتن	بینین ، دیتن •
بۆوە	بۆ ئێوە •
بزر بوون	ون بوون ، گوم بوون •
بوغزاندن	ڕق لێ هەستان ، دزان •
بەرلەوەی	پێش ئەوەی •
بیـور	تـەور •
بەشێنەیی	بەهێواشی ، بەئارامی

پیتی (پ)

پشك	بەش ، پارچە ، پشکە گۆشت : پارچە گۆشتی گچکە •
پاتاڵ	ماڵات ، ئاژەڵ ، ولسات •

پەژمەندە کردن	کۆکردنەوە ، وەسەرێک‌نان •
باڵەستۆدان	وەپێش‌خۆ دانـــی یەکێـك بەبـاڵ ، باڵ پێوەنان بەرەوپێشەوە •
پەرەم پەرەم	پارەپارە ، لەت لەت پارچە پارچە •
پێڕۆ	پیادە ، سەڵتەزەلام •
پەسلان	دوارۆژ ، قیامەت •
پراکتیك کردن	جێبەجێ کردن ، (تطبیق) •
پێ پیلکە	پلیکانە
پەرتەوازە	پرژوبڵاو ، بێ‌سەرەوبەرە •
پێڕۆچکە	تازە پێ هەلگرتوو ، منـداڵی تـازە فێرە ڕۆیشتن بوو •
پێهەلا چوون	بەرز بوونەوە ، بالاچوون •
پێکەڵ‌پێك	هاوسەنگ ، هاوئەندازە ، پێکاوپێك •
پتـر	زیاتـر

پیتی (ت)

تێك ترینجاو	تێك بەستێوراو ، پێکەوە چەسپ کراو •
تێکەوە ڕاشەقاندن	هەژاندن ، ڕاوەشاندن •
تێك هەڵپرژان	تێك هەڵقژان ، لەگژیەك ڕاچوون •
ترومبێـل	ئۆتۆمۆبیل ، سەیارە ، ماشین •
تێڕادیتن	تێرابەڕموون •
تێکەوە پێچران	کۆکرانەوە پێچرانەوە •
تێك گیران	تێك ئاڵقان •

ئیوەڕامان	سەرنج دان ، وردبوونەوە •
تەبایی	ئاشنایی ، برایەتی ، ڕێك وپێكی ، پێكەوە هەڵكردن •
تاف	دەم ، كات ، هەڕەت •
تفنك	كونە لووت •

پیتی (ج)

جوێ كردنەوە	جیا كردنەوە ، جودا كردنەوە •
جحێڵ	گەنج ، لاو هەرزەكار •
جلێتاو	لێزماو ، باتلاغ •

پیتی (چ)

چاو لەقووچ نان	چاو نووقاندن •
چۆرتم	گێروگرفت ، تەنگ‌و چەڵەمە •
چێرە گرتوو	موچیڕ ، سووربوو لەسەر شتێك •
چەپلەك	ناشێ ، نەزان ، ناكارامە •
چما	بۆچی ، لەبەرچی ، لۆ •
چەمك	واتا ، مەبەست ، (مفهوم) •
چیدی بڕ ناكا	چی‌تری لەتوانادا نیە ، بڕكردن : توانا بەسەرداشكان •

پیتی (ح)

حەوجێ	ئاتاج ، پێویست •

پیتی (خ)

خەفە بوون	کوژانەوە ، خامۆش بوون •
خوتخوتە	وەسوەسە ، دنەدان بەلای خراپەدا •
(بە) خرتو خۆڕایی	لەخێش‌و پێشەوە ، بێ سوچ‌و بەهانە •
خۆی خڕ هەڵداوە	خۆی ئامادە کردوە ، قمی لێ خۆش کردوون
خڕ لەسەر ئەوەن	تێکڕا لەسەر ئەوەن •

پیتی (د)

دزێـو	ناقۆڵا ، ناشیرین ، ناجوان •
داکۆکـی	(تأکیـد)
دایم‌ودەرەم	بەردەوام ، هەمو کاتێك •
دمەزەرد کردنەوە	تیژ کردنەوە •
دەرنەبردن	وەستان ، نەتوانین ، برست لێ‌بڕان •
دەسەریەوە ناچێ	لێی قبووڵ ناکرێ ، وازی لێ‌ناهێنرێ •
دانوویان پێکەوە ناکوڵن	پێکەوە مەدار ناکەن ، پێکـەوە هەڵناکـەن ، پێکەوە ناسازێن •
دەتانێ خستن	سەلماندن ، ئیقناع بوون •
دەی ئازوێ	لێی دەخوڕێ •
دەبەرڕا چوون	بەگژداچوون ، مل‌ملانێ لەگەڵدا کردن ، خۆ دەبەرڕا کردن •
دمە دمێ	مشت‌ومڕ ، وتوویژ ، شەڕەقسە •
دڕدۆنگ	گوماندار ، دڵ‌کرمێ ، دوودڵ •
دەلاقـە	پەنجەرە •

پیتی (ز)

زراوچوون	تۆقین ، ترسانێکی زۆر •
زەڕەبین	وردبین ، میکرۆسکۆب •
زیز بوون	تووڕە بوون ، قەڵس بوون ، دڵگەرم بوون ، ڕۆز بوون •
زەین	ژیری ، بیروهۆشی •
زەوت نەبوون	مەرزەم نەبوون ، کۆڵ نەدان ، وازنەهێنان •
زەبەلاح	زۆر گەورە ، بێ ڕەزا •

پیتی (ژ)

ژیار	شارستانەتی ، (الحضارة) •
ژیکەڵە	جوانکیلە ، قشتولەبار •
ژار	زەهر •

پیتی (ڕ)

ڕۆهێشتن	قووت دان ، شت ئەودیوکردن لەگەروو •
ڕەچاو کردن	لەبەرچاو گرتن •
ڕاپازنەراو	گوشراو •
ڕاز	نهێنی •
ڕەکار خستن	خستنە ئیش •
ڕیشمە	جڵەو ، ئەوسار •
(لە) ڕاستێکڕا هاتن	دەگژیەك ڕاچوون ، مل دەبەر ملی یەك نان

ڕێی ناکەوێ | ڕێی ناوەشێتەوە ، بۆی نیە ، حەددی نیە •
ڕۆنان | دانـان •
ڕدویسەوە | ڕینگانەوە ، دوورکەوتنەوە •
ڕسزپەڕ | ەمەن ، بێزۆك ، (شاذ) •
ڕکـار | ئاست (مستوی) •

پیتی (س)

سامەرەستویی | موچیڕی ، سووری لەسەرشت •
ستمە بردن | هەڵەنگوتن ، لێرەدا مەبەست بەهەڵەداچوونە•
سکە | پـارە ، (عملة) ، دراو •
سەرە پێتکە | سەرەپەنجە •
سەرەخەری | عینادی ، نەسەلماندن ، بۆ دەتانێ نەخستن •
سەرانگوێلك | سەرنوێلك ، زبڵدان ، گوفەك •
سێنایی | ئاسان •
(لە) سۆنگەی ئەوەوە | بەهۆی ئەوەوە ، لەئەنجامی ئەوەوە •
سپیایی | شیرو بەرهەمەکانی شیر •
سەری دنیایەی لێ وێك دێتەوە | دنیای لێ تەنگ دەبێ ، کینایەیە بۆ خـەمو پەژارەی زۆر •
سەرمایا | سەر لەبەر ، تێکڕا •
سەنگەر | سپێر •

پیتی (ش)

شتاڤیان	هیچ کامیان (زیاتر بۆ دووشت بەکاردێ) •
شەقاو	هەنگاو ، لۆقاو •
شمەك	کەل‌وپەل •
شۆق	تیشك ، ڕووناکی •
شێوێ شێتەی	چێشتی بابای شێت ، کینایەیە بۆ شتی تێکەڵ‌وپێکەڵ‌و بێ سەرەوبەرە •

پیتی (ق)

قوچکە	نیشانەی سەرڕێگا •
قایل بوون	ڕازی بوون •
قەلەفسە	بەری ڕووەکی گوژاڵك ، (حنظلة) •
قامك	پەنجە •
قەڵس	تووڕە ، ناڕازی ، ناسەرسەنگ •
قوتار بوون	ڕزگار بوون ، دەرباز بوون •
قم بوون	نقووم بوون ، ون بوونی تەنێك لەنێو تەنێکی ترزدا •
قاورمە	گۆشتی سوورکراوە •

پیتی (ف)

فامرانەوە	وەرگەران ، لێی دەفامرێتەوە : لێی وەردەگیرێ •

فیسق کردن	قۆرت کردن ، پێچ کردنەوە •
فیتی ویە	سووچی ویە ، خەتای ویە ، هۆی ویە •
فیتوو	فیتە ، فیکە •
فابریقە	کارخانە ، کارگە •
گۆڕین	تاین ، فلانەشتی زانراو •
فرچکیان پێوە گرتوە	خوویان پێوەگرتوە ، بەساوایی باریان پێوەگرتوە •
فرووزاییەیە نابینێ	هیچ نابینێ ، حەشتەبای نابینێ •

پیتی (ک)

کەڕەت	جار •
کوڵو دۆیە خۆی لێ گرت	تۆڵەی خۆی لێ کردەوە ، لێی وەڕەز بوو •
کێهە	کامە
کوان	دومەڵ •

پیتی (گ)

گوژاڵك	جۆرە ڕووە کێکەبەرەکەی وەك شەمامەوایە ، بەڵام تابڵێی تاڵو ناخۆشە ، بەری ئەو ڕووەکە پێی دەگوترێ (قەلەفسە) بەعارەبی (حنظلة) •
گۆڕین	تاین ، فلانەشتی زانراو •
گاڵە دراو	داخراو ، قفڵ دراو •
گەرەکە	پێویستە •

گەواهـی	شایەنی •
گجکە	چوکەڵە ، بچووک • چووك •

پیتی (ل)

لاتـەڵ	لاسەنگك ، خوار •
لەباتـی	لەجیاتی ، لەبری ، لەجێی •
لێکدا لیکدا	خێرا خێرا ، جار لەدوای جار ، بەردەوام •
لەمەڕ من	ئی من ، هی من
لەکن وی	لەلای وی ، لەنزیك وی •
لینگان	لاقان ، قاچان •
لەبنەوەپاڵەوە	لەنزیکەوە •
لێخەفتان	هەوڵ بۆدان ، بەدوادا گەڕان •
لێی دەدڵی ناگرێ	گـوێی نادات ، فەرامۆشیدەکـاو لەدڵدا ڕقوقینی لێدا ناگرێ •
لێکدی	لەیەکتر •
لێوەشاوە	دەبارانێدا هەبوو ، شایستە •
لوێچێك	چەنگێك ، لوێچ ئەو ئەندازەیەیە کە نەێوان لەپی دەستو پەنجەکانیدا جێی دەبێتەوە •
لاموجوومی	سەرەخەری ، ئینکاری •
لێی دەگێڕنەوە	بەشـــداری دەکـــەن ، لێگێرانـــەوە : بەشداری کردنی یەکێك لەخـۆشی یـان ناخۆشی یەکێکی تردا •

خوێنەری بەڕێزم : تکایە بەرلەوەی دەست بەخوێندنەوەی ئەم کتێبەبکەی ئەم هەڵانە ڕاست بکەوە .

هەڵە	ڕاست	دێڕ	لاپەڕ
وچە	وەچە	٢	٣
ئـە	ئەی	١٨	٥
ئەستێرەماکان	ئەستێرەکان	٧	٦
لێنەخورابێ	لێنەخورابێو	٢١	٧
مرمرۆڤێکی	مرۆڤێکی	٢١	٧
سێم	ئـەم	٢	١١
خۆشماڵ	خۆشحاڵ	٧	١١
بظت	بێت	٨	١١
خۆڕیسك	خۆڕسك	٨	١٨
(العالمین)	(رب العالمین)	٢١	١٨
تێرا	تێـڕا	١٠	١٩
بەخشینو	بەخشیوەو	١٠	٢١
فاتیحە	فاتحة	٢٠	٢٢
(باسمە)	(بأسم)	٥	٢ژ
جوێ جوێ	جوێ جوێ هەن	١٤	٣٢
آلە	ألە لەهەجێیەك (آلە) هاتبێ (ألە) ەیە .		
لاة	لاە	٧	٣٣
دەیئەرستێو	دەیپەرستێو	١٧	٣ژ
زات ماهیەت	زاتوماهیەت	٢١	٣٣

هەڵە	ڕاست	دێڕ	لاپەڕ
فـعل منه	فعيل منه	٢	٣٤
دەشتی	دەشێ	٨	٤٢
ماووو	ماندوو	١٨	٤٢
ماردی	ماددی	٢٢	٤٢
دەرور	دەورو	٢	٤٤
توانایی	توانـا	١٦	٤٤
ناشتی‌یی	ناشێ‌یی	٢٢	٤٥
لەماڵێکەوە	لەحاڵێکەوە	٧	٤٨
درێژخالان	درێژخایەن	١٠	٤٨
بەتەعیرێکی	بەتەعیرێکی‌دی	١٢	٤٩
بەهەرحاڵ	ـ بەهەرحاڵ	٢٢	٤٩
ڕاستا	ڕاست	٧	٥٠
پەیدای	پەیدای دەکات	١٥	٥٠
بەنێو	بۆ نێو	١٦	٥٠
ڕێنێ	دێنێ	٦	٥١
وەچێ	دەچێ	١٦	٥١
وەدەست شێ	وەدەست بێ	٢٣	٥١
لەوەڵام	لەوەڵامدا	١١	٥٢
کەومت	کتومت	٦	٥٣
چەشیە	چەشنە	١٠	٥٣
دارەو	دادەو	١١	٥٣
بۆتە هۆ	بۆتە هۆی	٢٢	٥٣
بوونەوەز یێ	بوونەوەربێ	٢٣	٥٣

هەڵە	ڕاست	دێڕ	لاپەڕ
ئەومش	ئەویش	٢٣	٥٣
زەبەلامی	زەبەلاحی	١٩	٥٤
دەبوون	زۆر دەبوون	١٤	٥٥
دەژانە	دەرژانە	١٧	٥٥
Tell Mcwhy		٢١	٥٦
سێری و	سوێری و	٨	٥٦
ڕاستەیانە	ڕاستیانە	١٦	٥٦
خواردن و	خواردنەوە	٢٠	٥٧
خستۆیە	خستویە	٤	٥٨
سەنطی	سەنگی	١٥	٥٨
هاوسەنطی	هاوسەنگی	٢٠	٥٨
بطۆڕرێ	بگۆڕرێ	٣	٥٩
وێنن	دێنن	٨	٥٩
بێطومان	بێگومان	٢٠	٥٩
دەتێن	دەنێن	١٤	٦٠
شێو	شلی و	١٨	٦١
زەبەلامی	زەبەلاحی	٤	٦٢
کەساغان	کەسانمان	١٣	٦٢
خڕۆکاتە	خڕۆکانە	٥	٦٣
دووسەر	دووسەد	٩	٦٣
مساڵی	ساڵی	١٣	٦٣
مێشە	مێش	٨	٦٧
★	بڕوانە کۆتایی لاپەڕە (٧١)	٢٢	٧٠

هەڵە	ڕاست	دێڕ	لاپەڕ
ئەوی	ئەوی‌دی	١٨	٧٤
کارتێکردنی	بەکارتێکردنی	١٩	٧٤
گوتمان	کەگوتمان	٣	٧٥
ئاغەڵن	ئاژەڵن	١٦	٧٥
کەەتان	کەڕەتان	١٩	٧٥
بەتەڵو	بەتاڵو	١	٧٦
پوهن	أوهن	٤	٧٦
لەقرووچنەڵی	ـەقووچنەنێ	١٦	٧٧
لایعقلون	لایفقهون	١٣	٧٦
مانایەك	چەند مانایەك	٩	٨٤
گرانباری	گرانبای	٢	٨٥
ئەمانەء	ئەمانەو	٢٢	٨٨
A.C.C	A, B1. B2, D, C,	١	٩٤
دێڕێك یەڕیوە	ئەودێڕە چۆتە کۆتایی لاپەڕە (٩٦)	٢٢	٩٥
حەوجار	حەوجار حەوجار	١	١٠٠
عێ	علی	١	١٠٤
هن	هێن	١	١٠٤ب
	ئەمدێرە زیادە	١٦	١٠٦
لەڕێی	دوایی لەڕێی	٩	١١٤
بێ ساحەیە	بێ ساحێبە	١٥	١١٥
چ جاران	چ جاران بیرت	١٠	١١٧
تریان	زیان	١٢	١٢٠

وێرای	وێڕای ساغی ئه‌م‌دێڕو په‌ڕێنراوه : باسكێك لێی نیزیـك ده‌بمه‌وه ، وه‌ئه‌گه‌ر باسكێك لێم نیزیك بێته‌وه • نیزیك بێته‌وه •	٢١	١٢٧
	له‌دوای دێڕی (٤) ئه‌م عینوانه بنووسه « گه‌وهه‌ری سێیه‌م »		١٥٦
ناوه	نامه	١١	١٥٦
كابین	كاذبین	١٦	١٥٦
باو	بیر	١٥	١٥٩
فیها	فبها	٥	١٦٢
بكات	ناكات	٤	١٧١
ملی	ملی بۆ	١	١٩١
ێنموونی	ڕێنموونی	١٥	٢٠٨
باست	ڕاست	١١	٢٦٥

سوپاس

خوا پاداشتی [illegible] برایانە بداتەوە کەهاوکاریان کرد لەبە چاپ گەیاندنی ئەم [illegible] بەتایبەتی ئەم برایانەی خوارێ :

١ ـ حسن بابکر احمد/تۆسکین •

٢ ـ خدر عبدالله قەرە/قەڵادزێ •

٣ ـ محمد ملا ابراهیم آغا/مەرگە •

٤ ـ بکر غریب فرج/هەولێر •

٥ ـ مصطفی سیدمینە/سەنگەسەر •

٦ ـ برادەری هونەرمەند : علي فقێ رەسول، کەوێنەی بەرگەکەی کێشاە

٧ ـ خاوەنی چاپخانەی شەفیق و کرێکارانی •

خوا وێنەیان زۆرکات •

رقم الایداع ١٣٨٢ فی المکتبة الوطنیة بغداد لسنة ١٩٨٤